

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ
ЗЛОЧИННОСТІ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ**

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

ВОЛКОВ СЕРГІЙ ВІКТОРОВИЧ

УДК 343.4:343.6

ДИСЕРТАЦІЯ

**ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В СФЕРІ ОБІГУ
ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 081 – Право

Галузь знань 08 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

С.В. Волков.

Науковий керівник – **Батиргарєєва Владислава Станіславівна**,
доктор юридичних наук, професор.

Харків – 2023

АНОТАЦІЯ

Волков С. В. Запобігання злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, Харків, 2023.

Дисертація є одним із перших кримінологічних досліджень в Україні, присвячених запобіганню злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги в Україні. Визначено, що методологічне підґрунтя кримінологічного аналізу цієї сфери становлять аксіологічний міждисциплінарний та системний, емерджентний підходи. Дослідження стану наукової розробки проблеми злочинності в галузі обігу гуманітарної допомоги спирається на завершені дослідження й академічні висновки В. Голіни, В. Лихолоба, В. Василевича, М. Яцишина та ін., які зробили наголос на злочинності як соціальному феномені. Також дослідженням вперше актуалізовано положення Основного гуманітарного стандарту з якості та підзвітності, Гуманітарної хартії, які містять визначення видів і форм, принципів гуманітарної допомоги, критеріїв оцінки якості. Вивчення історичного аспекту гуманітарної допомоги як масштабної програми добровольчої гуманітарної місії на міжнародному і національному рівнях зорієнтовано на досвід забезпечення прав людини серед цивільного населення.

Для прирощення наукового знання в обраній галузі знань виділено блоки кримінологічної дискусії: приватний (потреба доцільної персоналізації учасників – надавачів, отримувачів і набувачів гуманітарної допомоги; відсутність принципів і чітких об'єктивних критеріїв виділення форм і видів гуманітарної допомоги; унеможливлення героїзації і трагізації надання гуманітарної допомоги для попередження поширення віктимізації злочинності у цій сфері), інституційний (діагностування проблем в конкретному регіоні, система заходів запобігання злочинності з огляду на соціокультурний контекст конкретного регіону, громади, запобігання

корупційним ризикам), організаційно-технічний (застосування інноватики в технологічних процесах обробки даних і обліку усіх операцій з гуманітарною допомогою, використання сучасних методів документообігу, цифровізація звітності і комунікаційних процесів, гнучкість координації і управління).

Основне поняття гуманітарної допомоги визначено як цільова адресна безоплатна допомога тим, хто її потребує, тимчасова підтримка для поліпшення життя чи полегшення страждань людей. Дослідження дало можливість визначити перспективу розмежування термінів гуманітарної допомоги і гуманітарної діяльності, що сприятиме активізації меценатства як виду благодійної діяльності, унормування терміну гуманітарної допомоги для розвитку.

Виявлено ознаки гуманітарної допомоги: цільовий характер, адресність, безоплатність, безповоротність, безкорисливість, добровільність, усвідомленість необоротності такої допомоги. Відповідно конкретизовано форми гуманітарної допомоги у національному законодавстві: натуральну, грошову допомогу, добровільне виконання робіт, безоплатне надання послуг. Обґрунтовано пропозицію щодо удосконалення переліку форм: технічний супровід, моніторинг актуальних потреб, рівня задоволеності потреб людей, розробка стратегій і програм забезпечення ефективності обігу гуманітарної допомоги. Види гуманітарної допомоги: вода, водопостачання; їжа, харчування; медична допомога в широкому розумінні; притулок, організація розміщення, надання тимчасового чи постійного житла, допомога соціально вразливим категоріям, допомога біженцям (як окремий комплексний вид, що може включати усі зазначені).

Принципами гуманітарної допомоги визначено: гуманність (фундаментальний), незалежність, єдність та універсальність, неупередженість, незалежність, недискримінація. У дисертації зроблено наголос на потребі додаткової розробки принципу інклюзивності в усіх процесах обігу гуманітарної допомоги.

Кримінологічний аналіз здійснено за напрямками вивчення причин зловживання на етапі визначення потреби в гуманітарній допомозі і визначення конкретного кінцевого адресата; формування інформаційного каналу для забезпечення прозорості, відкритості здійснення благодійності і надання гуманітарної допомоги; розробки системи звітування отримувачами гуманітарної допомоги перед надавачами такої допомоги за принципом відповідності реальній дійсності; вивчення світового і національного досвіду запобігання злочинності в галузі гуманітарної допомоги.

У дисертації охарактеризовано кримінальні правопорушення у сфері обігу гуманітарної допомоги, а саме визначено кількісні і якісні ознаки. Констатовано, що на початок вересня 2023 року органами Національної поліції України здійснюється досудове розслідування 443 кримінальних проваджень за статтею 201² Кримінального кодексу України. Ще понад 200 кримінальних проваджень щодо неправомірних дій з гуманітарною допомогою розпочато за іншою кримінально-правовою кваліфікацією (шахрайство, привласнення та розтрата майна, крадіжка, хабарництво тощо). Серед значних числових показників виявлено корупційні правопорушення, за які настає кримінальна відповідальність, а саме такі, які передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 Кримінального кодексу України, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення передбачені статтями 210, 354, 364, 364¹, 365², 368–369² Кримінального кодексу України; статті 185 – крадіжка, 190 – шахрайство цього Кодексу. У дисертації виділено якісні ознаки кримінальних правопорушень у сфері обігу гуманітарної допомоги, а саме: непевності числових вимірювань, обумовленості географічних показників фактом територіального розташування гуманітарних хабів і відповідних координаційних центрів, темпоральності кримінальних правопорушень у сфері обігу гуманітарної допомоги.

Кримінологічну характеристику особи злочинця у сфері обігу гуманітарної допомоги здійснено за результатами узагальнення емпіричних

даних (статистичні звіти Офісу Генерального прокурора за 2014–2022 рр., аналітичні довідки щодо проблемних питань визначення видів, розподілу, зберігання і використання гуманітарної допомоги (аналітичний звіт команди урядово-громадської ініціативи «Разом проти корупції», аналітична довідка щодо проблемних питань визнання вантажів гуманітарною допомогою Міністерства соціальної політики, аналітична довідка «Механізм надання державою гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану» Національного агентства з питань запобігання корупції, попередній і фінальний звіти Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих порушень законодавства України у сфері отримання, розподілу, транспортування, зберігання, використання за цільовим призначенням гуманітарної та іншої допомоги, а також неефективного використання державного майна, яке може бути використане для тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб та забезпечення інших потреб держави), матеріали кримінальних проваджень, розглянутих судами (понад 120), вироки судів (понад 80), опитування (понад 100) рандомно обраних респондента. Також у дисертації використано дані, наведені на офіційних мережевих ресурсах Державної служби статистики, Державної судової адміністрації України, Української Гельсінської спілки з прав людини, Управління з координації гуманітарних справ, Державного бюро розслідувань, на веб-порталі Міністерства соціальної політики України, офіційних сайтах Офісу Генерального прокурора, обласних прокуратур, офіційному телеграм-каналі Служби безпеки України, офіційній фандрейзинговій платформі United24. Також здійснено контент-аналіз інформаційного простору, зокрема Організації Об'єднаних націй, Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, Центру прав людини ZMINA, аналітичного порталу «Слово і діло», відкритого медійного джерела Українська правда, заснованого Георгієм Гонгадзе у 2000 р., Центру журналістських розслідувань у Волинській області «Сила правди», Facebook-сторінки Укрзалізниці, youtube-каналів громадських організацій, інше.

У дослідженні зроблено наголос на тому, що злочинна діяльність у сфері обігу гуманітарної допомоги містить вагомий аспект порушення норм моральності, законослухняної поведінки, оскільки спрямовується проти осіб, які вже перебувають у соціально, матеріально, морально гнітючому стані.

У дисертації зазначено про те, що діалектичний зв'язок моральних, психологічних характеристик особи злочинця з соціальними властивостями наразі трансформується і може передбачати новоутворення, які ще будуть предметом окремих міждисциплінарних досліджень, але уже зараз посилює антисуспільну спрямованість вчинення злочинів у сфері обігу гуманітарної допомоги.

Визначено соціально-демографічні формальні ознаки: попри те, що представників чоловічої статі більше серед досліджуваного контингенту, водночас, представниць жіночої статі у віці 21-56 років, так само немало, близько 34%; вік осіб злочинців: 21-39 років – 41%, 40-55 років – 47%, понад 55 років – 11%; освіта: середня спеціальна – 37%, середня загальна – 33%, вища – 27%, не визначено – 3%; місце народження: регіони України – 79%, білорусь – 7%, рф, колишні союзні республіки – 14%. Відмічено, що статус внутрішньо переміщеної особи – 67%, таких, що з інших причин не проживають за місцем реєстрації – 21% – з матеріалів за результатами аналізу вироків суду; більшість осіб, які вчинили правопорушення, пов'язані з обігом гуманітарної допомоги, не працевлаштовані офіційно (69%), мають працездатний вік, не мають перешкод (фізичних, фізіологічних, психічних, нозологічних тощо) для трудової діяльності. Близько 27% таких осіб підробляли виконанням певних видів трудової діяльності (наприклад, заготівля дров, прибирання відкритих територій, збирання ягід і овочів, ремонт електроприладів тощо). Соціально-психологічні ознаки особи злочинця визначаються залежною їх поведінки і світогляду від безструктурного управління, маніпуляцій, конструювання соціальної свідомості на основі хибних стереотипів. На основі опрацьованих матеріалів вироків суду у дисертації зазначено, що життєвий досвід осіб злочинців

визначається каральними стратегіями національного правосуддя. Їхній інтелектуальний рівень значно вищий, чим обумовлений фактичним рівнем освіти. Однак вузькість поглядів, обмеженість інтересів матеріальними потребами фактично в більшості випадків по суті визначають причини злочинних діянь. У дослідженні виявлено, що девальвація моральних норм, дисонанс соціально-психологічних властивостей осіб злочинців, що зумовлюють протиправну поведінку, наявний злочинний умисел, направлений на заволодіння чужим майном, зокрема предметів і товарів подвійного призначення в якості гуманітарної допомоги. Охарактеризовано також кримінально-правові ознаки: наявність судимості, злочинний досвід, рівень правової обізнаності, інтенсивність злочинної діяльності тощо.

У дисертації зазначено про те, що злочинність у сфері обігу гуманітарної допомоги позначена загальною тенденцією зниження рівня задоволення життєвих і суспільно значущих потреб осіб, які потребують гуманітарної допомоги, девальвацією ціннісних орієнтирів у суспільстві в ситуаціях перманентної загрози життю людей, відсутністю злагодженості в діяльності органів місцевого самоврядування, державних і контролюючих органів. Серед причин зростання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги дисертантом визначено ще такі: негативні демографічні зміни, що стали супутником провадженого воєнного стану, збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб. Втрата родинних зв'язків, постійного місця роботи за фахом, неможливості жити в звичному соціальному середовищі також стала причиною зростання питомої ваги осіб злочинців жіночої статі, серед яких досить часто зустрічаються матері неповнолітніх дітей. Відсутність соціальних гарантій працевлаштованих осіб – так само вплинули на ріст злочинності. Також у дисертації зазначено про негативну соціальну роль псевдоволонтерів. Ця причина обумовлює потребу розроблення заходів, спрямованих на інформування, підвищення рівня загальної і правової культури громадян у різних статусах учасників обігу гуманітарної допомоги, створення ефективних інструментів підтримки і пропаганди правової,

законослухняної поведінки учасників обігу гуманітарної допомоги, доцільність творення соціального образу сучасної людини із цінностями свідомого споживання, яка може відмовитися від наданої гуманітарної допомоги якщо такої не потребує, або уже перебуває у відносно безпечних умовах і може самостійно свідомо піклуватися про задоволення своїх потреб і підтримувати власну гідність. Також автором вбачається необхідність актуалізувати активне залучення осіб – учасників обігу гуманітарної допомоги – до суспільно корисної праці, участі в місцевому самоврядуванні, інших способах прояву активної життєвої і громадської позиції. Дисертантом актуалізовано потребу розроблення програм і заходів співпраці і спільних зусиль місцевих громад з центрами зайнятості, соціальними службами щодо інформаційної, інструктивної, психолого-соціальної та інших напрямів підтримки громадян – учасників обігу гуманітарної допомоги для запобігання злочинності у сфері її обігу. Дослідженням встановлено, що детермінація злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги виявляється у безперервному відтворенні й оновленні різних форм суспільного життя, типів відносин, станів суспільної свідомості, появи нових корупційних ризиків (задоволення посадовими особами військових адміністрацій, інших державних органів приватних інтересів; задоволення приватних інтересів посадовими особами органів Державної митної служби України; зловживання з боку осіб, відповідальних за розподіл/ видачу/ використання гуманітарної допомоги, з метою задоволення приватних інтересів своїх або третіх осіб; нездійснення належного обліку гуманітарної допомоги, яка надходить на склад, фіксування факту її видачі зі складу, обліку залишків гуманітарної допомоги на складі з метою задоволення приватних інтересів осіб, відповідальних за роботу складів; непрозорі умови співпраці між обласними військовими адміністраціями, місцевими радами (їхніми головами) та громадськими, благодійними організаціями, волонтерами, які забезпечують доставку гуманітарної допомоги; отримання гуманітарної допомоги псевдоволонтерами з метою подальшого продажу, інші).

Негативні демографічні зміни, що стали супутником провадженого воєнного стану, вплинули на підвищення рівня латентної злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги. Подолати стрімке зростання латентної злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги можна удосконаленням правового регулювання та організаційних процедур, розробленням чіткого механізму зворотного зв'язку і вивчення реальних потреб осіб, які дійсно потребують гуманітарної допомоги, розрізнення гуманітарної допомоги власне для порятунку постраждалих і задоволення їх нагальних життєвих потреб, гуманітарної допомоги для розвитку громад і осіб, які потребують такої гуманітарної допомоги.

У дисертації виділено напрями запобігання злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги. Перший рівень передбачає заходи з підвищення інформаційної культури учасників обігу гуманітарної допомоги, організацію заходів, спрямованих на координування взаємодії місцевої влади і волонтерських, благодійних і громадських ініціатив. Другий рівень передбачає системну роботу з формування правосвідомості і вдосконалення правової культури учасників обігу гуманітарної допомоги. Третій рівень у розробленні стратегічних напрямів запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги має реалізувати мету системного моніторингу якості обігу гуманітарної допомоги (процедури маркування товарів гуманітарної допомоги, процедур проведення аудиту; розроблення організаційних регламентів вивчення міри задоволеності нагальних потреб осіб, які потребують гуманітарної допомоги і перебувають у місцях, найбільш постраждалих від кризи, обумовленої збройною агресією проти України; розроблення простих процедур організації зворотного зв'язку в системі «надавач – отримувач – набувач гуманітарної допомоги»; розроблення на рівні громади, регіону програм відновлення з урахуванням результатів моніторингу рівня задоволеності нагальних потреб людей в гуманітарній допомозі, пошук донорів з метою забезпечення гуманітарною допомогою для

розвитку, регулярне оприлюднення у відкритих джерелах результатів таких ініціатив і поточних результатів реалізації подібних програм).

Для підвищення рівня обізнаності з принциповими положеннями обігу гуманітарної допомоги і світовими стандартами якості та підзвітності розроблено короткострокову (проект) програму підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів, посадових осіб місцевого самоврядування, інших осіб, які залучені до обігу гуманітарної допомоги в Україні на різних рівнях, у тому числі набувачі гуманітарної допомоги, обсягом 30 год., 1 кредит ЄКТС, «Національне законодавство, Гуманітарна Хартія і мінімальні стандарти при наданні гуманітарної допомоги в системі заходів запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги».

Це дослідження не вичерпує усі аспекти заявленої проблеми. Подальшої розробки, наукового обґрунтування і практичної реалізації потребують питання правового й організаційного унормування пробаційних програм для засуджених за ст. 201², іншими статтями Кримінального кодексу України де кримінальні правопорушення вчинені у сфері обігу гуманітарної допомоги. Так само є потреба у підготовці законопроектних ініціатив, спрямованих на унормування принципових положень надання, розподілу, отримання, використання гуманітарної допомоги, розробці процедурних моментів реєстрації і моніторингу якості гуманітарних програм для відновлення і розвитку життєдіяльності постраждалих громад, підтримки осіб, які потребують гуманітарної допомоги для відновлення пошкоджених осель, втраченого бізнесу зокрема.

Ключові слова: гуманітарна допомога, особа злочинця, нецільове використання гуманітарної допомоги, кримінологічна характеристика, запобігання злочинності, принципи гуманітарної допомоги.

SUMMARY

Volkov S. V. Crime prevention in the sphere of humanitarian aid circulation in Ukraine. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for a Doctor of Philosophy degree by specialty 081 Law. – Academician V. V. Stashis Research Institute for the Study of Crime Problems of the National Academy of Law Sciences of Ukraine, Kharkiv, 2023.

The thesis is one of the first criminological studies in Ukraine devoted to the prevention of crime in the sphere of humanitarian aid circulation in Ukraine. It was determined that the methodological basis of the criminological analysis of this area is the axiological interdisciplinary and systemic emergent approaches. The study of the state of scientific development of the problem of crime in the field of humanitarian aid circulation is based on the completed research and academic conclusions of V. Golina, V. Lykholob, V. Vasylevich, M. Yatsyshin and others, who emphasized crime as a social phenomenon. Also, the study updated for the first time the provisions of the Basic Humanitarian Standard on Quality and Accountability, the Humanitarian Charter, which contain definitions of types and forms, principles of humanitarian aid, and quality assessment criteria. The study of the historical aspect of humanitarian aid as a large-scale program of a voluntary humanitarian mission at the international and national levels is focused on the experience of ensuring human rights among the civilian population.

In order to increase scientific knowledge in the chosen field of knowledge, the blocks of criminological discussion are highlighted: private (the need for appropriate personalization of the participants - providers, recipients and recipients of humanitarian aid; the absence of principles and clear objective criteria for the selection of forms and types of humanitarian aid; the impossibility of heroizing and tragicizing the provision of humanitarian aid to prevent the spread of crime victimization in this area), institutional (diagnosis of problems in a specific region, a system of crime prevention measures taking into account the socio-cultural context of a specific region, community, prevention of corruption risks), organizational and technical (application of innovations in technological processes

of data processing and accounting of all operations with humanitarian aid, use of modern document management methods, digitization of reporting and communication processes, flexibility of coordination and management).

The basic concept of humanitarian aid is defined as targeted free aid to those who need it, temporary support to improve life or alleviate people's suffering. The study made it possible to determine the perspective of distinguishing the terms of humanitarian aid and humanitarian activity, which will contribute to the activation of patronage as a type of charitable activity, the normalization of the term humanitarian aid for development.

The signs of humanitarian aid have been revealed: targeted nature, targeting, gratuity, irreversibility, selflessness, voluntariness, awareness of the irreversibility of such aid. Accordingly, the forms of humanitarian aid are specified in the national legislation: in-kind, monetary aid, voluntary performance of works, free provision of services. The proposal to improve the list of forms is substantiated: technical support, monitoring of actual needs, the level of satisfaction of people's needs, development of strategies and programs to ensure the effectiveness of the circulation of humanitarian aid. Types of humanitarian aid: water, water supply; food, nutrition; medical care in the broadest sense; asylum, organization of accommodation, provision of temporary or permanent housing, assistance to socially vulnerable categories, assistance to refugees (as a separate complex type, which may include all of the above).

The principles of humanitarian aid are defined as: humanity (fundamental), independence, unity and universality, impartiality, independence, non-discrimination. The dissertation emphasizes the need for additional development of the principle of inclusiveness in all processes of humanitarian aid circulation.

The criminological analysis was carried out along the lines of studying the causes of abuse at the stage of determining the need for humanitarian aid and determining the specific final addressee; formation of an information channel to ensure transparency, openness of charity and the provision of humanitarian aid; development of a system of reporting by recipients of humanitarian aid to

providers of such aid based on the principle of compliance with reality; study of global and national experience of crime prevention in the field of humanitarian aid.

The dissertation describes criminal offenses in the field of humanitarian aid circulation, namely, quantitative and qualitative characteristics are determined. It was established that as of the beginning of September 2023, the National Police of Ukraine is conducting a pre-trial investigation of 443 criminal proceedings under Article 201² of the Criminal Code of Ukraine. More than 200 criminal proceedings regarding illegal actions with humanitarian aid were initiated under other criminal law qualifications (fraud, appropriation and embezzlement of property, theft, bribery, etc.). Among the significant numerical indicators, corruption offenses for which criminal liability arises, namely those provided for by Articles 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 of the Criminal Code of Ukraine, in the case of their commission by abuse of official position, and also criminal offenses are provided for by articles 210, 354, 364, 364¹, 365², 368–369² of the Criminal Code of Ukraine, articles 185 – theft, 190 – fraud of this Code. The dissertation highlights the qualitative signs of criminal offenses in the field of humanitarian aid circulation, namely: the uncertainty of numerical measurements, the conditioning of geographical indicators by the fact of the territorial location of humanitarian hubs and the corresponding coordination centers, the temporality of criminal offenses in the field of humanitarian aid circulation.

The criminological characterization of the criminal in the field of humanitarian aid circulation was carried out based on the results of the generalization of empirical data (statistical reports of the Office of the Prosecutor General for 2014–2022, analytical reports on problematic issues of determining the types, distribution, storage and use of humanitarian aid (analytical report of the government-public of the «Together Against Corruption» initiative, an analytical report on the problematic issues of recognizing cargo as humanitarian aid by the Ministry of Social Policy, an analytical report «Mechanism for State Provision of Humanitarian Aid in Martial Law» by the National Agency for the Prevention of Corruption, preliminary and final reports of the Temporary Investigative

Commission of the Verkhovna Rada of Ukraine on the investigation of possible violations of the legislation of Ukraine in the field of receiving, distribution, transportation, storage, use for the intended purpose of humanitarian and other aid, as well as inefficient use of state property, which can be used for temporary accommodation of internally displaced persons and provision of other needs of the state). materials of criminal proceedings reviewed by courts (more than 120), court verdicts (more than 80), surveys (more than 100) of randomly selected respondents. The dissertation also used data provided on the official network resources of the Statistical Agency, the State Judicial Administration of Ukraine, the Ukrainian Helsinki Union for Human Rights, the Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, the State Bureau of Investigation, on the web portal of the Ministry of Social Policy of Ukraine, and the official websites of the Office of the Prosecutor General, regional prosecutor's offices, the official Telegram channel of the Security Service of Ukraine, the official United24 fundraising platform. A content analysis of the information space was also carried out, in particular the United Nations, the International Red Cross and Red Crescent Movement, the ZMINA Human Rights Center, the analytical portal "Word and Deed", the open media source Ukrainian Truth, founded by Georgiy Gongadze in 2000, Center for journalistic investigations in the Volyn region "Power of Truth", Facebook page of Ukrzaliznytsia, YouTube channels of public organizations, etc.

The study emphasized that criminal activity in the field of humanitarian aid circulation contains a significant aspect of violating norms of morality, law-abiding behavior, as it is directed against persons who are already in a socially, materially, morally oppressive state.

The dissertation states that the dialectical connection between the criminal's moral and psychological characteristics and social characteristics is currently being transformed and may predict neoplasms that will still be the subject of separate interdisciplinary studies, but is already strengthening the anti-social orientation of crimes in the sphere of humanitarian aid circulation.

Socio-demographic formal characteristics were determined: despite the fact that there are more male representatives among the studied contingent, at the same time, there are also a lot of female representatives aged 21–56, about 34%; age of criminals: 21–39 years – 41%, 40–55 years – 47%, over 55 years – 11%; education: secondary special – 37%, secondary general – 33%, higher – 27%, unspecified – 3%; place of birth: regions of Ukraine – 79%, Belarus – 7%, Russian Federation, former Soviet republics – 14%. It was noted that the status of an internally displaced person is 67%, those who for other reasons do not live at the place of registration – 21% – from the materials based on the analysis of court verdicts; the majority of persons who have committed offenses related to the circulation of humanitarian aid are not officially employed (69%), are of working age, and have no obstacles (physical, physiological, mental, nosological, etc.) to work. About 27% of such persons made a living by performing certain types of work (for example, collecting firewood, cleaning open areas, picking berries and vegetables, repairing electrical appliances, etc.). The socio-psychological characteristics of the criminal's personality are determined by the dependence of their behavior and worldview on unstructured management, manipulation, construction of social consciousness based on false stereotypes. Based on the processed materials of court sentences, the dissertation states that the life experience of criminals is determined by punitive strategies of national justice. Their intellectual level is much higher than the actual level of education. However, the narrowness of views, the limitation of interests to material needs, in fact, in most cases essentially determine the causes of criminal acts. The research revealed that the devaluation of moral norms, the dissonance of social and psychological characteristics of criminals, which lead to illegal behavior, the presence of criminal intent aimed at seizing other people's property, in particular objects and goods of dual purpose as humanitarian aid. Criminal law features are also characterized: criminal record, criminal experience, level of legal awareness, intensity of criminal activity, etc.

The dissertation states that crime in the field of humanitarian aid circulation is characterized by a general tendency to decrease the level of satisfaction of the vital and socially significant needs of persons who need humanitarian aid, devaluation of value guidelines in society in situations of permanent threat to people's lives, lack of coherence in the activities of local self-government bodies, state and regulatory bodies. Among the reasons for the increase in crime in the field of humanitarian aid circulation, the dissertation identified the following: negative demographic changes that have become a companion of the ongoing martial law, an increase in the number of internally displaced persons. The loss of family ties, a permanent place of work in a profession, the impossibility of living in a familiar social environment also caused an increase in the proportion of female criminals, among whom quite often there are mothers of minor children. The lack of social guarantees for employed persons also affected the growth of crime. The dissertation also mentions the negative social role of pseudo-volunteers. This reason dictates the need to develop measures aimed at informing, raising the level of general and legal culture of citizens in various statuses of participants in the circulation of humanitarian aid, creating effective tools to support and promote legal, law-abiding behavior of participants in the circulation of humanitarian aid, the expediency of creating a social image of a modern person with the values of a conscious consumption, which can refuse the provided humanitarian aid if it does not need it, or is already in relatively safe conditions and can independently consciously take care of the satisfaction of its needs and maintain its own dignity. Also, the author sees the need to actualize the active involvement of people – participants in the circulation of humanitarian aid – in socially useful work, participation in local self-government, other ways of manifesting an active life and public position. The dissertation actualized the need to develop programs and cooperation measures and joint efforts of local communities with employment centers and social services regarding informational, instructional, psychological-social and other areas of support for citizens who are participants in the circulation of humanitarian aid to prevent crime in the sphere of its circulation. The research

established that the determination of criminality in the sphere of the circulation of humanitarian aid is manifested in the continuous reproduction and renewal of various forms of social life, types of relationships, states of public consciousness, the emergence of new corruption risks (satisfaction by officials of military administrations, other state bodies of private interests; satisfaction of private interests by officials by persons of the State Customs Service of Ukraine; abuse by persons responsible for the distribution/issuance/use of humanitarian aid in order to satisfy the private interests of themselves or third parties; failure to properly record the humanitarian aid received in the warehouse, recording the fact of its issuance from the warehouse, accounting for the remains of humanitarian aid in the warehouse in order to satisfy the private interests of the persons responsible for the operation of the warehouses; non-transparent conditions of cooperation between regional military administrations, local councils (their heads) and public, charitable organizations, volunteers who ensure the delivery of humanitarian aid; receiving humanitarian aid by pseudo-volunteers for the purpose of further sale, others).

Negative demographic changes, which have become a companion of the ongoing martial law, have influenced the increase in the level of latent crime in the field of humanitarian aid circulation. It is possible to overcome the rapid growth of latent crime in the field of humanitarian aid circulation by improving legal regulation and organizational procedures, developing a clear feedback mechanism and studying the real needs of people who really need humanitarian aid, distinguishing humanitarian aid specifically for rescuing victims and meeting their urgent life needs, humanitarian aid for the development of communities and persons in need of such humanitarian aid.

The dissertation highlights areas of crime prevention in the field of humanitarian aid circulation. The first level involves measures to increase the information culture of participants in the circulation of humanitarian aid, the organization of measures aimed at coordinating the interaction of local authorities and volunteer, charitable and public initiatives. The second level involves systematic work on the formation of legal awareness and improvement of the legal

culture of participants in the circulation of humanitarian aid. The third level in the development of strategic directions for the prevention of crime in the field of humanitarian aid circulation should implement the goal of systematic monitoring of the quality of humanitarian aid circulation (procedures for labeling humanitarian aid goods, audit procedures; development of organizational regulations for studying the degree of satisfaction of the urgent needs of persons who need humanitarian aid and are in places most affected by the crisis caused by armed aggression against Ukraine; development of simple procedures for organizing feedback in the system «provider – recipient – recipient of humanitarian aid»; development of recovery programs at the community and regional level, taking into account the results of monitoring the level of satisfaction of people's urgent needs in humanitarian aid, the search for donors to provide humanitarian aid for development, regular publication in open sources of the results of such initiatives and the current results of the implementation of similar programs).

In order to increase the level of awareness of the principles of the circulation of humanitarian aid and global standards of quality and accountability, a short-term training program for law enforcement officers, local self-government officials, and other persons involved in the circulation of humanitarian aid in Ukraine at various levels, including recipients of humanitarian aid, has been developed. assistance in the amount of 30 hours, 1 ECTS credit, «National legislation, Humanitarian Charter and minimum standards for the provision of humanitarian assistance in the system of crime prevention measures in the field of humanitarian aid circulation».

This study does not exhaust all aspects of the stated problem. The issue of legal and organizational regulation of probation programs for those convicted under Art. 201², other articles of the Criminal Code of Ukraine where criminal offenses are committed in the sphere of humanitarian aid circulation. There is also a need to prepare legislative initiatives aimed at standardizing the principles of providing, distributing, receiving, and using humanitarian aid, developing procedural points for registration and monitoring the quality of humanitarian programs for the recovery and development of the livelihoods of affected

communities, support for persons who need humanitarian aid for recovery damaged homes, lost businesses in particular.

Key words: humanitarian aid, the person of the criminal, misuse of humanitarian aid, criminological characteristics, crime prevention, principles of humanitarian aid.

Список публікацій здобувача

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Волков С. Гуманітарна допомога в Україні: сучасні виклики. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8, 2023. С. 332–334. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-8/77>
2. Волков С. Міжнародна гуманітарна допомога для України: кримінологічний дискурс. *Прикарпатський юридичний вісник*. № 3, 2023. С. 70–74. URL : <https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2023.14>
3. Волков С. Принципи гуманітарної допомоги. *Право і суспільство*. № 4, 2023. С. 249–254. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.4.37> URL : http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/4_2023/37.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Волков С. Відповідальне використання гуманітарної допомоги: напрями соціально-правового дискурсу. *Комплексний підхід до модернізації науки: методи, моделі та мультидисциплінарність*: матеріали III Міжнародної наукової конференції, м. Житомир, 18 серпня, 2023 р. Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2023. С. 78–80. DOI: <https://doi.org/10.36074/mcnd-18.08.2023>. URL : <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/issue/view/18.08.2023/36>
5. Волков С. Запобігання злочинності у царині використання цифрових активів для гуманітарних грошових переказів. *Перспективні напрями розвитку кримінальної юстиції в цифрову еру* : матеріали Всеукр. заоч. наук.-практ. конф. (м. Харків, 24 лип. 2023 р.) : електрон. наук. вид. / редкол.: В. С. Батиргареева (голова), Н. В. Глинська, Д. П. Євтеєва ; [уклад.: Н. В. Глинська, Д. І. Клепка]. ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України, Від. дослідж. проблем кримін. процесу та судоустрою. Харків : Право, 2023. С. 49–51. URL : <http://surl.li/npnda>

6. Волков С. Особливості здійснення кримінально-виконавчої діяльності в установах виконання покарань в умовах карантину. *Матеріали наукової конференції за результатами роботи фахівців Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України за фундаментальними темами у 2018 р. (м. Харків, 26 берез. 2019 р.)* / редкол.: В. С. Батиргарєєва, В. І. Борисов, Д. П. Євтєєва та ін. Харків : Право, 2019. С. 204–206. URL : <http://surl.li/ofjth>

7. Волков С. Особливості здійснення кримінально-виконавчої діяльності в установах виконання покарань в умовах карантину. *Правові засади епідемічної безпеки: виклики та перспективи* : матеріали інтернет-конференції (м. Полтава, 29 квіт. 2020 р.). Харків : Право, 2020. С.52–55. URL : <http://surl.li/afcvb>

ЗМІСТ

ВСТУП.....	23
РОЗДІЛ 1 ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА ЯК ОБ’ЄКТ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ПІЗНАННЯ	
1.1 Стан наукової розробки проблеми злочинності в галузі обігу гуманітарної допомоги.....	39
1.2 Визначення, види, форми гуманітарної допомоги та принципи її обігу.....	61
Висновки до розділу 1.....	96
РОЗДІЛ 2 КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ОБІГУ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ	
2.1 Кількісно-якісні показники злочинів у сфері обігу гуманітарної допомоги.....	99
2.2 Кримінологічна характеристика особи злочинця у сфері обігу гуманітарної допомоги.....	113
2.3 Детермінація злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги.....	137
2.4 Латентність злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги....	164
Висновки до розділу 2.....	176
РОЗДІЛ 3 ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В ГАЛУЗІ ОБІГУ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ	
3.1 Стратегічні напрями запобігання злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги.....	182
3.2 Підвищення рівня обізнаності з принциповими положеннями обігу гуманітарної допомоги і світовими стандартами якості і підзвітності: інноваційний підхід.....	193
Висновки до розділу 3.....	202
ВИСНОВКИ.....	207
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	212
ДОДАТКИ.....	246

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Попри цивілізаційний прогрес, розвиток штучного інтелекту, інших цифрових технологій й до цього часу зберігаються значні ризики гуманітарної кризи. Гуманітарна допомога стала невід'ємним супутником усіх суспільних процесів, що відбуваються в Україні у зв'язку з військовою агресією РФ. У реаліях сьогодення України така допомога стала важелем підтримки обороноздатності країни, попередження і подолання соціально-економічних негараздів, що мають місце внаслідок тривання воєнного стану, руйнації соціальної, енергетичної та інших видів інфраструктури країни.

Заявлена проблема значуща у контексті інтегрування України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства у Європейському союзі, приведення національного законодавства у відповідність із загальними принципами міжнародного права у визначеній сфері. Синтезування принципових положень в організації, наданні, отриманні, розподілі і використанні гуманітарної допомоги сприятиме утвердженню демократичних цінностей, верховенства права задля всебічного забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина. Це, у свою чергу, сприятиме не лише захисту соціальних інтересів, а й допоможе Україні у відновленні економічного потенціалу і зміцненні обороноздатності країни.

Аналіз джерел, дотичних заявленій темі дослідження, свідчить про розмаїття методологічних підходів, наявних концептів ключових дефініцій і пропозицій щодо запобігання злочинності в цій сфері. Загальні тенденції щодо вияву фактів правопорушень під час розподілу, видачі, використання гуманітарної допомоги презентовано в Аналітичному звіті командою урядово-громадської ініціативи «Разом проти корупції» [22], матеріалах Національного агентства з питань запобігання корупції [169-183].

Аналіз злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги в Україні – складна багатоаспектна проблема, яка, по суті, віддзеркалює усі

суперечності, наявні в різних суспільно-правових відносинах і правочинах. Вивчення цієї проблеми ускладнюється динамікою і тенденціями постійної трансформації ключових термінів і процесів у конкретно історичний момент буття нашої держави. Крім того, статистичну картину злочинності в цій сфері можна описати лише частково, використовуючи матеріали і відомості офіційних джерел, що перебувають у відкритому доступі. Принагідно зазначимо, що інформація стосовно запобігання злочинності у сфері обігу товарів і послуг подвійного призначення наразі не є відкритою, оскільки це питання пов'язане з безпекою України. Також варто підкреслити той факт, що питання обігу, звітності і моніторингу якості розподілу гуманітарної допомоги в Україні перебувають на етапі активного становлення, що, у свою чергу, зумовлює важливість обґрунтованих висновків цієї дисертації для подальшої розробки заявленої проблеми.

Актуальність дослідження підкреслюється відсутністю системних завершених наукових розвідок за цим напрямом.

Теоретичний базис наукового осмислення ключових питань зазначеної проблеми утворили результати і висновки, викладені у працях таких вітчизняних і зарубіжних дослідників, як: Патрик Кугел [194], Götz Norbert [6], Rebecca Barber [14], Michael Bothe [13], Emanuela-Chiara Gillard [5], Jelena Rejić [11] (аспекти прикладного змісту, аналітика й узагальнення досвіду країн світу, які долали кризи за участю гуманітарних донорів із країн Європейського союзу, та ін.) М. Антонович [24], В. Батиргарєєва [30-32], А. Бабенко [26-27], В. Василевич [37], О. Василенко [38], В. Голіна [74], О. Дудоров [94-95], Р. Мовчан [94-96; 158], А. Закалюк [99], О. Колб [123], В. Лихолоб [146], Ю. Луценко [148], Ю. Данильченко [145], М. Денисенко [148], В. Мельничок [152], А. Музика [160-161], Є. Лашук [160], Ю. Орлов [189-190], О. Пчеліна [221], Є. Рожик [225], П. Фріс [251], В. Шепітько [258], М. Цимбалюк [255], М. Яцишин [265] та ін.

Цінні висновки і міркування у контексті міжнародного гуманітарного права, що є вкрай значущим для адаптації системи нормативного і

прикладного забезпечення усіх аспектів обігу гуманітарної допомоги в Україні до конструктивних світових практик, презентовано у роботах таких дослідників, як: Н. Антонюк [25], М. Єлігулашвілі [98], О. Козорог [98], Т. Короткий [98], Є. Лук'янченко [108], М. Костін [136], А. Шаповал [136], П. Давиденко [136], А. Яковлев [263].

Концепт латентної гуманності, філософсько-правові аспекти цього явища презентовано у розвідках і результатах наукової роботи таких учених, як: О. Кальман [114], Л. Сергієнко [230].

Методологічний базис цього дослідження сформовано також з орієнтиром на висновки і пропозиції, сформовані науковцями М. Хавронюком [252-253], О. Маріним [151], Р. Мовчан [158], А. Калініною [113], С. Шрамко [82].

Окремі аспекти предмета нашого дослідження певною мірою відображено у публікаціях наукового і прикладного змісту таких авторів: М. Куцевич (проблеми кримінальної відповідальності за ст. 201² КК України («Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги»)) [144], Є. Ободець, О. Литвиненко (нецільове використання гуманітарної допомоги під час воєнного стану) [186], А. Рева (зловживання гуманітарною допомогою) [222], Н. Симоненко (незаконне використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв, безоплатної допомоги: аналіз законодавства) [231], Є. Сорока, Д. Горбачевська (специфіка регулювання гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану) [233], А. Шевчук, О. Бондарук (кримінальна відповідальність за розкрадання гуманітарної допомоги) [257], В. Шевців (узагальнення і пропозиції щодо методики розслідування незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги) [256].

Для розробки теоретичних засад цього дослідження враховано пропозиції і висновки Ю. Стельмашук щодо бачення проблем удосконалення

механізмів державного регулювання розвитку соціально-гуманітарної сфери в Україні, визначення цілей соціально-гуманітарної політики, завдань, процедурних моментів її реалізації [237]. Варто наголосити, що злочинність – явище, яке вивчається через взаємозалежності із соціальними, політичними, культурними, духовними та іншими явищами в суспільстві. Тож у цьому аспекті доцільними видаються публікації представників різних галузей знань (зокрема Б. Андрощук (соціальне спрямування гуманітарної допомоги) [23], О. Кришевич (кримінологічний аспект) [142]).

Дослідження заявленої проблематики актуалізовано низкою суперечностей, вирішення яких сприятиме запобіганню злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги, слугуватиме ресурсом консолідації українського суспільства, зокрема, між:

- наявним унормуванням розподілу, видачі, обліку залишків, цільового використання гуманітарної допомоги в Україні і цариною міжнародного права в галузі прав людини і міжнародного гуманітарного права;

- наявним практичним досвідом організації обігу гуманітарної допомоги і відсутністю єдиної інформаційно-аналітичної системи, яка б дозволила задіяти існуючі потреби, аналізувати наявні ресурси та визначати оптимальні джерела їх задоволення, а також відсутністю професійної спроможності обробити потоки гуманітарної допомоги, що надходять із національних і міжнародних джерел;

- високим рівнем усвідомлення національної і громадянської ідентичності і резонансними прикладами задоволення посадовими особами військових адміністрацій, органів Державної митної служби України, інших державних органів приватних інтересів, прийняття рішень щодо надання дозволу на виїзд за кордон військовозобов'язаних водіїв гуманітарних вантажів в умовах конфлікту інтересів, зловживання посадовими особами своїми повноваженнями, діяльності псевдоволонтерів;

Значущим є прикладний аспект цього дослідження. Зокрема, у фокусі уваги науковців перебувають питання наукового осмислення і пошуку дієвих

способів запобігання злочинності за напрямками: отримання достовірної інформації про осіб, які потребують гуманітарної допомоги; чіткого визначення обсягів і видів допомоги і форм її надання з метою ефективного задоволення гуманітарних потреб; пошуку шляхів забезпечення прозорих умов співпраці між обласними військовими адміністраціями, місцевими радами (їх головами) та громадськими, благодійними організаціями, волонтерами, які забезпечують доставку гуманітарної допомоги; тощо.

Заявлені суперечності, відсутність окремого цілісного дослідження, об'єктивна потреба удосконалення правового регулювання обігу гуманітарної допомоги, розробка стратегій запобігання злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги, потреба визначення конструктивних шляхів фахової підготовки учасників у статусах отримувачів, набувачів гуманітарної допомоги для забезпечення якості реалізації гуманітарних програм, організації моніторингових заходів для більш точного вивчення потреб у гуманітарній допомозі – ці аспекти визначають актуальність, новизну, значущість теоретичних і прикладних результатів розробки теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію підготовлено згідно з планом науково-дослідних робіт Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України у межах фундаментальних досліджень «Стратегія зменшення можливостей вчинення злочинів: теорія та практика» (номер державної реєстрації: 0117U000283). Проблематика дослідження узгоджена із Стратегією розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 рр. (затверджено постановою загальних зборів НАПрН України від 26.03.2021 р. № 12-21); Стратегією розвитку Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України на 2021-2025 рр. (затвердженою протоколом № 3 Вченої ради Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України від 24 березня 2021 р.). Тема дисертації затверджена вченою радою Науково-дослідного

інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (протокол № 4 від 29 червня 2022 р.).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертації полягає у здійсненні кримінологічного аналізу стану злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги в Україні та розробці на його основі пропозицій щодо запобігання їй.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

- охарактеризувати стан наукової розробки проблеми злочинності в галузі обігу гуманітарної допомоги;
- узагальнити категоріальне поле, принципи обігу гуманітарної допомоги в Україні;
- конкретизувати кримінологічну характеристику відповідних правопорушень, особи злочинця у сфері обігу гуманітарної допомоги;
- здійснити аналіз чинників злочинності, установити стан латентності злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги;
- обґрунтувати основні напрями запобігання злочинності в галузі обігу гуманітарної допомоги;
- визначити ключові аспекти організації заходів із запобігання злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги, підвищення рівня обізнаності громадян з принциповими положеннями обігу гуманітарної допомоги і світовими стандартами якості і підзвітності відповідної діяльності.

Об'єктом дослідження є правове забезпечення діяльності із надання гуманітарної допомоги в системі кримінологічного пізнання.

Предметом дослідження є запобігання злочинності в галузі обігу гуманітарної допомоги в Україні.

Методи дослідження обиралися відповідно до мети, завдань та об'єкта і предмета дослідження. Злочинність у цій сфері досліджується з урахуванням аксіологічного міждисциплінарного підходу, коли поведінка особи, яка вчинила зловживання в сфері розподілу, видачі, використання

гуманітарної допомоги, зумовлена особистісними, соціально і культурно детермінованими чинниками. Системний методологічний підхід у кримінології свідчить про те, що злочинність у царині обігу гуманітарної допомоги передбачає вивчення й аналіз впливу негативних соціальних чинників у сфері реалізації такої діяльності. Адже поведінка людини в суспільстві зумовлена об'єктивними негативними явищами (завдання величезних збитків довкіллю, руйнація житла, втрата роботи внаслідок вимушеного переміщення чи закриття бізнесу тощо) і суб'єктивних (ступінь розвитку психологічної стійкості, емоційного інтелекту особистості, яка вчинила злочин, що, у свою чергу, зумовлюється зовнішніми умовами). Методологічним базисом цього дослідження є закони і поняття теорії пізнання, покладені в основу обґрунтування емпіричних та теоретичних висновків дослідження. Також застосовано емерджентний підхід до вивчення й аналізу криміногенних ризиків у сфері обігу гуманітарної допомоги.

Кримінологічний дискурс проблем обігу гуманітарної допомоги спрямований на здобуття й використання знань у практичній площині. Тому ця наукова розвідка проводилася з опорою на принципи комплексності, інтегративності, взаємної відповідальності учасників обігу гуманітарної допомоги, послідовності, соціально-правового партнерства урядових і неурядових організацій, професійної паритетності, різноплановості впливів і взаємодії, поступального характеру передбачених заходів для сприяння запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги.

Для досягнення мети цього дослідження використано комплекс методів, зокрема з групи теоретичних методів наукового пізнання – *формалізації* в розумінні відображення предмета дослідження у вигляді формалізованих знаків (підрозділ 1.1); *методи аналізу* (історико-правовий, порівняльно-правовий, системний, оглядово-аналітичний) (підрозділи 1.1, 2.2), *проектування, узагальнення* – для визначення стану наукової розробки проблеми, обґрунтування теоретичного базису дослідження, *систематизації* – у значенні об'єднання елементів на основі спільних ознак, логічно

пов'язаних між собою у певну конструктивну цілісність, де прослідковується ієрархія і функціональна узгодженість окремих елементів (підрозділ 2.1); *аксіоматизації* – у значенні прийняття за основу положень щодо принципів, виділених в Основному гуманітарному стандарті, використання цих принципових положень в аргументації і розробленні програми підвищення кваліфікації державних службовців, волонтерів, представників громадських, благодійних та інших організацій, що виконують роботу як отримувачі (набувачі) гуманітарної допомоги (підрозділ 1.2); *синтез практичного досвіду, порівняння евристичного прогнозування* – для обґрунтування висновків і практичних рекомендації щодо запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги (підрозділи 3.1, 3.2), *абстрагування* – виявлення і відокремлення складників, що утворюють термінологічний каркас цього дослідження (підрозділ 1.2). Також використано методи емпіричного дослідження: *спостереження, порівняння, опису* – для кримінологічної характеристики злочинів, детермінації злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 2.4). З-поміж комбінованих методів у цій науковій розвідці використано метод *контент-аналізу* ризиків, виділених Національним агентством з питань запобігання корупції (підрозділ 2.1, 2.2, 2.3, 2.4), метод *рекомендаційного аналізу* – для підготовки рекомендацій з оптимізації діяльності у сфері запобігання злочинності на підставі узагальнення відомостей про статус і особистісні якості суб'єктів злочинної діяльності в сфері обігу гуманітарної допомоги, *аналіз описових статистик правових явищ, контент-аналіз ризиків* у сфері обігу гуманітарної допомоги в Україні, визначених Національним агентством з питань запобігання корупції, *моделювання* – для створення моделі запобігання злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги на основі виокремлених зв'язків, принципових якостей у кримінологічній характеристиці особи злочинця (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2).

Нормативно-правову базу дослідження складають Конституція України, Кримінальний кодекс України, закони України «Про гуманітарну

допомогу», «Про благодійництво та благодійні організації», «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги», Кодекс цивільного захисту України, Конвенція про захист цивільного населення під час війни, Женева від 12 серпня 1949 р., низка постанов Кабінету Міністрів України, інші підзаконні акти і відомчі нормативні акти.

Теоретичну основу цієї дисертації склали наукові праці українських і зарубіжних учених у галузі кримінології і кримінальної політики, міжнародного гуманітарного права, соціології, психології та ін. Важливим елементом інформаційної бази цього дослідження стали документи і матеріали, що містять результати партнерства Альянсу Основного стандарту надання гуманітарної допомоги проєкту «Сфера», групи URD та Інституту дослідження конфліктів і гуманітарної діяльності (IECAN), документи Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, План гуманітарного реагування Україна. Цикл гуманітарних програм 2023, Резолюції Генеральної Асамблеї ООН.

Емпіричну базу цього дослідження утворили: статистична звітність Офісу Генерального прокурора за 2014-2022 рр., аналітичні довідки щодо проблемних питань визначення видів, розподілу, зберігання і використання гуманітарної допомоги, підготовлені Міністерством соціальної політики, Національним агентством з питань запобігання корупції, матеріали кримінальних проваджень, розглянутих судами (сумарно 126), вироки судів (87), опитування за принципом рандомного вибору респондентів (121 опитаних осіб, м. Суми, м. Полтава, Київська область).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що кримінологічне дослідження є одним із перших в Україні, присвячених проблеми злочинності в галузі обігу гуманітарної допомоги. До вагомих результатів дисертації, в яких відображено наукову новизну, віднесено такі положення, висновки, рекомендації.

Вперше:

– у визначенні поняття гуманітарної допомоги розрізнено: А) гуманітарну допомогу для тимчасової підтримки особи з метою поліпшення життя чи полегшення страждань із збереженням почуття власної гідності, Б) гуманітарну допомогу для розвитку, відновлення громад, населених пунктів, архітектури малого і середнього бізнесу, В) гуманітарну діяльність, що включає технічний супровід, що забезпечує доступність такої допомоги, безпеку тих осіб, які здійснюють доставку гуманітарної допомоги, логістику, фінансування і технічну підтримку гуманітарної діяльності; моніторинг актуальних потреб, рівня задоволеності таких потреб людей, які постраждали від кризи, розроблення стратегій і програм забезпечення ефективності обігу гуманітарної допомоги;

– здійснено кримінологічний аналіз причин злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги, зокрема: соціально-демографічні зміни і зростання чисельності осіб у статусі внутрішньо переміщених осіб, розрив родинних зв'язків, втрата постійного місця роботи за фахом, зниження рівня задоволення життєвих і суспільно значущих потреб осіб, які потребують гуманітарної допомоги, неможливість для багатьох осіб жити в звичному соціальному середовищі. Девальвація ціннісних орієнтирів у суспільстві в ситуаціях перманентної загрози життю людей, відсутність злагодженості в діяльності органів місцевого самоврядування, державних і контролюючих органів, поява нової негативної соціальної ролі псевдоволонтерів – ці причини визначено, як такі, що провокують прогрес латентної злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги;

– охарактеризовано кримінальні правопорушення у сфері обігу гуманітарної допомоги, а саме визначено кількісні ознаки (на початок вересня 2023 року здійснюється досудове розслідування понад 400 кримінальних проваджень за статтею 201² Кримінального кодексу України; понад 200 кримінальних проваджень – щодо неправомірних дій з гуманітарною допомогою розпочато за іншою кримінально-правовою

кваліфікацією, які передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 Кримінального кодексу України, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем; а також кримінальні правопорушення передбачені статтями 210, 354, 364, 364¹, 365², 368–369² Кримінального кодексу України; статті 185 – крадіжка, 190 – шахрайство цього Кодексу. У дисертації виділено якісні ознаки кримінальних правопорушень у сфері обігу гуманітарної допомоги, а саме: непевності числових вимірювань, обумовленості географічних показників фактом територіального розташування гуманітарних хабів і відповідних координаційних центрів, темпоральності кримінальних правопорушень у сфері обігу гуманітарної допомоги;

– здійснено кримінологічну характеристику особи злочинця у сфері обігу гуманітарної допомоги. Зокрема виокремлено соціально-демографічну ознаку – статус внутрішньо переміщеної особи, соціальні ролі волонтера і псевдоволонтера; соціально-психологічні ознаки: залежність від безструктурного управління, маніпуляцій, у тому числі – інформаційних; соціально-демографічні формальні ознаки: більшість осіб, що вчинили кримінальні правопорушення у сфері обігу гуманітарної допомоги, чоловічої статі, є тенденція зростання представниць жіночої статі у віці 21–56 років; не працевлаштовані офіційно – 69%, близько 27% – мали тимчасовий заробіток (заготівля дров, прибирання відкритих територій, збирання ягід і овочів, ремонт електроприладів). У дослідженні розкрито діалектичний зв'язок моральних, психологічних характеристик особи злочинця із соціальними властивостями, які посилюють антисупільну спрямованість вчинення злочинів у сфері обігу гуманітарної допомоги. Вік осіб злочинців: 21-39 років – 41%, 40-55 років – 47%, понад 55 років – 11%. Освіта: середня спеціальна – 37%, середня загальна – 33%, вища – 27%, не визначено – 3%. Місце народження: регіони України – 79%, білорусь – 7%, рф, колишні союзні республіки – 14%. Статус внутрішньо переміщеної особи мають 67% осіб, що

вчинили кримінальні правопорушення в сфері обігу гуманітарної допомоги, 21% осіб, які з інших причин не проживають за місцем реєстрації;

– запропоновано трирівневу модель запобігання злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги, в якій перший рівень – правовиховні заходи з підвищення інформаційної культури і правової обізнаності учасників обігу гуманітарної допомоги; другий рівень передбачає проведення заходів із формування правосвідомості і підвищення правової культури учасників обігу гуманітарної допомоги; третій рівень – інноваційний, передбачає заходи щодо інформування з правоосвітньою і правовиховною метою, соціальну пропаганду реальних практик особистої участі громадян у свідомій підтримці охоронних правових норм щодо відповідального і цільового використання гуманітарної допомоги.

Удосконалено:

– сутнісне бачення детермінації злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги, що виявляється у безперервному оновленні різних форм суспільного життя, типів відносин, станів суспільної свідомості, появи нових корупційних ризиків (задоволення посадовими особами військових адміністрацій, інших державних органів приватних інтересів; задоволення приватних інтересів посадовими особами органів Державної митної служби України; зловживання з боку осіб, відповідальних за розподіл/ видачу/ використання гуманітарної допомоги, з метою задоволення приватних інтересів своїх або третіх осіб; нездійснення належного обліку гуманітарної допомоги, яка надходить на склад, фіксування факту її видачі зі складу, обліку залишків гуманітарної допомоги на складі з метою задоволення приватних інтересів осіб, відповідальних за роботу складів; непрозорі умови співпраці між обласними військовими адміністраціями, місцевими радами (їхніми головами) та громадськими, благодійними організаціями, волонтерами, які забезпечують доставку гуманітарної допомоги; отримання гуманітарної допомоги псевдоволонтерами з метою подальшого продажу, інші);

– позицію щодо доцільності розроблення заходів, спрямованих на інформування, підвищення рівня загальної і правової культури громадян у різних статусах учасників обігу гуманітарної допомоги, створення ефективних інструментів підтримки і пропаганди правової, законослухняної поведінки учасників обігу гуманітарної допомоги, доцільність творення соціального образу сучасної людини із цінностями свідомого споживання, яка може відмовитися від наданої гуманітарної допомоги якщо такої не потребує, або уже перебуває у відносно безпечних умовах і може самостійно свідомо піклуватися про задоволення своїх потреб і підтримувати власну гідність. Вбачається необхідність актуалізувати активне залучення осіб – учасників обігу гуманітарної допомоги – до суспільно корисної праці, участі в місцевому самоврядуванні, інших способах прояву активної життєвої і громадської позиції, розроблення програм і заходів співпраці і спільних зусиль місцевих громад з центрами зайнятості і соціальними службами щодо інформаційної, інструктивної, психолого-соціальної та інших напрямів підтримки громадян – учасників обігу гуманітарної допомоги для запобігання злочинності у сфері її обігу;

– стан наукової розробки проблеми злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги шляхом узагальнення за приватним, інституційним, організаційно-технічним напрямками; конкретизовано сутнісні ознаки гуманітарної допомоги, виділено види і форми такої допомоги.

Набули подальшого розвитку:

- аргументована потреба нормативного розмежування гуманітарної допомоги і гуманітарної діяльності, нормативного узгодження процесів обігу гуманітарної допомоги з принципами неупередженості, недискримінації, інклюзивності;

- твердження, що географічні показники поширення злочинів зумовлені наявністю великих гуманітарних хабів і координаційних центрів у м. Київ, Львів, Дніпро;

- пропозиції щодо комплексу заходів для подолання стрімкого

зростання латентної злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги, спрямованих на удосконалення правового регулювання та організаційних процедур, розроблення механізму зворотного зв'язку і вивчення реальних потреб осіб, які дійсно потребують гуманітарної допомоги, розрізнення гуманітарної допомоги для порятунку постраждалих, задоволення їх нагальних життєвих потреб, гуманітарної допомоги для розвитку громад і відновлення малого і середнього бізнесу

Практичне значення отриманих результатів. Сформульовані у дисертації теоретичні положення, висновки та рекомендації можуть бути використані: *а) у науково-дослідній сфері* – для подальших досліджень питань запобігання злочинності в сфері обігу гуманітарної допомог в Україні (акт упровадження Тренінгового центру прокурорів України від 12 грудня 2023 року, додаток Е); *б) у правотворчості* – з метою вдосконалення чинного законодавства України з питань нормативного регулювання, розроблення і запровадження системи заходів щодо запобігання злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги; *в) у правозастосуванні* – з метою удосконалення професійної діяльності осіб, які є надавачами, отримувачами, набувачами гуманітарної допомоги; *г) у навчальному процесі* – при проведенні тренінгів з теми «Процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях за фактами незаконного використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв, безоплатної допомоги та бюджетних коштів, виділених на відновлення інфраструктури» у межах підвищення кваліфікації прокурорів згідно із затвердженими навчальними програмами, підготовці навчально-методичного забезпечення для самостійного опрацювання (акт упровадження Тренінгового центру прокурорів України від 12 грудня 2023 року, додаток Е); *д) у право-виховній сфері* – при розробці короткострокової програми (проекту) підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів, посадових осіб місцевого самоврядування, інших осіб, які долучені до обігу гуманітарної допомоги в Україні на різних рівнях, у тому числі набувачі гуманітарної допомоги, обсягом 30 год., 1 кредит ЄКТС, «Національне

законодавство, Гуманітарна Хартія і мінімальні стандарти при наданні гуманітарної допомоги в системі заходів запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги».

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно. Всі сформульовані в дослідженні положення і висновки щодо новизни, практичного значення є результатами власних досліджень. Наукові ідеї і розробки опубліковано без співавторів у наукових фахових та інших виданнях.

Апробація матеріалів дисертації. Дисертацію виконано, обговорено і схвалено у відділі кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (протокол № 12 від 01 грудня 2023 р.).

Основні теоретичні положення і висновки наукового дослідження автора доповідалися та обговорювалися на наукових і науково-практичних конференціях: III Міжнародній науковій конференції, м. Житомир, 18 серпня, 2023 р., організатор: Міжнародний центр наукових досліджень, тема: «Комплексний підхід до модернізації науки: методи, моделі та мультидисциплінарність»; Всеукраїнській заочній науково-практичній конференції, м. Харків, 24 липня 2023 р., організатор: Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, відділ дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою; науковій конференції за результатами роботи фахівців Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України за фундаментальними темами у 2018 р., м. Харків, 26 березня 2019 р., організатор: Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України; інтернет-конференції, м. Полтава, 29 квітня 2020 р., тема: «Правові засади епідемічної безпеки: виклики та перспективи». Організатор: Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України,

лабораторія дослідження проблем національної безпеки у сфері громадського здоров'я.

Структура та обсяг дисертації зумовлені предметом, метою і завданнями наукового дослідження. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 270 сторінок. Основний текст – 189 сторінки, в основному тексті дисертації розміщено 2 таблиці (2 сторінки), 7 діаграм (2 сторінки), 2 схеми (1 сторінка), список використаних джерел – 33 сторінок (268 найменувань), 6 додатків – 24 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ПІЗНАННЯ

1.1 Стан наукового розроблення проблеми злочинності в галузі обігу гуманітарної допомоги

У реаліях сьогодення значущим є кримінологічний дискурс, пов'язаний з надходженням міжнародної гуманітарної допомоги для України. У цьому ми вбачаємо утвердження репутації України як правової відкритої демократичної держави, в якій усі правовідносини відбуваються на засадах ідей демократії і верховенства права. Зазначимо тут, що проблема нашого дослідження має глибинний міждисциплінарний характер. Міжнародна гуманітарна допомога по суті є багатокомпонентним системним соціальним, культурним явищем. Почасти гуманітарна допомога в соціально-правових аспектах також містить елементи економічних відносин, передбачає наявність в учасників (набувачів, надавачів, отримувачів) фінансової грамотності, системної економічної фаховості. Усі операції, пов'язані з рухом гуманітарної допомоги, передбачають правові механізми взаємодії донорів, логістику передачі, систему вивчення і аналізу реальних потреб в ситуаціях контраверсійного змісту.

Серед таких ситуацій, що впливають на сам правовий механізм і логістику в реаліях життєдіяльності українського суспільства, варто виокремити: паливна криза, руйнації транспортної інфраструктури, непрогнозовані гуманітарні наслідки не лише на територіях ведення активних бойових дій, але на територіях, де не велися бойові дії, криміналізація цього виду діяльності, детермінація, соціальний портрет і особистість злочинця через призму девальвації соціокультурних цінностей в ситуації постійної загрози життю людей, наявних динамічних загроз – причин гуманітарної кризи у тому числі, що ускладнює усі позиції

методології криміналістики. Про це наголошено у авторській публікації за темою дослідження [70, с. 70-71].

Заявлена проблема значуща у контексті проблематики інтегрування України у європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства у Європейському союзі, приведення національного законодавства у відповідність із загальними принципами міжнародного права у цій сфері [214].

Як відомо, методологічний базис наукової розвідки у галузі права передбачає зосередження уваги на актуалізовані пропозиції і наявні результати наукових праць фундаментального характеру. Так, це дослідження проводилося відповідно до системного підходу, соціокультурної обумовленості кримінально-правової, кримінально-виконавчої політики держави синергетичного і технологічного підходів на міждисциплінарному рівні.

У цьому дослідженні в р частині вивчення методологічних засад, конкретизації термінологічного поля і напрямів кримінологічного дискурсу предмета дослідження ми спиралися на світові наративи, визначені в царині міжнародного гуманітарного права науковцями М. Єлігулашвілі, Т. Коротким, О. Козорогом [98], Є. Лук'янчиком [108], А. Яковлевим [263], представництвом ООН, Червоного Хреста, Червоного Півмісяці, Червоного кристала в Україні [83; 120; 191], Основного гуманітарного стандарту з якості та підзвітності, презентованому Альянсом CHS, Групою URD, організацій: Український форму благодійників, Міжнародний фонд Відродження, НДО Форум в Україні, Офіс ООН з координації гуманітарних питань ОСНА [4; 7; 8; 12; 16; 70; 223; 224], локальний досвід [5; 10; 15; 17].

О. Сухобокова актуалізувала проблематику гуманітарної допомоги Євросоюзу Україні у період 2014 – першої половини 2015 років, авторка привела в якості аргументації прагнення Європейського Союзу підтримати Україну у критичний період. Увагу у статті зосереджено на прикладах фінансових неповоротних грантів не лише від структури ЄС, але й урядів і

громадян країни Європейського Союзу. Дослідниці зазначила про те, що така макрофінансова допомога значуща на рівні політичної підтримки вибору України в русі до європейської демократичної спільноти [239, с. 116].

Дослідження проблемних аспектів надання міжнародної гуманітарної допомоги також презентовано групою науковців, зокрема: М. Костін, О. Шаповал, П. Давиденко [136]. У ґрунтовній статті автори акцентували увагу на низці проблем, а саме: «відсутність загальноприйнятих стандартів гуманітарної діяльності в середовищі українських неурядових організацій, які б могли впровадити каркас для розуміння процесу взаємодії; переривистий зв'язок в ланцюжку постачання гуманітарної допомоги призводить до недостатньої координованості учасників між собою та неефективному використанню ресурсів та часу; недостатність фаху в питаннях гуманітарної допомоги значної частини українських організацій та волонтерів призводить до вигорання та створює ще більший хаос, що в свою чергу призводить до втрати мотивації до подальшої діяльності у оточення. Такі вигорання, а як наслідок регулярні вимушені зміни, зупинки і втрати по всьому логістичному ланцюжку формують безперервну «кризу», яка вимагає ручного управління, що призводить до непередбачуваної втрати часу» [136, с. 124]. Підтримуємо дослідників, і зазначимо тут, що окреслене ними коли проблем і викликів, так само притаманне і національному контексту обігу гуманітарної допомоги.

Аксіоматично, що у період міжнародного збройного конфлікту на території України, важливий практичний досвід і запит учасників обігу гуманітарної допомоги на територіях на лінії розмежування, на територіях, які хоча й знаходяться віддалено від безпосередніх наслідків збройного конфлікту, але здійснюють всебічну підтримку переміщених осіб.

Основний гуманітарний стандарт з якості та підзвітності [4] сформовано для «кращої погодженості дій суб'єктів, що користуються гуманітарними принципами» [4, с. 1], обумовлений потребою гармонізації способів, напрямів, засобів взаємодії з громадами і людьми, які є набувачами

гуманітарної допомоги. Цим стандартом визначено місію гуманітарної допомоги: «реагувати на гуманітарний виклик – потребу не допустити чи полегшити страждання людей, де б вони не були» [4, с. 2]. Гуманітарні організації, усі, хто є учасником обігу гуманітарної допомоги, можуть використовувати цей стандарт для приведення своєї діяльності у відповідність нормам міжнародного права. Положення стандарту можна використовувати для організації моніторингу і перевірки діяльності організацій, які долучаються до обігу гуманітарної допомоги. Стандарт містить опис дев'яти зобов'язань, критерії якості, перелік пропозицій основних дій, необхідних для виконання зобов'язань, опис обов'язків організації щодо забезпечення послідовного і системного виконання їх співробітниками основних дій. У межах предмета нашої наукової розвідки в цьому стандарті цінні описи дій та критеріїв їх ефективності, визначені для співробітників, які залучені до гуманітарної діяльності, для осіб, які долучені до упровадження програм підзвітності, кому вони надають допомогу, опис і характеристику організаційних регламентів, процедур надання підтримки співробітникам, якими керуються в організації, що здійснює гуманітарну допомогу. Дослідженням підкреслено, що цим стандартом презентовано корисні для України практики забезпечення кращої підзвітності перед громадами і фізичними особами, які потребують гуманітарної допомоги, розроблення програм і планів вдосконалення роботи та підтримки персоналу організацій та осіб, які надають пряму гуманітарну допомогу, або надають фінансову, матеріальну, технічну, іншу підтримку організаціям і особам, але не надають прямої допомоги, або ж поєднують обидві вказані форми [4, с. 5-6].

Історичний аспект міжнародної гуманітарної допомоги як масштабної програми добровольчої гуманітарної місії на міжнародному рівні представлено на прикладі діяльності Комітету допомоги мешканцям Німеччини та інших частин континенту, які потерпають від бідності (Лондон) презентовано Норбертом Гьотцем на початку XIX століття [6].

Автор у публікації наголосив увагу академічної спільноти на тому, що до цього часу є потреба ретельного вивчення емпірики (листування, перемовин, документальних свідчень учасників) для систематизації уявлень про те, як зовнішньополітичні інтереси впливали на формування хибних уявлень про нужденних, як такі хибні уявлення привели до корумпованих структур розподілу гуманітарної допомоги. Такий досвід, вважаємо, має поширюватися і на теренах України. Адже в Україні на теперішній час так само спостерігається асиметрія і поляризація позицій громадянського суспільства, що шкодить задоволенню гуманних інтересів як донорів, так і розповсюджувачів гуманітарної допомоги. А це, у свою, чергу нівелює сам факт надання гуманітарної допомоги [6].

Методологічний базис цієї наукової розвідки сформовано з опорою на узагальнення і висновки А. Бабенка [26; 27], В. Голіни [74; 75; 76; 77; 107; 110], М. Колодяжного [124-127], В. Лихолоб [146, с. 23], В. Василевич [37], М. Яцишин [265], інших. Погоджуємося з науковцем В. Василевич у тому, що важливим аспектом кримінологічного дискурсу є дослідження соціального феномену злочинності, коли в її основі закладено соціально-економічні норми, характер сформованих на певній території виробничих відносин, особливості продуктивних сил. Для розкриття кримінологічного складника щодо обігу міжнародної гуманітарної допомоги, національно обумовлених елементів «соціальної політики держави, положень теорії управління та наукових галузей кримінально-правового, кримінального процесуального і кримінально-виконавчого циклу, а також здобутках соціології, статистики, педагогіки, психології», також вартісним є розкриття змісту рівня, структури, динаміки, географії загального стану злочинності (за В. Василевич) [37, с. 412].

Вивчення матеріалів з обраної теми підтвердило той факт, що дослідження проблем злочинності у сфері зловживань осіб, відповідальних за розподіл, видачу, отримання, використання гуманітарної допомоги, в реаліях українського сьогодення набуло виразних ознак феномену. Цей

феноменологічний аспект вбирає в себе загальну характеристику і наявні класифікації ризиків та наслідків за видами надання гуманітарної допомоги, за видами, взаємозв'язками з регіональними, географічними особливостями. Значення також має етіологія злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги, оскільки кримінологічні чинники істотно трансформуються в умовах соціальної нестабільності, контраверсії неперервної загрози життю людей, порушення правил ведення війни на території не тільки безпосереднього ведення активних бойових дій, але й на територіях відносно мирної, не залученої до бойових дій, інфраструктури. Тому в цьому дослідженні акцентовано увагу на соціальній природі, конкретних причинах і суб'єктивних умовах, соціально-психологічних механізмах формування і реалізації антисоціальної поведінки учасників обігу гуманітарної допомоги, об'єктивних і суб'єктивних факторів, що продукують злочинність в межах заявленого предмета дослідження. У цьому контексті ми спиралися на міркування і системні пропозиції В. Голіни, який справедливо зазначив про те, що трансформації суспільних процесів, які ми виразно спостерігаємо з моменту ведення активних бойових дій з боку держави-агресора на всій території України, актуалізують потребу кримінологічної профілактики злочинності. Слушним вважаємо позицію ученого В. Голіни про те, що нові соціально-правові, економічні, культурні реалії «зобов'язують суб'єктів запобіжної діяльності передбачати і випереджати виникнення нових кримінологічних явищ і процесів або нових зв'язків на тлі тих, що вже існують і діють. Розрив за часом між виникненням і осмисленням кримінологічної проблеми, як свідчить практика, прямо пропорційна небезпеці поглиблення протиріч, появі негативних наслідків, які дорого коштують нашому суспільству і державі» [74, с. 262].

Ретельне опрацювання емпіричних, аналітичних матеріалів з теми дослідження свідчить про важливі аспекти детермінації злочинності, гносеологічного відображення злочинності в галузі обігу гуманітарної допомоги. Погоджуємося із міркуваннями учених (В. Василевич [37],

В. Голіна [74], В. Батиргарєєва [31], М. Хавронюк [132; 253], Р. Мовчан [158], А. Музика [160; 161], О. Дудоров [94; 95; 96; 185], В. Шевців [256], В. Шепітько [258], М. Цимбалюк [255], Б. Шандра [255], М. Яцишин [265], інших, хто в своїх наукових розвідках торкався проблеми кримінологічного дискурсу обігу гуманітарної допомоги, у тому, що в Україні мають місце нові виклики в царині гуманітарного знання. В реальних умовах протидії злочинності наявні в Україні теорії і стратегії протидії злочинності виявилися неефективними. Наше дослідження здійснено з опорою на міркування і висновки, викладені у монографії М. Цимбалюка, Б. Шандри [255]. Зокрема, у передмові автори наголосили увагу на тому, що «поняття злочинності, яке залежить від соціально-економічних відносин на певному етапі розвитку суспільства, є історично непостійним, а з іншого – визнання певних способів поведінки злочином є динамічним процесом, який полягає у зіставленні поведінки індивіда з нормами дозволеності чи недозволеності відповідно до норм типу суспільства, наявного в момент оцінювання» [265, с. 4]. Запроваджений в Україні воєнний стан, реальні систематичні загрози життю громадян внаслідок терористичної агресії держави-окупанта змінили суспільні відносини. Детермінанти злочинності набувають нових різновидів, ускладнюється їхня структура. Детермінанти злочинності, відповідно і детермінаційні зв'язки в процесі дослідження обігу гуманітарної допомоги потребують міжгалузєвого аналізу.

Особливої уваги в реаліях сьогодення потребує звернення до методологічних передумов аналізу детермінації злочинності, виокремлені А. Закалюк, для дотримання коректності дослідження і наукових висновків у цьому дослідженні [99]. Безумовно значущим вважаємо розуміння двостороннього характеру детермінації злочинності в галузі надання, розподілу, отримання і використання гуманітарної допомоги. Адже в процесі благодійних пожертв, надання гуманітарної допомоги, безоплатної допомоги включені фактично усі соціальні інститути в Україні, що призводить до детермінації наявності, відтворення та зміни злочинності в галузі надання,

розподілу, отримання і використання гуманітарної допомоги. Власне і злочинність зумовлює трансформації цих задіяних в русі гуманітарної допомоги соціальних інституцій. Про інституалізацію злочинних практик та певну деінституціоналізацію соціальної структури йде мова в описах ризиків, здійснених Національним агентством з питань запобігання корупції, пов'язаними з рухом гуманітарної допомоги [133]. У дослідженні проаналізовано наступні ризики, що містять відповідно детермінаційні зв'язки: ввезення на митну територію України комерційних вантажів під виглядом гуманітарної допомоги [170], використання посадовими особами військових адміністрацій, відповідальними за роботу з гуманітарною допомогою, свого становища для забезпечення відвантаження товарів гуманітарної допомоги на приватних сховищах [171].

Погоджуємося із позицією, висловленою у роботі А. Закалюка [99], щодо суспільної небезпеки у контексті детермінації злочинності, коли спостерігається певна дисфункція правоохоронних інститутів та інститутів судової діяльності. У такому випадку природньо виникають альтернативні механізми правового регулювання, пов'язані з правовим нігілізмом, що, у свою чергу, може спричинити появу нових ризиків і прояву злочинності в галузі надання, розподілу, отримання і використання гуманітарної допомоги іншого порядку, зокрема утворення ієрархічних груп організованої злочинності.

У медійному просторі, засобах масової інформації досить часто з'являється інформація про нецільове використання гуманітарної допомоги, відповідні махінації і шахрайство. Така інформація завжди резонансна, певною мірою може стати причиною недовіри до волонтерського руху, благодійництва. Як наслідок, може відбуватися певне сповільнення процесів, пов'язаних з обігом гуманітарної допомоги, погіршення репутації України в світовому вимірі. Тому методологічна передумова двостороннього характеру детермінації злочинності має стати наріжним каменем вивчення етіології

злочинності в галузі надання, розподілу, отримання і використання гуманітарної допомоги.

Наступна методологічна передумова, визначена у роботі А. Закалюка [99]: відсутність жорстких зв'язків між елементами в структурі детермінації злочинності. Як відомо, головним актором в суспільних процесах є людина. В реаліях сьогодення важко однозначно трактувати якісні новоутворення психіки людини, яка потрапила під довготривалий стрес, перебуває в ситуації реальної загрози життю фактично другий рік поспіль. Нинішня військова агресія і хвилі мігрантів як в середині країни, так і за її межами, засвідчили, що увесь світ зараз перебуває в активній фазі емпіричного розрізу соціальної, культурологічної, гносеологічної проблеми.

Це не просто криза гуманітарного знання, це своєрідний новий етап цивілізаційного розвитку, коли поряд із зростанням і урізноманітненням криміногенних факторів, посилюється і значущість правосвідомості, правової культури і усвідомленої відповідальності суб'єктів суспільних відносин. Ця військова агресія супроводжується не лише актами терористичного змісту проти мирного населення, а ще й ускладнена інформаційною війною, супроводом усіх подій маніпулятивними технологіями. До цієї групи передумов віднесено ризики, визначені Національним агентством з питань запобігання корупції, пов'язаними з обігом гуманітарної допомоги: нездійснення належного обліку гуманітарної допомоги [177], відсутність належної взаємодії комунікантів, що призводить до неможливості чи утруднень ефективного розподілу гуманітарної допомоги для задоволення реальних потреб набувачів такої допомоги [178; 179; 180], відсутність професійної і матеріально-технічної спроможності отримувачів гуманітарної допомоги [183].

Під час цього дослідження було опрацьовано значний масив емпіричного матеріалу, зокрема повідомлень про факти викриття різних порушень і юридичної, в тому числі кримінальної, відповідальності за нецільове використання гуманітарної допомоги. Досить часто така

інформація стає інструментом маніпулювання суспільною свідомістю, безструктурного соціального управління. Уважаємо за необхідне цим дослідженням актуалізувати доцільність розроблення сучасного культурно-освітнього контенту для організаторів усіх відповідних процесів, пов'язаних з обігом гуманітарної допомоги, бенефіціаріїв, для проведення просвітницької роботи з отримувачами, набувачами гуманітарної допомоги. На жаль, в реаліях сьогодення в гонитві за звітністю чи своєрідною показовістю благодійництва втрачено одну із важливих характеристик обігу гуманітарної допомоги, як системної діяльності, спрямованої на те, щоб «не допустити чи полегшити страждання людини, де б вона не була» [4, с. 2], ознак благодійництва «безкорисливість» [100]. Наприклад, Т. Авдєєва в одній з публікацій порушила проблему обробки персональних даних під час отримання гуманітарної допомоги. Зокрема авторка презентувала результати розвідки щодо заяви одного з адвокатів про незаконний збір персональних даних. Оскільки питання стосувалося міжнародної організації, бути перевірені правила обробки персональних даних, якими керується ЮНІСЕФ, встановлено особу дезінформатора [18]. Авторка представила детальний обґрунтований опис характеристики згоди особи на обробку її даних відповідно до розробленого посібника із захисту персональних даних під час надання гуманітарної допомоги від Міжнародного комітету Червоного Хреста, аргументувала алгоритм забезпечення валідності такої згоди. Оскільки публікація у відкритому доступі, авторка супроводила текст гіперпосиланнями на первинні ресурси, доступні кількома мовами міжнародного спілкування [18]. Знаково, що ця публікація містить, крім емпіричних даних, ще й доцільний просвітницький контент, сприяє формуванню правової культури набувачів гуманітарної допомоги. Нам бачиться доцільним формування своєрідного банку корисної інформації такого змісту, розміщення такої інформації не лише у відкритому доступі, але й розроблення простих коротких, зрозумілих для широкого загалу людей

чеклістів, інструкцій, порадників у контексті отримання і використання гуманітарної допомоги.

Наступна методологічна передумова, визначена у публікації А. Закалюка: історична обумовленість характеру і результату детермінації злочинності [99]. Зазначимо тут, що принцип історизму і соціальної обумовленості кримінологічних чинників певною мірою прослідковується в усіх констатованих Національним агентством з питань запобігання корупції групах ризику, наведених зокрема: вимагання та отримання особами військових адміністрацій неправомірної вигоди за надання дозволу на виїзд за кордон військовозобов'язаних водіїв, що забезпечують перевезення гуманітарних вантажів або прийняття таких рішень в умовах конфлікту інтересів [172], задоволення посадовими особами військових адміністрацій, інших державних органів приватних інтересів [173], задоволення приватних інтересів посадовими особами органів Державної митної служби [174], зловживання з боку осіб, відповідальних за розподіл/ видачу/ використання гуманітарної допомоги, з метою задоволення приватних інтересів своїх або третіх осіб [175], зловживання посадовими особами військових адміністрацій своїми повноваженнями при видачі супровідних документів та розпізнавальних знаків для транспортних засобів, які перевозять гуманітарні вантажі [176], непрозорість співпраці військових адміністрацій з надавачами і отримувачами гуманітарної допомоги [181], шахрайство у вигляді отримання гуманітарної допомоги псевдоволонтерами [182].

У відкритому мережевому просторі, соціальних мережах, медіа порушуються питання й інших ризиків, пов'язаних із криміналізацією процесів обігу гуманітарної допомоги [35; 36; 40; 42; 89; 147; 149; 150; 163; 164; 222; 228]. Вивчення емпіричних даних з переліченого масиву джерел, а також вироків суду [43–64], свідчить про те, що попри загальносвітові тенденції глобалізації, злочинність в контексті обігу гуманітарної допомоги мають виразні ознаки глокалізації, наприклад, чіткий географічний обрис злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги, також має місце елемент

культурологічний чи особливостей ментальної культури і стереотипів умов життєдіяльності конкретного суспільства та окремих інститутів під час війни. Наприклад, славнозвісна традиція робити значні запаси у скрутні часи для українців є нормою, оскільки стереотиповано таке поняття, як генетичне відчуття голоду, сформоване ще у 20-40-ві роки ХХ століття. Для усіх українців виразною ментальною характеристикою є автохтонність, усамітненість, коли у важких випробуваннях людина відсторонюється від суспільних процесів, активує необхідні життєві навички. Культурно-психологічні, соціальні процеси на територіях так званої сірої зони, деокупованих територіях, місцях, близьких до зони активних бойових дій обумовлюють зміни світогляду, у тому числі елементи правосвідомості людей трансформуються під тиском почуття страху, постійного перебування у станах впливу стресогенів. Це так само відображається в детермінації злочинності у галузі обігу гуманітарної допомоги.

Значущим елементом цієї наукової розвідки стало вивчення і опора на засади державної кримінологічної політики (О. Бандурка [28–29], В. Батиргарєєва [30; 32], І. Богатирьов [33], А. Бойко [34], В. Борисов [20–21], В. Голіна [74], Б. Головкін [78–79], О. Литвинов, Ю. Данильченко [145], О. Пащенко [195], М. Яцишин [265], інші), що передбачає цілеспрямовані дії та заходи з профілактики, відвернення та припинення злочинів, розроблення дієвих заходів запобігання, планування й реалізації запобіжних заходів, інформування просвітницького, застережного змісту, програмно-методичної роботи у напрямі боротьби із злочинністю в сфері обігу гуманітарної допомоги.

Аналіз джерел, дотичних заявлених проблемі свідчить про розмаїття методологічних підходів. Загальні тенденції щодо вияву фактів злочинності під час розподілу, видачі, використання гуманітарної допомоги презентовано в Аналітичному звіті командою урядово-громадської ініціативи «Разом проти корупції» [22]. Системний методологічний підхід в кримінології свідчить про те, що злочинність в царині обігу гуманітарної допомоги передбачає

вивчення і аналіз соціальних чинників і впливу негативних явищ. Адже поведінка людини в суспільстві обумовлена об'єктивними негативними явищами (розруха довкілля, руйнація житла, втрата роботи внаслідок вимушеного переміщення чи закриття бізнесу тощо) і суб'єктивних (міра розвитку психологічної стійкості, емоційного інтелекту особистості, яка вчинила злочин, що у свою чергу обумовлені також й зовнішніми умовами). У цьому ключі у дослідженні враховано пропозиції і висновки Ю. Стельмахук щодо бачення проблем удосконалення механізмів державного регулювання розвитку соціально-гуманітарної сфери в Україні, визначення цілей соціально-гуманітарної політики, завдань, процедурних моментів її реалізації [237].

Злочинність у сфері розподілу, видачі, використання гуманітарної допомоги досліджується з урахуванням аксіологічного міждисциплінарного підходу, коли поведінка особи, яка вчинила зловживання в сфері розподілу, видачі, використання гуманітарної допомоги, обумовлена особистісними, соціально і культурно обумовленими чинниками тощо. Загальновідомо, злочинність – явище, яке вивчається через взаємозалежності із соціально-економічними, політичними, культурними, духовними, освітологічними явищами в суспільстві. Тож в цьому аспекті цікавими видаються публікації представників різних галузей знань, зокрема Б. Андрощук (соціальне спрямування гуманітарної допомоги) [23], О. Кришевич (кримінологічний аспект) [142].

Негативні тенденції злочинності в Україні, які обумовлені об'єктивацією суперечностей між можливостями правоохоронної системи і зростанням рівня злочинності, високим рівнем криміналізації і реальною дієвістю заходів держави і суспільства у галузі протидії злочинності, надвисоким рівнем латентності злочинності саме в галузі обігу гуманітарної допомоги в період активної фази збройного конфлікту, актуалізують звернення до заявленої у цьому дослідженні проблеми. Доцільність криміналізації аспектів відповідальності за незаконне використання

гуманітарної допомоги та шахрайства в галузі діяльності надавачів, отримувачів, розповсюджувачів гуманітарної допомоги займалися учені М. Хавронюк [252], О. Марін [151].

Проблема розкрадання гуманітарної допомоги перебуває у полі уваги дослідників у галузі права, зокрема, цьому напрямку присвячено публікації О. Дудорова [94], Р. Мовчан [158], М. Хавронюк [253], інших. Увага науковців зосереджена головним чином на аналізі правової новели про кримінальну відповідальність за статтю 201² Кримінального кодексу України. Автори звертають увагу на законодавче визначення діяння до посягань у сфері господарської діяльності, зокрема обов'язкову ознаку об'єкту предмет кримінального правопорушення – благодійні пожертви, гуманітарну чи безоплатну допомогу. Разом з тим, М. Хавронюк слушно зауважує, що під безоплатною допомогою також слід розуміти зазначені у п.п. 1-4 статті 5 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» не лише опредмечені об'єкти, але й дії: безоплатна передача у власність бенефіціаріїв коштів, іншого майна, безоплатне відступлення бенефіціарам майнових прав; безоплатна передача бенефіціарам права користування та інших майнових прав; безоплатна передача бенефіціарам доходів від майна і майнових прав; безоплатне надання послуг і виконання робіт на користь бенефіціаріїв [253].

Згадуваний вище дослідник О. Кришевич презентував авторське бачення проблеми кримінальної відповідальності за нецільове використання гуманітарної допомоги [142]. А. Шевчук і О. Бондарчук оприлюднили результат бачення проблеми кримінальної відповідальності за розкрадання гуманітарної допомоги [257]. Автори наголосили на тому, що обсяги гуманітарної допомоги від моменту повномасштабного вторгнення в Україні є безпрецедентними, коли фактично увесь цивілізований світ долучився до гуманітарної допомоги, кожен в Україні, як міг, долучався до акцій щодо надання гуманітарної допомоги. Автори зосередили увагу на потужному розвитку волонтерського руху у межах розвитку процесів, пов'язаних з

наданням гуманітарної допомоги як соціально-правового явища. Акцентовано увагу на моральному аспекті кримінологічних складників цієї проблеми, зокрема: «...це невимовно аморально, на фоні загального зниження кількості кримінальних правопорушень така протиправна діяльність та ступінь обурення нею зросли кратно кількості, як гуманітарних вантажів, так і чисельності псевдоволонтерів, а також недобросовісних службових осіб» [257, с. 186].

Автори прокоментували глибоко і системно предмет досліджуваного кримінального правопорушення з опорою на оприлюднені у відкритих джерелах прикладах з метою «уникнення сплати митних платежів або з метою пришвидшення (спрощення) проходження митного контролю» недобросовісні підприємці чи волонтери оформлювали як гуманітарну допомогу товари і продукти, придбані за власні кошти [257].

Звісно, моральний аспект, соціально-виховне, культурологічне підґрунтя досліджуваної нами проблеми є, воно потребує системного розгляду, актуалізує розроблення і реалізацію дієвих організаційних, змістовно-методичних інструментів, які сприятимуть досягненню цілей спеціального кримінологічного запобігання за пропозицією В. Голіни. А саме учений дав характеристику організації та способів кримінологічної профілактики, заходів відвернення злочинів, оперативного реагування і системи заходів, спрямованих на припинення злочинів [74, с. 263].

Це дослідження здійснено з урахуванням результатів і висновків, викладених Н. Коваль, який в дисертації представив характеристику підстав виникнення правовідносин щодо надання Україні гуманітарної допомоги, процедури надання Україною такої допомоги іншим країнам, автором зосереджено увагу на питаннях правового регулювання порядку переміщення гуманітарної допомоги через митний кордон України [119].

Ще одна дослідження в контексті правових засад гуманітарної допомоги В. Шевців, який у дослідженні презентував методику розслідування незаконного використання гуманітарної допомоги з метою

отримання прибутку з опорою на праксеологічний підхід [256]. Автором наголошено увагу на тому, що «розслідування незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги є ситуативно зумовленим» [256, с. 5].

Варто відзначити той факт, що практично зорієнтовані публікації у відкритому мережевому доступі представляють значний масив, що відображено у списку використаних джерел цього дослідження. Наприклад, попри те, що публікація дослідника М. Антонович, присвячена проблематиці процесів, пов'язаних з обігом гуманітарної допомоги, як права цивільного населення, датована березнем 2015 року, суперечності і негативні тенденції, визначені автором, до цього часу не знайшли вирішення [24]. Зазначимо тут, що в цій публікації автор наголосив, що порушення права людини на гуманітарну допомогу може стати однією з причин активізації збройних конфліктів у всьому світі, тож «міжнародні організації, передусім ООН, зобов'язані гарантувати це право і притягати до відповідальності винних у його порушенні аж до застосування збройної сили для імплементації цього права» [24].

Наше дослідження передбачає вивчення кримінологічних ситуацій в конкретному регіоні, місті, громаді тощо з опорою на урахування адміністративних меж діяльності правоохоронних органів, статистичні періоди звітності; детермінанти злочинності (причини та умови, що породжують і сприяють вчиненню злочину на певній території у конкретний час; стан інформаційного забезпечення; стан реалізації заходів боротьби зі злочинністю в межах конкретного регіону, населеного пункту (за В. Лихолоб) [146, с. 23].

У статті А. Айдинян здійснено аналіз «юридичної конструкції кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201² КК України», доходить висновку про те, що «що предметом даного кримінального правопорушення є товари (предмети) гуманітарної допомоги, благодійні пожертви, безоплатна допомога і «таке майно». При цьому використання

безоплатної допомоги може охоплювати виконання робіт чи надання послуг. Натомість благодійні гранти не становлять предмет даного кримінального правопорушення» [19]. У цьому дослідженні враховано пропозиції науковця щодо обов'язковості вживання ознаки «вчинені у значному розмірі» у 1 частині статті 201² Кримінального кодексу України, необов'язковості констатації цієї ознаки в 2 і 3 частинах статті 201² Кримінального кодексу України. Підтримуємо позицію автора щодо необхідності деталізації вжитого поняття «прибуток», оскільки це слово може трактуватися у вузькому чи широкому значеннях [19, с. 272]. Певною мірою перегукуються з цими висновками міркування М. Куцевич [144].

Окремий масив публікацій на основі аналізу емпіричного матеріалу присвячено питанням правового регулювання обігу міжнародної гуманітарної допомоги в Україні, наприклад, стаття М. Костіна, А. Шаповал, П. Давиденко [136], М. Антонович [24], О. Василенко [38], предмет дослідження почасти розглянуто в дискусійних публікаціях [155; 157; 250].

У статті Ю. Луценко Ю. і М. Денисенко конкретизовано проблематику протидії злочинності через призму розвитку національного інформаційного права, створення цілісної системи законодавства з питань розвитку інформаційного суспільства та забезпечення інформаційної безпеки [148]. Ця розвідка певною мірою узгоджена з висновками і авторською позицією О. Василенко – Спецпредставниці з питань координації гуманітарної допомоги при Міністерстві закордонних справ України [38], яка актуалізувала увагу громадськості до питань гуманітарної допомоги з ініціативи громадських організацій, міжнародних організацій, країн-донорів та корпоративно відповідального бізнесу в усьому світі [38].

Заявлена проблема викликає зацікавленість дослідників-початківців. Наприклад, у статті студентів факультету прокуратури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Є. Сороки, Д. Горбачевської [233]. Авторки порушили проблему спрощення процедур реєстрації і контролю за отриманням та використанням гуманітарної

допомоги. Позиція авторів визначена тим, що в умовах провадження воєнного стану для українців значний потенціал має використання цифрових технологій, наприклад, застосунок «Співдія» для отримання, надання, оформлення, розподілу і контролю за цільовим використанням гуманітарної допомоги. Визначено також низку невирішених питань щодо забезпечення системності і узгоджуваності правових норм різного рівня юридичної сили, які б дали змогу регулювати обіг гуманітарної допомоги в ситуаціях перманентної кризи [233].

Окрему низку публікацій утворили статті, в яких автори виклали суперечливі аспекти, які ускладнюють і розширюють кримінологічний дискурс обігу гуманітарної допомоги, наприклад, дослідження представників Української Гельсінської спілки з прав людини [86], аналітична довідка Мінсоцполітики [97], Національного агентства з питань запобігання корупції [153]. Дослідження, здійснене представниками медіа, містить розлогі характеристики соціально-політичного аспекту кримінальних характеристик порушень законодавства в сфері обігу гуманітарної допомоги [93].

Практичні рекомендації, спрямовані на запобігання і профілактику злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги, презентовано в матеріалах вебінару В. Козіної [122], публікації О. Колба [123].

Аналіз зловживань осіб, відповідальних за розподіл, видачу, використання гуманітарної допомоги [169; 200; 162], дає змогу виокремити три блоки викликів, які певною мірою відображені як в публікаціях дискусійного характеру [10; 12; 15; 41], так і у описаних ризиках [133], матеріалах вироків суду [43–64]. Перший блок – приватний, другий – інституційний, третій – організаційно-технічний. Слід звернути увагу на проблему зростання рівня криміналізації, відсутність досвіду інших країн щодо ефективної протидії злочинності на рівні приватності, персоналізації учасників – надавачів, отримувачів і набувачів гуманітарної допомоги. Світ до недавнього часу не стикався з так званою гібридною війною, у тому числі – в інформаційному просторі. Кримінологічного дискурсу потребує проблема

фактичного орієнтиру в приватному блоці на емоційні дескриптори. Не зменшуючи значущості підтримки українців через факти видачі гуманітарної допомоги, зазначимо тут, що на теперішній час відсутній достатній рівень моральної, правової, споживацької культури серед учасників, зокрема донорів, надавачів, отримувачів і набувачів гуманітарної допомоги. У прагненні досягти медійного результату інколи виникають ситуації кримінологічного дискурсу, як от: чи правомірне використання ресурсів гуманітарної допомоги для функціонування пунктів незламності в районах, де зазвичай енергетична інфраструктура працює стабільно, коли у мешканців населених пунктів немає нагальної потреби в задоволення життєвих потреб саме через пункти незламності? Чи утримання таких пунктів незламності правомірне і не є фактом нецільового використання матеріальних, технічних і людських ресурсів? Ще приклади: так званий гуманітарний туризм, коли українці в Україні отримують соціальні виплати і за кордоном отримують фінансову підтримку; людина працездатного віку отримує виплати як ВПО, але свідомо не працевлаштовується тощо.

Для подолання кримінологічних викликів в приватному блоці, на наш погляд, уже сьогодні слід реалізувати ідею формування динамічного банку інформації про обіг гуманітарної допомоги з метою сприяння відновленню потужностей та інфраструктури, оптимізації використання ресурсів гуманітарної допомоги, оприлюднення даних про усіх учасників гуманітарної допомоги як діяльності. Саме приватний блок найбільш разюче впливає на репутацію українців як в Україні, так і за кордоном. Інколи складається враження, що така кількість людей, які потребують гуманітарної допомоги у вигляді безкоштовних обідів, гарячої їжі, теплого одягу, предметів гігієни, медикаментів, свідчить про те, що українці, навіть перебуваючи у відносно безпечних умовах працездатного віку, маючи фаховий досвід, освіту, не спроможні самотужки забезпечити своє життя. Найприкрішим є той факт, що гуманітарна допомога досить рідко досягає адресата, який дійсно її потребує, оскільки такі набувачі перебувають чи на

тимчасово окупованій території, чи в населених пунктах, які донедавна були на лінії вогню, а транспортна логістика там не відновлена. Так само утруднено транспортування гуманітарної допомоги в місцях ведення бойових дій. Маємо наголосити, тактика надання гуманітарної допомоги має передбачати підтримку для орієнтації на успіх і відновлення, а не провокувати творення споживацького контингенту. У цьому плані підтримуємо використання терміну «остання миля», запозиченого з телекомунікаційної галузі для опису труднощів підключення кінцевих користувачів до основної мережі. Адже витрати на встановлення, підтримку і амортизацію можна здійснити лише за рахунок одного абонента, що порушує принцип справедливого розподілу порівняно з іншими адресатами. Термін «остання миля» в обігу гуманітарної допомоги привертає увагу тим, що на етапі передкінцевому (коли отримувач має таки передати набувачу гуманітарну допомогу) часто виникають додаткові ускладнення суб'єктивного і об'єктивного характеру, що зумовлюють ризики для появи злочинності, як-то: непрогнозоване зростання статей витрат пального чи фінансів на транспортування товарів чи людей, граничні ризики кінцевого пункту призначення гуманітарної допомоги (наближеність до лінії розмежування, заміновані території, лінія вогню чи загроза ракетних обстрілів, перебування людей в стані постійного стресу чи ПТСР тощо).

Другий блок – інституційний – спрямовує гуманітарну допомогу як соціальне і економічне явище з урахуванням регіонального, контекстного аспектів. Ефективна робота з протидії і запобігання злочинності в сфері розподілу, видачі, використання гуманітарної допомоги в цьому блоці може містити: діагностування проблем в конкретному регіоні, система заходів запобігання, профілактики злочинності, запобігання корупційних ризиків.

У цьому ключі варто наголосити, що іноземні надавачі гуманітарної допомоги не готові глибоко вивчати ментальні маркери поведінки і культури людей. Наприклад, статистика обсягів і розподілу гуманітарної допомоги часто суперечлива і формується без використання сучасних методів, та

інструментів обчислення. Оскільки розподіл гуманітарної допомоги делеговано повністю місцевим органам влади, відсутній контроль за діяльністю регіональних гуманітарних штабів, пунктів видачі гуманітарної допомоги, волонтерських, громадських, благодійних організацій, фондів, державних і комунальних закладів, які отримують гуманітарну допомогу для задоволення потреб соціально вразливих категорій населення і внутрішньо переміщених осіб, тому це призводить до недостовірної комунікації і зростання корупційних ризиків щодо розподілу гуманітарної допомоги. Крім того, останнім часом розподіл гуманітарної допомоги в Україні і за кордоном для українців – вимушених переселенців – став своєрідним елементом соціального рейтингу для донорів, надавачів, отримувачів. А це суперечить суті гуманітарної допомоги: термінова безвідплатна допомога засобами збереження життя для людей, які перебувають в гуманітарній катастрофі чи на її межі.

Третій – організаційно-технічний – блок викликів щодо розподілу, видачі, використання гуманітарної допомоги містить проблемні питання: багатошаровість в організації і наданні гуманітарної допомоги вимагає застосування інноватики в технологічних процесах обробки даних і обліку усіх операцій з гуманітарною допомогою, використання сучасних методів документообігу, цифровізацію звітності і комунікаційних процесів (сповіщення про гуманітарну допомогу, оприлюднення даних про надавачів, набувачів гуманітарної допомоги тощо), гнучкість координації і управління. Ці аспекти передбачають підтримку державою тих, хто прагне і може займатися розподілом, видачею гуманітарної допомоги професійно. Також виокремлення гуманітарної допомоги в окрему галузь знань збільшить спектр надавачів гуманітарної допомоги, дасть змогу реалізувати ідею людиноцентричності з опорою на конструктивний досвід українського меценатства.

Отже, підсумовуючи викладене вище, слід зазначити, аналіз стану розробки заявленої в темі дослідження проблеми містить кілька напрямів.

Теоретичний базис цього дослідження утворили завершені дослідження і академічні висновки В. Голіни, В. Лихолоб, В. Василевич, М. Яцишин, інших, які зробили наголос на соціальний феномен злочинності, що значуще у контексті нашої проблематики. До фундаментального базису нами віднесено положення Основного гуманітарного стандарту з якості та підзвітності, Гуманітарної хартії, які ще набули виразної популярності в Україні, однак містять методологічно виважений і прикладний конструкт щодо визначення видів і форм, принципів гуманітарної допомоги, критеріїв оцінки якості. Осмислення цих документів, приведення у відповідність термінологічного поля, сприятиме, на наш погляд системному запобіганню і профілактиці злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги в Україні. У дослідженні ми також використали результати вивчення історичного аспекту гуманітарної допомоги як масштабної програми добровольчої гуманітарної місії на міжнародному і національному рівнях, значущим є осмислення відповідних положень міжнародного гуманітарного права в царині забезпечення прав людини серед цивільного населення. Наступний напрям: наявний на момент завершення узагальнення емпіричних даних з обраної теми усталених, унормованих визначень, класифікацій ризиків, нормативних актів, які регулюють правовідносини учасників обігу гуманітарної допомоги в Україні. У цьому ми послуговувалися системним синергетичним та емерджентним підходами, що дало нам змогу використати висновки досліджень суміжних галузей знань для вибору інструментарію прирощення нового знання.

Для визначення наявних проблем в межах визначеної теми, прирощення наукового знання в обраній галузі знань, ми виділили блоки викликів, які перебувають у площині кримінологічної дискусії: приватний (потреба доцільної персоналізації учасників – надавачів, отримувачів і набувачів гуманітарної допомоги; відсутність принципів і чітких об'єктивних критеріїв виділення форм і видів гуманітарної допомоги; попередження героїзації і трагізації надання гуманітарної допомоги для попередження

поширення віктимізації злочинності у цій сфері), інституційний (діагностування проблем в конкретному регіоні, систему заходів запобігання, профілактики злочинності з огляду на соціокультурний контекст конкретного регіону, громади, запобігання корупційних ризиків), організаційно-технічний (застосування інноватики в технологічних процесах обробки даних і обліку усіх операцій з гуманітарною допомогою, використання сучасних методів документообігу, цифровізацію звітності і комунікаційних процесів, гнучкість координації і управління).

1.2 Визначення, види, форми гуманітарної допомоги та принципи її обігу

Важливим аспектом наукової розвідки в сфері обігу гуманітарної допомоги є розкриття і систематизація ключового терміну і суміжних понять, розкриття відповідних принципів, які регулюють практику втілення досліджуваної категорії. Ключовою дефініцією цього наукового дослідження є «гуманітарна допомога», суміжні з цим поняття: благодійна допомога, меценатська допомога, учасники обігу гуманітарної допомоги, принципи гуманітарної допомоги, принципи гуманітарної діяльності.

На теперішній час поняття гуманітарної допомоги конкретизоване 1 статтею Закону України «Про гуманітарну допомогу» таким чином: «Цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв'язку з соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану, зокрема внаслідок стихійного лиха, аварій, епідемій і епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, які створюють загрозу для життя і здоров'я населення, або тяжкою хворобою конкретних фізичних осіб, а також для

підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту» [104]. Законом окремо підкреслено, що гуманітарна допомога є безоплатною допомогою в розумінні того, що надання гуманітарної допомоги здійснюється без будь-якої грошової, матеріальної або інших видів компенсацій донорам» [104]. Також у цьому Законі гуманітарну допомогу визначено різновидом благодійництва за умови дотримання вимог статті 3 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [100].

Слід зазначити, що у нормованому понятті гуманітарної допомоги, отримувачами такої допомоги в Україні або за межами країни, визначено осіб, які потребують цієї гуманітарної допомоги. Ця потреба визначається у свою чергу соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану. У третьому абзаці статті 1 Закону зазначено перелік причин такого стану. У шостому абзаці статті 1 цього ж Закону конкретизовано термін отримувачів гуманітарної допомоги як «такі юридичні особи, яких зареєстровано в установленому Кабінетом Міністрів України порядку в Єдиному реєстрі отримувачів гуманітарної допомоги» [104]. Далі у Законі визначено п'ять категорій таких отримувачів, а саме:

- підприємства громадських організацій осіб з інвалідністю, ветеранів війни та праці, а також підприємства, установи та організації, що утримуються за рахунок бюджетів, уповноважені ними державні установи та органи місцевого самоврядування;
- благодійні організації, створені у порядку, визначеному Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації»;
- громадські організації осіб з інвалідністю, ветеранів війни та праці, Товариство Червоного Хреста України та його обласні організації, творчі спілки, а також громадські організації, створені для здійснення передбаченої їх статутними документами екологічної, оздоровчої, аматорської, спортивної, культурної, освітньої та наукової діяльності;

- релігійні організації, зареєстровані у порядку, передбаченому Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації»;
- реабілітаційні установи для осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю, які мають відповідну ліцензію на здійснення реабілітаційних послуг, незалежно від відомчого підпорядкування, типу і форм власності [104].

В той же час визначено, що набувачами гуманітарної допомоги є «фізичні та юридичні особи, які її потребують і яким вона безпосередньо надається», які власне і отримують таку гуманітарну допомогу, використовують її для задоволення потреб з забезпечення реалізації та захисту прав та свобод людини [104]. Набувачі гуманітарної допомоги з статусом юридичної особи визначаються такими відповідно за тими ж критеріями, що і її отримувачі. Таким чином, нормативно визначено, що отримувачі гуманітарної допомоги можуть бути одночасно і її набувачами залежно від свого правового статусу відповідно до чинного Закону.

Так, наприклад, благодійна організація, яка є юридичною особою та зареєстрованим отримувачем гуманітарної допомоги відповідно до Закону, передає навчальне обладнання громадській (освітній) організації, яка є юридичною особою створеної для здійснення передбаченої її статутними документами освітньої діяльності та також є зареєстрованим отримувачем гуманітарної допомоги відповідно до Закону. В даному випадку ця остання громадська організація є безпосереднім набувачем гуманітарної допомоги. Якщо навчальне обладнання передається безпосередньо учням (слухачам, здобувачами тощо), які навчаються в цій ж громадській (освітній) організації, то набувачами гуманітарної допомоги є саме ці учні (здобувачі, слухачі) як фізичні особи, а громадська організація, в якій отримують освітні послуги ці учні (здобувачі, слухачі), не може вважатися ні отримувачем ні набувачем цієї гуманітарної допомоги.

Законом України «Про гуманітарну допомогу» визначено обов'язкові ознаки надання гуманітарної допомоги:

- цільова (надається під конкретні цілі, які визначені цим Законом і підзаконними актами);
- адресна (надається конкретному отримувачу, який у свою чергу передає таку гуманітарну допомогу набувачу. Саме набувач є кінцевим адресатом гуманітарної допомоги і використовує таку допомогу за цільовим призначенням);
- безоплатна (без грошової, матеріальної чи інших видів компенсації донорам та іншим учасникам обігу такої допомоги, не передбачає ніякого відшкодування чи оплати за її отримання);
- безповоротна, тобто така допомога виключає повернення того, що отримано, її обіг характеризується безоборотністю, остаточністю [104].

Наслідком заявлених вище ознак є: безкорисливість, добровільність, усвідомленість необоротності такої допомоги усіма учасниками обігу гуманітарної допомоги [104].

Гуманітарна допомога є добровільною, безкорисливою та усвідомленою діяльністю донорів (фізичних чи юридичних осіб) по відношенню до офіційно визначених категорій отримувачів такої допомоги. Така допомога відповідно до абзацу 2 статті 1 Закону України «Про гуманітарну допомогу» може надаватися «в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном» [104].

Отримувачі гуманітарної допомоги на рівні цього Закону потребують такої допомоги «у зв'язку з соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану, зокрема внаслідок стихійного лиха, аварій, епідемій і епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, які створюють загрозу для життя і здоров'я населення, або тяжкою хворобою конкретних фізичних осіб, а також для підготовки до збройного захисту держави та її

захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту» [104]. Гуманітарна допомога визначена і різновидом благодійництва, якщо відповідає вимогам статті 3 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [100] щодо підтримки певних сфер благодійної діяльності у суспільних інтересах. Донори, які беруть участь в обігу гуманітарної допомоги, послуговуються гуманними мотивами, що констатовано цим Законом. Гуманні мотиви визначаються нормами Міжнародного білля про права людини [214; 157; 156], Конвенції про захист цивільного населення під час війни [128], Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права [214] тощо.

У контексті теми цього дослідження вважаємо за доцільне висловити припущення, що в обігу гуманітарної допомоги гуманні мотиви, ймовірно, розуміються на рівні нормативного гуманізму. Тобто у тлумаченні гуманних мотивів виходимо з позиції визнання, що у людини є конкретні потреби для підтримки життя, які необхідно задовольняти попри будь-які об'єктивовані чи суб'єктивні чинники. У цьому аспекті гуманним є суспільство, яке стоїть на позиції, що для функціонування самого суспільства важливо задовольняти людські потреби. Тому гуманні мотиви суспільства виражаються в добродійстві: проявах милосердя, жалості, співстраждання, тимчасової допомоги в задоволенні найперших життєвих потреб людини. Певною мірою гуманітарна допомога межує з паліативною, бо надається тоді, коли об'єктивовані ризики і загрози життю людей. Така допомога передбачає організоване добродійство, доброчинність, меценатство, благодійництво заради збереження життя людини чи полегшення її страждань.

Підтримуємо позицію науковців О. Кришевича [142], М. Хавронюка [252–253], А. Шевчука [257] про те, що поняття гуманітарної допомоги і благодійної діяльності не є тотожними, а має певні перетини. Розмежування цих понять дасть змогу унормувати питання надання гуманітарної допомоги окремими міжнародними неурядовими організаціями, урядами окремих

держав. Також вбачаємо перспективу активізації меценатства на території України.

Оскільки це дослідження проводилося в період активізації обігу гуманітарної допомоги, що було обумовлено активною фазою військової агресії проти України у 2022 році і до теперішнього часу, особливої уваги, на наш погляд, заслуговує Основний гуманітарний стандарт з якості та підзвітності [4]. Цей стандарт розроблено на основі співпраці CHS Alliance (глобальної спільноти понад 150 гуманітарних організацій), Groupe URD (об'єднання, яке допомагає організаціям покращити якість своїх програм шляхом оцінок, досліджень, навчання персоналу, відповідною стратегічною і якісною підтримкою), спільноти «Сфера», створений 1997 р. чисельними неурядовими організаціями за підтримки і координації Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, що об'єднує широкий спектр гуманітарних агенцій для забезпечення якості і чіткої підзвітності гуманітарної допомоги. Спільнота «Сфера» визначає принципи і мінімальні стандарти в життєво значущих галузях гуманітарного реагування. Основний гуманітарний стандарт є однією з частин керівництва, що містить інформацію про технічні стандарти разом з Гуманітарною хартією, Принципами забезпечення захисту [87]. Слід зазначити тут, що «Сфера» розміщує і керує Партнерством з гуманітарних стандартів HSP, групою гуманітарних стандартних ініціатив, які охоплюють системно більшість тем і напрямів, у тому числі й CHS Alliance [87, с.2].

Основним гуманітарним стандартом пропагуються цінності основних прав людини: права на гідне життя, захист, безпеку, медичну допомогу. Відповідно до цього стандарту гуманітарна допомога актуалізована в сутнісному розумінні дев'ятьма ознаками, до кожної ознаки визначено перелік певних зобов'язань. Серед таких ознак:

- актуальність і відповідність змісту гуманітарної допомоги потребам громад і осіб, які постраждали від кризи;
- ефективність і вчасність надання гуманітарної допомоги;

- стимулюючий характер гуманітарної допомоги, коли її ресурсом посилюється місцева спроможність подальшого задоволення прав людей і можливість запобігання негативних наслідків;
- виразна опора на спілкування, участь і наявність зворотного зв'язку;
- оперативність і обов'язковість розгляду усіх скарг, пов'язаних із обігом гуманітарної допомоги;
- координаційний характер гуманітарної допомоги та міжгалузева співпраця, взаємодоповнення;
- ефективність персоналу, який долучається до усіх напрямів обігу гуманітарної допомоги, неперервність навчання і самовдосконалення таких осіб;
- справедливість, чесність, заохочення до ефективної роботи персоналу, який організує обіг гуманітарної допомоги;
- відповідальність, раціональність розподілу і використання ресурсів гуманітарної допомоги [4].

Як видно з наведеного переліку ознак обігу гуманітарної допомоги, їх узгоджуваності із чинним українським законодавством, гуманітарна допомога, як організований процес має передбачати й ознаки-характеристики осіб та організацій, які є отримувачами та набувачами такої допомоги, забезпечують розподіл, видачу гуманітарної допомоги тим, хто її потребує, здійснюють моніторинг ефективності і цільового використання такої допомоги. На жаль, в Україні до цього часу відсутні системно унормовані механізми забезпечення ефективності і якості обігу гуманітарної допомоги. Розроблення таких механізмів, методичних порадників чи програм з урахуванням національних, історично і географічно обумовлених особливостей, вивчення реальних запитів потреб осіб-набувачів гуманітарної допомоги в період провадженого в Україні воєнного стану, осмислення криміногенних чинників запобігання злочинності в цій сфері, на наш погляд, сприятиме не лише підвищенню якості надання гуманітарної допомоги,

оптимізації ресурсів донорів і надавачів такої допомоги, але й сприятиме утвердженню позитивної репутації України як демократичної держави у світовому просторі.

У Законі визначено, що основними формами гуманітарної допомоги є грошова (у вигляді безповоротних фінансових пожертвувань), натуральна (пожертви у негрошовій, але матеріальній формі) добровільне виконання робіт, безоплатне надання послуг [104]. Уважаємо, що в перспективі удосконалення чинного законодавства в галузі обігу гуманітарної допомоги, така класифікація буде узгоджена з Основним гуманітарним стандартом, передбачатиме визначення серед форм гуманітарної допомоги такого компоненту як технічний супровід, що забезпечував би доступність такої допомоги, безпеку тих осіб, які здійснюють доставку гуманітарної допомоги в місця на лінії розмежування лінії вогню, на тимчасово окуповані території, так звані сірі зони, де є найнагальніша потреба в гуманітарній допомозі. Також до переліку форм гуманітарної допомоги варто додати логістику, фінансування і технічну підтримку гуманітарної діяльності.

Забезпечення гуманітарної діяльності включає в себе вивчення актуальних потреб людей, які перебувають на певній території, моніторинг рівня задоволеності потреб людей, які мають бути задоволені у контексті поняття «гуманітарні мотиви», розроблення стратегій і програм забезпечення ефективності обігу гуманітарної допомоги. Під час розроблення таких стратегій важливо забезпечити об'єктивні, фактичні стимули підтримки чесного і справедливого розподілу, розвитку місцевої спроможності і запобігання негативних наслідків, пов'язаних із ризиками розвитку нераціонального споживацтва, нецільового використання, формалізації координування.

Зазначимо тут, що на рівні законодавства визначено частиною 1 статті 201² Кримінального кодексу України встановлено необхідний поріг загальної вартості гуманітарної допомоги, безоплатної допомоги чи благодійних пожертв, за які можна притягнути до відповідальності [137]. Досить високий

поріг заявленої суми (майже півмільйона гривень), на наш погляд, містить кримінологічні детермінанти злочинності в цій сфері.

У цьому аспекті привертає увагу позиція Ю. Пономаренка, який коментуючи проблему щодо переслідування волонтерів за незаконне використання гуманітарної допомоги медійному ресурсу ZMINA, наголосив увагу на тому, що проблемними моментами згаданої статті є визначення:

- об'єкта злочину (статтю розміщено у сьомому розділі Кримінального кодексу України),
- предмета цього кримінального правопорушення (втрата вартості гуманітарної допомоги, яку незаконно використали),
- юридичної властивості предмета цього кримінального правопорушення (належність до гуманітарної допомоги визначає центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику соціального захисту населення),
- суб'єкта правопорушення (надавач-донор, отримувачі, набувачі, ті, хто бере участь в переміщенні, розподілі гуманітарної допомоги, ті, хто надає послуги в якості гуманітарної допомоги тощо) [241].

Погоджуємося з Ю. Пономаренком й у тому, що отримання прибутку не є обов'язковою ознакою складу цього кримінального правопорушення [241; 197].

Кримінологічний аналіз заявленої проблеми передбачає розгляд розмаїття форм і видів гуманітарної допомоги. Зазначимо тут, що чітке виділення форм гуманітарної допомоги на основі однозначно визначеного критерію дасть змогу розробляти і впроваджувати ефективні регламенти щодо організації обігу кожної конкретної форми гуманітарної допомоги, урахувати ідеї інклюзивності і диференціації, індивідуального підходу. Адже загальновідомо, що потреби найбільш вразливих категорій населення – незахищених, соціально вразливих, соціально відчужених, осіб з особливими потребами тощо – обумовлюють першочергові зобов'язання отримувачів гуманітарної допомоги щодо її передачі кінцевим набувачам. У цьому ми

виходимо з доцільності спиратися на дієвість допомоги, спрямованої на поліпшення життя чи полегшення страждань людей, які постраждали від надзвичайних ситуацій, кризи, військових конфліктів, визначені Гуманітарною Хартією [87].

Також вартим уваги, на наш погляд, проблема відсутнього в чинному законодавстві чіткого визначення технічної допомоги як однієї з форм надання гуманітарної допомоги. З цього приводу зазначимо, що для практичних цілей в мережі у відкритому доступі викладено вебінар на тему «Отримання і розподіл гуманітарної допомоги для громад» [192]. У контексті теми дослідження цінними видаються практичні рекомендації і посилання на нормативні джерела, розгляд низки практичних запитань, які виникають саме через відсутність унормування технічної допомоги як однієї з форм надання гуманітарної допомоги. Так, наприклад, порушено питання про те, як ставити на облік технічну допомогу без зазначення ціни у первинних документах. З цього приводу подано роз'яснення, що в такому випадку слід орієнтуватися на термін «справедлива вартість» задіяних активів. По суті справедлива вартість – це сума, яку можна отримати від продажу чи здійснити оплату зобов'язання за звичайних умов на певну дату. Рекомендовано орієнтуватися на інформацію про ціни у відкритому мережевому доступі (офіційні сайти виробників, прайс-листи постачальників тощо) [192].

Однак, під час визначення справедливої вартості рекомендовано також враховувати технічний стан та ступінь зносу відповідного об'єкта, додаткові витрати на транспортування, установку, монтаж, налагодження, забезпечення розхідними матеріалами тощо. У чинному законодавстві відсутня пряма вимога про незалежну оцінку майна чи процесів, отриманих активів професійним оцінювачем. Тому цю процедуру здійснює комісія установи-отримувача гуманітарної допомоги на момент їх надходження до цієї установи. Саме комісія установи укладає відповідний акт оцінки матеріальних цінностей у довільній формі. Типові форми актів отримання основних засобів у вигляді гуманітарної (благодійної) допомоги від інших

юридичних і фізичних осіб затверджені наказом Міністерства фінансів України «Про затвердження типових форм з обліку та списання основних засобів суб'єктами державного сектору та порядку їх складання» від 13.09.2016 №181. Отримання запасів у вигляді гуманітарної (благодійної) допомоги використовується типова форма акту приймання-передачі запасів за наказом Міністерства фінансів України «Про затвердження типових форм з обліку та списання запасів суб'єктами державного сектору та порядку їх складання» від 13.12.2022 №431. Комісія складає відповідний документ, у ньому зазначає найменування, вартість за принципом справедливої ціни, на підставі якого оформлюються операції з безоплатного отримання в бухгалтерському обліку. Такі акти комісія має право складати в односторонньому порядку, такий акт при отриманні матеріальних цінностей як гуманітарної (благодійної) допомоги, дарунка, безповоротної допомоги затверджується керівником державного сектору, який приймає матеріальні цінності [192].

Якщо бенефіціаром благодійної (гуманітарної) допомоги виступає місцева рада, то таку допомогу слід відображати за кодом класифікації доходів бюджету «Благодійні внески, гранти, дарунки» та за кодом «Організаційне, інформаційно-аналітичне та матеріально-технічне забезпечення діяльності обласної ради, районної ради, районної у місті ради (у разі її створення), міської, селищної, сільської рад» [192]. У разі отримання селищною радою безоплатно оргтехніки та канцтоварів, формується довідка про надходження в натуральній формі, яка подається до Держказначейської служби не пізніше останнього дня звітного місяця на суму безоплатно отриманих матеріальних цінностей за формою з наказу Міністерства фінансів України «Про затвердження Змін до Порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів» від 30.12.2022 №477 [192].

Крім визначення форм гуманітарної допомоги, в розкритті категорійного поля має значення виокремлення видів такої допомоги. З огляду на те, що в цьому дослідженні ми послуговуємося розумінням

гуманітарної допомоги з позицій нормативного гуманізму, цілі такої допомоги визначено як допомога в збереженні права на життя (врятування життя, полегшення страждань), така допомога зосереджується на задоволенні нагальних потреб, а не на вирішенні системних проблем. З прикладів діяльності всесвітньої організації з охорони здоров'я, ООН, Червоного Хреста [83], інших міжнародних організацій можна виокремити наступні види гуманітарної допомоги:

- вода, водопостачання: власне сама питна вода, засоби на системи водогону, фільтрів, доступ до санітарних послуг, відновлення санітарних умов (водозабезпечення і водовідведення), наприклад, відновлення чи встановлення та технічне забезпечення санітарних систем, водогонів, туалетів, санітарне просвітництво населення, надання засобів гігієни особливо для вразливих категорій людей (діти, люди з особливими потребами, інші). Усім відомо, що внаслідок підриву Каховської ГЕС значний за розмірами регіон України, який потерпав від активних бойових дій держави-агресора ще й опинився під загрозою дефіциту безпечної води. Тож Україна отримала гіркий досвід з практичної реалізації цього виду гуманітарної допомоги, з якого маємо зробити висновки і розробити правові засади гуманітарної допомоги, зокрема виду забезпечення водою, водопостачання, санітарного забезпечення і дотримання санітарної гігієни;

- їжа, харчування. Цей вид гуманітарної допомоги координується у світі Всесвітньою продовольчою програмою. Цей вид гуманітарної допомоги може містити не лише продуктові набори, пайки, але й гуманітарну допомогу для відновлення сільського господарства: насіння рослин, худобу, системи поливу чи огорожі, інше. Варто зазначити, що задоволення потреби людини в їжі розглядається як необхідна перша умова стабілізації ситуацій в місцях, які перебувають в епіцентрі кризи, катастрофи, військового конфлікту, поширення епідемій тощо. Бо продовольча криза може посилити загальну кризу;

- медична допомога в широкому розумінні, зокрема це і заходи підтримки медичного персоналу, надання засобів, матеріалів, обладнання та його технічне забезпечення, вакцин і ліків для підтримки життєдіяльності окремих груп населення, надання медичних послуг безкоштовно. Слід зазначити, що збройні, військові конфлікти посилюють і розширюють спектр цього виду гуманітарної допомоги, оскільки такі кризи часто супроводжуються додатковими ризиками і небезпекою для медичних працівників, збільшенням навантаження на медичну сферу, виокремлення специфічних потреб для надання невідкладної медичної допомоги в умовах ведення бойових дій, військової медицини;

- притулок, прихисток, надання тимчасового чи постійного житла, організація розміщення людей, які внаслідок стихійного лиха, іншої кризи втратили своє житло. Прихисток може надаватися у вигляді можливості безкоштовного поселення в готельних номерах, наметах, виплати коштів на оплату найманого житла, тощо. Таке забезпечення житлом передбачає не лише надання власне прихистку постраждалим, але й забезпечення соціально сприятливого середовища, необхідних умов для життя і збереження почуття власної гідності. Базовий притулок може стати для постраждалих базисом відновлення чи розбудови нового поселення. Поступово міжнародна спільнота відходить від практики створення таборів для біженців чи постраждалих, оскільки в таких таборах виникають додаткові потреби забезпечення безпеки жінок і дітей, проблеми, пов'язані із екологією і попередження загроз нових стихійних лих чи поширення масових хвороб;

- допомога соціально вразливим категоріям, зокрема дітям за всіма напрямками життєдіяльності, з акцентом на відновлення чи забезпечення права на освіту, оскільки саме з проблемою доступу до освіти пов'язано більшість довгострокових проблем. Міжнародна організація ЮНІСЕФ зосереджує увагу на потребах дітей і здійснює обіг гуманітарної допомоги саме для дітей в усьому світі, у тому числі й в Україні. Також потребує нормування реалізація принципу інклюзивності гуманітарної допомоги, що

дозволить вивчати і цілеспрямовано підтримувати задоволення потреб людей з особливими потребами, наприклад, людей-інвалідів, людей похилого віку, людей із системними хронічними захворюваннями, які потребують систематичної терапії, людей з ВІЛ/СНІД.

Окремим видом може бути гуманітарна допомога біженцям, оскільки вони потребують підтримки у всіх напрямках, комплекс вище зазначеного переліку видів гуманітарної допомоги. Це стосується не лише біженців, які виїхали за кордон, а також усіх переселенців (внутрішньо переміщених осіб). Останнє поняття набуло широкого вжитку через активізацію військової агресії проти України з 24 лютого 2022 року.

У Національним агентством з питань запобігання корупції запропоновано умовну класифікацію гуманітарної допомоги з огляду на поставки товарів в Україну: гуманітарна допомога військового призначення (обладнання, техніка, спорядження тощо), медична гуманітарна допомога (для цивільної і військової медицини), гуманітарна допомога цивільному населенню (для задоволення продовольчих потреб, засоби гігієни, одяг і взуття, побутові товари і товари санітарії, тощо), паливо (для військових і потреб цивільного захисту) [153, с.22]. За джерелом отримання виокремлено зовнішню (від іноземних донорів), внутрішню (донорами з України) [153, с. 22].

Вбачаємо суттєву похибку у такому підході до класифікації видів гуманітарної допомоги. Зазначимо тут, що поділ за критерієм «призначення» є доволі суб'єктивним, що посилює криміногенні ризики і ускладнює процедури аналізу якості. Наприклад, медична гуманітарна допомога у ситуаціях кризи, викликаній військовою агресією і веденням бойових дій, має надаватися невідкладно і в однаковій мірі відповідально і повно як по відношенню до цивільного населення, так і по відношенню до військових осіб. Крім того, гуманітарною допомогою можуть бути і є, як показує практика, товари і обладнання подвійного використання, що визначено Порядком здійснення державного контролю за міжнародними передачами

товарів подвійного використання, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 р. (№86, Офіційний вісник України, 2004 р., № 4, ст. 167), із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2018 р. (№974), крім товарів з переліку додатка до постанови Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2022 р. (№1378 «Про перелік товарів, на міжнародні передачі (імпорт) яких не поширюється дія Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання у період воєнного стану на території «країни» (Офіційний вісник України, 2022 р., № 99, ст. 6204), інші.

Гуманітарна допомога надається згідно з принципами законності, гуманності, рівності. Така допомога переслідує за мету не лише порятунок життя і задоволення нагальних потреб людини, медичну допомогу і забезпечення базової гігієни, але й сприяє утвердженню гуманістичних цінностей, слугує потужним мотиватором до позитивних трансформацій у суспільстві. В реаліях сьогодення гуманітарна допомога стала своєрідним лакмусом корпоративної відповідальності і усвідомленої потреби підтримки ідей демократії, утвердження демократичних цінностей в усьому цивілізованому світі.

Разом з тим, саме діяльність у галузі надання, отримання, розподілення і використання гуманітарної допомоги, у тому числі – міжнародної, спонукає до розвитку нових концептів кримінології у площині національного і міжнародного права. Власне сам концепт міжнародної гуманітарної допомоги, принципи надання такої допомоги формувалися під впливом положень християнської, ісламської та інших традиційних форм благодійності.

Історичний дискурс гуманітарної допомоги як явища своїми витокami сягає давнини. Церква, інші релігійні інститути одним з напрямів добродійної діяльності мали опікування долею родин воїнів, козаків, фінансуванням притулків для тих, хто втратив житло, засоби існування

внаслідок воєн чи збройних нападів. Високий рівень одухотворення і прагнення діяти з гуманних мотивів, зазвичай десятину заробленого відписували саме церкві, монастирям на добродійні справи, допомогу хворим, убогим, немічним. У монастирях зазвичай знаходили підтримку і порятунок цивільне населення під час воєн на українських землях, поранені воїни могли отримати притулок і медичну допомогу.

Можемо припустити, що українські гетьмани і козацькі старшини так само опікувалися своїми братчиками, козаками-воїнами. У цьому припущенні ми виходимо з висновків, сформованих знаних дослідником українського козацтва Д. Яворницьким, який на підставі системного аналізу історичних фактів, архівних документів писав про заснування медичної канцелярії у Запорізькій Січі, відпуск медикаментів та утримання лікаря [260]. Також до історичних передумов розвитку такого напрямку суспільної, соціально-орієнтованої діяльності, як надання гуманітарної допомоги можна віднести і фінансову підтримку Львівським та Київським братствами монастирів і церков, де розміщувалися шпиталі. Відомі українські меценати з родини Терещенків відкривали власним коштом лікарні, А. Шептицьким було відкрито першу українську лікарню [260].

У Вікіпедії зазначено про те, що задокументовано довідкою 1919 року про пожертви для Січових Стрільців в натуральній і грошовій формі від селян м. Нового Буга (додаток В). В мережевому просторі на своїй сторінці соціальної мережі Фейсбук Ольгою Ткаченко презентовано опис вчинку генерала Є. Шпідберга, який під час великої повені 1893 року у Харкові, коли було затоплено майже п'яту найзаселенішу частину міста, віддав наказ козакам свого полку на човнах евакуювати з зони затоплення громадян, які рятувалися на горищах і дахах своїх помешкань. Полковник Є. Шпідберг наказав забезпечити доставку продовольчих товарів, одягу жертвам повені, які виявилися відрізнаними від міста, чи лишилися без житла. На це він витрачав власні кошти. На жаль, авторкою не вказано первинне джерело походження інформації, однак, переконані, що історія українських земель

наповнена такими прикладами милосердя і допомоги людям, які опинилися в скруті через об'єктивні обставини.

Зазначимо тут, що між двома світовими війнами, Україна потерпала від епідемій, хвороб, масових знищень цивільного населення. Ця наукова розвідка не ставить за мету історико-правового дискурсу положень міжнародного права у галузі прав людини та міжнародного гуманітарного права на території України, історичне дослідження витоків і розвитку гуманітарної допомоги на території України у різні періоди. Це може бути окремим системним міждисциплінарним дослідженням.

Разом з тим, звернемо увагу на те, що засадничі і організаційні аспекти міжнародної гуманітарної допомоги закладено у Великій Британії, на висновки і міркування Норберта Гьотца ми спиралися в актуалізації проблеми [6]. Під час Першої світової війни активізували свою роботу у цій площині неурядові організації і нейтральні країни. Під час Другої світової війни і після неї розроблялися і вдосконалювалися механізми співпраці урядових і неурядових організацій у галузі надання, отримання, розподілення і використання гуманітарної допомоги. Крім забезпечення нужденних їжею, питною водою, ліками, прихистком, багато уваги почали приділяти реалізації прав людей, які такої допомоги потребують.

У контексті положень міжнародного права у галузі прав людини та міжнародного гуманітарного права щодо розвитку механізмів надання гуманітарної допомоги нами проаналізовано низку відповідних публікацій. Гуманітарна допомога, розвивалася як явище у контексті історії Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця [84; 121; 191]. Ініціатором заснування організації, яка б на волонтерських засадах неупереджено та нейтрально надавала медичну допомогу усім хто її потребує під час збройних конфліктів вважають Анрі Дюнан, який у 1859 р., буди враженим від трагічних наслідків битви при Сольферіно, свідком якої він був, запропонував створити міжнародну гуманітарну організацію, яку сьогодні ми знаємо під назвою Міжнародного руху Червоного Хреста і

Червоного Півмісяця. Посилаючись на аргументовані міркування і висновки R. Barber, маємо зазначити, що Женевські конвенції і Додаткові протоколи до них, інші документи міжнародного гуманітарного права передбачають конкретну вимогу, щоб держави давали згоду і сприяли наданню гуманітарної допомоги, яка по суті має неупереджений характер і має здійснюватися поза будь-яких негативних розрізень [14]. У цьому погоджуємося з авторкою, що порушення суті розуміння механізмів надання гуманітарної допомоги може спричинити загрози виживанню цивільного населення. Авторкою здійснено дослідження, як таке системне явище, як гуманітарна допомога розвивалася в площині міжнародного гуманітарного права і прогресу міжнародного права у галузі прав людини.

Виходячи з позицій міжнародного гуманітарного права, кожна країна, що воює, зобов'язана задовольняти основні потреби населення, що перебуває під її контролем [99]. Не зважаючи на очевидність такого зобов'язання, оскільки конкретизована територіальними і категорійними критеріями, гуманітарна допомога часто є інструментом політичних маніпуляцій. Статтею 10 Женевської конвенції IV визначені загальні можливості здійснення захисту цивільного населення і надання йому гуманітарної допомоги [92; 129]. Третім абзацом статті 11 цього документа передбачено, зокрема: «Якщо про захист не можна домовитися відповідним чином, то держава, яка затримує, звертається з проханням надати або приймає пропозицію, з урахуванням положень цієї статті, надати послуги гуманітарної організації, наприклад Міжнародного комітету Червоного Хреста, з узяття на себе виконання гуманітарних функцій, що виконуються державами-покровительками відповідно до цієї Конвенції» [92; 129]. Обов'язком окупаційної держави також визначено забезпечення постачання цивільному населенню продовольчими і санітарними товарами, одягом, іншими засобами, необхідними для забезпечення життя цивільного населення на окупованій території. По суті, цим документом констатовано розуміння гуманітарної допомоги як допоміжний, додатковий і тимчасовий

засіб допомоги державі, яка воює, щоб остання змогла через якийсь час виконати зобов'язання по відношенню до своїх громадян.

Міжнародне гуманітарне право забороняє використання голоду серед цивільного населення як засобу ведення війни [157]. Відповідно до Женевських конвенцій IV і Додаткових протоколів до них передбачено обов'язок усіх сторін, що воюють, дозволяти і полегшувати вільне переміщення вантажів гуманітарної допомоги, необхідних запасів, товарів і засобів для виживання цивільного населення, що перебуває за межами підконтрольних територій [108]. Вантажі з гуманітарною допомогою повинні користуватися захистом від ризиків, пов'язаних із проведенням військових операцій. Такі вантажі не можна затримувати, не можна використовувати не за призначенням, крім випадків, коли треба задовольнити інтереси відповідної категорії цивільного населення.

З 1980-тих років стали залучати відомих публічних людей для стимулювання і розширення масштабів міжнародної гуманітарної допомоги. 2000-ті роки ознаменувалися організацією гуманітарних кластерів для покращення взаємодії неурядових організацій в означеному напрямку.

На теперішній час значна кількість організацій, країн-донорів надають гуманітарну допомогу для України і українцям – вимушеним переселенцям за кордоном. Серед них: Координаційний центр запобігання катастрофам при НАТО, Управління з координації гуманітарних питань ООН, Глобальна продовольча програма WFP, UNICEF, Міжнародний фонд Червоного Хреста, Всесвітня організація здоров'я, Консультативна місія ЄС в Україні тощо [38].

Кримінологічне дослідження злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги передбачає ретельне вивчення принципових положень в означеному напрямку. Розподіл, видача, використання гуманітарної допомоги послуговується принципами гуманності, законності, рівності, суспільної значущості цілей. Основний гуманітарний стандарт з якості та підзвітності [4] визначає такі принципи: гуманність, неупередженість, нейтралітет, незалежність. Системного нормування на міжнародному рівні

гуманітарна допомога, як напрям суспільної діяльності, набула наприкінці XIX століття зі створенням руху Червоного Хреста. Власне, принципи основного гуманітарного стандарту певною мірою узгоджуються саме з концептуальними засадами руху Червоного Хреста.

Вивчення матеріалів дослідження [22; 87; 263] засвідчило, що системоутворювальним принципом гуманітарної допомоги справедливо визначено принцип гуманності та гуманітарного обов'язку надавати допомогу. Зокрема, принцип гуманності, як такий є основоположним в Міжнародному гуманітарному праві, по суті означає необхідність вимоги гуманного ставлення до осіб, які не беруть участі або припинили брати участь у збройному конфлікті [263]. Поділяємо висновки багатофакторного аналізу поняття гуманності, зроблені П. Ковальовим, Н. Ківенко, І. Лановенко, ін. У частині ототожнення цього терміну автори наголосили на єдності з явищем людяності, любові, уваги до людини, поваги особистості, доброго ставлення до всього живого, коли людина визнається головною цінністю і на неї покладається як наслідок так само висока міра відповідальності [118]. Саме аспект відповідальності, як необхідного компонента гуманності в значенні людяності у контексті принципів надання гуманітарної допомоги, на наш погляд, набуває особливого значення.

Законом України «Про гуманітарну допомогу» категорійне поняття принципів надання гуманітарної допомоги згадується один раз у статті 10 у контексті порядку надання Україною гуманітарної допомоги іншим державам, зокрема, «керуючись гуманними принципами», але безпосередньо ці принципи не перелічені [104]. Гуманність, загальновідомо, є основоположним базисом права, означає визнання цінності людського життя, права людини на щастя, захист, безпеку, розуміння і розвиток здібностей. Головний мотив гуманітарної допомоги як системної діяльності – врятувати життя, полегшити чи попередити страждання та забезпечення права людини на гідне життя.

Згідно з чинним національним законодавством гуманітарна допомога, як системна діяльність, може також бути складником благодійництва, у разі якщо це не суперечить статті 3 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [100], однак в цьому Законі так само не конкретизовані принципи благодійної діяльності.

Спираючись на основоположний принцип гуманності, Гуманітарною Хартією конкретизовано правові засади принципів забезпечення захисту для забезпечення права на життя з гідністю, права на отримання гуманітарної допомоги, права на захист, права на безпеку [87]. Цей блок прав визначає категорію якості гуманітарної допомоги. Друга категорія – підзвітності гуманітарної допомоги – передбачає забезпечення відповідності цілям, забезпеченню балансу змісту, витрат і цінової політики на товари, які можуть бути віднесені до груп гуманітарної допомоги. Підзвітність гуманітарної допомоги передбачає дотримання принципу прозорості і публічності (залученність різних груп до прийняття рішень), що сприятиме підвищенню ефективності управління, оцінювання результатів, відповідне внесення змін за потребою для кращого задоволення нагальних потреб людей – набувачів гуманітарної допомоги.

У цьому ключі вкрай актуальним для України є удосконалення унормування прав і повноважень суб'єктів – учасників процесу всебічного супроводу діяльності пов'язаної з обігом гуманітарної допомоги. Це сприятиме поступальному відновленню і зміцненню стійкості в місцях, де гуманітарна криза набула ознак довготривалості. Внаслідок цього зростають кількісні потреби, збільшується потреба дотримання принципу інклюзивності гуманітарної допомоги, що для України є новим. Відповідно до звіту Генерального секретаря ООН «Порядок денний для людства», визначено, що принцип інклюзивності має переслідувати такі алгоритми гуманітарного реагування, щоб сприяти зниженню обсягів переміщення людей, забезпечити підтримку біженців і мігрантів, подолати прогалини в освіті, не допустити сексуальне і гендерне насилля [131].

У цьому аспекті, діяльність пов'язана з обігом гуманітарної допомоги супроводжується обов'язком усіх сторін конфлікту не перешкоджати і не відмовляти наданню такої допомоги, спрямованої на порятунок життя, задоволення невідкладних гуманітарних потреб людей [111].

Підтримуємо точку зору А. Яковлева, що в розробленні проблематики злочинів в галузі обігу гуманітарної допомоги слід виходити з доктринальних позицій міжнародного права у галузі прав людини та міжнародного гуманітарного права, а саме: обов'язок діяти добросовісно, принцип незворотної сили у кримінальному праві, принцип дотримання договорів, дотримання права на самозбереження [263]. Як відомо, джерелом міжнародного права у галузі прав людини та міжнародного гуманітарного права є звичаєве право, що по суті спирається на розуміння звичаю як визначений, усталений спосіб дії чи поведінки, який визнається внаслідок багаторазового повторення. Фактичні тексти і формулювання в таких договорах можуть різнитися вживаними лексико-граматичними конструкціями, однак, щодо цілей і очікуваних результатів має бути однаковість сприйняття [263].

У ході розроблення проблеми дослідження, поряд з розглядом загальних засад міжнародного права у галузі прав людини, які є базисом надання гуманітарної допомоги як суспільного явища, варто звернути увагу на основні принципи міжнародного гуманітарного права, окремі з яких є виключно специфічними саме у зв'язку з сферою застосування міжнародного гуманітарного права, але з якими також послуговуються учасники обігу гуманітарної допомоги, а саме:

- гуманність в розумінні та актуалізації саме міжнародного гуманітарного права, яка є базовим принципом та полягає в безумовно гуманному ставленні до усіх без виключення осіб та об'єктів, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права незалежно від своєї належності до будь якої зі сторін конфлікту або третьої, тобто – нейтральної сторони.

- розрізнення між військовим та цивільними об'єктами, оскільки піддаватися нападу можуть лише законні цілі, тобто – військові об'єкти, врахування особливостей поводження з цивільними об'єктами перетвореними на військові з міркувань військової необхідності, об'єктами які перебувають під особливим захистом, об'єктами які містять небезпечні сили тощо;
- військова необхідність, яка полягає в тому, що піддаватися нападу можуть виключно комбатанти супротивника, а також інші об'єкти, які за своїм характером, призначенням, місцезнаходженням та використанням можуть бути залучені до бойових дій, в наслідок чого, повне або часткове руйнування, захоплення або нейтралізація яких надає відповідну військову перевагу над супротивником в існуючих на даний момент умовах;
- пропорційність, яка полягає в об'єктивній оцінці співвідношення мінімально необхідних військових зусиль для отримання переваги над супротивником з одного боку та очікуваного супутнього негативного ефекту для невійськових об'єктів, об'єктів що мають особливий захист від таких дій з іншого боку [87; 214].

Перелічені принципи міжнародного гуманітарного права повинні застосовуватися на всій території безпосередньо залученої до збройного конфлікту, а також на територіях які є окупованими та безумовно поважитися та дотримуватися усіма часниками обігу гуманітарної допомоги.

Врахування особливостей практичної реалізації принципів міжнародного гуманітарного права сторонами збройного конфлікту, пов'язаних, у першу чергу, із значними безпековими ризиками, які іноді є непропорційними відносно гуманітарної складової цих принципів, надає в нашому дослідженні змогу більш повно зробити кримінологічний аналіз тих чинників, які характеризують об'єктивні та суб'єктивні аспекти протиправної діяльності, пов'язаної з обігом гуманітарної допомоги. На жаль, саме фактор небезпеки та невизначеності в зоні, безпосередньо наближеної до активних бойових дій, сірій зоні, на окупованих територіях України, сприяє проявам

неправомірної поведінки, пов'язаної з обігом гуманітарної допомоги, у всьому розмаїтті можливих складів правопорушень.

Для кримінологічного аналізу і характеристик осіб, які вчиняють злочини в галузі обігу гуманітарної допомоги, розроблення стратегій запобігання і профілактики проявів злочинності варто детально розглянути усталені принципи гуманітарної допомоги, наприклад, визначені Основним гуманітарним стандартом. Цей стандарт сформований у результаті проєкту «Сфера», групи URD та Інституту дослідження конфліктів і гуманітарної діяльності (IECAN) визначає наступні принципи гуманітарної діяльності: гуманність, неупередженість, незалежність, нейтралітет. Ці принципи реалізуються через зобов'язання, критерії якості, основні дії, обов'язки організації з надання достатнього харчування, води, одягу, житла, медичного огляду [4]. Матеріали Основного гуманітарного стандарту прослідковуються у ключових акторів гуманітарних місій, наприклад: Комітет з надзвичайних ситуацій, Велика Британія, Міністерство закордонних справ у справах співдружності та розвитку Великої Британії, Гуманітарний програмний цикл, План гуманітарного реагування, Міжвідомча Офіс ООН з координації гуманітарних питань, Організація економічного співробітництва та розвитку, Комітет сприяння розвитку, Оксфордський комітет допомоги голодуючим, Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, Академія гуманітарного лідерства, регіональні/національні актори, Український гуманітарний фонд, інші.

Основний стандарт надання гуманітарної допомоги визначає дев'ять зобов'язань і відповідні критерії якості [4]. На підставі їх вивчення можемо виокремити низку принципів, а саме: актуальності і відповідності потребам тих осіб, які постраждали від надзвичайних ситуацій або конфліктів. Ці принципи ще ототожнюються з поняттям безсторонності, перетинаються із принципом недискримінації, згідно з яким ніхто не може отримати відмову в гуманітарній допомозі на підставі віку, статі, раси, кольору шкіри, етнічної приналежності, сексуальної орієнтації, мови, релігії, віросповідання,

інвалідності, стану здоров'я, політичних чи інших переконань, національного, соціального походження.

Наступний принцип – своєчасності та ефективності надання гуманітарної допомоги, що виражається в підтримці людини у її прагненні зберегти і захистити свою гідність, апріорним є цільове призначення будь-якої гуманітарної допомоги (адресність – ознака відповідно до національного законодавства).

Принцип прозорості передбачає безвідмовний розгляд скарг і автоматизацію права на апеляцію.

Принцип всебічності і координованості об'єднує наступні зобов'язання «громадяни й особи, які постраждали від надзвичайних ситуацій або конфліктів, завдяки гуманітарній діяльності захищені від негативних наслідків, більш підготовлені, стійкі, менш уразливі (зобов'язання 3), знають свої права та обізнані щодо допомоги, на яку мають право, а також мають доступ до інформації та беруть участь у прийнятті важливих для них рішень (зобов'язання 4), отримують скоординовану всебічну допомогу (зобов'язання 6)» [4].

Варто зазначити, що аналітичний звіт проблемних питань у сфері здійснення гуманітарної допомоги в Україні зроблений командою урядово-громадської ініціативи «Разом проти корупції» саме акцентує увагу на принципах прозорості, всебічності і координованості [22], ці ж принципи актуалізовано Є. Невмержицьким [184].

Під час збройного конфлікту, що призвів до гуманітарної кризи в Україні, задля забезпечення прав осіб, які не беруть участі в такому конфлікті безумовно повинні діяти норми міжнародного гуманітарного права. Зокрема Женевські конвенції 1949 року і Додаткові протоколи до них 1977 року покладають певні зобов'язання на усі сторони, як міжнародних так і неміжнародних збройних конфліктів. Як вже згадувалося, принципи, які визначаються контекстно міжнародного гуманітарного права апріорно визначають значущість загальної недоторканності цивільного населення:

принцип розмежування між цивільним населенням і комбатантами, цивільними об'єктами і військовими; принцип пропорційності у використанні військової сили і заходів безпеки при нападі; принцип невикористання зброї невибіркової дії або зброї, яка завдає людям надмірні каліцтва, спричиняє страждання; принцип неупередженості допомоги постраждалим [128].

В той же час, Міжнародний рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, якій є безумовним, загальновизнаним світовим авторитетом та лідером в гуманітарній діяльності, визначає сім принципів своєї діяльності: гуманності, неупередженості, нейтральності, незалежності, добровільності, єдності та універсальності [191]. Принцип єдності по суті поглинає принцип прозорості і відкритості, містить елементи недискримінації. Принцип універсальності поглинає ідею колективної відповідальності, своєчасності і ефективності. Суворе дотримання цих принципів надає Міжнародному руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця можливості ефективно виконувати взяті ним зобов'язання відносно усіх суб'єктів залучених до гуманітарної кризи.

У таблиці 1.1 пропонуємо авторську візуалізацію узгодження принципів чесного і справедливого розподілу гуманітарної допомоги на підставі огляду національного законодавства, Основного стандарту надання гуманітарної допомоги проекту «Сфера», Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. Чітке визначення таких принципів сприятиме системній роботі з профілактики і запобігання злочинності в досліджуваній галузі.

Таблиця 1.1

Принципи гуманітарної допомоги

Принцип гуманності	
<i>Стосовно якості:</i>	<i>Стосовно підзвітності, організації, здійснення, зворотного зв'язку</i>
Неупередженості	Прозорості, відкритості, публічності
Нейтралітету	Добровільності
Принцип незалежності	
Актуальності, відповідності потребам тих, хто такої допомоги потребує	Всебічності і координованості
Безсторонності, адресності, недискримінації	Своєчасності та ефективності
Інклюзивності	Нейтральності
Принципи єдності та універсальності	
Доцільності	Гармонії цілого і частин
Супідрядності елементів, узгодженості та співпідпорядкованості елементів цілого	Динамізму
Рівноваги, пропорційності, підпорядкування, групування	Домінанти

Як зазначено вище, обіг гуманітарної допомоги є по суті системою з певною структурою і підпорядкованістю її елементів. Принцип єдності, який в контексті кримінологічного дискурсу поглинає принцип прозорості і відкритості, містить елементи недискримінації. У свою чергу недискримінація як принципове положення передбачає, що у визначенні потреб, запитів, під час процесів отримання розподілення і використання гуманітарної допомоги усі дії учасників мають чіткі цілі, завдання, які впливають на формальні рішення. Доцільність як елемент принципу єдності та універсальності передбачає, що в обігу гуманітарної допомоги слід використовувати тільки те, що дійсно реалізує цілі гуманітарної допомоги: «забезпечення виживання постраждалого від надзвичайних ситуацій населення і відновлення в стабільній обстановці з дотриманням права на людську гідність» [87]. Принципове положення доцільності передбачає використання таких форм і видів гуманітарної допомоги, які дійсно дозволяють реалізувати заявлені цілі.

Принципові положення – супідрядності елементів, узгодженості та співпідпорядкованості елементів цілого – по своїй суті так само деталізують

принцип єдності, передбачають в системі обігу гуманітарної допомоги узгоджуваність і співпідпорядкованість елементів для гармонізації цілого. Зазначимо тут, що цілісність гуманітарної допомоги як системи має неоднорідну структуру, не є сумою її елементів, окремі її елементи можуть вступати в певну суперечність, які треба гармонізувати для забезпечення якості такої допомоги.

Рівновага як принципове положення передбачає пошук і віднаходження балансу між можливостями, ресурсами надавачів гуманітарної допомоги і потребами населення, яке перебуває в ситуації кризи. Це принципове положення найбільш виразно виражається в наданні гуманітарної допомоги біженцям, оскільки така допомога цій категорії постраждалих має візуалізувати стійкість, баланс для утвердження ідей гуманності мотивів. Надання гуманітарної допомоги не повинне виглядати хаотично, структурованість і послідовність, так само, як і пропорційність, підпорядкування і групування, сприяє адекватному сприйняттю явища обігу гуманітарної допомоги, дозволяє визначати за певними критеріями ефективність і доцільність такої допомоги. Останні принципові положення передбачають, у свою чергу, ієрархічність цінностей. Наприклад, забезпечення водою і їжею постраждалих чи тих, хто перебуває в епіцентрі кризи, зазвичай, має пріоритет поряд з іншими.

Принцип універсальності, як зазначено вище, поглинає ідею колективної відповідальності, своєчасності і ефективності. Уважаємо, що принциповими положеннями відповідно можна визначити: гармонію (у розумінні кроків чи дій, які сприяють урівноваженості елементів в системі обігу гуманітарної допомоги, повторюваність окремих елементів такої системи, єдність дій і смислів учасників цього процесу тощо), динамізм (використання засобів, прийомів, технік підтримки і супроводу емоційної активності, напруження суспільної уваги до гуманітарних потреб постраждалих; слід зазначити, що для обігу гуманітарної допомоги варто обережно використовувати популярні прийоми медійної підтримки

активності і напруженості, оскільки це може суперечити суті гуманних мотивів), домінантність (наявність лідера чи лідерської позиції, думки, концепту, який привертає увагу і спонукає до дії в системі обігу гуманітарної допомоги, така домінанта фокусує і утримує увагу суспільства до проблеми, забезпечує синергію дій учасників обігу гуманітарної допомоги).

Наша увага до категорії принципів обігу гуманітарної допомоги обумовлена тим, що невиконання чи порушення цих принципів так чи інакше впливає на детермінанти злочинності і сприяє посиленню криміногенних ризиків, які в цьому дослідженні розкриємо саме з опорою на розуміння і виокремлення принципів обігу гуманітарної допомог в Україні.

Вивчення значного масиву матеріалів з теми [22; 83; 131; 153; 200-211; 220] свідчить про доцільність виділення на теперішній час напрямів кримінологічного бачення заявленої проблеми. Ці напрями виділено з опорою на розуміння сутності основного поняття, ознак обігу гуманітарної допомоги в Україні і принципових положень міжнародного права у галузі прав людини та міжнародного гуманітарного права.

Перший напрям: системне дослідження і кримінологічний аналіз причин, які породжують зловживання на етапі визначення потреби громад, осіб, які постраждали від надзвичайних ситуацій чи конфліктів, у наданні гуманітарній допомозі і визначення конкретного кінцевого адресата, розмежування криміногенних чинників ризику під час взаємодії між отримувачами і набувачами гуманітарної допомоги, прогнозування ризиків на етапі визначення цілей гуманітарної допомоги і узгоджуваної мети із кінцевим адресатом. Для запобігання злочинності за цим напрямом кримінологічного бачення вбачається доцільним концептуальне визначення на рівні держави принципів організації обігу і критеріїв розподілу гуманітарної допомоги, чіткі, прості, зрозумілі критерії контролю за цільовим використанням гуманітарної допомоги, здійснення відповідного моніторингу, у тому числі із залученням громадськості, спостерігачів і аудиторів.

Другий напрям: формування системного інформаційного каналу для забезпечення прозорості, відкритості здійснення благодійності і надання гуманітарної допомоги. Адже така діяльність передбачає інколи особистісно, частіше – соціально значимі – причини. Тому цей аспект потребує належного дослідження і вивчення особистісних характеристик осіб, які вчинили зловживання під час розподілу, видачі, використання гуманітарної допомоги для задоволення приватних інтересів своїх чи третіх осіб. Також важливим є моніторинг результатів контролю за діяльністю регіональних гуманітарних штабів, пунктів видачі гуманітарної допомоги, волонтерських, благодійних, релігійних організацій, фондів, державних і комунальних закладів – отримувачів гуманітарної допомоги для подальшої передачі такої набувачам гуманітарної допомоги. Для запобігання злочинності і корупційних ризиків у цьому напрямі доцільно перед правоохоронними органами порушити питання створення системного каналу повідомлення про факти розкрадання, нецільового використання гуманітарної допомоги, інших правопорушень, пов'язаних із гуманітарною допомогою. Окремим аспектом цього напрямку, на наш погляд, має стати обов'язковість і оперативність розгляду скарг учасників обігу гуманітарної допомоги, а також невідворотність притягнення винних осіб до відповідальності з врахуванням усіх об'єктивних та суб'єктивних факторів, що характеризують вчиненні правопорушення.

Вивчення матеріалів емпіричного характеру, аналітичних звітів у контексті заявленої проблеми [22; 200] свідчить про затребуваність розроблення прикладів системної організації розподілу, видачі, використання гуманітарної допомоги, значущість проблеми підготовки фахівців цієї галузі, удосконалення чинного законодавства і приведення його у відповідність з вимогами міжнародного права у галузі прав людини та міжнародного гуманітарного права. Важливим аспектом розроблення заявленої проблеми є забезпечення діяльності правоохоронних органів задля ефективної протидії злочинності у сфері розподілу, видачі, використання гуманітарної допомоги.

Сучасний стан злочинності в цій сфері в Україні набуває нових обрисів внаслідок прогресування криміногенних чинників. Злочинність у визначеному напрямку набуває динаміки, що вкрай негативно позначається на репутації держави у світовому політичному, правовому просторі. Удосконалення термінологічного розуміння і класифікації форм і видів гуманітарної допомоги на міждисциплінарному і міжгалузевому рівнях є необхідним базисом реалізації кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні. Для утвердження довіри міжнародних спільнот і організацій країн-донорів такі канали мають бути відкритими і доступними для усіх. З іншого боку потребує уваги і ретельного аналізу проблема нівелювання проблем, пов'язаних з обігом гуманітарної допомоги через поширення в медіа і соціальних мережах неправдивої інформації чи викривлення фактів в означеному аспекті.

Третій напрям кримінологічного бачення: розроблення системи звітування отримувачами гуманітарної допомоги перед надавачами такої допомоги за принципом відповідності реальній дійсності. Гуманітарна допомога має донора та юридичну особу отримувача гуманітарної допомоги. Для запобігання злочинності в цьому напрямі слід конкретизувати державну політику щодо розподілу гуманітарної допомоги, розробити алгоритм прозорого комунікування, уніфікований облік руху такої допомоги. Це забезпечить запобігання ризиків на етапі розподілу гуманітарної допомоги, яке делеговане місцевим органам влади, зокрема військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування. Зазначимо тут, на законодавчому рівні розрізнено отримувача і набувача гуманітарної допомоги, то важливим є розроблення нормативних вимог до обліку та звітності за результати розподілу гуманітарної допомоги, наявності документів на підтвердження, що така допомога досягла адресата в особі фізичної особи набувача. У цьому напрямі кримінологічного дискурсу важливо дотримуватися Закону України Про офіційну статистику [105].

Четвертий напрям: компаративний аналіз світового і національного досвіду запобігання і попередження злочинності в галузі гуманітарної допомоги. Результати такого аналізу сприятимуть розробленню і реалізації заходів, наприклад: соціальна реклама для різних груп населення щодо цільового використання гуманітарної допомоги, свідомого прийняття активної позиції у визначенні реальної потреби в такій допомозі, розроблення правових механізмів відновлення трудових відносин для звуження кола потенційних набувачів гуманітарної допомоги, розроблення і втілення просвітницьких програм, методичних рекомендацій щодо визначення реальних потреб в задоволенні основоположних прав набувачів гуманітарної допомоги, формування культури споживання і економічної грамотності населення в регіонах, де потребують гуманітарної допомоги.

Отже, у цьому дослідженні гуманітарна допомога розглядається як цільова адресна безоплатна допомога тим, хто її потребує. Гуманітарна допомога відповідно до чинного законодавства може бути різновидом благодійництва у разі відповідності статті 3 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації». З опорою на Женевські конвенції IV і Додаткові протоколи до них, гуманітарна допомога розглядається у цьому дослідженні також як тимчасова підтримка для поліпшення життя чи полегшення страждань людей, які постраждали.

У цьому дослідженні з'ясовано, що на теперішній час в національному законодавстві поняття гуманітарної допомоги і благодійної діяльності певною мірою ототожнені. Аргументовано, що розмежування цих понять дасть змогу унормувати питання надання гуманітарної допомоги окремими міжнародними неурядовими організаціями, урядами окремих держав. Також вбачаємо перспективу розмежування термінів гуманітарної допомоги і гуманітарної діяльності, що сприятиме активізації меценатства як виду благодійної діяльності.

Дослідженням констатовано, що у національному законодавстві унормовано визначальні ознаки гуманітарної допомоги: цільовий характер,

адресність, безоплатність, безповоротність. На підставі узагальнення норм міжнародного права у галузі прав людини та міжнародного гуманітарного права можна виокремити наслідкові ознаки: безкорисливість, добровільність, усвідомленість необоротності такої допомоги.

Для кримінологічного аналізу ризиків і проблем важливо визначити чіткі форми і види гуманітарної допомоги. Дослідження підтвердило, що в національному законодавстві виокремлено натуральну, грошову допомогу, добровільне виконання робіт, безоплатне надання послуг. Обґрунтовано пропозицію удосконалення переліку форм введенням такого компонента як технічний супровід, що забезпечував би доступність такої допомоги, безпеку тих осіб, які здійснюють доставку гуманітарної допомоги, логістику, фінансування і технічну підтримку гуманітарної діяльності. Також вбачається доцільним виокремлення форми забезпечення: моніторинг актуальних потреб, рівня задоволеності потреб людей, розроблення стратегій і програм забезпечення ефективності обігу гуманітарної допомоги.

У підрозділі з позицій нормативного гуманізму, визначено види гуманітарної допомоги: вода, водопостачання; їжа, харчування; медична допомога в широкому розумінні; притулок, організація розміщення, надання тимчасового чи постійного житла, допомога соціально вразливим категоріям, допомога біженцям (як окремий комплексний вид, що може включати усі зазначені) тощо.

Крім того, дослідженням встановлено, що певні товари подвійного призначення, зокрема для військового призначення, можуть бути видами гуманітарної допомоги. На період дії воєнного стану запроваджено спрощений порядок пропуску через митний кордон України та визнання товарів гуманітарною допомогою для певних категорій товарів військового призначення: пластини для бронежилетів, переносні радіостанції нецивільного призначення, квадрокоптери нецивільного призначення, біноклі, монокуляри, оптичні труби, інші збільшувачі нецивільного призначення, коліматорні приціли, оптичні приціли нецивільного призначення,

тепловізори, прилади нічного бачення. Такі товари визнаються гуманітарною допомогою за умови подання митному органу гарантійного листа кінцевого отримувача (орган військового управління, визначений Міністерством оборони, правоохоронний орган, інше військове формування, утворене відповідно до закону, інший суб'єкт, що здійснює боротьбу з тероризмом відповідно до закону [169]. Такі товари в якості гуманітарної допомоги мають особливі процедури увезення, які регламентуються нормативними документами [210; 201; 199].

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 1 березня 2022 року № 174 встановлено, що на період дії воєнного стану пропуск через митний кордон України гуманітарної допомоги (у тому числі спеціальних засобів індивідуального захисту (каска, їх еквіваленти та спеціально призначені для них компоненти (тобто підшоломи, амортизатори), виготовлені відповідно до військових стандартів, зокрема стандартів НАТО, або військових умов для потреб правоохоронних органів, Збройних Сил та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, інших суб'єктів, що здійснюють боротьбу з тероризмом відповідно до закону; нитки для виготовлення бронежилетів, тканини (матеріали) для виготовлення бронежилетів, від донорів здійснюється за місцем перетину митного кордону України шляхом подання в паперовій або електронній формі декларації, заповненої особою, що перевозить відповідний товар, за формою згідно з додатком 1 без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньо-економічної діяльності [201]. Зазначимо ту, що ця постанова втратить чинність на 1 грудня 2023 року у зв'язку з прийнятою Постановою Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2023 року № 953 [210].

У регіонах, де ведуться активні бойові дії, дозволено не вести облік благодійної чи гуманітарної допомоги, дозволено не звітувати про отримання та використання такої допомоги [211].

Матеріали з обраної теми засвідчили, що на теперішній час немає завершеної позиції щодо чіткого визначення принципів обігу гуманітарної

допомоги, що призводить до різночитань як трактування суті, так і організаційних, технологічних аспектів власне саме що стосується обігу гуманітарної допомоги. Підтримуємо ініціативу розробників проєкту «Сфера» щодо розділення принципових положень на групи стосовно якості і стосовно підзвітності. Спільними принципами визначено такі: гуманності (фундаментальний), незалежності, єдності та універсальності. Міжнародне гуманітарне право акцентує увагу на принципі нейтралітету, у той же час Міжнародний рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця акцент робить на нейтральності, що обумовлено самою ідеєю цього руху. В налагодженні процесів пов'язаних з обігом гуманітарної допомоги під час збройних конфліктів варто цьому приділити особливу увагу. Спільними також є принципи неупередженості, незалежності, недискримінації. Констатовано, що потребує додаткового розроблення принцип інклюзивності, який презентовано в Основному стандарті надання гуманітарної допомоги проєкту «Сфера», однак не репрезентований у чинному національному законодавстві.

У ході дослідження зазначено, що кримінологічний дискурс надання, отримання, розподілення і використання гуманітарної допомоги істотно впливає на репутацію України як правової демократичної держави у національному та світовому суспільному просторі. Зловживання в галузі обігу гуманітарної допомоги потребують системного аналізу. Виокремлено напрями відповідного кримінологічного дискурсу:

- 1) кримінологічний аналіз причин, які породжують зловживання на етапі визначення потреби в гуманітарній допомозі і визначення конкретного кінцевого адресата;
- 2) формування інформаційного каналу для забезпечення прозорості, відкритості здійснення благодійності і надання гуманітарної допомоги;
- 3) розроблення системи звітування отримувачами гуманітарної допомоги перед надавачами такої допомоги за принципом відповідності реальній дійсності;

4) компаративний аналіз світового і національного досвіду запобігання злочинності в галузі гуманітарної допомоги.

Висновки до розділу 1

Аналіз стану розробки проблеми в цьому дослідженні здійснено за трьома блоками. Такими блоками є: приватний (матеріали, що дають можливість персоналізувати учасників обігу гуманітарної допомоги, публікації методологічного, інформаційно-дорадчого змісту), інституційний (регіональний контекст висвітлення проблем кримінологічного характеру у сфері обігу гуманітарної допомоги, матеріали щодо заходів запобігання злочинності з урахуванням соціокультурного контексту конкретного регіону, громади та практики запобігання корупційним ризикам), організаційно-технічний (опис практик і кримінологічних ризиків застосування інноватики в технологічних процесах обробки даних і обліку усіх операцій з гуманітарною допомогою, використання сучасних методів документообігу, цифровізації звітності і комунікаційних процесів, координації і управління).

Теоретичний базис дослідження утворили завершені фундаментальні дослідження і академічні висновки В. Батиргарєєвої, В. Голіни, В. Лихолоб, В. Василевич, М. Яцишин, інших, які зробили наголос на соціальному феномені злочинності. У дослідженні констатовано доцільність опори на положення Основного гуманітарного стандарту з якості та підзвітності, який до цього часу не набув виразної популярності в Україні, що сприятиме запобіганню злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги. У цьому розділі конкретизовано, що осмислення положень міжнародного гуманітарного права в царині забезпечення прав людини серед цивільного населення має закладати методологічний базис для узагальнення емпіричних даних, усталених, унормованих визначень поняття гуманітарної допомоги, її видів, форм і способів надання, отримання, цільового використання, класифікацій ризиків, нормативних актів, які регулюють правовідносини учасників обігу гуманітарної допомоги в Україні. Зазначено, що з огляду на

предмет цього дослідження апріорного значення набуває синергетичний підхід, що дасть можливість широкого вибору інструментарію прирощення нового знання.

Констатовано, що гуманітарна допомога це – цільова адресна безоплатна допомога тим, хто її потребує. Гуманітарна допомога відповідно до чинного законодавства може бути різновидом благодійництва у разі відповідності статті 3 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації». З опорою на Женевські конвенції IV і Додаткові протоколи до них гуманітарна допомога розглядається у цьому дослідженні також як тимчасова підтримка для поліпшення життя чи полегшення страждань людей, які постраждали внаслідок надзвичайних ситуацій, збройного конфлікту, бойових дій. У дослідженні зазначено, що в національному законодавстві поняття гуманітарної допомоги і благодійної діяльності певною мірою ототожені. Розмежування цих понять дає можливість унормувати питання надання гуманітарної допомоги окремими міжнародними неурядовими організаціями, урядами окремих держав. Крім того, у перспективі розмежування термінів гуманітарної допомоги і гуманітарної діяльності сприятиме активізації меценатства як виду благодійної діяльності.

Установлено, що у національному законодавстві унормовано визначальні ознаки гуманітарної допомоги: цільовий характер, адресність, безоплатність, безповоротність. З позицій міжнародного права у галузі прав людини та міжнародного гуманітарного права виокремлено ознаки: безкорисливість, добровільність, усвідомленість необоротності такої допомоги.

Аналіз форм і видів гуманітарної допомоги у національному законодавстві дозволяє виокремити: натуральну, грошову допомогу, добровільне виконання робіт, безоплатне надання послуг. З метою надання точності й змістовності формам технічного супроводу доцільно виокремити такі з них: технічний супровід, що забезпечує доступність такої допомоги,

безпеку тих осіб, які здійснюють доставку гуманітарної допомоги, логістику, фінансування і технічну підтримку гуманітарної діяльності; моніторинг актуальних потреб, рівня задоволеності потреб людей, розроблення стратегій і програм забезпечення ефективності обігу гуманітарної допомоги. На основі нормативного гуманізму визначено такі види гуманітарної допомоги: вода, водопостачання; їжа, харчування; медична допомога в широкому розумінні; притулок, організація розміщення, надання тимчасового чи постійного житла, допомога соціально вразливим категоріям, допомога біженцям (як окремий комплексний вид, що може включати усі зазначені) тощо.

Спільними принципами гуманітарної допомоги є такі: гуманність (фундаментальний), незалежність, єдність та універсальність, неупередженість, недискримінація. Потребує додаткового розробки принцип інклюзивності, який презентовано в Основному стандарті надання гуманітарної допомоги проєкту «Сфера», однак не репрезентовано у чинному національному законодавстві.

Також визначено напрями відповідного кримінологічного дискурсу: кримінологічний аналіз причин зловживання на етапі визначення потреби в гуманітарній допомозі і визначення конкретного кінцевого адресата; формування інформаційного каналу для забезпечення прозорості, відкритості здійснення благодійності і надання гуманітарної допомоги; розробка системи звітування отримувачами гуманітарної допомоги перед надавачами такої допомоги за принципом відповідності реальній дійсності; компаративний аналіз світового і національного досвіду запобігання злочинності в галузі гуманітарної допомоги.

Матеріали першого розділу відображено у публікаціях здобувача [67; 68; 73, додаток А].

РОЗДІЛ 2

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ОБІГУ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ

2.1 Кількісно-якісні показники злочинів у сфері обігу гуманітарної допомоги

Дослідження проблеми запобігання злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги передбачає кримінологічну характеристику злочинів в цій сфері. Зазначимо тут, що за справедливим зазначенням А. Калініної, «призначенням кримінологічної характеристики злочинності загалом, та її видів, зокрема, є виокремлення саме тих параметрів, що найяскравіше розкривають її сутність» [113, с. 26]. Для кримінологічної характеристики злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги, на наш погляд, важливо зосередити увагу на розкритті специфічних ознак цього суспільно небезпечного явища, ознаки, що вказують на причини вчинення злочинів, а також безпосередньо злочинні діяння [19; 22; 24; 262; 264].

Кримінологічна характеристика включає аналіз кількісно-якісних показників групи злочинів, що є предметом цієї наукової розвідки. Також у логічній єдності передбачено вивчення кримінологічно значущих груп характерних ознак особи злочинця, криміногенні детермінанти, які обумовлюють вчинення злочинів, що дають змогу осмислити соціальну природу і сутність злочинів, визначити корелянти соціальних, економічних, ідеологічних, політичних, культурних, управлінських та інших причин і умов вчинення конкретних злочинів [39]. Ці уявлення у систематизованому вигляді сприятимуть пошуку найоптимальніших заходів запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги.

Для здійснення комплексної кримінологічної характеристики злочинів у сфері обігу гуманітарної допомоги ми систематизуємо кількісні показники таких злочинів, що зафіксовані у звітах Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих порушень законодавства

України у сфері отримання, розподілу, транспортування, зберігання, використання за цільовим призначенням гуманітарної та іншої допомоги, а також неефективного використання державного майна, яке може бути використане для тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб та забезпечення інших потреб держави, прийнятий постановою Верховної Ради України від 21 вересня 2023 року № 3395-IX [200; 200a]. Також важливе значення для характеристики особи злочинця має, на наш погляд, розкриття соціокультурного аспекту здійснення кримінальних правопорушень за цим напрямом, конкретизація географії таких злочинів.

У ході проведеного дослідження встановлено, у медійному просторі презентовано статистичні дані, що за період активної фази військової агресії РФ проти України було розпочато майже 850 кримінальних справ, пов'язаних з незаконним використанням гуманітарної допомоги та благодійних внесків (додаток Г.2). У наведених статистичних даних виокремлено, що найбільші числові показники зазначеної категорії злочинів мають місце у м. Києві, Львівській області і у м. Дніпро. Однак, варто зазначити про те, що порівняння за географічною ознакою саме злочинів, пов'язаних із обігом гуманітарної допомоги, не є науково виваженим кроком. Оскільки, наприклад, в наведених у додатку Г.2 даних і покликанні на медійне джерело з такими статистичними даними засвідчує, що авторка О. Леонова не зазначила про те, що саме на території Києва функціонують найбільші своєрідні гуманітарні хаби і центри координування руху гуманітарної допомоги, що пояснює значні числові показники фактів скоєння злочинів у сфері обігу гуманітарної допомоги.

Глибинному і системному розумінню проблем злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги сприяє кримінологічна характеристика злочинів. Така характеристика має здійснюватися у широкому значенні, коли передбачено визначення ознак, які вказують на причини вчинення злочинів, а також опис таких причин [33; 81; 91; 99; 109]. Також варто звернути у вагу на соціальну природу злочинів у сфері обігу гуманітарної допомоги,

кореляційну залежність між соціальними, культурними, економічними, політичними, організаційно-управлінськими причинами і умовами вчинення таких злочинів. Це дасть змогу більш точно визначити ефективні способи і заходи запобігання злочинам у сфері обігу гуманітарної допомоги надалі.

Варто наголосити, що кримінологічна характеристика злочинів у сфері обігу гуманітарної допомоги передбачає опис найвиразніших властивостей таких злочинів, що важливо для наукового осмислення детермінант злочинності. Окремі групи злочинів у сфері обігу гуманітарної допомоги, особливості їх прояву в окремих регіонах України, сфер життєдіяльності у цій науковій розвідці проаналізовано з опорою на звіт Тимчасової слідчої комісії [200a].

Слід зазначити, що робота Тимчасової слідчої комісії спрямовувалася за такими напрямками: аналіз виконання вжитих заходів компетентними органами за результатами попереднього звіту [200]; аналіз положень чинного законодавства, що регулює різні аспекти обігу гуманітарної допомоги, питання цільового використання державного майна для задоволення нагальних потреб внутрішньо переміщених осіб та забезпечення інших потреб держави; аналітичне оброблення отриманої з різних джерел інформації про обіг гуманітарної допомоги; організація і супровід додаткових комунікацій для встановлення об'єктивних обставин з питань в полі компетентності Тимчасової слідчої комісії тощо [200a].

В опрацьованому документі зазначено, що досудові розслідування найскладніших кримінальних проваджень посилюються суспільним резонансом таких кримінальних проваджень за фактами незаконних дій з гуманітарною допомогою, благодійними жертвами. Питання гуманітарної допомоги перебуває у площині державної політики і проблема корупційних ризиків у цій сфері істотно впливає на репутацію України у світовому просторі.

Як відомо, основним джерелом інформації про криміналізацію сфери господарської діяльності, пов'язаної із обігом гуманітарної допомоги, є

статистичні звіти контролюючих і правоохоронних органів. У контексті предмета дослідження варто зазначити про те, що для кримінологічної характеристики злочинів у сфері обігу гуманітарної допомоги, притаманна непевність числових вимірювань, оскільки на теперішній час відбувається активна фаза руху гуманітарної допомоги усіх видів, описаних у першому розділі. Спираючись на офіційні статистичні дані, презентовані у зазначеному вище звіті Тимчасової слідчої комісії, констатуємо, що «за інформацією Офісу Генерального прокурора, відповідно до відомостей Єдиного Реєстру досудових розслідувань, органами Національної поліції України здійснюється досудове розслідування 443 кримінальних проваджень за статтею 201² Кримінального кодексу України. Крім того, розслідується ще понад 200 кримінальних проваджень щодо неправомірних дій з гуманітарною допомогою, розпочатих за іншою кримінально-правовою кваліфікацією (шахрайство, привласнення та розтрата майна, крадіжка, хабарництво тощо)» [200a]. У звіті Тимчасової слідчої комісії також зазначено, що станом на початок вересня 2023 року за результатами досудового розслідування «повідомлено про підозру 168 особам у 113 кримінальних провадженнях, з них за статтею 201² Кримінального кодексу України – 114 особам у 77 кримінальних провадженнях. До суду направлено 74 обвинувальні акти, з них за статтею 201² Кримінального кодексу України – 48 [200a]. також у звіті Тимчасової слідчої комісії зазначено про те, що за результатами судового розгляду ухвалено 28 обвинувальних вироків, з них – за частиною 3 статті 201² Кримінального кодексу України – 13. Закрито 181 кримінальне провадження, з них за статтею 201² Кримінального кодексу України – 96 [200a].

Попри те, що числові показники щодо кількості злочинів поступово зростають, слід зазначити, що поступово зростає і латентна злочинність в сфері обігу гуманітарної допомоги. На наш погляд, це обумовлено загальною тенденцією зниження рівня життя українців у всіх напрямках забезпечення суспільно значущих життєвих потреб, девальвацією ціннісних орієнтирів і

відсутністю злагодженості в діяльності органів місцевого самоврядування, державних і контролюючих органів. Останню тезу підтверджує констатація у звіті Тимчасової слідчої комісії факту про те, що «у зв'язку з відсутністю відповідей від значної кількості міських рад на запити Тимчасової слідчої комісії, слід наголосити на неналежне реагуванні органів місцевого самоврядування на попередній звіт Тимчасової слідчої комісії» [200a].

У ході дослідження використано матеріали звіту в частині наведення статистичних даних від Офісу Генерального прокурора. У таблиці 2.2 показано кількісні показники злочинів у сфері обігу гуманітарної допомоги, зібрані з відкритих джерел. Матеріал, поданий у такий спосіб, підтверджує тезу про непевність вимірювань кількісних показників, оскільки на теперішній час прояви злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги, перебувають, на превеликий жаль, в активній фазі. Зазначимо, що наведені кількісні показники не включають дані про вчинені кримінальні правопорушення, які відповідно до примітки до статті 45 Кримінального кодексу України, вважаються корупційними правопорушеннями, за які настає кримінальна відповідальність, а саме такі, які передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 Кримінального кодексу України, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення передбачені статтями 210, 354, 364, 364¹, 365², 368-369² Кримінального кодексу України, найчастіше це статті 185 – крадіжка; 190 – шахрайство цього Кодексу [137], інші злочинні діяння, де відносини у сфері обігу гуманітарної допомоги складають предмет кримінальних правопорушень.

Необхідно окремо зазначити, що розкриття характеристики особи злочинця, детермінації і латентності злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги, спиралося саме на матеріали дослідження, яке ґрунтується саме на джерелах вироків, ухвал суду за вказаними вище статтями Кримінального кодексу України [245 – 249].

Таблиця 2.2.

Кількісні показники злочинів у сфері обігу гуманітарної допомоги

Джерело	Часові межі	Статистичні дані		
Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL : https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2	Січень – жовтень 2023 року	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді – 208	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито – 30	Кримінальні правопорушення, у яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято (про закінчення або зупинення) – 182
	Січень – грудень 2022 року	Обліковано кримінальних правопорушень у звітному періоді – 384	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито – 74	Кримінальні правопорушення, у яких провадження закрито – 349
Проміжний звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування фактів можливих порушень законодавства України у сфері отримання, розподілу, транспортування, зберігання, використання за цільовим призначенням гуманітарної та іншої допомоги, а також неефективного використання державного майна, яке може бути використане для тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб та забезпечення інших потреб держави. URL : https://ips.ligazakon.net/document/view/T233044?an=77&q=%D0%B7%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%82%D1%83%D1%80%D0%	Лютий 2022 року – квітень 2023 року.	Національна поліція України, слідчими підрозділами поліції розпочато досудове розслідування в 746 кримінальних провадженнях за фактами незаконних дій з гуманітарною допомогою, благодійними жертвами та безоплатною допомогою. У вчиненні 157 кримінальних правопорушень зазначеної категорії 135 особам повідомлено про підозру, обвинувальні акти в 57 направлено до суду.	За результатами досудового розслідування повідомлено про підозру 168 особам у 113 кримінальних провадженнях, з них за статтею 201-2 Кримінального кодексу України - 114 особам у 77 кримінальних провадженнях. До суду направлено 74 обвинувальні акти, з них за статтею 201-2 Кримінального кодексу України - 48. За результатами судового розгляду ухвалено 28 обвинувальних вироків, з них за частиною третьою статті 201-2 Кримінального кодексу України - 13. Закрито 181 кримінальне провадження, з них за статтею 201-2 Кримінального кодексу України - 96.	

В8%D0%B7%D0%BC				
ПОПЕРЕДНІЙ ЗВІТ Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих порушень законодавства України у сфері отримання, розподілу, транспортування, зберігання, використання за цільовим призначенням гуманітарної та іншої допомоги, а також неефективного використання державного майна, яке може бути використане для тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб та забезпечення інших потреб держави. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3395-IX#Text	квітень — вересень 2023 р.	Органами Національної поліції України проводиться розслідування 443 кримінальних проваджень	Органами Національної поліції України проводиться розслідування понад 200 кримінальних проваджень щодо неправомірних дій з гуманітарною допомогою за іншими складами злочинів (шахрайство, привласнення та розтрата майна, крадіжка, хабарництво тощо).	Головним слідчим управлінням вивчено матеріали кримінальних проваджень щодо ввезення гуманітарної допомоги подвійного призначення за гарантійними листами. На сьогодні розслідується 54 таких проваджень.

Дослідженням установлено, що протиправні дії щодо обігу гуманітарної допомоги не залежать від медійного висвітлення і не є засторогою широкого соціального резонансу. Цим, на наш погляд, посилюється соціальна небезпека таких кримінальних правопорушень. Крім того, будь-які злочинні діяння у сфері обігу гуманітарної допомоги негативно відображаються на соціокультурній атмосфері у суспільстві, можуть спричинити девальвацію ціннісних орієнтирів правослужняної поведінки громадян.

Слід зазначити також про те, що дотепер потребує удосконалення механізм отримання гуманітарної допомоги, зокрема з-за кордону, митного оформлення гуманітарної допомоги, удосконалення систем обліку товарів та послуг, які надходять в якості гуманітарної допомоги, учасників правовідносин з надання гуманітарної допомоги, правового забезпечення

логістики розподілу та передачі гуманітарної допомоги отримувачам та набувачам, процедур увезення та цільового використання товарів, які надходять в якості гуманітарної допомоги, та до яких застосовується окремий порядок пропуску через митний кордон України, фактів неналежного зберігання гуманітарної допомоги, порушення строків придатності товарів, які надійшли в якості гуманітарної допомоги, використання такої допомоги не за цільовим призначенням [200a] – ці та інші питання, порушені у звіті, потребують ретельного подальшого вивчення та розроблення відповідних запобіжних заходів, оскільки апріорі впливають на стан злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги.

Окремий пласт для дослідження детермінації злочинності, з'ясування чинників, що впливають на латентність злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги, є проблема використання матеріальних цінностей з державного резерву України для надання гуманітарної допомоги.

Аналізуючи наведені у звіті Тимчасової слідчої комісії [200a] дані, зазначимо, що значна кількість злочинів пов'язана із незастосуванням до постачальників товарів штрафних санкцій згідно з постановами Кабінету міністрів України №185 «Деякі питання здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для задоволення нагальних потреб функціонування держави в умовах воєнного стану» [203a], №328 «Деякі питання забезпечення населення продовольчими товарами тривалого зберігання та санітарно-гігієнічними товарами в умовах воєнного стану» [203], придбання товарів за завищеними цінами [200a].

Низка кримінальних правопорушень зафіксована через не відображення відомостей про отриману і передану гуманітарну допомогу у бухгалтерських обліках. Так, наприклад, встановлено, що Київською міською військовою адміністрацією упродовж періоду з березня по травень 2022 року не було відображено у бухгалтерському обліку товари, що були придбані за кошти державної субвенції місцевим бюджетам для забезпечення нагальних потреб функціонування держави в умовах воєнного стану, загальна сума

склала 447 327 205,86 грн, що стало причиною заниження обліку вартості активів та заниження балансової вартості активів [200a].

Досить значна кількість кримінальних правопорушень у сфері обігу гуманітарної допомоги пов'язана з одержанням транспортних засобів у якості гуманітарної допомоги. Серед таких злочинів можна навести приклад ревізії наказів Вінницької обласної військової адміністрації про визнання товару (транспортного засобу) – гуманітарною допомогою, актів приймання-передачі, відповідних декларацій з інформацією Державної митної служби про увезення на територію Вінницької області за період з 24 лютого по 21 липня 2022 року транспортних засобів в якості гуманітарної допомоги, отримувачем яких є Вінницька обласна військова адміністрація та її структурні підрозділи. Зафіксовано, що з 53 транспортних засобів, зафіксованих у документації, фактичне отримання Вінницькою ОВА 29 транспортних засобів документально не підтверджено [200a]. Ця тенденція на території України отримала загрозливі масштаби. Так, із 82 автомобілів, які перетнули кордон України, Дніпропетровською обласною військовою адміністрацією не підтверджено первинними документами отримання та використання 46 транспортних засобів для перевезення вантажів з метою забезпечення потреб територіальної оборони та Збройних сил України [200a].

Дослідження засвідчує, що масштаби виявлених фактів щодо розбіжностей між кількістю увезеної на митну територію України гуманітарної допомоги та кількістю, отриманої гуманітарної допомоги суб'єктами ревізії, так само значні. Наприклад, Дніпропетровською обласною військовою адміністрацією не підтверджено отримання гуманітарної допомоги (продукти харчування, медичні вироби, засоби гігієни, товари подвійного призначення, каски, жилети, запчастини) загальною вагою 776 тон, яка відповідно до даних автоматизованої системи митного оформлення «Інспектор-2006» була направлена саме в Дніпропетровську обласну військову адміністрацію. Відсутні первинні документи та інформація про надходження 36 поставок гуманітарної допомоги (у тому числі 5 автомобілів)

у Полтавську обласну військову адміністрацію із зафіксованих 133 у реєстрах поставок гуманітарної допомоги автомобільним і залізничним транспортом Державної митної служби країни. Загальна вартість зазначених поставок з наведених інформаційних ресурсів Державної митної служби України склала 1585880 грн. [200a].

Дослідженням встановлено, що окрема низка кримінальних правопорушень пов'язана із порушеннями, що призвели до псування продуктів харчування отриманих в якості гуманітарної допомоги. Наприклад, під час ревізії Житомирської обласної військової адміністрації встановлено, що станом на 10 серпня 2022 року на складах закладів освіти Коростенської районної військової адміністрації та в приміщеннях виконавчого комітету Малинської міської ради накопичилося залишків солодковершкового масла селянського «Фаворит» вагою 683,3 кг, м'яса свинини вагою 1229,8 кг, загалом на суму 236380 грн. Державному бюджету завдано шкоди саме на цю суму [200a].

Національна поліція України повідомила про здійснення досудових розслідувань за матеріалами актів проведених ревізій. Однак, у значній частині випадків не було встановлено обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. Тож кримінальні провадження за результатами ревізій окремих питань фінансово-господарської діяльності обласних військових адміністрацій було закрито. Навіть якщо були встановлені ознаки вчинення кримінального правопорушення, наприклад, кримінальне провадження №220222220000002252 від 06.07.2022, передбаченого частиною другою статті 111 Кримінального кодексу України щодо результатів ревізії окремих питань фінансово-господарської діяльності Департаменту агропромислового розвитку Харківської обласної державної адміністрації, відсутня будь-яка інформація про вручення підозри хоча б одній особі за зазначеним у звіті кримінальним провадженням [200a]. Серед типових причин такого стану констатовано трудність комунікацій і не

врахування Державною аудиторською службою вимог статті 216 Кримінального процесуального кодексу України [200a].

У звіті також зафіксовано, що Національною поліцією України (лист № 4310/01/24-2023 від 04.05.2023), з 24 лютого 2022 року до початку травня 2023 року, слідчими підрозділами Національної поліції розпочато досудове розслідування 746 кримінальних проваджень за фактами незаконних дій з гуманітарною допомогою, благодійними пожертвами та безоплатною допомогою. У вчиненні 157 кримінальних правопорушень 135 особам повідомлено про підозру, в 57 таких кримінальних провадженнях обвинувальні акти направлено до суду [200a].

Від початку 2023 року за результатами спільних заходів Департаменту боротьби з контрабандою, Держмитслужби і Департаменту внутрішнього аудиту Міноборони (лист № 08-20-02-01/1/4249 від 28.06.2023), станом на 20 червня 2023 року встановлено 743 випадки не підтвердження отримання гуманітарної допомоги, кількісно – 963 товарні позиції загальною вагою 1282,9 тони [200a].

Вибірковий характер внутрішнього аудиту і ревізій, відсутність належних ресурсів у Державної митної служби посилюють ризики незаконного переміщення гуманітарної допомоги. Це посилює характерну ознаку непевності кількісних вимірювань в характеристиках злочинів у сфері гуманітарної допомоги.

Як свідчать матеріали з теми дослідження, досить резонансними є кримінальні правопорушення, пов'язані з нецільовим використанням транспортних засобів, одержаних в якості гуманітарної допомоги. Разом з тим, слід зазначити, що більшість кримінальних проваджень такого змісту не має логічного завершення. Так само, як і діяльність псевдоволонтерів щодо реалізації гуманітарних проєктів з такими порушеннями: завищення цін, надання донорам неправдивої інформації про реалізацію гуманітарних проєктів, що фактично не відбулися, закупівлю товарів і послуг за завищеними цінами тощо. Особливо значну шкоду репутації України, на наш

погляд, завдають кримінальні правопорушення, де прослідковуються зв'язки суб'єктів господарювання, які діють на території України, з представництвами у державі-агресорі. Це не лише завдає шкоди, як факт розкрадання коштів, але й свідчить про підрив обороноздатності нашої країни [200a]. На превеликий жаль, інформаційно-аналітичні матеріали, представлені у звіті Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих порушень законодавства України у сфері отримання, розподілу, транспортування, зберігання, використання за цільовим призначенням гуманітарної та іншої допомоги, а також неефективного використання державного майна, яке може бути використане для тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб та забезпечення інших потреб держави зазначають про відсутність інформації про зміни у стані досудового розслідування представниками правоохоронних органів у вересні 2023 року [200a] порівняно з попереднім у квітні 2023 року [200].

Таким чином, можемо зазначити, що на теперішній час у статистичних документах, матеріалах різних правоохоронних органів має місце розмаїття мовних конструктів для визначення предметів кримінальних правопорушень у сфері обігу гуманітарної допомоги. Така плутанина, яка певним чином обумовлена і відсутністю чітких класифікаторів видових і формальних ознак гуманітарної допомоги, не дозволяє об'єктивно установити, які ж суспільно небезпечні діяння варто віднести до кримінальних правопорушень у сфері обігу гуманітарної допомоги та які у сукупності утворюють злочинність взагалі у сфері обігу гуманітарної допомоги.

У контексті змісту цього підрозділу зазначимо про те, що відповідно до статті 201² Кримінального кодексу України передбачено три форми об'єктивної сторони цього кримінального правопорушення: продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги, використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги; укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, що віднесено до гуманітарної допомоги, благодійних пожертв, безоплатної допомоги. Для усіх трьох форм визначено ключову

характеристику: має бути мета отримання прибутку у великому розмірі (частина два), особливо великому розмірі (частина третя) [137]. У більшості описаних у звіті Тимчасової слідчої комісії прикладів кримінальних правопорушень, які презентовано вище, а також у опрацьованих джерелах [65; 66; 144; 186; 216; 231; 234; 235; 236; 238; 243; 261; 262; 264], багато уваги приділено недосконалості статті 201² Кримінального кодексу України, що ускладнює конкретизацію кількісно-якісних показників характеристики кримінальних правопорушень у сфері обігу гуманітарної допомоги.

Певною мірою в характеристиці кримінальних правопорушень у сфері обігу гуманітарної допомоги є ознака темпоральності у значенні специфічного взаємозв'язку динаміки явищ кримінальних правопорушень у сфері гуманітарної допомоги з конкретним часом реального буття, коли значно активізовано рух такої гуманітарної допомоги, мають місце новели в чинному законодавстві, якісні характеристики кримінальних правопорушень у сфері обігу гуманітарної допомоги обумовлені особливостями соціокультурного існування людей в умовах провадженого воєнного стану, зростання числа внутрішньо переміщених осіб і вимушених мігрантів – закордонних українців. Безумовно, злочинність у сфері обігу гуманітарної допомоги не припинить своє існування після припинення воєнного стану. Але рівень злочинності у цій сфері корелюється з масштабами гуманітарної допомоги і фактичною багатоканальністю, багатофакторністю ризиків, у тому числі і корупційного характеру в реаліях сьогодення в Україні. Учинення злочинних діянь, описаних у статті 201² Кримінального кодексу України під час надзвичайного чи воєнного стану, утворює кваліфікуючу ознаку цього злочину, але не визначає часовий проміжок дії цієї новели Кримінального кодексу України.

Отже, в аналізі кількісно-якісних характеристик кримінальних правопорушень у сфері обігу гуманітарної допомоги констатовано наступне: криміналізація діянь, передбачених статтею 201² Кримінального кодексу України є відповіддю на виклики реалій сьогодення. Злочини у сфері обігу

гуманітарної допомоги широко висвітлюються у відкритому мережевому просторі, медійними каналами та аналітичними розвідками. Значні ризики корупційного складника кримінальних правопорушень у сфері обігу гуманітарної допомоги обумовлені власне самим рухом гуманітарної допомоги, і як зазначено у дослідженні, не відповідністю окремих новел законодавства реаліям провадженого воєнного стану в Україні. В процесі якісної характеристики кримінальних правопорушень у сфері обігу гуманітарної допомоги акцентовано увагу на розкритті соціокультурного аспекту їх скоєння за цим напрямом, корелянти із соціо-культурними, економічними, політичними, організаційно-управлінськими причинами і умовами вчинення таких правопорушень. Широкий розголос, численні повідомлення про кримінальні правопорушення у сфері обігу гуманітарної допомоги, що публікуються уже кілька років поспіль, і неоднозначність реальності та невідворотності покарань за вчинені злочинні діяння у сфері обігу гуманітарної допомоги, може призвести до девальвації ціннісних орієнтирів правослукняної поведінки громадян.

Дослідженням встановлено, що для кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень у сфері обігу гуманітарної допомоги притаманна непевність числових вимірювань, оскільки на теперішній час відбувається активна фаза руху гуманітарної допомоги усіх її видів, визначених у першому розділі цієї дисертації. Числові показники щодо кількості кримінальних правопорушень поступово зростають, що відображено у матеріалах цього дослідження, так само поступово зростає і латентна злочинність в сфері обігу гуманітарної допомоги. Це обумовлено загальною тенденцією зниження рівня життя українців у всіх напрямках забезпечення суспільно значущих життєвих потреб, відсутністю злагодженості в діяльності органів місцевого самоврядування, державних і контролюючих органів, недосконалістю новел чинного законодавства у відповідній сфері. Дослідженням встановлено, що географія таких

правопорушень обумовлена наявністю на певних територіях великих координаційних хабів з гуманітарною допомогою.

У якісній характеристиці кримінальних правопорушень у сфері обігу гуманітарної допомоги виділено ознаку темпоральності, що означає взаємозв'язок динаміки явищ кримінальних правопорушень у сфері гуманітарної допомоги з часом значної активізації обігу такої гуманітарної допомоги, появи новел в чинному законодавстві, діяльністю псевдоволонтерів, у тому числі – реалізації гуманітарних проєктів з порушеннями, що так само впливає на латентність злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги.

2.2 Кримінологічна характеристика особи злочинця у сфері обігу гуманітарної допомоги

Нові соціальні виклики, що загострилися внаслідок збройної агресії проти України засвідчили недостатню ефективність сучасних кримінологічних теорій в реаліях протидії злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги. Вбачаємо доцільність формування інтеграційних зв'язків складників кримінологічної науки для підвищення соціальної ефективності заходів запобігання злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги.

Обсяги гуманітарної допомоги, обіг якої відбувається останні два роки на території України важко оцінити в числових показниках, оскільки ці процеси до цього часу актуальні, і гуманітарна допомога продовжує надходити, її розподіляють і використовують. На жаль військова агресія проти України і надалі є причиною потреби окремих категорій соціально вразливих осіб у різних видах гуманітарної допомоги. В Україні фактично кожен так чи інакше долучився до обігу гуманітарної допомоги, одні люди організують збір коштів, інші просто здійснюють адресно переказ особистих коштів, інші люди надсилають продукти харчування, питну воду, предмети гігієни. Значна кількість людей долучена до організації і здійснення

інформаційної підтримки, логістики і розподілу гуманітарної допомоги. Здебільшого усі, хто певним чином долучився до обігу гуманітарної допомоги, не мали попередньої ґрунтовної відповідної професійної підготовки, досвіду такої роботи. Зазвичай, більшість учасників обігу гуманітарної допомоги в статусах отримувачів, отримувачів-набувачів виходять з міркувань і принципів волонтерської діяльності. Однак, зазначимо тут, що такий підхід певною мірою є провокативним, оскільки хоч ця діяльність і має перетин з волонтерством, однак відбувається в умовах провадженого воєнного стану.

Це означає: додаткові ризики і загрози життю людей. У перші місяці збройної агресії на сході України набули розголосу факти потрапляння під ракетні обстріли пунктів видачі гуманітарної допомоги. До цього часу немає можливості систематизувати, які матеріальні втрати товарів гуманітарної допомоги мали місце у зонах активних бойових дій, на окупованих територіях, на деокупованих територіях, територіях, які знаходяться географічно близько до кордонів держави-агресора, лінії бойового зіткнення де загроза життю максимальна. До цього слід додати хронічну втому волонтерів і осіб, які долучаються до обігу гуманітарної допомоги, фінансову і промислову нестабільність, що посилює психоемоційне виснаження усіх українців. Безумовно, абсолютна більшість учасників обігу гуманітарної допомоги добросовісно виконують свій громадянський і моральний обов'язок.

Разом з тим, будь-які суспільні відносини породжують і прояви злочинності як явища. Тому в активізацією обігу гуманітарної допомоги в Україні посилилися і набули розвитку детермінанти злочинності в цій сфері.

Зазначимо тут, що в розумінні сутнісних ознак злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги ми розділяємо позицію науковця Ю. Орлова, який аргументував, що «кожен підхід до розуміння сутності злочинності має знаходити своє ґносеологічне відображення, продовження в площині дослідження її детермінації» [189]. Учений пропонує в контексті реалій

сьогодення концентрувати увагу на діяльнісний, конструктивістський і інтеракціоністський підходи. Синтезуючи ці підходи, автор пропонує визначити дискурсивно-комунікативну теорію детермінації злочинності на індивідуальному, груповому, масовому рівнях [189].

Звісно, злочинність у сфері обігу гуманітарної допомоги в Україні не лише є предметом порушення норм кримінального правочину, але й свідчать про глибинні проблеми соціокультурного простору, що дають благодатне середовище для розгортання кримінальних практик. Також заявлена проблема увиразнює нереалізований до теперішнього часу кримінально-превентивний механізм в сфері обігу гуманітарної допомоги. Крім того, слід зазначити, що уся інформація про злочинність у сфері обігу гуманітарної допомоги в Україні має бути критично і виважено опрацьована, оскільки резонансні події, розголос про них в соціальних і медійних каналах може, і почасти – інколи використовується з метою дискредитації України і українців перед донорами, адже нинішній етап збройної агресії проти України посилюється також небезпекою інформаційного впливу, використанням технологій так званих гібридних воєн, у тому числі в інформаційному просторі.

Віддаючи належне значущості наукового обґрунтування і втілення задач щодо комплексного забезпечення кримінологічної безпеки в Україні, мінімізації впливу політизованих чинників злочинності, потреби формування сталого соціокультурного потенціалу суспільної консолідації, вбачаємо потребу в дефрагментації знань про кримінологічний зміст і характеристику особи злочинця у сфері обігу гуманітарної допомоги.

Зазначимо тут, що злочинна діяльність у сфері обігу гуманітарної допомоги містить досить серйозний аспект порушення норм моральної законослухняної поведінки, оскільки в сутності своїй така злочинна діяльність спрямовується проти осіб, які вже перебувають у соціально, матеріально, морально гнітючому стані, тому вкрай вразливі на всіх рівнях суспільних комунікацій. Постановою парламенту від 20 вересня 2022 року

було утворено Тимчасову слідчу комісію Верховної Ради з питань розслідування можливих порушень законодавства України у сфері отримання, розподілу, транспортування, зберігання, використання за цільовим призначенням гуманітарної допомоги, а також неефективного використання державного майна, яке може бути використане для тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб та забезпечення інших потреб держави.

Станом на 11 квітня 2023 року було прийнято попередній звіт цієї комісії [200]. Відповідною постановою Верховної Ради від 11 квітня 2023 року № 3044-IX констатовано, що «нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, прийняті у 2022 році, які регламентують порядок ввезення, зберігання та розподілу гуманітарної допомоги, суперечать нормам Закону України «Про гуманітарну допомогу» [104], а в окремих випадках – фактично скасовують дію норм цього Закону, що недопустимо з точки зору принципу правової визначеності та підпорядкованості за юридичною силою нормативно-правових актів виконавчої влади законам» [200]. Безумовно, така ситуація породжує значні корупційні ризики, відсутність реального послідовного прозорого контролю сприяє появі злочинних схем на всіх етапах обігу гуманітарної допомоги.

До цього часу залишаються не врегульованими питання: юридичного статусу донора, набувача, отримувача, отримувача-набувача; визначення повноважень координаційних та гуманітарних штабів, рівня фаховості їх працівників; процедури і послідовність ведення обліку, звітності; організація і моніторинг вивчення потреб в гуманітарній допомозі та рівня їх задоволення; врегулювання питань узгоджуваності з нормами міжнародного гуманітарного права щодо позицій товарів подвійного призначення; врегулювання питання обмеження права військовозобов'язаних осіб, які забезпечують обіг гуманітарної допомоги, на тимчасовий виїзд за межі України.

Звернемо увагу, що в більшості не врегульованих питань так чи інакше прослідковується значущість кримінологічної характеристики особи злочинця у сфері обігу гуманітарної допомоги.

З опорою на наукові узагальнення, представлені у роботах В. Василевича [37], В. Голіни [74; 107; 110; 139; 140], М. Колодяжного, С. Шрамко [82; 124–126], І. Даньшина [88], О. Джузи [91; 138; 141], А. Зелінського [109], О. Кулика [143], А. Калініної [112; 113], О. Кальмана [114], О. Костенка [134; 135], матеріали проміжного звіту слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування фактів можливих порушень законодавства України у сфері отримання, розподілу, транспортування, зберігання, використання за цільовим призначенням гуманітарної та іншої допомоги, а також неефективного використання державного майна, яке може бути використане для тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб та забезпечення інших потреб держави [220; 220а], розкриємо зміст цього підрозділу.

У дослідженні на тему, дотичну предмету нашої наукової розвідки, В. Шевців зазначив, серед осіб правопорушників у сфері отримання, зберігання, розподілу, використання гуманітарної допомоги «100% є громадянами України; – чоловіками у 88,89 % випадків, а жінками – 11,11 %; 94 – особами віком 18–28 років у 29,64 % випадків, 29–39 років – 40,74 %, 40–54 років – 22,22 %, 55–59 років – 3,7 %, 60 і більше років – 3,7 %; – особами з вищою і фаховою передвищою освітою у 66,67 % випадків, базовою середньою та профільною середньою освітою – 33,33 %; – особами, які працюють, у 70,38 % випадків, працездатними, які не працюють і не навчаються, – 22,22 %, студентами закладів вищої освіти – 3,7 %, безробітними – 3,7 %; – у 33,33 % випадків у складі групи осіб, а 7,41 % – у складі організованої групи або злочинної організації; – особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення (7,41 %). Крім того, встановлено, що в більшості випадків особа вчиняє незаконне використання, з метою отримання, прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або

безоплатної допомоги з використанням службового становища» [256, с. 94-94].

Маємо зазначити про те, що дослідник зосередив свою увагу на вибірці для визначення відсоткових значень з опорою на матеріали досудових розслідувань, де правопорушниками були виключно усі громадяни України. Тож вбачаємо доцільність ретельного вивчення матеріалів емпіричного, аналітичного характеру для конкретизації кримінологічної характеристики особи злочинця в сфері обігу гуманітарної допомоги. Акцентуємо увагу на власне кримінологічній характеристиці особи злочинця у сфері обігу гуманітарної допомоги, послуговуючись при цьому значущістю опори на психологічне положення про предметність людського мислення і діяльності. У контексті цього наукового базису слід наголосити, що мислення і прикладна діяльність людини перебуває у залежності із умовами соціалізації особи, відповідними новоутворенням в поведінці і діяльності, що зрештою формує соціальний портрет, увиразнює моральні риси і психологічні властивості характеру, має певний вплив на фізичні і фізіологічні стани особи.

Злочин в означеній сфері, на наш погляд, має виразну залежність від предметності соціальної діяльності, визначається колективним мисленням і віддзеркалюється у виборі способів задоволення суспільно об'єктивованих інтересів, спільних цілей, намірах діяти так чи інакше. Не вдаючись до порівнянь соціально-правової чи соціально-психологічної апріорності характеристики особи злочинця, маємо звернути увагу на специфіку антисуспільної спрямованості вчинення злочинів у сфері обігу гуманітарної допомоги. У цьому аспекті наголосимо, що злочині в означеній сфері, в реаліях сьогодення, завжди викликають суспільний резонанс. На жаль, мають місце техніки маніпулювання суспільною свідомістю, викривлення фактів в інформаційних повідомленнях, умисна підміна понять і термінів. У контексті забезпечення кримінологічної, інформаційної безпеки, фахівці за прогнозованими напрямками розкривають прикладні аспекти можливих

кримінологічних ризиків і злочинних діянь. Так, Т. Авдєєвою презентовано дискурс використання персональних даних, які мають надати отримувачі та набувачі гуманітарної допомоги [18]. А. Бугайчук порушив злободенну проблему інформаційних провокацій, проблему прихованих мотивів феномену, який супроводжує обіг гуманітарної допомоги в Україні під термінами «псевдоволонтери» [35; 159]. Глибинний пласт проблеми доступності і недискримінації в розподілі гуманітарної допомоги в умовах провадженого воєнного стану в Україні актуалізовано у дослідженні учених: О. Біда, А. Блага, О. Мартиненко, М. Статкевич [86].

Маємо зауважити, що в умовах провадженого воєнного стану, який супроводжується не лише дестабілізуючими соціально-економічними чинниками, але й загальною тенденцією мінімізації ціннісних орієнтирів, звуження мотиваційно-потребнісної сфери людей до піраміди А. Маслоу. Статус внутрішньо переміщеної особи змінює і ціннісні орієнтації, і впливає на поведінкові стереотипи, і на ідентифікацію людини в системах «людина – людина», «людина – світ». Гібридна війна, яка посилила виклики цивілізаційного конфлікту, змінює світосприйняття. Сучасний українець може перебувати у відчутті радості, відпочивати, працювати, подорожувати, відвідувати ресторан, і, водночас, перебувати в епіцентрі збройної агресії, наражати себе і найближче оточення на небезпеку ракетних ударів чи бомбардування.

В таких обставинах контраверсійного порядку не можна одностайно стверджувати про те, що особі злочинця притаманні деформації життєвих установок, моральних переконань, інтелектуальних, емоційно-вольових якостей. Діалектичний зв'язок моральних, психологічних характеристик особи злочинця з соціальними властивостями на разі трансформується і може передбачати новоутворення, які ще будуть предметом окремих міждисциплінарних досліджень. Простіше кажучи, в стані хронічного стресу і відчуття загрози життю, страху втратити найцінніше – життя своє і своїх

близьких, стандартизовані закони діалектики так само продукують нові системні зв'язки.

У цьому дослідженні ми послуговуватимемося таким розумінням особи злочинця у сфері обігу гуманітарної допомоги: особа, яка може бути охарактеризована сукупністю соціально значимих ознак, іманентно притаманних зв'язків і відносин в системах «людина – людина», «людина – довкілля», «людина – світ», що створюють чи посилюють наявні детермінанти злочинів у сфері обігу гуманітарної допомоги. Соціально позитивні риси, наприклад, батьківство, можуть трансформуватися в соціально негативні риси, наприклад, батьківство може викликати неконтрольований страх, що не буде можливості забезпечити дитину найнеобхіднішим (їжею, одягом, іграшками), коли такий неконтрольований страх девальвує ціннісні орієнтації і правослухняну поведінку.

Вивчення матеріалів емпіричного характеру засвідчило, що в характеристиках осіб злочинців у справах, за якими ухвалено вироки суду, близько 63% становлять особи, які мають неповнолітніх дітей, раніше багато з цих осіб не притягалися до кримінальної відповідальності. Фактично більшість осіб злочинців, які фігурують у розглянутих справах з цієї категорії, демонстрували в суді щире каяття, сприяли розгляду справи, визнали свою провину.

В аналізі об'єктивної сторони злочинів у сфері обігу гуманітарної допомоги можна виокремити дії: продаж, інша платна передача товарів чи предметів гуманітарної допомоги, безоплатної допомоги, благодійної допомоги, розпорядження (використання) благодійних пожертв, гуманітарної допомоги не за фактичним цільовим призначенням. У цьому аспекті можливі різночитання: нецільове використання означає виключно функціональне призначення предметів і товарів гуманітарної допомоги, що містить ознаку цільової приналежності саме гуманітарної допомоги, яка надається з метою допомогти чи полегшити страждання людині в ситуації кризи, коли інші ресурси підтримки гідного життя не доступні цій людині. Ще одна дія, яка

може бути злочинною: укладанні інших правочинів з розпорядження тим, що визначено гуманітарною допомогою.

Суб'єктом складу злочину у межах заявленої проблематики може виступати будь-яка фізична, осудна особа, яка досягла віку 16 років. Отже, можемо констатувати, що в цьому випадку іде мова про усіх осіб, які можуть бути причетні до обігу гуманітарної допомоги, але повинні відрізнятися:

А) метою – отримання прибутку;

Б) відповідно до частини 2 статті 201² Кримінального кодексу України – може бути службовою особою, яка для отримання прибутку використовує своє службове становище [137].

Тобто підозра може бути висунута службовим особам органів державної влади, місцевого самоврядування, у тому числі обласних військових адміністрацій і місцевих рад.

Варто звернути увагу на те, що своє становище, у злочинній діяльності з метою отримання прибутку, також можуть використовувати представники громадських і благодійних організацій, волонтери, які зареєстровані офіційно, але діють індивідуально чи через установи і організації, що на законних підставах реалізують державну політику в сфері волонтерської діяльності. Також до переліку суб'єктів складу злочину у сфері обігу гуманітарної допомоги входять особи, які не є державними службовцями, але своєю посадою причетні чи мають змогу розпоряджатися чи впливати на розподіл гуманітарної допомоги. Наголосимо, що не входять до переліку суб'єктів цього злочину представники сторін донорів і надавачів гуманітарної допомоги, які можуть використати статус гуманітарної допомоги для легалізації доходів, предметів і товарів, отриманих незаконним шляхом.

В аналізі суб'єктивної сторони злочину у сфері обігу гуманітарної допомоги усі дослідники звертають увагу на обов'язковість ознаки: отримання прибутку. Ця новела кримінального законодавства не конкретизована у змісті статті 201² Кримінального кодексу України [137],

також немає посилання на інші статті, де б ця новела була нормативно визначена. У цьому аспекті, ймовірно, варто послуговуватися викладеним положенням у частині 1 статті 142 Господарського кодексу України [80], де зазначено, що «прибуток (доход) суб'єкта господарювання є показником фінансових результатів його господарської діяльності, що визначається шляхом зменшення суми валового доходу суб'єкта господарювання за певний період на суму валових витрат та суму амортизаційних відрахувань» [80]. Тобто, у цьому випадку мова іде про будь-яку суму, яка за своєю природою перевищує доходи, що компенсують понесені втрати. Підтримуємо позицію дослідників, зокрема А. Шевчук, О. Бондарчук [257, с.187], у тому, що використання терміну «прибуток і мета – його отримання» у статті 201² Кримінального кодексу України не має чіткого нормативного визначення посилює ризики кримінологічного дискурсу і корупційного порядку. Варто було б конкретизувати на кшталт: «заволодіння», «привласнення», «розтрата», «розкрадання», «незаконне використання отриманого» тощо [137].

У процесі цього дослідження ми здійснили аналіз судових справ, де винесено вирок, а змістом справи були злочинні дії у сфері обігу гуманітарної допомоги. В більшості проаналізованих справ злочинні дії з гуманітарною допомогою класифікуються як крадіжка, шахрайство. Слід зазначити про те, що переважна більшість злочинців під час судових слухань визнавали свою провину, щиро каялися і вербалізували усвідомлення своїх незаконних вчинків шкодою суспільству.

Зазначимо, що традиційно для кримінологічної науки дослідження особи злочинця відбувається послідовно через характеристики за групами ознак, з-поміж яких виразною є соціально-демографічні ознаки. Вони включають вік, стать, соціальне походження, національність, освітній рівень, професію, рід занять, матеріальну забезпеченість, становище в суспільстві, умови виховання, соціально корисна діяльність. Так само важливого значення мають ознаки соціально-психологічного характеру: рівень розвитку

мотиваційної сфери особи, її темперамент, емоційна збудливість, воля, здатність приймати вольові рішення, рівень прояву агресії та інших негативних психо-емоційних станів, здатність до критичного мислення, аналітичної мисленнєвої діяльності. Наступна група ознак – моральні, вони об'єднуються наявними в особи моральними, етичними, естетичними, культурними установками, самосвідомістю і рівнем правової і загальної культури, що в свою чергу істотно залежить від ціннісних орієнтацій, інтересів, сфери потреб і схильностей тощо. Ще одну групу утворюють кримінально-правові ознаки (наявність судимості, злочинний досвід, рівень правової обізнаності, інтенсивність злочинної діяльності, поведінка під час відбуття покарання тощо). В окрему групу відокремлюють фізичні ознаки і властивості особи [25; 123; 146; 258].

Емпірична частина дослідження передбачала аналіз і кримінологічну характеристику особи злочинця в сфері обігу гуманітарної допомоги. Числові показники були отримані в результаті узагальнення матеріалів емпіричної частини (понад 60 вироків і понад 100 справ кримінальних порушень). Соціально-демографічні ознаки, які були використані для опису формальних ознак особи злочинця (на прикладі опрацьованих вироків судів): стать, вік, освіта, місце народження, статус внутрішньо переміщеної особи, адреса реєстрації, адреса проживання, статус працевлаштованості, у разі офіційного працевлаштування – посада, у разі тимчасового заробітку – сфера діяльності. Зокрема з'ясовано, що за формальними ознаками можна відзначити такі тенденційні характеристики:

- попри те, що представників чоловічої статі таки більше серед досліджуваного нами контингенту, водночас, представниць жіночої статі у віці 21-56 років, так само немало, близько 34%;
- вік осіб злочинців: 21-39 років – 41%, 40-55 років – 47%, понад 55 років – 11%;
- освіта: середня спеціальна – 37%, середня загальна – 33%, вища – 27%, не визначено – 3%;

- місце народження: регіони України – 79%, білорусь – 7%, рф, колишні союзні республіки – 14%;
- статус внутрішньо переміщеної особи – 67%, таких, що з інших причин не проживають за місцем реєстрації – 21% з матеріалів за результатами аналізу вироків суду;
- більшість осіб, які вчинили правопорушення, пов'язані з обігом гуманітарної допомоги, не працевлаштовані офіційно (69%), мають працездатний вік, не мають перешкод (фізичних, фізіологічних, психічних, нозологічних тощо) для трудової діяльності. Близько 27% таких осіб, як викладено у матеріалах справи, підробляли виконанням певних видів трудової діяльності (наприклад, заготівля дров, прибирання відкритих територій, збирання ягід і овочів, ремонт електроприладів тощо).

Зазначимо, що по суті своїй соціально-демографічні ознаки не є спонукою чи причиною злочинних діянь, однак, їх синтез формує відповідне середовище, яке так чи інакше підвищує криміногенні ризики, може сприяти появі у особи злого умислу чи корисливих мотивів.

Можемо зробити проміжний висновок на підставі презентованих вище тенденційних соціально-демографічних ознак особи злочинця в сфері обігу гуманітарної допомоги: негативні демографічні зміни, що стали супутником провадженого воєнного стану, вплинули на підвищення рівня злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги. Втрата родинних зв'язків, роботи, можливості жити в звичному соціальному середовищі також стала причиною зростання питомої ваги осіб злочинців жіночої статі, серед яких досить часто зустрічаються матері неповнолітніх дітей. Відсутність соціальних гарантій працевлаштованих осіб – так само вплинули на ріст злочинності.

Прикра тенденція щодо освіти: на жаль, зростають випадки, коли у злочинних діях звинувачено осіб, які мають вищу освіту, або середню професійну. Це дає підстави для обґрунтування потреби розроблення системи заходів превентивного характеру, спрямованих на інформування,

підвищення рівня загальної і правової культури громадян, створення ефективних інструментів підтримки і пропаганди правової, законослухняної поведінки учасників обігу гуманітарної допомоги. Мова радше не йде про звітність, а передусім про творення соціального образу сучасної людини із цінностями свідомого споживання, яка може відмовитися від наданої гуманітарної допомоги якщо такої не потребує, або уже перебуває у відносно безпечних умовах і може самостійно свідомо піклуватися про задоволення своїх потреб і підтримувати власну гідність.

Також вбачаємо за необхідне цим дослідженням актуалізувати проблему суспільно корисної праці, участі в місцевому самоврядуванні, інших способах проявити активну життєву і громадську позицію. Цей елемент соціально-демографічних ознак вкрай рідко згадується в матеріалах емпіричного характеру, зазвичай в якості обґрунтування і опису каяття особи, пом'якшувальних обставин.

Погодимося з науковцем Є. Рожик у тому, що категорія «особа злочинця» у кримінологічній науці не має уніфікованого визначення [225]. Дійсно, ця категорія багатофакторна і відзначається унікальністю, притаманній особі. Формальний підхід характеристики злочинця, який почасти вживається в матеріалах вироків суду, передбачає констатацію соціальних і особистих ознак особи злочинця. Однак для надання цілісної кримінологічної характеристики важливі змістові ознаки. Ці ознаки фіксуються у справі, зокрема, як особа злочинця відреагувала на викриття, чи сприяла розгляду справи і досудовому розслідуванню. Також можлива така змістова ознака: наявність причинного зв'язку між суспільно небезпечним діянням і подальшим сприйняттям особою скоєного нею.

У цьому ключі варто звернути увагу на проаналізований в ході емпіричного дослідження вирок Калуського міськрайонного суду Івано-Франківської області, м. Калус, від 08.06.2023 року у справі № 345/533/23. Особа_3, яка виступила в цій справі як обвинувачений, перебував на посаді старшого майстра бази газодимозахисної служби старшини 6 Державної

пожежно-рятувальної частини Управління ДСНС України в Івано-Франківській області (м. Калуш). 12 травня 2021 року наказом начальника ГУ ДСНС України в Івано-Франківській області у зв'язку із проведенням організаційно-штатних заходів призначений на рівнозначну посаду старшого майстра газодимозахисної служби-старшини 6 Державної пожежно-рятувальної частини 3 державного пожежно-рятувального загону Головного управління ДСНС України в Івано-Франківській області (м. Калуш) [51]. У справі зазначено, що «у зв'язку зі сімейними обставинами йому потрібно було терміново кошти. Не маючи можливості їх знайти в інший спосіб, він вирішив взяти майно зі складу, здати в ломбард, і потім якнайшвидше викупити його звідти, повернувши на склад». [51].

Особа злочинця в цьому конкретному випадку може бути виразно охарактеризована за змістовими ознаками. У контексті кримінально-правових ознак у характеристиці цієї особи злочинця має місце правовий нігілізм і низька загальна, фінансова, правова культура. Особа злочинця охарактеризована саме таким чином, оскільки доросла людина, здавши в ломбард речі, які їй не належать, не усвідомлювала, що ці речі можуть бути продані швидше за той час, щоб він зміг їх викупити сам. Бензорізи, генератор і щоглу, які прибули на склад в якості гуманітарної допомоги, злочинець вивіз зі складу і здав у ломбард «Скарбниця», що в м. Калуш по вул. Б. Хмельницького, за що отримав близько 40000,00 грн. [51].

ОСОБА_3, яка фігурує в якості обвинуваченої у цій справі, у суді демонстрував щире каяття, просив вибачення, шкодував, що своїми злочинними діями підірвав репутацію пожежної частини, бо не до кінця усвідомлював наслідки своїх дій. Вивченням особи обвинуваченого ОСОБА_3 встановлено, що він згідно з довідками медичних закладів за допомогою до лікаря-нарколога та лікаря-психіатра не звертався, має на утриманні одну малолітню дитину, є учасником бойових дій, має зареєстроване місце проживання, за яким скарг від громадян м. Калуш на нього не поступало, за місцем попередньої роботи характеризується

позитивно, раніше до кримінальної відповідальності не притягувався [51]. Однак він не зміг відшкодувати завдану шкоду, хоча для цього був виділений час. Вироком суду було призначено покарання у виді позбавлення волі на строк 5 (п'ять) років з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з обліком, управлінням і розпорядженням коштами та матеріальними цінностями, строком на 3 (три) роки [51].

Звісно, загальна тенденція низького соціального статусу особи злочинця, певна соціальна і особистісна відстороненість, потяг до неформальних груп, завищені потреби, відсутня навіть початкова фінансова та економічна грамотність осіб злочинців – ці та інші характеристики є зовнішніми. Внутрішній зміст розкривають соціально-психологічні ознаки, які можуть пояснити чому особа вчинила злочинне діяння, яке її ставлення до цього. У цьому аспекті зазначимо, що особливості цієї групи ознак такі, що не завжди вони представлені системно в матеріалах справ. Зазвичай, справи містять загальну характеристику емоційних і вольових якостей особи, вказується рівень освіти. Шляхом контент-аналізу можемо констатувати, що ця група ознак осіб злочинців розкриває значний пласт актуальних напрямів міждисциплінарних досліджень і проблем юридичної психології, соціальної психології. Так фактично на основі усіх опрацьованих матеріалів вироків суду можемо зазначити, що життєвий досвід осіб злочинців визначається каральними стратегіями національного правосуддя. Інтелектуальний рівень значно вищий, чим обумовлений фактичним рівнем освіти. Однак вузькість поглядів, обмеженість інтересів матеріальними потребами фактично в більшості випадків по суті визначають причини злочинних діянь.

Виразним є наступний приклад. Зокрема, у вирокі Галицького районного суду Івано-Франківської області від 16 листопада 2022 року м. Галич у справі № 341/1155/22 визначено, що «ОСОБА_3 чоловічої статі, раніше судимий, має не погашену і не зняту у встановленому законом порядку судимість; з 11 квітня 2022 року перебуває на обліку як внутрішньо переміщена особа, скарг від жителів міста у міську раду на нього не

надходило; розлучений; має дітей: 2000 та 2009 року народження, які проживають з матір'ю; офіційно не працевлаштований, підзаробляє на заготівлі дров» вчинив навмисне заволодіння майном, яке було в статусі гуманітарної допомоги благодійної організації «Сурма», м. Бурштин. Пред'явивши працівникам організації довідку про взяття його на облік як внутрішньо переміщеної особи, шляхом обману повідомив неправдиві дані про те, що у нього на утриманні знаходиться малолітня дитина, якій потрібно дитячу коляску та отримав її [43].

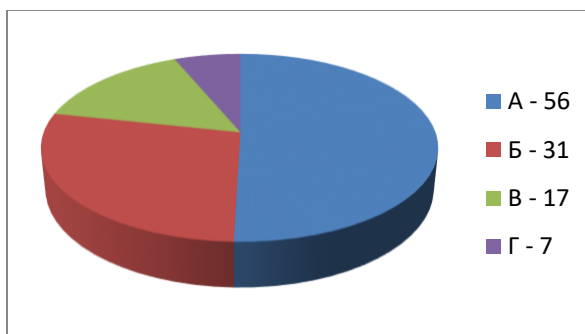
Відчуваючи безкарність, ОСОБА_3 вчинила ще двічі так само, скориставшись моментом, коли в благодійній організації працювали інші працівники. Загалом правопорушник заволодів трьома дитячими колясками, згодом вивіз їх на місцевий ринок з метою продажу. Одна з осіб, яка пожертвувала речі, впізнала свою коляску і повідомила про це правоохоронні органи. Коляски були повернуті у благодійний фонд, ОСОБА_3 отримала покарання у виді позбавлення волі на строк 2 роки, з обов'язком відшкодування на користь держави процесуальних витрат на проведення експертизи у розмірі 1132 грн. [43]. В описаному випадку є фактичне підтвердження, що в ОСОБИ_3 не розвинене критичне мислення, не сформована відповідно життєво і соціально значима компетентність, бо маючи попередню судимість, він вдався до протизаконних дій, здійснив шахрайство. Слабкість моральних, етичних установок на цьому прикладі продемонстрована девальвацією цінності дитинства, оскільки для уведення в обману злочинець використав свій попередній досвід батьківства.

Поділяючи позицію представників кримінологічної науки, зазначимо, що у даному випадку особа злочинця є носієм певних особистісних якостей і мотивів поведінки, які привели до повторення злочинної діяльності. Переконані в тому, що негативні чинники соціального середовища, наприклад, офіційно особа не була працевлаштована, але шукав підробітку заготівлею дров, розлучений, перебував в іншому регіоні України як внутрішньо переміщена особа. Як бачимо з цієї справи, особа злочинця у

цьому випадку нестабільна за соціально-демографічними ознаками. Для остаточних кримінологічних висновків проблематика соціальних деформацій внутрішньо переміщених осіб ще має стати предметом окремих досліджень, у тому числі – на міждисциплінарному рівні. Соціально-психологічні ознаки, тісно пов'язані із групою соціально-демографічних [152], оскільки середовищний чинник розвитку людини незаперечно значимий на рівні спадковості, організованого педагогічного впливу і унікальності самої людини.

Наступна група – моральні ознаки. У зв'язку з провадженням воєнним станом ця група ознак найбільш контраверсійна. Так само, як і для психологічних наук, так і для освітніх, педагогічних, соціальних, поведінкових наук, провадження воєнного стану стало викликом для об'єктивації моральних, етичних, естетичних, культурних установок, самосвідомості і рівня правової і загальної культури громадян України. Не вдаючись до деталізації цього аспекту, що може бути окремим фундаментальним дослідженням, проілюструємо візуально результати опитування, проведеного серед пересічних громадян. Це опитування було проведено усно, з фіксацією відповідей респондентів, які дали такий дозвіл. Усі респонденти були повідомлені про цілі нашого дослідження і можливість використання їхніх відповідей у цій дисертації.

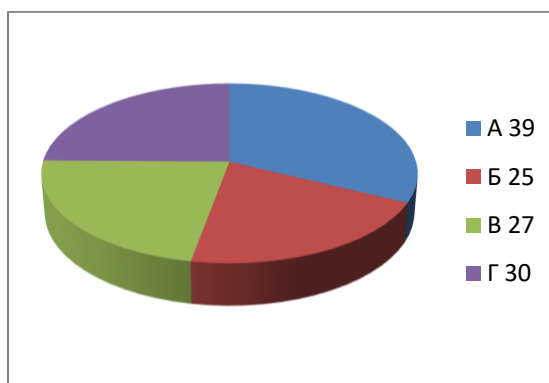
Опитування проводилося анонімно, вибір респондентів був рандомний. Час проведення опитування: 09 жовтня 2022 року (Київська область), 16 жовтня 2022 року (м. Суми), 23 жовтня 2022 року (м. Полтава), місце опитування – відкриті майданчики для відпочинку містян. Було задано три запитання з варіантами відповідей і можливістю надати свою відповідь. Перше запитання: Чи отримуєте Ви гуманітарну допомогу і чи задоволені Ви нею? Варіанти відповідей: А) так, отримую, задоволений/-а; Б) так, інколи отримую, не задоволений/-а, роздаю чи не користуюся; В) ні, потребую такої; Г) не отримую, відмовляюся, бо не потребую. Опитано було 121 особу – пересічних громадян. Картина відповіді представлена на діаграмі 2.3.

Діаграма 2.3

Чи отримуєте Ви гуманітарну допомогу і чи задоволені Ви нею?

Друге запитання: Як Ви ставитеся до фактів використання гуманітарної допомоги не за призначенням? Варіанти відповідей: А) негативно, Б) позитивно, бо це, як дарунок, В) вкрай негативно; Г) не визначився, не думав про це (діаграма 2.4).

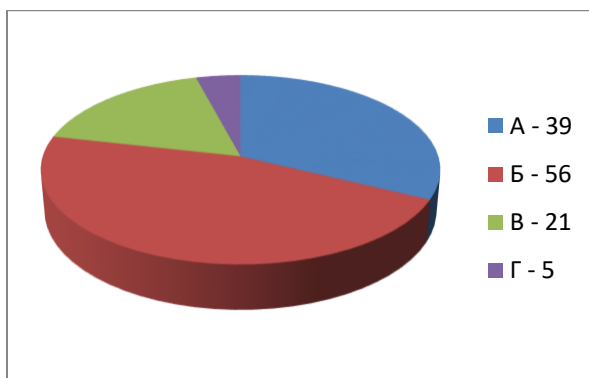
Діаграма 2.4

Як Ви ставитеся до фактів використання гуманітарної допомоги не за призначенням?

Як видно з діаграми 2.4, в суспільстві спостерігається певне абстрагування від проблеми, що так само може впливати на зростання злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги.

Третє питання: Що Вам відомо про злочини в сфері обігу гуманітарної допомоги? Варіанти відповідей: А) відслідковує тенденцію у відкритих джерелах, аналізую, вірю в національне правосуддя; Б) негативно, такі факти

викликають обурення і негативні емоції; В) не вірю медіа, більшість таких злочинів стануть «довгобудами»; Г) не слідкую за медіа, не цікаво (діаграма 2.5).

Діаграма 2.5

Що Вам відомо про злочини в сфері обігу гуманітарної допомоги?

З цього можемо констатувати потребу в систематизації і розробленні низки заходів щодо попередження і запобігання злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги. Окрему уваги слід приділити розробленню і реалізації програм попередження латентної злочинності у визначеному напрямку, розроблення інформаційних карт, організаційних регламентів для різних категорій учасників обігу гуманітарної допомоги в Україні, реалізації принципових положень такої допомоги.

Дослідженням встановлено, що окрема категорія осіб злочинців у сфері обігу гуманітарної допомоги – так звані псевдоволонтери. Ця категорія осіб зловживає довірою і вразливістю людей, які перебувають в нестабільному психоемоційному стані, потребують гуманітарної допомоги, але через необачність потрапляють в коло аморальних злочинних діянь. Псевдоволонтери зловживають довірою і вразливістю людей. Особливо привертає увагу псевдоволонтерів обіг товарів подвійного чи військового призначення в якості гуманітарної допомоги. У ході проведеного дослідження виявлено, що особа злочинця як елемент кримінологічної характеристики незаконного діяння в сфері обігу гуманітарної допомоги в статусі псевдоволонтера синтезує в собі комплекс соціально-демографічних,

соціально-психологічних і моральних властивостей, що зумовлюють протиправну поведінку, обґрунтовують наявний злочинний умисел, направлений на заволодіння чужим майном, зокрема спорядженням для Збройних Сил України в якості гуманітарної допомоги.

На прикладі вироку Деснянського районного суду м. Києва від 11 серпня 2022 року у справі № 754/5900/22 розглянемо кримінологічну характеристику особи злочинця [45]. Зокрема ОСОБА_3 заволодів чужим майном для подальшого продажу, що двічі передавалося йому для перевезення, а саме спорядженням для Збройним Силам України в якості гуманітарної допомоги з м. Київ до м. Чернігів «40 бронежилетів «Mehler» та радіо-комунікаційне обладнання, а саме 15 рацій «Baofeng», а також 4 коробки кровозупиняючих медичних засобів, загальною вартістю 12250 євро, що станом на 12 березня 2022 року за курсом Національного банку України становить 406332 грн. 50 коп.» [45]. Псевдоволонтер, який фігурує в статусі обвинуваченого у цій справі, маючи умисел, здійснив неодноразове заволодіння чужим майном з корисливих мотивів. Судом було кваліфіковано дії ОСОБИ_3 за ч. 3 ст. 190 КК України, як заволодіння чужим майном шляхом обману (шахрайство) вчинене у великих розмірах, та за ч. 2 ст. 190 КК України, як заволодіння чужим майном шляхом обману (шахрайство) вчинене повторно [45]. Серед формальних ознак особи злочинця у цій справі можна виділити такі: не судимий, не працює, не перебуває на обліках у нарколога і психіатра, посередньо характеризується за місцем проживання. Так само, як і в вище презентованих прикладах, обвинувачений демонстрував щире каяття. Вирок за цією справою такий: «на підставі ч. 1 ст. 70 КК України за сукупністю кримінальних правопорушень призначити ОСОБА_3 остаточне покарання шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим у виді чотирьох років позбавлення волі» [45].

У контексті розкриття вузлових аспектів кримінологічної характеристики особи злочинця, крім формальної і змістової груп ознак, можна виокремити і інтегровану групу формально-змістових ознак [225]. Ця

група ознак дає змогу охарактеризувати стан особи в момент вчинення злочину. Певною мірою ця позиція прослідковується у визначенні В. Шевцовим особи правопорушника як «елемента криміналістичної характеристики незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги розуміти систему соціально-демографічних і морально-психологічних властивостей правопорушника, що зумовлюють його кримінальну протиправну поведінку, спрямовану на реалізацію антисоціальної установки шляхом досягнення протиправного задуму на збагачення шляхом отримання прибутку від продажу товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладення інших правочинів щодо розпорядження таким майном» [256, с.20-21].

Наведемо приклад прояву кримінально-правових чи формально-змістових ознак. У матеріалах вироку Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 20 грудня 2022 р. у справі №344/13926/22 зазначено про те, що ОСОБА_4, в умовах воєнного стану заволоділа чужим майном шляхом обману та зловживання довірою, а також шляхом таємного викрадення чужого майна, яке було вчинене повторно. ОСОБА_4 - громадянин України, українець, не працюючий, розлучений, з середньою освітою, раніше не судимий, має на утриманні малолітню дитину. Наприкінці квітня 2022 року ОСОБА_4 будучи членом громадського формування «Штаб оборони Прикарпаття» спільно із працівниками поліції здійснював охорону громадського порядку на території релігійної громади Римо-Католицької церкви парафії Господа нашого Ісуса Христа Царя, де познайомився із настоятелем вказаної релігійної громади – ОСОБА_5, з яким сформував дружні відносини [47].

Далі, на початку червня 2022 року, ОСОБА_4 знаючи про те, релігійна громада займається благодійною діяльністю та має на зберіганні продукти харчування отриманні в якості гуманітарної допомоги, вирішив заволодіти ними шляхом введення в оману та зловживаючи довірою настоятеля

релігійної громади. З цією метою ОСОБА_4 повідомив ОСОБИ_5 про те, що він здійснює збір продуктів харчування для потреб Збройних Сил України та ввів останнього в оману. В наслідок чого ОСОБОЮ_5, йому було передано продуктів харчування на загальну суму 8730,00 гривень. Після чого ОСОБА_4 розпорядилася продуктами харчування за власним розумінням, а саме відвіз на ринок для продажу. Також, ОСОБА-4, протягом березня-квітня 2022 року, здійснював охорону приміщення Івано-Франківського національного драматичного театру імені І. Франка. Здійснюючи охорону приміщення театру, ОСОБА_4 познайомився з членами громадської організації «Франківський Драмтеатр» та отримав від них інформацію про те, що громадська організація займається благодійною діяльністю та зберігає в приміщенні театру гуманітарну допомогу для внутрішньо переміщених осіб та на потреби Збройних Сил України, після чого в нього виник умисел на таємне викрадення майна. В подальшому ОСОБА_4, 4 червня 2022 року, через службовий вхід пройшов у приміщення театру де зберігалась гуманітарна допомога та викрав ліки, засоби гігієни та інше майно на загальну суму 81339,44 гривні. Вкраденим майном ОСОБА_4 також розпорядився на власний розсуд, а саме відвіз на ринок для продажу. Вироком суду ОСОБА_4 був засуджений до 5 років позбавлення волі зі звільненням від відбування покарання з випробуванням та іспитовим строком 3 роки [47].

Як бачимо, кримінально-правові ознаки кримінологічної характеристики особи злочинця мають обриси типових. Можемо висловити припущення, що порушення норм законослухняної правової поведінки певною мірою може бути обумовлене відсутністю впевненості в завтрашньому дні. Таку впевненість дає людині офіційне працевлаштування, яке в нашій державі часто передбачає конкретні соціальні гарантії. Факти не працевлаштованості особи злочинця чи низької престижності роботи – найтипівіші в проаналізованих матеріалах емпіричного дослідження. Тож це припущення актуалізує потребу розроблення програм і заходів співпраці і

спільних зусиль місцевих громад з центрами зайнятості і соціальними службами щодо підтримки (інформаційної, інструктивної, психолого-соціальної та ін.) для запобігання злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги.

Так, у матеріалах вироку Дарницького районного суду м. Києва від 25 липня 2022 р. у справі № 753/6172/22 зазначено факт крадіжки, здійсненої спільнотою ОСОБИ_2 , ОСОБИ_3 , ОСОБИ_4 , ОСОБИ_5 [44]. Ці особи на момент вчинення злочину працювали прибиральниками на залізниці. Об'єднавшись в групу, «23 квітня 2022 року приблизно о 15 год. 30 хв., перебуваючи в приміщенні салону вагону № 2 потягу «Інтерсіті+», на території ТПС «Дарниця», м. Київ, вул. Приколійна,1, таємно викрали, належне Благодійній організації «Хорс» майно на загальну суму 9175 грн., яким розпорядились на власний розсуд. Усі особи не судимі, мають постійне місце проживання, за якими характеризуються позитивно, демонстрували щире каяття у вчиненому. Судом було визнано відсутність обставин, що обтяжують покарання та обставини, які пом'якшують покарання. До ОСОБА_2 ОСОБА_4 та ОСОБА_3 застосовано вимоги ст. ст. 75, 76 КК України, а до ОСОБА_3 вимоги ст. 79, 76 КК України, оскільки вона має дитину до 7 років» [44]. На цьому прикладі можна відслідкувати наявність формально-змістових ознак, які вплинули на стан осіб у момент скоєння злочинних дій. Усі працювали в одному місці, в їх полі зору меркантильної зацікавленості стали товари гуманітарної допомоги – їжа і одяг для дітей. Невміння протистояти спокусі легкого задоволення потреб так само характеризує осіб злочинної групи у цій справі [44].

Ухвалено рішення: «ОСОБА_2 , ОСОБА_4 , ОСОБА_5 визнати винуватими у вчиненні злочину, передбаченого ч. 4 ст. 185 КК України, і призначити їм покарання у вигляді 5 років позбавлення волі. На підставі ст. 75 КК України ОСОБА_2, ОСОБА_4, ОСОБА_5 звільнити від відбування призначеного судом покарання з випробуванням з іспитовим строком 2 роки» [44]. На наш погляд, девальвація моральних цінностей, що неминуче

відбувається в реаліях сьогодення, актуалізує потребу створення низки програм правового просвітництва і формування правової культури задля запобігання злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги.

Наведемо приклад псевдоволонтерства. На підставі вивчення матеріалів вироку Залізничного районного суду м. Львова від 30 червня 2022 року у справі № 462/2914/22 також проаналізовано результати умислу «на таємне викрадення чужого майна (крадіжка), з корисливих мотивів, з метою власного збагачення за рахунок злочинної діяльності, в умовах воєнного стану». У праві зазначено про те, що ОСОБА_4 українець, громадянин України, має середню спеціальну освіту, одружений, непрацюючий, не судимий, на обліках в наркологічному та психоневрологічному диспансерах не перебуває, має на утриманні маму похилого віку, скористався неналежною охороною складу з гуманітарною допомогою, шляхом вільного доступу викрав зі складського приміщення сім планшетів марки «Samsung» [46]. Свою вину обвинувачений визнав у повній мірі, демонстрував під час судового розгляду щире каяття,. Він добровільно відшкодував у повному обсязі завдану матеріальну шкоду. Судом ухвалено рішення: звільнити ОСОБА_4 від відбування призначеного покарання з випробуванням протягом іспитового строку тривалістю 2 (два) роки [46].

Отже, в цьому дослідженні наголошено увагу на виокремлення у соціально-демографічних ознаках статусу внутрішньо переміщеної особи, соціальної ролі волонтера і псевдоволонтера. З опорою на психологічне положення про предметність людського мислення і діяльності у залежності із умовами соціалізації особи, відповідними новоутворенням в поведінці і діяльності, проаналізовано соціально-психологічні ознаки. Констатовано, що поведінка особи почасти визначається залежною від безструктурного управління наприклад, страх за життя), маніпуляцій (якщо роздають гуманітарну допомогу, то її треба взяти, бо інакше уважатимуть що людина нічого не потребує) конструювання соціальної свідомості. Також розкрито моральні, кримінально-правові ознаки (наявність судимості, злочинний

досвід, рівень правової обізнаності, інтенсивність злочинної діяльності, поведінка під час відбуття покарання тощо). Дослідженням актуалізовано потребу розроблення програм і заходів співпраці і спільних зусиль місцевих громад з центрами зайнятості і соціальними службами щодо підтримки (інформаційної, інструктивної, психолого-соціальної та ін.) для запобігання злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги.

2.3 Детермінація злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги

У цьому дослідженні детермінацію ми розглядаємо у значенні, поданим Б. Головкіним, а саме: «...підпорядкований об'єктивним законам природи і суспільного розвитку, складний і суперечливий процес породження, зумовлення, взаємних трансформацій і динамічних змін різних об'єктів соціальної дійсності» [79, с. 274].

Детермінація злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги сутнісно виявляється у безперервному відтворенні й оновленні різних форм суспільного життя, типів відносин, станів суспільної свідомості. Визначаючи критеріальною ознакою такої детермінації соціальну зумовленість, наголосимо, що кримінологічна характеристика особи злочинця у сфері обігу гуманітарної допомоги передбачає акцентуацію на нових формах суспільного буття і типів відносин. Зокрема у зв'язку з провадженням воєнним станом набули поширення феномени: зловживання статусом внутрішньо переміщеної особи, нова соціально активна роль волонтера і відповідна антиномія – псевдоволонтер. Злочинні діяння псевдоволонтерів особливо резонансні [215; 226; 227; 229].

Не вдаючись до детального аналізу, що не є завданням цього дослідження, зазначимо тут, що внутрішньо переміщена особа є громадянином України, яка на законних підставах перебуває на території України, має право на місце постійного проживання, яку змусили покинути своє місце проживання через ризик негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, проявів насилля, порушень прав людини та

надзвичайних ситуацій техногенного чи природного характеру. Права і обов'язки внутрішньо переміщених осіб визначаються нормами Законів України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», «Про безоплатну правничу допомогу», Постанови Кабінету Міністрів України від 01 жовтня 2014 року №509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб», Постанови Кабінету Міністрів України від 08 червня 2016 року №365 «Про деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам», інших законів та підзаконних нормативних актів. За справедливою констатацією Б. Головкина щодо прямої залежності злочинності з умовами життя суспільства [79], внутрішня міграція призвела до втрати роботи більшою частиною працездатних громадян, що неминуче призвело до зростання злочинності серед працездатних, але не працюючих внутрішньо переміщених осіб.

У зв'язку з провадженням воєнним станом відбулися трансформації у царині матеріальних і духовних умов життя. Глибинний патріотизм і відчуття національної ідентичності, за справедливим міркуванням Д. Яворницького, в українців активізується у часи найсерйозніших випробувань, коли люди і суспільство в цілому демонструють свідомий патріотизм на межі інших соціально значущих моральних і громадянських якостей, у цьому спираються на ментально закладені риси автохтонності, самодостатності [260].

У цьому дослідженні ми також послуговуємося доцільністю звернення до кримінологічного знання про зміст мотивації злочинної поведінки. Предметність діяльності є її іманентною якістю, по суті спирається на теорію мотивації А. Маслоу та інших психологів. Це передбачає осмислення тези про те, що предмет поведінки є елементом мотиву, а сам мотив розглядається як опредмечена потреба. Воля, як риса характеру і ознака поведінки людини виражає суб'єктивну здатність особи задовольнити таку опредмечену потребу. Воля, як психологічний концепт, має інтеграційну єдність із цілеспрямованістю.

Так само для характеристики особи злочинця в сфері обігу гуманітарної допомоги має значення вчення про феноменологію теорій конфлікту культур (субкультур), коли поведінка особи почасти визначається залежною від безструктурного управління наприклад, страх за життя), маніпуляцій (якщо роздають гуманітарну допомогу, то її треба взяти, бо інакше уважатимуть що людина нічого не потребує, і потім вже нічого не дадуть) конструювання соціальної свідомості. На превеликий жаль, значна кількість українців, у тому числі тих, хто проживає за межами України, перебувають переважно у статусі жертви, таких, хто потребує систематичної гуманітарної допомоги, що по суті нівелює сутнісні ознаки самої гуманітарної допомоги.

В цьому дослідженні ми послуговуємося висновками про роль інформації в контексті кримінально-правового регулювання, презентованого М. Карчевським [115-117], маніпулятивними технологіями в поширенні і транслюванні інформаційних повідомлень через призму проблеми віктимізації [145; 196].

Також у контексті проблематики нашого дослідження має значення детермінанта інформаційної причинності, як то: публічні заклики до обов'язковості участі в наданні, отриманні чи інших операціях з гуманітарною допомогою, орієнтування на стереотипні моральні імперативи, пропаганда агресії, практик інформаційного маніпулювання в мережевому просторі, використання гуманітарної допомоги в якості ресурсу пропаганди релігійних віровчень, виправдання корисливості та споживацтва нестабільним психологічним станом, страхом «не бути як усі».

У Кримінальному кодексі України відповідальність за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв, безоплатної допомоги визначається статтею 201² [137]. Ця стаття спирається на зміст визначених законодавством України понять гуманітарної допомоги, благодійної пожертви, безоплатної допомоги.

Для розкриття детермінації злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги доцільно зосередити увагу на характеристиці явищ, процесів, діяльності, що надалі приводять до невизначеності результатів діяльності, непрогнозованих дестабілізуючих наслідків процесу чи явища. На цій основі формується обґрунтоване припущення щодо ймовірності настання небажаних наслідків у змісті опису несприятливої (криміногенної) ситуації. Така ситуація вживається у цьому дослідженні у значенні певної конкретної життєвої ситуації, яка склалася на момент вчинення злочину або передувала його скоєнню, у комплексі з наявними причинами та умовами визначає прикінцеву рішучість особи вчинити конкретний злочин.

Для розкриття криміногенної ситуації має значення вивчення і аналіз аспектів: інтенсифікація існуючих факторів злочинності, поява нових факторів злочинності, послаблення функцій системи протидії злочинності. Як відомо, глобалізація і науково-технічні досягнення в будь-якій сфері розширюють межі криміногенних ризиків та посилюють загрози появи в цій сфері організованої злочинності. Тому аналіз криміногенних ризиків має спиратися на міждисциплінарні концепти суспільно-політичного, соціально-економічного, особистісного, освітнього і культурологічного вимірів.

У сфері обігу гуманітарної допомоги в Україні особливої уваги потребують ситуації, пов'язані з обігом в якості гуманітарної допомоги товарів подвійного та негуманітарного призначення, а також тих що базуються на новітніх технологіях (у тому числі наукоємних, високотехнологічних, інформаційно-комунікаційних, цифрових тощо). Для сталого розвитку суспільства в Україні на етапах повоєнного відновлення вартісним вважаємо розроблення в умовах сьогодення дорожньої карти кримінологічної безпеки. Це поняття є синергією усіх елементів явища безпеки, методологічно спирається на положення національної, громадської безпеки, передбачає систему заходів і конструктивних дій на основі вивчення стану захищеності життєвих інтересів особи, держави, суспільства,

природного довкілля від кримінальних внутрішніх загроз через використання елементів кримінологічної профілактики, які чітко виокремив В. Голіна [74].

Дослідження детермінації злочинності у забезпеченні кримінологічної безпеки ми здійснюватимемо на основі попередньо виділених сутнісних ознак, напрямів кримінологічного дискурсу і міри реалізації принципів надання гуманітарної допомоги. Ми виходимо з міркування про те, що злочинна діяльність особи у сфері обігу гуманітарної допомоги може бути детермінована соціальною кризою, в якій перебувають усі українці уже досить тривалий час, як наслідок девальвація духовних і моральних цінностей, проживання життя на рівні задоволення матеріальних потреб з піраміди за А. Маслоу.

Дослідженням актуалізовано доцільність виокремлення детермінанти інформаційної причинності, як то: публічні заклики до обов'язковості участі в наданні, отриманні чи інших операціях з гуманітарною допомогою, орієнтування на стереотипні моральні імперативи, пропаганда агресії, практик інформаційного маніпулювання в мережевому просторі, використання гуманітарної допомоги в якості ресурсів пропаганди будь-чого, виправдання корисливості та споживацтва нестабільним психологічним станом, страхами.

У цьому дослідженні застосуємо емерджентний підхід до вивчення і аналізу криміногенних ризиків у сфері обігу гуманітарної допомоги. Цей підхід передбачає врахування у процесі наукового пошуку під час характеристики ключових понять, явищ, процесів обігу гуманітарної допомоги в Україні тези про те, що реальність обігу такої допомоги пояснюється одним типом факторів. Різні явища процесів отримання, транспортування потоків гуманітарної допомоги, її зберігання і розподілення між отримувачами і набувачами є багатопричинними. На кожному щабелі організації цієї системи в компонентах формуються нові властивості. Ці властивості є частиною цілісної системи обігу гуманітарної допомоги, однак виходять за межі змісту елементів попереднього рівня, з яких утворилися.

Тобто властивості та елементи запобігання злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги більші, ніж сума їх попередніх компонентів. Наприклад, новоутворені криміногенні ризики злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги у сутності і змістовій частині не зводяться до суми попередніх компонентів, а виникає новий, раніше не існуючий ризик з ознаками, що певною мірою узгоджуються між складовими елементами явища, що досліджується, під час генерування їх у часі і просторі конкретної дійсності. Емерджентний підхід у вивченні криміногенних ризиків в сфері обігу гуманітарної допомоги, безсумнівно, опирається на синергетичний і системний підходи. У сукупності ці підходи спираються на інформаційний характер нелінійних зв'язків, які є характерною рисою злочинності в цій сфері. Тобто, мова іде про те, що злочинність в досліджуваній сфері здатна самовідтворюватися в різних якостях статусів злочинця, об'єкта посягання, жертви, об'єктивного і суб'єктивного складу злочину.

У трактуванні самого поняття криміногенних ризиків ми виходимо з позицій дослідника Ю. Орлова, який аргументує, що це поняття як потенційну, не реалізовану, але можливу форму детермінант злочинності. Погоджуємося з науковцем у тому, що на теперішній час варте уваги поняття нормативно-правового криміногенного ризику, тобто кримінологічно обґрунтована ймовірність негативних змін у кримінологічних ситуаціях у зв'язку з реалізацією норм права [190].

У вивченні детермінації злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги в Україні важливо встановити її фактичну наявність. Як відомо, з появою нової форми суспільних відносин, чи програм соціальної, економічної, іншої підтримки, виникає передумова та безпосередня причина злочинності в механізмах реалізації таких програм, ініціатив тощо. По суті, в цьому дослідженні здійснено спробу диференціювати обіг гуманітарної допомоги в Україні, зокрема між площинами дискурсу що є по суті змістом, формами і видами гуманітарної допомоги, як її організувати і забезпечити якість надання в чинному нормативному просторі. Саме друга позиція

дискурсу і передбачає виокремлення і характеристику криміногенних ризиків. Вивчення емпіричних матеріалів свідчить про те, що значні масштаби наданої гуманітарної допомоги, тривалість кризи внаслідок військової агресії проти України, неоднозначність нормативно-правових актів, які регулюють правовідносини в сфері обігу гуманітарної допомоги, обумовили і зростання злочинності в цій сфері.

Зазначимо тут, що криміногенний ризик, причини злочинності, які і власне сама злочинність є інтегровані явища об'єктивної дійсності, які взаємозалежні і взаємодіють. За слушною заувагою П. Фріса, детермінаційні зв'язки між криміногенними ризиками і причинами злочинності переважно абстрактні [251, с. 174]. Науковець стоїть на позиції, що криміногенний ризик по суті об'єднує політичні, соціальні, економічні, навіть біологічні явища в суспільстві, що так чи інакше стають причиною злочинності [251, с. 174]. Це своєрідне поживне середовище, в якому виникають причини злочинності. Самі по собі криміногенні ризики не породжують злочинність, але є сприятливими для виникнення причин злочинності. Виокремлені у підрозділі 1.1 цієї наукової розвідки блоки викликів кримінологічного дискурсу певною мірою перегукуються і з групуванням криміногенних ризиків. Зазначимо тут, що такий підхід не суперечить наявній на теперішній час позиції визначних кримінологів, дослідників в царині вивчення детермінант злочинності.

Перший блок – приватний – актуалізує соціальні, культурні трансформації в суспільстві, що природньо супроводжують будь-яку кризу. Власне апріорна мета гуманітарної допомоги певною мірою містить властивість одноманентності, тимчасовості, залежності від сили і наслідків кризи, що обумовила необхідність надання гуманітарної допомоги. У цьому плані вивчені групи ризиків, презентовані Національним агентством запобігання корупції свідчать про те, що в більшості описаних ризиків притаманні негативні зміни в суспільстві, що породжують причини злочинності в сфері гуманітарної допомоги і мають виразні ознаки

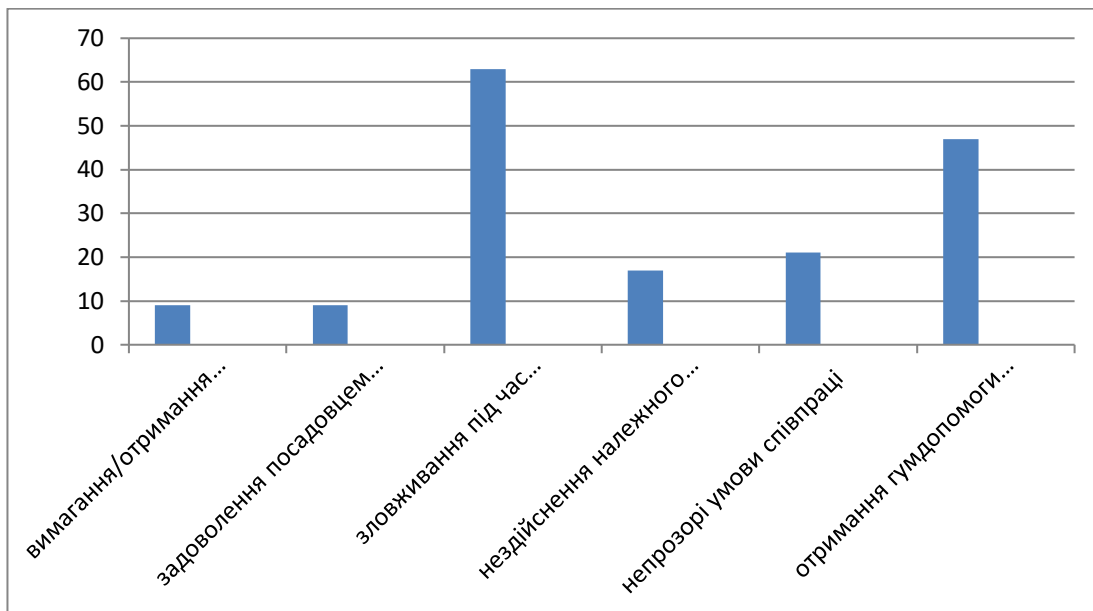
корупційного складника. У ході дослідження проаналізовано низку визначених ризиків, а саме:

- вимагання та отримання посадовими особами військових адміністрацій неправомірної вимоги за надання дозволу на виїзд за кордон військовозобов'язаних водіїв гуманітарних вантажів або прийняття таких рішень в умовах конфлікту інтересів [172];
- задоволення посадовими особами військових адміністрацій, інших державних органів приватних інтересів [173];
- задоволення приватних інтересів посадовими особами органів Державної митної служби України [174];
- зловживання з боку осіб, відповідальних за розподіл/ видачу/ використання гуманітарної допомоги, з метою задоволення приватних інтересів своїх або третіх осіб [175];
- нездійснення належного обліку гуманітарної допомоги, яка надходить на склад, фіксування факту її видачі зі складу, обліку залишків гуманітарної допомоги на складі з метою задоволення приватних інтересів осіб, відповідальних за роботу складів [177];
- непрозорі умови співпраці між обласними військовими адміністраціями, місцевими радами (їхніми головами) та громадськими, благодійними організаціями, волонтерами, які забезпечують доставку гуманітарної допомоги [181];
- отримання гуманітарної допомоги псевдоволонтерами з метою подальшого продажу [182].

Звернімо увагу на те, що визначені Національним агентством з питань запобігання корупції, ця група ризиків пов'язана з наявним, по-перше, в меті акцентом на задоволення приватних інтересів, по-друге, наявною непрозорістю, правовою неврегульованістю процедур підзвітності в роботі військових адміністрацій, місцевих рад, громадських, благодійних організацій, волонтерів, які забезпечують доставку гуманітарної допомоги.

Візуалізація ризиків, їх відсоткових значень в опрацьованих 87 вироках

і 123 кримінальних порушеннях представлено на діаграмі 2.6. Деякі ризики прослідковуються у декількох вирахах чи кримінальних порушеннях, тому відсоткові значення перевищують загальну суму 100%.

Діаграма 2.6

Криміногенні ризики у сфері обігу гуманітарної допомоги в Україні
(приватний блок)

Слід зазначити, що попри те, що війна чи катастрофа певною мірою мінімізує матеріальне розмаїття в суспільстві, однак, зазначимо, що розшарування суспільства за матеріальною ознакою більш глибоке. Часто таке розшарування обумовлює різниці соціально-психологічної стійкості і витривалості людей, що, в свою чергу, впливає на рівень правової культури і правосвідомості, характер соціально-правових відносин між різними соціальними групами. Зокрема, в світлі подій, що відбулися в Україні від 24 лютого 2022 року, поява у перші місяці проведеного воєнного стану чисельних псевдоволонтерів може характеризувати цей процес як прояв прихованої соціальної незадоволеності серед представників матеріально вразливих категорій населення України, які у своїй поведінці і участі в отриманні, переміщенні, використанні гуманітарної допомоги діяли на рівні

стереотипів, закладених на рівні історичної пам'яті про «граб пограбоване», «все для всіх» тощо. Звернімо увагу, що з активним проникненням фактичної звітності про обіг гуманітарної допомоги за допомогою цифрових сервісів, кількість так званих псевдоволонтерів пішла на спад. З одного боку, інформатизація цієї сфери певною мірою обмежує доступ для псевдоволонтерів, які прагнуть легкої наживи до джерела набуття матеріальних цінностей, однак, у свою чергу, породжує нові криміногенні ризики саме в аспекті передачі, прийому, використання, зміни способів спілкування учасників обігу гуманітарної допомоги.

На теперішній час, попри критику антропологічної концепції причин злочинності Ч. Ломброзо, вартим уваги в контексті дослідження виділений нами приватний блок криміногенних ризиків, що породжують причини злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги [99]. Не ставлячи за основу біологічні елементи криміногенного ризику, маємо зазначити, що певні детермінанти злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги закладені в кожній людині. Для деяких людей більш значущими є сформовані соціальні навички, життєві ціннісні орієнтири, рівень правосвідомості і правової культури виступають важелями правослужняної поведінки навіть в ситуаціях небезпеки. В інших людей у ситуаціях реальної загрози життю, в стані стресу, викликаного небезпекою наближеності чи перебування в епіцентрі бойових дій, відчуття страху і невміння подолати панічні відчуття та емоції, можуть призвести до асоціальної поведінки, у тому числі до злочинних діянь з товарами чи послугам, що належать до категорії гуманітарної допомоги.

Причиною злочинності може слугувати певне фізіологічне чи біологічне відхилення, притаманне чи набуте особою, наприклад, неконтрольоване відчуття голоду для людей похилого віку, осіб, залежних від психоактивних речовин, соціально вразливих категорій населення. Цю ознаку розглядають через призму здоров'я і гігієни харчування, через призму психічних розладів харчування людини у похилому віці, як наслідок вікових захворювань тощо. Однак, оминаючи першопричини і антропологію цієї

ознаки, зазначимо, що у поєднанні із складною життєвою ситуацією, загальним психологічним станом це може спрацювати негативно.

Наприклад, в містах України на теперішній час працюють пункти видачі гарячих обідів. У відкритому мережевому просторі у новинних стрічках на каналах часто зазначається про те, що пункти видачі безкоштовного харчування працюють у більшості міст України. Людям за потребою видають по три страви, попит серед користувачів залишається, тому ці пункти продовжують свою роботу. Такі пункти видачі безкоштовного гарячого харчування функціонують у школах мікрорайонів міст. Не заперечуючи соціального значення факту діяльності таких пунктів, водночас, викликає увагу суперечність: можливо, потенціал приміщень шкіл більш доцільно використовувати для системної психологічної підтримки і відновлення право-просвітницького консультування, проведення точкових заходів з формування чи вдосконалення правової культури соціально вразливих категорій населення.

Разом з тим, останні півроку завдяки системній роботі комунальних служб міста України фактично безперервно забезпечені електроенергією і водою у житлових будинках. Тож у мешканців великих міст є змога приготувати таку їжу вдома. Спостереження у межах проведеного дослідження підтверджують, що в осіб, які потребують гуманітарної допомоги у вигляді їжі такий довгий термін часу, при цьому визначено місцем проживання помешкання в місті, ймовірно, є потреба більше в психологічній підтримці і формуванні культури розумного споживання. Адже акцентуємо, що переважна більшість таких отримувачів – люди похилого віку. Однак, на практиці можна часто помітити, що люди похилого віку збирають гарячу їжу, згодом використовують її для підгодовування бездомних тварин, або ж накопичують таку їжу попри короткі строки придатності готової їжі, а потім просто викидають зіпсовану їжу. Не заперечуючи необхідності піклування про бездомних тварин, підтримуючи таку гуманітарну ініціативу в цілому, слід зазначити, що тривале

функціонування таких пунктів обігріву і видачі гарячих обідів певною мірою нівелює сам факт надання гуманітарної допомоги, знецінює працю, технічні і матеріальні ресурси учасників – організаторів таких пунктів. Підкреслимо тут, що співвідношення біологічного і соціального в комплексі аналізу криміногенних ризиків самі по собі можуть не призводити до причин злочинності. Людина має потрапити у відповідні життєві обставини, перебувати у цих обставинах без сторонньої допомоги чи соціально-психологічної підтримки.

Розгортання цілої індустрії психологічної підтримки осіб – набувачів гуманітарної допомоги – вважаємо корисним шляхом нейтралізації біологічного аспекту в аналізі криміногенних ризиків злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги.

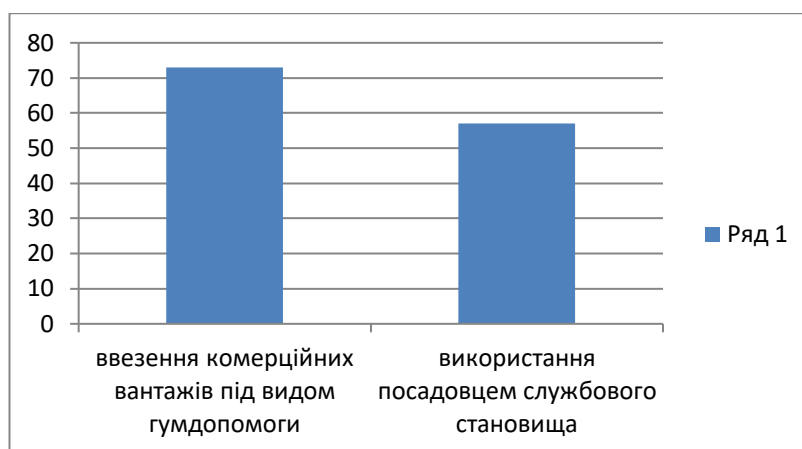
Другий – інституційний блок – в аналізі криміногенних ризиків злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги – розкриємо з опорою на описані Національним агентством запобігання корупції криміногенні ризики у сфері обігу гуманітарної допомоги [153], а також:

- ввезення на митну територію України комерційних вантажів під виглядом гуманітарної допомоги [170];
- використання посадовими особами військових адміністрацій, відповідальними за роботу з гуманітарною допомогою, свого становища для забезпечення відвантаження товарів гуманітарної допомоги на приватних складах [171].

Візуалізація ризиків другого блоку, їх відсоткових значень в опрацьованих 87 вироках і 123 кримінальних порушеннях представлена на діаграмі 2.7. Звернімо увагу на те, що деякі ризики прослідковуються у декількох вироках чи кримінальних порушеннях, тому відсоткові значення перевищують загальну суму 100%.

Слід зазначити, що вони, як правило носять системний характер, насамперед корупційного, а також загального кримінального характеру. Ці ризики можуть мати кінцевий прояв у фактах продажу через торгівельні

мережі або інші торгівельні майданчики, окремих видів товарів, які, оминаючи митні платежі, надійшли на територію держави, як гуманітарна допомога.

Діаграма 2.7

Криміногенні ризики у сфері обігу гуманітарної допомоги в Україні (інституційний блок)

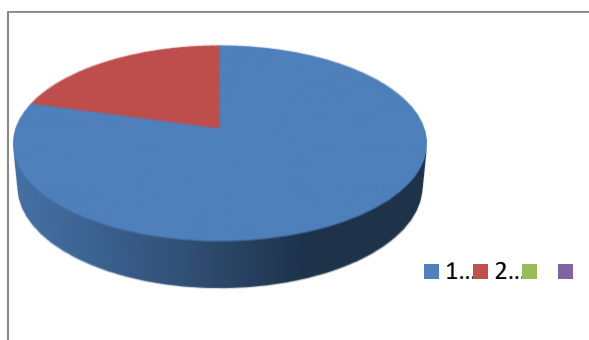
Це можуть бути продукти харчування, дитяче харчування, засоби гігієни, ліки, одяг, взуття, інші категорій товарів подвійного призначення тощо. Також можуть мати місце факти завезення на митну територію держави під виглядом гуманітарної допомоги, оминаючи митні платежі, товарів (предметів), сировини для забезпечення чи здійснення підприємницької діяльності. Зазначені можливості, як правило однозначно мають корупційне походження та системний характер. Не виключені також інші різноманітні за об'єктивним походженням можливості незаконного набуття права власності на товари або незаконного отримання послуг, які пов'язані з обігом гуманітарної допомоги, як з боку юридичних так і фізичних осіб.

Факти зловживань, в першу чергу з залученням корупційних схем, та нецільового використання товарів та послуг, які надходять на територію держави, як гуманітарна допомога, однозначно шкодять міжнародному позитивному іміджу держави на міжнародній арені, а також завдають іміджеву шкоду обличчю державних інституцій та окремих посадовців перед людьми – громадянами держави. Необхідно також зазначити, що товари, які

заходять на митну територію держави, як гуманітарна допомога і потрапляють на ринок для продажу, як правило у відносно великій кількості. Таким чином вони однозначно створюють конкуренцію для вітчизняних товаровиробників через неконтрольоване перенаповнення ринку та неконкурентне ціноутворення, оскільки вони були ввезені на територію держави без сплати митних платежів та інших податків, що потенційно наносить непрогнозовані втрати державному бюджету.

До речі, причинами таких явищ є не тільки прояви системної корупції з боку державних інституцій та окремих посадовців але й бажання в незаконному збагаченні окремих людей, тим або іншим чином пов'язаних з обігом гуманітарної допомоги, недосконалість нормативно-правового регулювання цього обігу з боку держави, незадовільний контроль та координація роботи визначених системних елементів механізму забезпечення гуманітарною допомогою, інші можливі зловживання тощо.

На емпіричному етапі дослідження з використанням інтерактивного довідника, розробленого М. Карчевським [116; 117], візуалізуємо контекстно предмета нашого дослідження кількість облікованих кримінальних порушень (1) і кількість вироків (постанов) щодо яких набрали законної сили (діаграма 2.8).

Діаграма 2.8

Кількість облікованих кримінальних порушень і кількість вироків (постанов) щодо яких набрали законної сили за статтею 201² Кримінального кодексу України

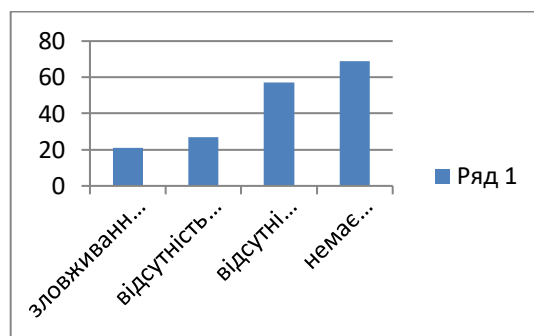
На підставі опрацьованих матеріалів можна відокремити наступні

системні проблеми функціонування механізму забезпечення гуманітарною допомогою, зокрема в умовах воєнного стану, які несуть в собі певні криміногенні ризики виділеного нами інституційного блоку. Зокрема, це недосконале нормативно-правове регулювання механізму забезпечення гуманітарною допомогою, яке, наприклад, полягає в неоднозначності поняття «гуманітарна допомога», його неузгодженості з нормами міжнародного гуманітарного права тощо, спірним визнанням гуманітарною допомогою товарів та послуг, які по суті є товарами подвійного призначення або за своїм прямим призначенням взагалі не можуть бути визначеними як гуманітарна допомога, відсутність розмежування термінів гуманітарної допомоги і гуманітарної діяльності, ототожненні понять гуманітарної допомоги, благодійної і безоплатної допомоги. В свою чергу це суттєво збільшує безпекові характеристики для усіх елементів системи забезпечення гуманітарною допомогою цивільного населення у її класичному розумінні. А це однозначно обумовлює криміналізацію цієї системи, пов'язані з незаконним обігом товарів подвійного призначення, матеріалами які мають сумнівний статус гуманітарної допомоги, а також – підвищенні корупційних ризиків, які пов'язані, як з підвищеними вартісними характеристиками цих товарів, так і з особливим інтересом до товарів подвійного та військового призначення з боку загально-кримінальних елементів та організованої злочинності тощо.

У контексті предмета цього дослідження слід зазначити також, що у сфері обігу гуманітарної допомоги не завжди досконала та доцільна система розподілу повноважень та завдань покладених на органи державної влади, органи місцевого самоврядування, відповідні структури громадських об'єднань, волонтерські структури, місцеві громади в широкому розумінні цього поняття. Ці структури відповідно закону або за взятими на себе зобов'язаннями несуть відповідальність за забезпечення гуманітарною допомогою цивільного населення. В наслідок чого системними є проблеми з їхньої формальної підпорядкованості, підзвітності, підконтрольності,

координації, взаємодії, якості та своєчасності виконання завдань, які фактично є специфічними криміногенними чинниками, що в свою чергу надає широке поле для зловживань насамперед корупційного характеру. Насамперед це має прояв через нескоординовану роботу органів місцевої влади та місцевого самоврядування з одного боку та так званих волонтерських ініціатив з іншого боку. Їх взаємини не завжди є прозорими та правомірними насамперед у корупційній площині.

Розкриємо третій – організаційно-технічний блок – в аналізі детермінації злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги. Слід вказати, що недосконалі механізми визначення, аналізу та систематизації реальних потреб цивільного населення у гуманітарній допомозі, в першу чергу у регіонах на території яких ведуться бойові дії, що потенційно може призвести до неконтрольованого руху окремих видів матеріально-технічних засобів у якості гуманітарної допомоги, проблем у забезпеченні належного контролю за її розподілом та цільовим використанням як з боку безпосередніх її постачальників, так і з боку набувачів цієї допомоги. Це також є потенційними криміногенними факторами, які можуть призвести до так званого накопичення окремих видів товарів у цих категорій осіб з подальшою їх втратою (псуванням) або неправомірним їх використанням, що може призвести до криміналізації обігу гуманітарної допомоги саме на кінцевому етапі її постачання до набувачів, так званої останньої милі. Візуалізація емпіричних даних відсоткових значень в опрацьованих виробках і кримінальних порушеннях представлена на діаграмі 2.9.

Діаграма 2.9

Криміногенні ризики у сфері обігу гуманітарної допомоги в Україні (організаційно-технічний блок)

Звернімо увагу на те, що деякі ризики прослідковуються у декількох виразах чи кримінальних порушення, тому відсоткові значення перевищують загальну суму 100%.

Також необхідно обов'язково звернути увагу на те, що потенційні недоліки у забезпеченні координації гуманітарних зусиль між уповноваженими органами державної влади України з одного боку та міжнародними гуманітарними організаціями з іншого боку, має ризики привнесення елементів формальності та неефективності у роботу системи щодо визначення обсягу та якості потреб у гуманітарній допомозі та їх своєчасного та якомога повнішого задоволення. Ці недоліки потенційно можуть нести корупційні ризики щодо прийняття неправомірних рішень уповноваженими особами у площині взаємодії уповноважених органів державної влади України та міжнародної гуманітарної спільноти з питань обігу гуманітарної допомоги, зокрема порушень, пов'язаних з її постачанням на митну територію держави Україна, як реципієнта гуманітарної допомоги [244; 259; 261].

Нами угруповано ризики, які визначені Національним агентством з питань запобігання корупції, які ми можемо віднести до цього блоку:

- зловживання посадовими особами обласних військових адміністрацій своїми повноваженнями при видачі супровідних документів та розпізнавальних знаків для транспортних засобів, які перевозять гуманітарні вантажі [176];
- немає взаємодії між окремими обласними військовими адміністраціями та такими ініціативами «останньої милі», як «ЄДопомога» та «СпівДія» [178];
- немає достовірних відомостей про осіб, які потребують допомоги, обсяг та види допомоги, яка необхідна, що призводить до неможливості ефективного задоволення гуманітарних потреб. [179];

- немає єдиної інформаційно-аналітичної системи, яка би давала змогу агрегувати існуючі потреби, аналізувати наявні ресурси та визначати оптимальні джерела їх задоволення [180].

Ризик, який пов'язаний з фактами, що у більшості гуманітарних складів, які використовуються державою для сортування, зберігання та видачі гуманітарних вантажів, немає професійної спроможності обробити потоки гуманітарної допомоги, які надходять [183], може бути віднесено до групи інституційних і організаційно-технічних. До цієї ж групи криміногенних ризиків можна віднести такі, що сформували незадовільні комунікаційні зв'язки, як в прямому так і в зворотному напрямку між органами місцевої державної влади та місцевого самоврядування, волонтерською спільнотою з одного боку та цивільним населенням – потенційними набувачами гуманітарної допомоги з іншого боку. Безумовно, істотно цей аспект стосується потенційних набувачів з особливими потребами, що свідчитиме про практику дотримання принципу інклюзивності. Внаслідок цього люди, які дійсно потребують гуманітарної допомоги, можуть опинитися в так званому інформаційному вакуумі щодо можливості надати інформації про свої потреби в отриманні життєво необхідної допомоги та навіть фізичної неможливості отримати цю допомогу через брак поінформованості про час та місця її надання, тобто не в повній мірі може бути реалізований принцип адресності надання гуманітарної допомоги.

Зворотною стороною цієї проблеми є ризик її криміналізації внаслідок складності забезпечення практики прозорого звітування про якість та повноту обсягів переданої гуманітарної допомоги набувачеві, в першу чергу, це стосується набувачів з особливими потребами, а також ризики ненадання такої допомоги кінцевому набувачеві внаслідок не дотримання принципу адресності та інклюзивності надання гуманітарної допомоги. Незабезпечення якісних двосторонніх комунікаційних зав'язків містить в собі також ризики відсутності можливості своєчасно та об'єктивно надати та отримати

інформацію усіма зацікавленими сторонами про факти правопорушень, пов'язаних з обігом та використанням гуманітарної допомоги, як для упередження правопорушень, так і для покарання винних осіб. В більшій мірі ці ризики стосуються територій, наближених до зони активних бойових дій, звільнених від окупації територій тощо.

Можна виділити також окрему групу ризиків, пов'язаних із незадовільною якістю механізмів державного та громадського контролю щодо логістичної безпеки постачання, накопичення та зберігання, своєчасності та реальності обліку, справедливого розподілу та цільовим використанням гуманітарної допомоги. Криміногенні ризики, які пов'язані з незадовільною логістикою постачання гуманітарної допомоги, виникають внаслідок відсутності єдиної системи класифікації, визначення одиниць вимірювання, сортування та маркування товарів гуманітарної допомоги, що надає можливості для зловживань з боку осіб, які забезпечують логістику.

Під час розмитнення вантажів гуманітарної допомоги є ризики зловживань з товаросупровідними документами на неї, а саме: свідоме внесення недостовірних відомостей в митні декларації, відсутність детального опису вантажу, що полегшує можливість розкрадання гуманітарної допомоги. Відсутність або формальність механізму логістичного обліку та «трекінгування» гуманітарних вантажів за усіма ланцюгами їх постачання також несе в собі ризики зловживань з боку осіб залучених до цих логістичних процесів. В умовах екстремальних викликів воєнного стану, з метою мінімізації криміногенних ризиків, пов'язаних з діяльністю суб'єктів господарчої діяльності, з метою отримання прибутку під прикриттям фіктивної гуманітарної діяльності, необхідно звертати особливу увагу на достовірність та надійність механізмів верифікації донорів та отримувачів гуманітарної допомоги на усіх етапах їх діяльності.

Безпекові виклики воєнного стану, в першу чергу в регіонах, де ведуться активні бойові дії, суттєво ускладнюють авторизацію та контроль складів та місць тимчасового збереження гуманітарної допомоги, а також

майже унеможлиблюють забезпечення прозорості механізмів розподілу цієї гуманітарної допомоги на складах та місцях тимчасового збереження, її передачі на останньому відрізку ланцюгу, так званий – останній милі постачання кінцевим набувачам. Відсутність прозорості у цьому процесі несе в собі не аби які ризики розкрадання та незаконного використання гуманітарної допомоги. Можна також констатувати той факт, що на жаль відсутній єдиний сталий механізм ефективного правового регулювання обліку, звітування та контролю за цільовим використанням гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану, що в свою чергу сприяє виникненню та поширенню криміногенних ризиків, пов'язаних з обігом гуманітарної допомоги. В першу чергу ці ризики мають в собі корупційну складову на усіх рівнях прийняття управлінських рішень та їх реалізації на місцях.

Недостатньо ефективна робота органів місцевої державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій, представників волонтерського руху на останньому етапі надання гуманітарної допомоги безпосередньо її набувачам саме в умовах воєнного стану. Процес безпосереднього розподілу гуманітарної допомоги між її набувачів має характерні криміногенні ризики пов'язані, як з об'єктивними безпековими факторами, так і суб'єктивними особистісними якостями осіб, залучених до цього розподілу, в тому числі й набувачів гуманітарної допомоги. Також необхідно враховувати взаємопов'язаність та взаємний вплив усіх цих факторів, як криміногенних чинників.

Слід зазначити, що має місце неоднозначність та не виваженість ініціатив зі створення цифрового контенту та інструментарію з інформаційних технологій та медійного супроводу та координації процесів, пов'язаних з обігом гуманітарної допомоги. Це певною мірою ускладнює збір та аналіз потреб цивільного населення у гуманітарній допомозі, координацію процесів та механізмів їх задоволення, формування довіри учасників цих процесів до системи надання гуманітарної допомоги. Цифровізація усіх сфер соціально-правових відносин, яка невпинно розвивається навіть попри

загрозу життю людей, попри девальвацію загальнолюдських цінностей, обумовлює потребу системної роботи щодо запобігання злочинності у царині поширення цифрових активів для гуманітарних грошових переказів. На теперішній час гуманітарна допомога вийшла за межі фактичної фізичної допомоги житлом, їжею, одягом, іншими речами першої необхідності [3]. Проникнення цифрових інноваційних технологій відбувається і в процедурах надання гуманітарної допомоги. Особливо це відчутно у контексті зростання популярності застосування електронних та інших форм цифрових грошей.

За матеріалами Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідувань фактів можливих порушень законодавства України у сфері отримання, розподілу, транспортування, зберігання, використання за цільовим призначенням гуманітарної допомоги зазначено, що за матеріалами, наданими Міністерством цифрової трансформації, кошти гуманітарної допомоги надходили також на спеціально створені криптовалютні гаманці [220, с. 20].

Водночас, потенціал цифрових активів для гуманітарних грошових переказів актуалізує проблематику кримінологічного спрямування. З одного боку електронні перекази для більшості країн світу стали нормою, відбуваються прозоро, швидко, з урахуванням можливостей бенефіціаріїв. З іншого боку не кожен біженець чи той, хто потребує гуманітарної допомоги в Україні, спроможний відкрити електронний гаманець, не завжди можливим видається універсум позиції банків щодо комісій за грошові електронні перекази саме у контексті гуманітарної допомоги, фактично відсутні на сьогодні заходи, спрямовані на запобігання злочинності у цієї сфері.

Зазначимо тут, що кримінологія досліджує злочинність як соціально-правове явище, особистість злочинця, детермінанти злочинності, механізми запобігання злочинності. У цій публікації ми послуговуємося баченням системи запобігання злочинності з точки зору В. Голіни, який виокремлює в такій системі «...напрями загально-соціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального характеру, які у свою чергу мають

відповідну структуру в залежності від об'єктів запобіжного впливу і повноважень суб'єктів запобігання злочинності» [74].

Спеціально-кримінологічний характер поширення цифрових активів для гуманітарних грошових переказів передбачає дослідження особистості злочинця, детермінанти злочинності, запобігання злочинності в означеному напрямку, застосування методик когнітивно-поведінкової терапії для запобігання злочинності [212; 217; 221; 240]. У здійсненні такого дослідження можна керуватися висновками і пропозиціями Кембриджського центру альтернативних фінансів, який опублікував поточні результати дослідження «Розгляд цифрових активів для гуманітарних грошових переказів» [3]. З'ясування проблем реалізації та констатація ризиків використання цифрових активів для гуманітарної допомоги у цьому дослідженні спирається на базові категорії і також описані окремі процедурні аспекти використання таких активів. Варто зазначити, що цифрові активи – це по суті нематеріальні ресурси на основі комп'ютерних даних (облікові записи, токени, криптовалюта, цифрові товари, пакети даних тощо) [3]. Тож особистість злочинця, що незаконно використовує цифрові активи і програми грошових переказів в якості гуманітарної допомоги, потребує міждисциплінарного розгляду.

Відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги визначається статтею 201² Кримінального кодексу України [137]. Разом з тим, цією статтею не передбачено відповідальність за порушення у сфері неправомірного поширення цифрових активів для гуманітарних грошових переказів. Також, на законодавчому рівні не унормовано відповідні процесуальні моменти у використанні цифрових активів для гуманітарних грошових переказів і відповідальність за їх порушення.

З метою запобігання злочинності в означеному контексті, на наш погляд, варто зосередити увагу на розробленні системи нагляду і управління використанням цифрових активів для гуманітарних грошових переказів, формування відповідного реєстру набувачів гуманітарної допомоги. Також

вартим уваги є розроблення технологій відстеження руху і міжвідомчу співпрацю щодо контролю застосування електронних та інших форм цифрових грошей в якості гуманітарної допомоги. Відповідні положення мають бути прописані в стандартах чи інших статутних документах про діяльність гуманітарних установ, організацій, спільнот. Саме цей аспект бачиться нам дієвим для запобігання злочинності: через спільну діяльність держав-учасниць, які долучилися до міжнародних гуманітарних місій і громадськості, приватних волонтерських ініціатив для запобігання злочинності у сфері електронної комерції, платіжного законодавства, забезпечення системної протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Окремого аналізу потребують ресурсні можливості територій, на якій перебувають набувачі гуманітарної допомоги і особи, що потребують такої допомоги. Предметом аналізу можуть бути волативність ринку валюти, рівень та індикатори інфляції, рівень фінансової інтеграції таких територій, наявності відповідної інфраструктури, реальних можливостей місцевих гуманітарних хабів, благодійних організацій, рівень цифрової грамотності населення.

Наголосимо, цифрові інноваційні технології мають допомогти зробити гуманітарну допомогу ефективною і безпечною. Тож нами в цьому дослідженні актуалізовано потребу соціально-правового аналізу інституцій, які забезпечують інтегровані наскрізні платежі, розроблення і технічний супровід програм мобільних платежів, використання електронних грошей в якості гуманітарної допомоги. Такий аналіз доцільно здійснювати з урахуванням індикаторів прозорості і безпеки користувачів, фінансової доступності і відповідального використання подібних програм на конкретних територіях, де перебувають набувачі гуманітарної допомоги, особи, які потребують такої допомоги, у тому числі особи з особливими потребами, обмеженими можливостями.

Слід зазначити, що представлені вище криміногенні ризики

дестабілізують суспільство, істотно впливають на кримінологічну безпеку. Останнє хоча і є відносним поняттям, однак для забезпечення безпеки в сфері обігу гуманітарної допомоги слід здійснити системні заходи для мінімізації відповідних ризиків і адекватного реагування на їх прояви.

Тобто, мова йде про можливості управління ризиками, передбачати ймовірні загрози та протидіяти їх негативному впливу. Мова іде про превентивні заходи, такі заходи, що зменшують обсяги негативних наслідків. Основою для профілактичних заходів слугує оцінка ризиків. Зазначимо тут, що оцінка ризиків – це процес збору та аналізу інформації про характер і масштаби загроз кримінологічній безпеці, штучно створені порожнини систем і засобів забезпечення кримінологічної безпеки, інших аспектів юрисдикції.

Національним агентством з питань запобігання корупції запропоновано структуру опису і оцінки ризику: опис ризику, його ступінь і його візуалізація (взаємозв'язки власника, сфери управління ризиком, підзвітність тощо), джерела ризику, стратегічні і корупційні наслідки. Також передбачено способи мінімізації ризику на рівнях: нормативному і процедурному (у вигляді формалізованих рекомендацій) [170–183].

Оцінювання ризиків перебуває в контексті системи управління ризиком на основі комплексного і системного підходів. Елементами системи оцінки ризику можуть бути: ідентифікація ризику, аналіз ризику, визначення ступеня ризику, обробка змісту ризику, комунікація ризику, елемент для поліпшення чи підвищення безпекового рівня з урахуванням ризику.

Безумовно, в аналізі ризику особливе місце посідає причетна сторона, а саме: індивід, особа, група чи спільнота, які або можуть впливати на ризик, або ж зазнавати впливу ризику, тобто бути об'єктом чи суб'єктом забезпечення кримінологічної безпеки з урахуванням впливу зазначеного ризику.

Дії держави-агресора проти України в останні роки актуалізували інші аспекти в обігу гуманітарної допомоги, які слід взяти до уваги. Так, на наш

погляд, потребує аналізу аспект управління ризиком для забезпечення кримінологічної безпеки в площині національної та громадської безпеки України. Це має бути не лише елемент комунікативного менеджменту, але й практика формування логіки політичних рішень, оцінки стратегічного планування протидії злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги, досвід врахування процесів управління соціальними змінами. Звісно, у цьому ключі варто враховувати обмеженість методів достовірності прогнозування.

Відомо, що небезпека вчинення злочину знаходиться на межі між детермінованою і вірогідною поведінкою в конкретних обставинах. Важливим є не лише аналіз статистики та відповідних закономірностей, але й вивчення та аналіз так званих передвісників криміногенного ризику, наприклад, неврегульованість принципів положень, різночитання термінів гуманітарної допомоги, благодійної допомоги, безоплатної допомоги, відсутність чіткого розмежування понять допомоги і діяльності в означеній сфері та інше.

Наголосимо, що для будь-якої складної системи властива певна самоорганізація, виникнення багатопланових причинно-наслідкових зв'язків, коли одна подія чи дія може спричинити низку змін кримінологічного характеру. Ці зміни у свою чергу фіксують межі нових станів врівноваження такої системи, які можуть бути відтерміновані в часі від первинної події. Тобто, зміни, пов'язані із криміногенними ризиками в сфері обігу гуманітарної допомоги. Важливим в прогнозуванні стану кримінологічної безпеки і запобігання злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги, на наш погляд, є виокремлення і відстеження факторів інформаційно-економічного порядку.

Під час аналізу справ, за якими винесено вирок у контексті проблематики нашого дослідження [43–64], встановлено, що досвід поведінки суб'єкта злочину містить типові елементи, коли випадковий вчинок, явище, подія можуть стати вирішальними не лише для самої злочинної дії, але й вплинути на фазовий простір системи, що слід

використовувати в організації профілактики, превенції злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги. Слід зазначити, що дії так званого джокера є певним віддзеркаленням соціального простору, в якому відбувається чи може відбутися злочин, а також містить маркери індивідуальної поведінки, злочинної поведінки, коли за різних умов, за різних обставин для різних суб'єктів прийняття рішень той чи інший чинник може спонукати до злочинної дії. Тобто ролі джокера переважно обумовлені властивістю причинності внутрішніх і зовнішніх зв'язків. Це дає змогу прогнозувати фактор вірогідності в контексті забезпечення кримінологічної безпеки, у тому числі за допомогою ресурсів концепції інформаційної причинності.

Сутнісно ця концепція передбачає, що злочинність в сфері обігу гуманітарної допомоги не є штучно створеною конструкцією, не є механічною сукупністю злочинів та злочинців, не має відкритої ієрархії. Усі процеси і явища, що відбуваються і вивчаються під час аналізу криміногенних ризиків, мають інформаційну природу. Зміни закономірності інформаційного обміну та особливості інформаційних зв'язків приводять до зміни і в поведінці суб'єкта злочину.

Наприклад, для підтвердження фактів звітності про досягнення гуманітарної допомоги до набувача в Україні широко застосовують практику фільмування чи фотографування фактів передачі товарів чи надання послуг. Однак, така фіксація процесних моментів не може виступати аргументом якісної координації обігу гуманітарної допомоги, ефективності обліку і звітності щодо використання гуманітарної допомоги за цільовим призначенням. Часто на фото і відео зафіксовано лише подію, що особа чи група осіб тримають у руках чи стоять поряд із товарами гуманітарної допомоги. Такі фіксації не можуть слугувати підтвердженням цільового використання гуманітарної допомоги, якісної координації, об'єктивного обліку, розподілу, доцільного використання, зберігання і транспортування гуманітарної допомоги. Крім того, по факту неприпустима практика розповсюдження гуманітарної допомоги з вимогою виконання умови

позувати для відповідної фото чи відео зйомки.

Кримінологічна безпека як складник національної та громадської безпеки передбачає певний рівень захищеності особи, її важливих інтересів, узгодження цих інтересів з інтересами держави, суспільства, природного довкілля. Дуальна взаємозалежність злочинності і кримінологічної безпеки передбачає: якщо знижується рівень злочинності, то підвищується рівень кримінологічної безпеки, і навпаки. Будь-яка подія конкретного злочину, будь-яка особа, що вчинила злочин, будь-яке явище-детермінанта злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги сумарно роблять невичерпним цей перелік, оскільки відкрита залежність інформаційного характеру. Тому оцінка інформаційних зв'язків і побудова інформаційної моделі ризиків злочинності в органічній єдності з моделлю кримінологічної безпеки, з використанням власне ресурсів інформаційної природи, детермінізму в реаліях сьогодення, дає базис результативного управління криміногенними ризиками в сфері обігу гуманітарної допомоги.

Отже, з опорою на емерджентний підхід у цьому підрозділі проаналізовано три блоки криміногенних ризиків у сфері обігу гуманітарної допомоги в Україні з опорою на визначені попередньо встановлені фактично наявні детермінанти злочинності. У діаграмах 2.1, 2.3, 2.4 відображено відсоткові значення поширеності криміногенних ризиків, об'єднаних в блок: приватний, інституційний, організаційно-технічний. Вивчення емпіричних матеріалів дослідження дало підстави виокремлення додаткових криміногенних ризиків: криміналізації гуманітарної допомоги внаслідок відсутності практики прозорого звітування про якість та повноту обсягів переданої гуманітарної допомоги набувачеві, зокрема набувачів з особливими потребами, ризики ненадання такої допомоги кінцевому набувачеві внаслідок недотримання принципу адресності та інклюзивності надання гуманітарної допомоги.

Також виділено групу ризиків, пов'язаних із відсутністю можливості учасників обігу гуманітарної допомоги своєчасно та об'єктивно надати та

отримати інформацію усіма зацікавленими сторонами про факти правопорушень, пов'язаних з обігом та використанням гуманітарної допомоги, як для упередження правопорушень, так і для покарання винних осіб. В більшій мірі ці ризики стосуються територій, наближених до зони активних бойових дій, звільнених від окупації територій тощо. Ще виділено групу ризиків, пов'язаних із неякісним державним та громадським контролем логістичної безпеки постачання, накопичення та зберігання, своєчасності та реальності обліку, справедливого розподілу та цільовим використанням гуманітарної допомоги. Вказані три групи ризиків за ключовою змістовою ознакою можуть бути об'єднані в групу громадської інформаційної безпеки.

Викладене вище дає підстави зазначити, що запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги доцільно з опорою на синтез положень кримінології і систем інформаційних зв'язків, наявних у зазначеній сфері. Такий підхід дозволить забезпечити системну цілеспрямовану протидію злочинності і забезпечення кримінологічної безпеки. У дослідженні обґрунтовано доцільність встановлення інформаційної причинності і залежності від цього аспекту наслідкових зв'язків, співвідношення загальних детермінант злочинності, визначених кримінологічною наукою, визначення елементів вірогідності і відображення механізму злочину, конкретизації способів захищеності особи – учасника в ролі отримувача чи набувача гуманітарної допомоги, узгодження її інтересів з інтересами держави, суспільства, природного довкілля.

2.4 Латентність злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги

Латентна злочинність у сфері обігу гуманітарної допомоги – явище, яке містить досить значні потенції. Унаслідок неврегульованості правового визначення гуманітарної допомоги, особливостей виокремлення видових груп гуманітарної допомоги в наявних реаліях провадженого воєнного стану в Україні, відсутність правового визначення принципів її обігу, про що зазначено у першому розділі цього дослідження, виникають чинники

посилення прихованості, неочевидності, невидимості злочинів в означеній сфері. Крім того, корупційні ризики, про які йшла мова, так само є додатковою обставиною потенційного поширення латентності злочинів в цій сфері. Безумовно, погоджуємося із фахівцями кримінологічної науки (В. Батиргарєєва [32], В. Голіна [74; 90], О. Джужа [138], А. Закалюк [99], В. Оболенцев [187], І. Христич [254], інші) у тому, що латентна злочинність є вагомим чинником самодетермінації злочинності. Гуманний мотив, який є одним з визначальних імперативів гуманітарної допомоги, як суспільно значущого явища, за своїми визначальними ознаками певною мірою стимулює почасти елементи протиправної поведінки, безкарність породжує стереотипи соціально-психологічного характеру (наприклад, відчуття смиренності, жертвовності, фаталізму тощо).

Латентність злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги носить імовірнісний характер, перебуває у фазі динамічного руху, оскільки в умовах провадженого воєнного стану трансформуються види і типи гуманітарної допомоги, змінюються правові, організаційні, соціальні аспекти обігу такої допомоги. Цей рух обумовлений власне самим станом злочинності в Україні у період провадженого воєнного стану, структурою злочинності у цій сфері, фоновими явищами суспільно-політичного та соціально-економічного, характеру, а також технологій маніпуляції інформацією.

Безумовно, мають значення соціальні наслідки злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги, дійсні та прогнозовані детермінанти. Розгляд цього питання залежить від ступеня криміналізації суспільства, окремих соціальних груп, індивідуальних злочинних проявів (об'єкт посягання, способи, засоби вчинення злочину, злочинний умисел, злочинний мотив).

Як відомо, офіційним джерелом кримінологічно вартісної інформації є офіційна статистична звітність. Система статистичного обліку злочинів дає підстави для розроблення заходів протидії негативним явищам. У додатку Г подано для візуалізації проблеми фото з екрану офіційної статистики, оприлюдненої Верховним судом України щодо стану здійснення правосуддя

у кримінальних провадженнях та справах судами загальної юрисдикції у 2022 році. Вказано, що засуджених за статтею 201² Кримінального кодексу України у 2022 році – у кількості 2 осіб. Водночас, на офіційних сторінках Служби безпеки України, у звіті Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, інших офіційних джерелах зафіксовано набагато більше випадків правопорушень, які за своїм складом підпадають до кваліфікації за означеною статтею Кримінального кодексу України (у додатку Г наведено відповідні дані).

Контраверсійність зафіксованої криміноутворювальної ознаки у статті 201² Кримінального кодексу України виявляється через констатацію факту вчинення дій з метою отримання прибутку. Вище уже зазначалося про те, що поняття терміну отримання прибутку в контексті зазначеної статті, не достатньо вичерпне та чітко врегульоване на теперішній час, воно певною мірою дисонує з реаліями нецільового використання гуманітарної допомоги. Наприклад, Національним агентством запобігання корупції визначено низку ризиків, пов'язаних із не узгоджуваністю наявної гуманітарної допомоги і реальної потреби в такій допомозі на рівні окремих регіонів, громад, населених пунктів, отримувачів, отримувачів-набувачів та кінцевих набувачів. Така не узгоджуваність призводить до скупчення незатребуваних товарів, псування деяких із них, розкрадання, різних форм зловживань та шахрайства [169].

Безумовно, дані про латентну злочинність дають важливий матеріал для розроблення системи заходів попередження і профілактики злочинності в цій сфері. Зазначимо тут, що встановлення латентної злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги є досить складним завданням. Для його вирішення традиційно застосовуються методи статистичні, соціологічні, логіко-математичні. Найпопулярніший спосіб дослідження латентної злочинності – це проведення анкетування. За допомогою анкетування можна з'ясувати орієнтовану кількість фактів невиявлених кримінальних правопорушень, встановити причини неповідомлення про них

правоохоронних органів, представників органів державної влади, місцевого самоврядування, окремих посадовців, а також навіть й відповідний рівень довіри до них з боку людей, громад, з урахуванням категорій і міри вразливості окремих верств населення.

Користуючись загальноприйнятим підходом до класифікації латентної злочинності [99], пропозиціями І. Христич, виділимо такі, що стосуються саме злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги:

- 1) злочини, вчинені через правову некомпетентність, з необережності тощо;
- 2) злочини, про які потерпілі не повідомляють з різних причин. Різновидом цієї групи є так звана штучна латентна злочинність, коли учасники обігу гуманітарної допомоги свідомо не хочуть повідомляти про порушення компетентні органи;
- 3) злочини, коли немає фактично персоніфікованої потерпілої особи;
- 4) злочини, про факти яких відомо вузькому колу осіб. Такі особи вжили заходів щодо приховання проявів, зокрема до цієї групи злочинів можна віднести ті, які містять корупційні ризики;
- 5) злочини – ті, про які відомо правоохоронним органам, але такі злочини не оцінені з точки зору карних діянь;
- 6) злочини – ті, відносно яких прийнято неправомірне рішення щодо відсутності злочинної дії чи складу злочину [254, с. 183].

У контексті теми, що досліджується, було проведено анкетування за допомогою анонімного опитувальника. Опитування проводилося у лютому-березні 2023 року шляхом рандомного вибору респондентів з використанням рукописної фіксації результатів відповідей респондентів. Опитування проводилося наживо і з використанням мобільного зв'язку (безпосередньо шляхом телефонного дзвінка, а також використання асинхронного спілкування в мобільних тематичних групах). Географія проведення опитування: Харківська, Полтавська, Київська області.

Опитувальник містив вісім блоків питань. Перший блок мав за мету з'ясувати соціально-демографічні ознаки осіб, які є учасниками обігу гуманітарної допомоги у статусах як донорів (вітчизняних), так і отримувачів, отримувачів – набувачів та кінцевих набувачів, а також тих осіб, які долучені до сортування, транспортування, розподілення гуманітарної допомоги. Зазначимо тут, що опитування проводилося у змішаному форматі. Всього було опитано 112 осіб, з них – з використанням мобільних застосунків – 50 осіб, інших опитано було наживо або із застосуванням засобів мобільного зв'язку.

Соціально-демографічний блок містив 9 запитань з варіантами вибору однієї чи кількох відповідей, в деяких запитаннях респондент міг дати свій варіант відповіді. Перше запитання передбачало вивчення вікової категорії учасників обігу гуманітарної допомоги. Зазначимо, що анкетування проводилося виключно серед повнолітніх дієздатних осіб, рандомно. За результатами опрацьованих відповідей встановлено, що найбільш широко представлена вікова категорія осіб у віці 22–35 років (32%), 46–55 років (40%), понад 55 років – (19%). Це пояснюється низкою причин: зазвичай активність респондентів у віці 46–55 років обумовлена соціальним і професійним статусами. Це пояснюється не лише активною життєвою позицією, але й ментально обумовленою потребою українців піклуватися про людей похилого віку, нужденних, самотніх, немічних.

Опитування показало, що більшість респондентів мають середню спеціальну і незакінчену вищу освіту (відповідно 36% і 42%), 22% – особи з вищою освітою. Такі показники свідчать про те, що в умовах провадженого воєнного стану попри труднощі суспільно-політичного, соціально-економічного характеру освіченість не втрачає свого престижу. Разом з тим, можемо припустити, що більшість осіб, які долучені до обігу гуманітарної допомоги, певною мірою причетні і до поширення латентної злочинності в цій сфері (як пасивні спостерігачі, ініціатори та співучасники неправомірних дій тощо). Тому цим дослідженням актуалізовано потребу саме підвищення

рівня правової обізнаності, правової свідомості та правової культури, як громадськості взагалі так й окремих її представників з питань попередження і запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги.

У ході проведеного анкетування виявлено цікаву демографічну ознаку: більшість опитаних учасників обігу гуманітарної допомоги перебувають у сталих родинних відносинах, зокрема у зареєстрованому шлюбі перебуває 38%, у цивільному шлюбі – 24%, піклуються про родичів похилого віку 49% респондентів. Зазначимо тут, що певною мірою результати опитування за цим блоком ознак мають перетин з результатами аналізу особи злочинця, презентованому у підрозділі 2.2 цього дослідження.

Наступне питання до респондентів «Чи є у Вас діти?», відповіді розподілилися таким чином: одна дитина – 24%, двоє дітей – 26%, троє дітей – 8%, дітей немає, або мешкають окремо – 42%.

У ході дослідження встановлено, що за місцем реєстрації проживає лише 14% респондентів, 62% опитаних мають статус внутрішньо переміщених осіб, проживають у гуртожитку чи соціальному житлі, у родичів, знайомих, винаймають житло, не мають статусу внутрішньо переміщеної особи і винаймають житло – 22%.

Під час анкетування ми здійснили спробу з'ясувати рівень самооцінки життєвого матеріального рівня респондентів. Так, більшість опитаних (76%) відзначили про загальне зниження життєвого рівня. Фактично усі опитані респонденти зазначили про те, що можуть дозволити лише покупку необхідних речей (одяг, взуття), а придбання речей тривалого вжитку стало менше доступним (дещо більше доступно лише в категорії мобільних, цифрових пристроїв, павербанків, що відмітили респонденти під час усного опитування). Наприклад, зазначили, що покупка павербанку чи планшету була визначена пріоритетною, щоб забезпечити навчання дитини онлайн). Понад 20% опитаних не дали відповіді на це питання.

Щодо ознаки професійної діяльності респонденти розподілили відповіді таким чином: 34% працевлаштовані офіційно, 26% – такі, з ким

призупинено трудові відносини внаслідок провадженого воєнного стану, 36% вказали, що не працюють, живуть виключно на соціальні виплати. У цьому ключі варто зазначити, що приховане безробіття, популяризація працевлаштування на рівні угод чи гіг-контрактів, офіційно не укладених угод, до цього часу не береться до уваги під час визначення соціальних виплат і фінансової гуманітарної допомоги. Трудність врегулювання цього питання потребує системного розроблення, оскільки наслідки некоординованих дій у цьому аспекті суспільно-економічних відносин є серйозним важелем розвитку латентної злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги. Окремим аспектом вивчення мають стати питання формування культури споживання, питання, пов'язані з попередженням фактів отримання гуманітарної допомоги тими, хто не має нагальної потреби в такій допомозі.

У контексті проблеми, що досліджується, результати цього опитування підтверджують доцільність правового регулювання і визначення чітких принципових положень, що допоможуть реалізувати сутнісні цілі гуманітарної допомоги, розрізнити гуманітарну допомогу для підтримки права людини на гідне життя (тимчасовість і оперативність такої допомоги), гуманітарної допомоги для розвитку (у тому числі, для розвитку громад, громадських ініціатив, відновлення виробничих потужностей, сприяння розвитку малого бізнесу тощо).

Цікаві результати відповідей на питання «Чи займаєтеся Ви суспільно корисною працею?», а саме: так – 80%, ні – 12%, не визначилися – 8%. Це підтверджує припущення, сформульоване в першому розділі дослідження про те, що ментально відчуття свідомого патріотизму в українців активується у моменти знакових, часто – трагічних чи кризових подій. Так, фактично усі 100% респондентів зазначили про те, що долучилися до наявних процесів, пов'язаних з обігом гуманітарної допомоги у зв'язку з трагічними наслідками збройної агресії проти України.

З-поміж відповідей про характер суспільно корисної діяльності були такі відповіді: «волонтерство для військових (плетіння маскувальних сіток чи збирання матеріалів для цього)», «грошові внески за перевіреними каналами», «допомога у пунктах незламності, гуманітарних хабах, центрах», «сортування гуманітарної допомоги на складі», «виконання робіт з приготування їжі тривалого зберігання», інша робота з виготовлення, транспортування гуманітарних товарів для військовослужбовців і цивільного населення, яке не змогло евакуюватися з місць ведення бойових дій. Соціальна активність, активна суспільно-громадянська позиція людей позитивно позначається у тому числі й на стримування розвитку латентної злочинності. Разом з тим, активне масове включення випадкових, потенційно схильних до неправомірної поведінки осіб в процеси обігу гуманітарної допомоги може спровокувати і зростання проявів латентної злочинності за визначеними вище видами.

Так, другий блок запитань нашого опитування було сформовано з метою визначення потенційних причин латентної злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги. На питання «Звідки Ви дізнаєтеся про гуманітарну допомогу, про місце і час її видачі» респонденти відповіли так: з мережевого простору, мобільних спільнот і телеграм-каналів – 24%, від волонтерів чи представників громадських, благодійних організацій – 32%, від знайомих чи друзів – 34%, 10% не дали відповіді на питання. З цього можемо підсумувати, що 90% респондентів хоча б раз отримували гуманітарну допомогу. Зазначимо тут, що на теперішній час в Україні фактично відсутня системна робота з вивчення потреб в гуманітарній допомозі, ні в правовій, ні в організаційній, ні в фінансово-звітній площинах не здійснюється моніторинг задоволення реальних потреб в гуманітарній допомозі. В низці публікацій емеджентно згадується про приклади створення мобільних пересувних шпиталів у містах, де немає навантаження на діючі медичні заклади, в роботі згадувалося про функціонування пунктів незламності у містах, де останній рік без перебоїв відбувається електро- і теплопостачання,

немає потреби з забезпеченні питною водою в якості гуманітарної допомоги. Зазначимо тут, що кошти, які виділяються на обслуговування таких новотворів гуманітарного призначення, по суті фактично витрачаються на гуманітарну допомогу, потреба в якій однозначно не встановлена.

Питання щодо способів отримання гуманітарної допомоги дало змогу визначитися, що дійсно, більшість опитаних так чи інакше долучалися до процесів обігу гуманітарної допомоги. Наприклад, 31% відзначили регулярність видачі гуманітарної допомоги за попередньо укладеними списками, про реалізацію принципу інклюзивності зазначили лише 10% респондентів, зокрема в частині, що гуманітарну допомогу інвалідам, літнім людям, вагітним жінкам чи таким, що з дітьми, в таких списках видавали в першу чергу. Пред'явлення довідки внутрішньо переміщеної особи відзначили 38% опитаних не відповіли на питання 12%, що дає змогу визначити певну кореляцію з результатами відповідей на попередні запитання. На запитання «Чи були Ви свідком порушення прав людини під час видачі гуманітарної допомоги?» ствердно відповіли 8 осіб, однак не змогли уточнити, яких саме порушення прав вони стали свідками. Це дає підстави для висновку, що в сучасних умовах потребує уваги відновлення систематичної роботи з попередження чи подолання правового нігілізму, проведення заходів, спрямованих на підвищення правової культури та правової свідомості.

На питання «Чи були Ви свідком неправомірних дій щодо нецільового використання гуманітарної допомоги?», ствердно відповіли 67% респондентів. Серед відповідей уточнень було зазначено: «продаж товарів гуманітарної допомоги», частіше товари побутової хімії, засобів гігієни, продукти харчування тривалого зберігання, товари господарчого призначення (посуд, каремати), товари, бувші у вжитку (одяг, речі для дітей). На питання «Чи повідомили Ви про факти продажу товарів, що на Ваш погляд, належать до гуманітарної допомоги?», ствердно зазначили лише 12% респондентів. Інші висловили сумнів, що, могли помилятися в приналежності

цих товарів до гуманітарної допомоги, певна частка респондентів не довіряє правоохоронним органам. Більшість опитаних осіб зазначили, що не знають точно, яким чином такі повідомлення треба здійснювати.

З цього вважаємо за необхідне зробити висновок, що під час розроблення програм превенції і запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги особливу увагу слід приділити розробленню алгоритмів, механізмів повідомлення і усвідомлення відповідальності за об'єктивність та суб'єктність таких повідомлення щодо кримінальних правопорушень у сфері обігу гуманітарної допомоги.

У контексті дослідження питання латентної злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги слід зазначити, що потенційними, ситуаційними жертвами від неправомірних дій у цієї сфері, є зазвичай люди, які саме потребують і не отримали гуманітарну допомогу. У цьому випадку найтиповішими причинами не повідомлення про неправомірні дії є: відсутність стабільного зв'язку, мережевого покриття, загальне психо-емоційне виснаження таких осіб, перебування людей довгий час в статусі пригнічення, страху через воєнні дії чи кризи, пов'язані з такими, відчуття своєї повної залежності від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, окремих представників місцевої влади, військової адміністрації, волонтерів тощо. Фактично усі респонденти, які територіально перебувають в місцях, наближених до бойових дій, на деокупованих територіях, під час опитування демонстрували відчуття приречення, страху і емоційного виснаження. Фактично більшість опитаних респондентів зазначили про наявну потребу у психологічній гуманітарній допомозі, розширенні гуманітарної медичної допомоги.

У ході вивчення матеріалів з теми дослідження (з відкритих джерел, тематичних мобільних спільнот, медійних каналів) встановлено, що досить чисельними є випадки, коли отримувачі розподіляли гуманітарну допомогу з системними порушеннями принципу недискримінації. Найчастіше такі приклади респонденти проведеного анкетування наводять з місць

розташованих на деокупованих територіях, місць, безпосередньо наближених до зон активних бойових дій. Зокрема на питання «Чи були Ви свідком вибіркового характеру надання гуманітарної допомоги?» 72% опитаних дали ствердну відповідь. На превеликий жаль, реалії такі, чим вразливіші особи, які потребують гуманітарної допомоги, тим вищі показники латентної злочинності в цій сфері.

Оскільки на рівні законодавства не визначено принципові положення гуманітарної допомоги, то опора на нормативний гуманний мотив, по суті вже містить латентність: важко визначити межу байдужості і небайдужості, фактично виміряти рівень поваги до особистості, доброти, чуйності. Наприклад, досить часто на деокупованих територіях гуманітарну допомогу, в першу чергу видають тим, хто не виїжджав з цих територій, а тим, хто повернувся до дому після деокупації, в такій допомозі чи відмовляють (усно), чи визначають додаткові неправомірні ієрархічні умови отримання.

Крім того, нерегульованість організаційних засад моніторингу потреб в гуманітарній допомозі, ведення обліку і підзвітності отримувачів гуманітарної допомоги, часто приводить до нецільового використання гуманітарної допомоги з боку саме отримувачів.

Наприклад, до третьої групи можна віднести випадки, коли товари гуманітарної допомоги не роздаються, а зберігаються на складах, у тому числі не державних, а стихійно створених отримувачами. Користуючись наближеністю до каналів отримання гуманітарної допомоги, недоброчесні особи створюють мережі фіктивних груп отримувачів (фондів, громадських організацій тощо), передають гуманітарну допомогу не набувачам, а ще одній ланці посередників в тому числі й фіктивних. Таким чином ускладнюється можливість відстеження руху вантажів гуманітарної допомоги за цільовим призначенням. Вивчення матеріалів дослідження свідчить про особливу зацікавленість таких махінаторів саме в коштовних товарах подвійного та воєнного призначення, наприклад транспортних

засобах, засобах зв'язку, захисту, комп'ютерної техніки, паливно-мастильних матеріалах тощо, які можуть визначатися як гуманітарна допомога.

Для подолання латентної злочинності в цьому напрямку слід в першу чергу доводити тезу щодо невідворотності настання відповідальності за скоєне, законність та справедливість притягнення до відповідальності усіх винних осіб, формувати банк відповідних судових рішень, розробляти навчальні кейси для проведення семінарів, тренінгів з представниками правоохоронних органів, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, військових адміністрацій, іншими учасниками обігу гуманітарної допомоги.

В розробленні системи заходів з попередження і подолання латентної злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги особливу увагу слід приділити включенню питань щодо запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги в програми формування національної і громадянської ідентичності, програм військово-патріотичного виховання дітей і молоді. Оскільки кримінальні правопорушення в сфері обігу гуманітарної допомоги фактично завжди резонансні, такі правопорушення впливають на стабільність суспільно-політичного та соціально-економічного середовища в Україні, а також – на міжнародну репутацію нашої держави. Використання усіх каналів соціальної комунікації, розроблення пам'яток і організаційних регламентів з метою попередження і подолання латентної злочинності, поширення такої продукції серед усіх учасників обігу гуманітарної допомоги стане, на наш погляд, потужним стримуючим чинником.

Акцентуємо увагу цим дослідженням на проблемі щодо прямої залежності латентної і виявленої злочинності у будь-якій сфері. Зменшити ризики латентної злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги можна удосконаленням правового регулювання та організаційних процедур, розробленням чіткого механізму зворотного зв'язку і вивчення реальних потреб осіб, які дійсно потребують гуманітарної допомоги, розрізнення гуманітарної допомоги власне для порятунку постраждалих та гуманітарної

допомоги для розвитку. Дослідженням актуалізовано також потребу розроблення організаційних регламентів підтримки заявників про кримінальні правопорушення у цій сфері у так званих пограничних ситуаціях, коли заявнику не вистачає знань чи компетентності щоб встановити чи підтвердити факт наявного кримінального правопорушення, використання для правового інформування соціальних комунікаційних каналів і медіа, відкритий формат звітності про господарську діяльність організацій, які є учасниками обігу гуманітарної допомоги. Важливою є державна кримінологічна політика, спрямування її на нейтралізацію причин криміналізації обігу гуманітарної допомоги зокрема її корупційної складової.

Висновки до розділу 2

Дослідження кількісно-якісної моделі злочинів у сфері обігу гуманітарної допомоги, рівня латентності останніх, кримінологічних особливостей особи відповідного злочинця та проблем зумовлювання розглядуваного виду злочинності дозволяє зробити констатувати про таке.

Офіційні статистичні дані звіту Тимчасової слідчої комісії, Єдиного реєстру досудових розслідувань Офісу Генерального прокурора свідчать про те, що на початок вересня 2023 року органами Національної поліції України здійснюється досудове розслідування 443 кримінальних проваджень за ст. 201² КК країни та ще понад 200 кримінальних проваджень щодо неправомірних дій з гуманітарною допомогою розпочато за іншою кримінально-правовою кваліфікацією (шахрайство, привласнення та розтрата майна, крадіжка, хабарництво тощо). Серед значних числових показників визначено корупційні правопорушення, за які настає кримінальна відповідальність, а саме такі, які передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК України у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення передбачені статтями 210, 354, 364, 364¹, 365², 368–369² КК України; ст. 185 (крадіжка) та ст. 190 (шахрайство) цього Кодексу.

Констатовано, що розмаїття вживаних мовних конструктів для визначення предметів кримінальних правопорушень у сфері обігу гуманітарної допомоги зумовлена відсутністю чітких класифікаторів видових і формальних ознак гуманітарної допомоги, що не дозволяє об'єктивно установити, які ж суспільно небезпечні діяння варто відносити до кримінальних правопорушень у сфері обігу гуманітарної допомоги та які у сукупності з іншими правопорушеннями утворюють злочинність взагалі у сфері обігу гуманітарної допомоги.

В якісній характеристиці кримінальних правопорушень у сфері обігу гуманітарної допомоги виділено ознаки непевності вимірювань, зумовленості географічних показників фактом територіального розташування гуманітарних хабів і відповідних координаційних центрів, темпоральності кримінальних правопорушень у сфері обігу гуманітарної допомоги.

Дослідженням доведено, що злочинна діяльність особи у сфері обігу гуманітарної допомоги може бути детермінована соціальною кризою, девальвацією духовних і моральних цінностей, способом життя, головною метою якого є задоволення переважно матеріальних потреб. Серед соціально-демографічних ознак виокремлено статус внутрішньо переміщеної особи, соціальні ролі волонтера і псевдоволонтера, які впливають на детермінацію злочинності і кримінологічну характеристику особи злочинця в сфері обігу гуманітарної допомоги. Проаналізовано соціально-психологічні ознаки, зокрема за результатами узагальнення вивчених вироків суду доведено, що поведінка особи залежна від безструктурного її управління (наприклад, страх за життя), маніпуляцій (масове отримання гуманітарної допомоги), що впливає на конструювання соціальної свідомості. Моральні ознаки, а так само кримінально-правові ознаки (наявність судимості, злочинний досвід, рівень правової обізнаності, інтенсивність злочинної діяльності тощо) розкрито з опорою на емерджентний підхід, що дозволило використати висновки досліджень суміжних галузей знань для вибору інструментарію прирощення нового знання (соціології, юридичної

психології, педагогічних наук, культурології, історії держави і права). Зокрема констатовано, що діалектичний зв'язок моральних, психологічних характеристик особи злочинця із соціальними властивостями наразі трансформується і може передбачати новоутворення, які же зараз посилюють антисупільну спрямованість вчинення злочинів у сфері обігу гуманітарної допомоги. Адже такі кримінальні правопорушення вчиняються проти осіб, які вже перебувають у соціально, матеріально, морально гнітючому стані.

У розділі конкретизовано соціально-демографічні формальні ознаки: переважна більшість серед осіб, що вчинили кримінальні правопорушення у сфері обігу гуманітарної допомоги, чоловічої статі. Однак помітна тенденція зростання контингенту представниць жіночої статі у віці 21-56 років, близько 34%. Вік осіб злочинців: 21-39 років – 41%, 40-55 років – 47%, понад 55 років – 11%. Освіта: середня спеціальна – 37%, середня загальна – 33%, вища – 27%, не визначено – 3%. Місце народження: регіони України – 79%, білорусь – 7%, рф, колишні союзні республіки – 14%. Наголошено, статус внутрішньо переміщеної особи мають 67% осіб, що вчинили кримінальні правопорушення в сфері обігу гуманітарної допомоги, 21% осіб, які з інших причин не проживають за місцем реєстрації. З матеріалів вироків суду встановлено, що більшість осіб, які вчинили правопорушення, пов'язані з обігом гуманітарної допомоги, не працевлаштовані офіційно (69%), мають працездатний вік і не мають жодних перешкод для здійснення трудової діяльності. Близько 27% таких осіб підробляли виконанням певних видів трудової діяльності (заготівля дров, прибирання відкритих територій, збирання ягід і овочів, ремонт електроприладів тощо). Соціально-психологічні ознаки особи злочинця у цьому дослідженні через призму емерджентного підходу визначаються залежністю їх поведінки і світогляду від безструктурного управління, інформаційних маніпуляційних технологій, конструювання соціальної свідомості на основі хибних стереотипів. На основі опрацьованих матеріалів вироків суду встановлено, що у більшості проаналізованих випадків життєвий досвід осіб злочинців визначається

каральними стратегіями національного правосуддя. Їхній інтелектуальний рівень значно вищий, чим обумовлений фактичним рівнем освіти, але обмеженість інтересів матеріальними потребами фактично в більшості випадків визначають причини злочинних діянь. Також у науковій роботі констатовано, що девальвація моральних норм, дисонанс соціально-психологічних властивостей осіб злочинців зумовлюють протиправну поведінку, наявний злочинний умисел, направлений на заволодіння чужим майном, зокрема предметів і товарів подвійного призначення в якості гуманітарної допомоги. Охарактеризовано також кримінально-правові ознаки: наявність судимості, злочинний досвід, рівень правової обізнаності тощо.

Серед причин зростання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги акцентовано увагу на тенденції зниження рівня задоволення життєвих і суспільно значущих потреб осіб, які потребують гуманітарної допомоги, девальвацію ціннісних орієнтирів у суспільстві в ситуаціях перманентної загрози життю людей, відсутності злагодженості в діяльності органів місцевого самоврядування, державних і контролюючих органів. Також артикульовано причини: негативні демографічні зміни, що стали супутником провадженого воєнного стану, збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб; втрата родинних зв'язків, постійного місця роботи за фахом, нестабільність соціальних гарантій працевлаштованих осіб, зміна звичного соціального середовища, найближчого оточення, зростання контингенту соціально вразливих категорій населення, у тому числі – батьків з неповнолітніми дітьми, осіб жіночої статі. Визначені причини обумовили потребу розроблення заходів, спрямованих на інформування, підвищення рівня загальної і правової культури громадян у різних статусах учасників обігу гуманітарної допомоги, створення ефективних інструментів підтримки і пропаганди правової, законослухняної поведінки учасників обігу гуманітарної допомоги, доцільність творення соціального образу сучасної людини із цінностями свідомого споживання, яка може відмовитися від

наданої гуманітарної допомоги якщо такої не потребує, або уже перебуває у відносно безпечних умовах і може самостійно свідомо піклуватися про задоволення своїх потреб і підтримувати власну гідність.

Дослідженням встановлено, що детермінація злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги виявляється у безперервному відтворенні й оновленні різних форм суспільного життя, типів відносин, станів суспільної свідомості, появи нових корупційних ризиків, як-от: задоволення посадовими особами військових адміністрацій, інших державних органів приватних інтересів; задоволення приватних інтересів посадовими особами органів Державної митної служби України; зловживання з боку осіб, відповідальних за розподіл/ видачу/ використання гуманітарної допомоги, з метою задоволення приватних інтересів своїх або третіх осіб; нездійснення належного обліку гуманітарної допомоги, яка надходить на склад, фіксування факту її видачі зі складу, обліку залишків гуманітарної допомоги на складі з метою задоволення приватних інтересів осіб, відповідальних за роботу складів; непрозорі умови співпраці між обласними військовими адміністраціями, місцевими радами (їхніми головами) та громадськими, благодійними організаціями, волонтерами, які забезпечують доставку гуманітарної допомоги; отримання гуманітарної допомоги псевдоволонтерами з метою подальшого продажу, інші.

Дослідженням установлено, що латентність злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги зумовлена негативними соціально-економічними факторами, відсутністю чітких регуляторів правового, організаційного порядку, несистемністю моніторингу якості розподілу і цільового використання гуманітарної допомоги, фактичною відсутністю системи вивчення реальних потреб у гуманітарній допомозі. На підставі проведеного опитування у формі анкетування встановлено, що більшість респондентів долучені до обігу гуманітарної допомоги, відмічають зростання латентної злочинності у цій сфері.

Зроблено висновок про необхідність удосконалення організаційних процедур звернення громадян, які стали свідками кримінальних правопорушень у сфері обігу гуманітарної допомоги, з урахуванням реалій їх проживання в нестабільних з точки зору безпеки умовах, розробку чіткого механізму зворотного зв'язку і вивчення реальних потреб осіб, які дійсно потребують гуманітарної допомоги, розрізнення гуманітарної допомоги, власне, для порятунку постраждалих та гуманітарної допомоги для розвитку.

Матеріали розділу висвітлено у публікаціях автора [67; 69; 71-72, додаток А, додаток Б].

РОЗДІЛ 3 ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В ГАЛУЗІ ОБІГУ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ

3.1 Розроблення стратегії заходів запобігання злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги

Завданням цього дослідження було визначено розроблення стратегій заходів запобігання злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги.

Загальновідомо, що цивілізаційні кризи, що супроводжують сьогодення, (пандемія, збройні конфлікти внутрішнього, регіонального та світового виміру, повномасштабне вторгнення в Україну) демонструють втрату ефективності окремих законодавчих положень. Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну призвело до значної гуманітарної кризи, наслідки якої відчуються в усьому демократичному, цивілізованому світі. Попри ретельну розробку і широкі законотворчі ініціативи в усіх галузях, в Україні стан справ потребує розроблення сучасних стратегій заходів запобігання злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги. У розділі 2 цього дослідження конкретизовано криміногенні ризики, які посилюють актуальність і ускладнюють таку роботу.

Зазначимо тут, що право, в якості суспільно-соціального регулятора відносин, зазвичай регулює процеси соціалізації індивідів у суспільстві. Інформаційна і правова культура суспільства, соціально-правовий досвід суб'єктів правовідносин і рівень правосвідомості в царині відповідального використання гуманітарної допомоги перебуває, на наш погляд, в активній фазі творення як в Україні, так і в цілому світі.

Як справедливо зазначено Патриком Кутєлом, гуманітарна допомога в сучасному світі перестала бути спонтанним поривом людяності окремих ідеалістів [194]. Зараз це «розвинена галузь науки, фахова сфера послуг та значна частина міжнародної економіки та політики. Критики вказують на цілу «гуманітарну промисловість» не без її вад і невдалих програм. Білі позашляховики організацій з гуманітарної допомоги, що несуться

бездоріжжям Африки чи Азії, іноді стають об'єктом критики та заздрості. Лінда Полман у своїй відомій книзі «Караван кризи» (опублікованій в Польщі у 2011 р.) звинувачувала гуманітарні організації, зокрема, у тому, що вони робили людей залежними від допомоги, у співпраці з недемократичними режимами або марнотратстві коштів» [194, с. 3]. Так само і в Україні обіг гуманітарної допомоги спричинив нову хвилю проявів неправомірної поведінки, навіть злочинності, не лише виключно у сфері господарських правовідносин, але й в інших сферах суспільно-політичних та соціально-економічних правовідносин. Згідно з чинними нормами права, використання гуманітарної допомоги не за цільовим призначенням, її продаж є порушеннями законодавства про гуманітарну допомогу, і тягне за собою кримінальну або адміністративну відповідальність [85; 101]. Можна також зробити висновок, що процес всебічного удосконалення національного законодавства, що регламентують процеси пов'язанні з обігом гуманітарної допомоги, в тому числі в площині відповідальності усіх суб'єктів правовідносин у цієї сфері, перебуває у динамічному розвитку.

Для того, щоб кожний суб'єкт правовідносин міг орієнтуватися у правовій дійсності, здійснювати усі види комунікації, визначимо ключові напрями соціально-правового дискурсу.

Як відомо, формування правової культури передбачає підвищення рівня правосвідомості і правового мислення громадян. Ці категорії системно залежать від правової соціалізації і правового виховання кожної особи.

Тож, на наш погляд, значущими напрямками соціально-правового дискурсу проблеми відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги є такі, що формують соціально-правовий базис законності, відкритості і цільового використання гуманітарної допомоги, а саме:

- 1) розроблення системи правовиховних заходів, актуальних сучасним антропологічним наукам способів та засобів впливу на громадянську правосвідомість через накопичення достовірної інформації про надходження, розподіл, цільове використання гуманітарної допомоги з урахуванням

стихійних компонентів правової соціалізації громадян України в умовах провадженого воєнного стану;

2) цілеспрямована робота державних інституцій щодо вироблення у громадян сталих правомірних переконань і правомірної поведінки щодо відповідального використання гуманітарної допомоги з урахуванням супутніх суперечностей, суб'єктивних умов правового виховання, як-то використання технологій гібридних і цифрових війн, не сформованості соціальної доброчесності в окремих верств населення тощо;

3) формування змістового компоненту, відповідне інформування з правоосвітньою і правовиховною метою, з метою соціальної пропаганди, реальних практик правомірної доброчесної поведінки громадян, їх особистої участі в свідомій підтримці охоронних правових норм щодо відповідального і цільового використання гуманітарної допомоги [67].

У ході дослідження встановлено, що критика існуючих гуманітарних програм і логістики обігу гуманітарної допомоги є потужною спонукою постійного якісного оновлення гуманітарного сектору в Україні і світі загалом [1; 2; 9; 102-104; 165-168; 198-199; 213]. Запроваджено нові методи надання гуманітарної допомоги [218; 219; 232; 193], наприклад, поступово відбувається перехід з натуральної речової допомоги на цільову грошову, у тому числі прогресує використання технології електронного переказу коштів. Гуманітарна допомога поряд з місією порятунку життя і реалізації права на гідне життя поєднується з допомогою для відновлення з прицілом на подальший розвиток, що вкрай значуще для України, сприятиме підвищенню соціальної і економічної стабільності, утвердженню миру і об'єктивною умовою поступової втрати потреби в гуманітарній допомозі.

У розробленні відповідних стратегій ми взяли до уваги конструктивний досвід Циклу гуманітарної програми 10 Examples of Humanitarian Aid. Emmaline Soken-Huberty [1], ACAPS Thematic Report [2], Considering digital assets for humanitarian cash-based transfers. (CCAF) [3], IASC (the Inter-Agency Standing Committee) [9]. Ці програми є багатокomпонентними

скоординованими системами взаємодій, у тому числі – за напрямками соціально-правового дискурсу проблеми відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги, визначеними вище. Для гуманітарних організацій такі системи дають змогу реалізувати принцип прозорості, підвищити передбачуваність, швидкість та ефективність реагування в кризових чи надзвичайних ситуаціях. Наприклад, IASC є основним механізмом міжвідомчої координації гуманітарної допомоги. Це унікальний форум, в якому беруть участь ключові генеральні партнери ООН, який був створений в червні 1992 року у відповідь на резолюцію 46/182 Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй про зміцнення гуманітарної допомоги [9].

Кожна із існуючих гуманітарних систем на теперішній час забезпечує етапність: аналіз, планування, активізацію і структурування ресурсів, упровадження, моніторинг ходу і поточних результатів, оцінку і звітність [1]. За таких умов формуються гарантії на світовому рівні у тому, що гуманітарне реагування ґрунтується на потребах, скоординоване і підзвітне, в тому числі тим, хто постраждав. Такий комплексний підхід сприяє також зміцненню міжнародної співпраці між гуманітарними організаціями, полегшує використання науково обґрунтованих даних для прийняття рішень. Зазвичай в сучасних гуманітарних програмах використовується технологія кейсів, коли за потребою на певному мережевому ресурсі учасник обігу гуманітарної допомоги може віднайти і скористатися шаблонами, практичними прикладами, керівництвами, інструментами і матеріалами для накопичення необхідних ресурсів для координації і доцільного здійснення гуманітарної допомоги.

У цьому плані цікавим видається підхід до структурування інформації у системі «Гуманітарна допомога та координація» (ГУДОК), що призначена для автоматизації складського обліку гуманітарної допомоги, пропонує уніфікований підхід до ведення обліку гуманітарної допомоги як на рівні категорій, так і на рівні процесів [232]. Ця система передбачає збір та аналіз

специфічних вимог від гуманітарних складів, розробку системи обліку на платформі Odoo, внесення та адміністрування даних про склади і користувачів, тестування, навчання операторів складу, організацію служб підтримки та масштабування роботи складів [9].

Разом з тим, зазначимо, що наявні структуровані системи гуманітарної допомоги можуть бути не ефективними в конкретних соціальних, правових, географічних, економічних, культурних площинах з урахуванням сингулярності усіх суспільно-політичних, соціально-економічних, культурних відносин. Криза, що розгортається в Україні, по суті є певним прикладом гібридних воєн, коли виникають нові форми і прояви злочинності. Тому потреба в розробленні національно обумовленої системи обігу гуманітарної допомоги на основі позитивного світового та історичного досвіду є незаперечною. Стабілізації криміногенної обстановки в означені сфері сприятимуть врегульовані питання правового забезпечення правоохоронної діяльності, удосконалення системи профілактики правопорушень, посилення і технологізація способів боротьби з організованою та економічною злочинністю, використання адекватних часу заходів забезпечення охорони громадського порядку, громадської та інформаційної безпеки та відповідного правового просвітництва. Безумовно, базисом має бути удосконалення правових норм, прописаних в національному законодавстві.

Так, звернімо увагу на те, що для кваліфікації складів злочинів за статтею 201² Кримінального кодексу України обов'язково необхідно враховувати вартісну оцінку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, які стали безпосереднім об'єктом посягань [137].

Статтею 201² Кримінального кодексу України передбачено, що такі дії, як «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги:

- 1) продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги,
- 2) використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги,

3) укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, з метою отримання прибутку, вчинені у значному розмірі, караються штрафом від двох до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до чотирьох років. Ті самі дії, вчинені 1) повторно або 2) за попередньою змовою групою осіб, або 3) службовою особою з використанням службового становища, або 4) у великому розмірі, - караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені 1) організованою групою або 2) в особливо великому розмірі, або 3) під час надзвичайного або воєнного стану, - караються позбавленням волі на строк від п'яти до семи років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна [137].

Дії, передбачені цією статтею, вважаються вчиненими у значному розмірі, якщо загальна вартість такої гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги у триста п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян; значний розмір: $1240,5 \text{ грн. (н.м.д.г.)} \times 350 = 434\,175 \text{ грн. (1 січня 2022)}$, $1342 \text{ грн. (н.м.д.г.)} \times 350 = 469\,700 \text{ грн. (1 січня 2023)}$, $1342 \text{ грн. (н.м.д.г.)} \times 1000 = 1\,342\,000 \text{ грн. (1 січня 2023)}$, $1342 \text{ грн. (н.м.д.г.)} \times 3000 = 4\,026\,000 \text{ грн. (1 січня 2023)}$, у великому розмірі – якщо загальна вартість товарів, безоплатної допомоги або грошової допомоги у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян; у особливо великому розмірі – якщо загальна вартість товарів, безоплатної допомоги або грошової допомоги у три тисячі і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян [227].

На теперішній час розроблено низку алгоритмів здійснення процесуального керівництва, необхідних слідчих, негласних слідчих

(розшукових) та інших процесуальних дій, наприклад, матеріали Тренінгового центру прокурорів України [227].

У вересні 2023 року прийнято Постанову Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2023 року №953 Деякі питання пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану, за нею з грудня 2023 року конкретизується категорія отримувачів гуманітарної допомоги, визначається порядок роботи автоматизованої системи реєстрації гуманітарної допомоги як «сукупності технічних і програмних заходів» [210], які своєю метою переслідують автоматизацію процесів обігу гуманітарної допомоги, а саме: створення, подання, одержання, оброблення, використання, зберігання, знищення електронних документів та електронних копій паперових документів, поданими отримувачами гуманітарної допомоги та уповноваженими особами Мінсоцполітики.

Цей крок є логічним кроком в контексті попередження розвитку проявів у тому числі латентності злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги. Разом з тим, усі проблеми, обумовлені описаними вище детермінантами, не вирішені. Це актуалізує розроблення стратегічних напрямів запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги.

Слід зазначити, що у цьому дослідженні ми керуємося розумінням стратегії заходів запобігання злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги, як загального, не деталізованого плану на довготривалий проміжок часу, виконання якого сприятиме досягненню складної мети: запобігання злочинності, у тому числі латентності злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги в Україні. Ключовими позиціями стратегії є визначення ефективних способів використання наявних ресурсів з усвідомленням факту, що ми перебуваємо у таких суспільно-правових відносинах і ситуаціях, які не дають змоги прямим шляхом і класичними способами досягти цієї мети наявних ресурсів не достатньо.

Зазначимо тут, що слушними є міркування Патрика Кугела про те, що «гуманітарна допомога буде потрібна до тих пір, поки у світі існуватимуть

війни, бідність та насильство. І потрібні будуть відважні гуманітаряни. ...І хоча ми можемо мріяти про світ, де їхня робота більше не буде потрібна, варто, сьогодні, цінувати їх щоденну відданість та незаангажованість» [194].

Беручи до уваги приклади кращих практик спеціального навчання в сфері підготовки кадрів для забезпечення практичної реалізації різноманітних програм з надання гуманітарної допомоги, як професійної діяльності, зазначимо, що ця сфера дуже перспективна, як для внутрішньо державної так і для міжнародної кар'єри, адже фахово грамотне надання гуманітарної допомоги, управління гуманітарною програмою чи проєктом, грантом в нестабільних регіонах передбачає системну роботу з формування, як спеціальних компетентностей в сфері обігу гуманітарної допомоги, так і соціально значимих гнучких навичок, компетентностей адміністративного, офісного, комунікативного менеджменту, розвиненості особливих психічних новоутворень, зокрема наполегливості, відваги, стійкості до стресів.

Для розроблення відповідних стратегій важливими складниками системи є управління та реалізація гуманітарної допомоги, а саме:

1. оцінка потреб та аналіз,
2. стратегічне планування дій,
3. мобілізація ресурсів,
4. здійснення гуманітарної допомоги та моніторинг,
5. оперативний огляд та оцінки, що базуються на інноваціях, які стали хорошою практикою у цій галузі та спрямовані на досягнення наступних результатів:

- 5.1. більш сильний акцент на потребах постраждалих людей; поліпшення адресності найбільш уразливих груп;
- 5.2. збільшення фінансування пріоритетів гуманітарної сфери;
- 5.3. більша відповідальність гуманітарних акторів та донорів для колективних результатів [2].

Перша позиція – оцінка потреб та аналіз ризиків – мають відбуватися на місцевих рівнях. Тому інформація щодо потреб допомоги повинна

акумулюватися на рівні місцевих органів під контролем держави та представників громадськості і оприлюднюватись на офіційних ресурсах, щоб була можливість реалізувати принцип цілеспрямованості гуманітарної допомоги відповідно до реальних потреб. Наголосимо тут, що підтримуємо пропозицію щодо такого твердження: «з метою упередження зловживань наданими пільгами з оподаткування гуманітарної допомоги, вважаємо за доцільне визначити вичерпний перелік товарів (робіт, послуг), які можуть бути визнанні гуманітарною допомогою» [22].

Стратегічне планування дій схематично представимо на схемі 3.10.

Схема 3.10

На схемі 3.10 видно, що стратегії заходів запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги в Україні, на наш погляд, мають формуватися рівнево. Перший рівень: заходи з підвищення інформаційної культури учасників обігу гуманітарної допомоги. Цей рівень також має

значення у профілактиці і подоланні латентності злочинності в означеній сфері. Неабияке значення рівень інформаційної культури в суспільстві має для подолання системних проявів корупції. Внаслідок розмиття ключової дефініції «гуманітарної допомоги», її видів і типів, певний дисонанс із світовими практиками розрізнення гуманітарної допомоги для порятунку і полегшення страждань людей, які опинилися в епіцентрі кризи, і гуманітарної допомоги для розвитку, по суті стало однією з причин зростання злочинності за статтями 185, 189, 190 Кримінального кодексу України у період активної фази збройної агресії проти України, що обумовило новий рух гуманітарної допомоги [137]. Також цей рівень передбачає організацію заходів, спрямованих на координування взаємодії місцевої влади і волонтерських, благодійних і громадських ініціатив. Криза, зумовлена саме збройною агресією, вимагає розроблення більш чітких і прозорих алгоритмів системи забезпечення гуманітарною допомогою осіб, які такої допомоги потребують, однак не мають достатньої інформації, як заявити про свої потреби, як реагувати в ситуаціях порушення прав людини. Відсутність реальної системи вивчення потреб в гуманітарній допомозі, особливо у регіонах, наближених до активних бойових дій стоїть на заваді не лише пошуку доцільних донорів, але й належного контролю за розподілом на засадах недискримінації і цільовим використанням гуманітарної допомоги. Фактично до теперішнього часу відсутній зв'язок між постачанням гуманітарної допомоги колективними одержувачами і особою набувачем у статусі кінцевого набувача такої гуманітарної допомоги. Це призводить до випадків нецільового використання гуманітарної допомоги, нівелювання компетентностей розумного споживацтва і економічної грамотності серед пересічних громадян.

Другий рівень, який візуалізовано на схемі 3.10, передбачає системну роботу з формування правосвідомості і вдосконалення правової культури учасників обігу гуманітарної допомоги. На теперішній час нормування обігу гуманітарної допомоги досить розлоге. У цьому дослідженні ми спиралися на

вивчення широкого кола нормативно-правових актів національного законодавства [100–106; 121; 130; 137; 154; 165; 166; 167; 168; 200; 202–211; 213; 242], дорадчих матеріалів Мінсоцполітики [193], цільових проєктів [218; 219; 232] і міжнародних документів [92; 120; 128; 157; 156].

Для змістового наповнення цього рівня, на наш погляд, варто приділити увагу використанню різних актуальних з відкритого доступу каналів інформування учасників обігу гуманітарної допомоги щодо заходів для попередження правопорушень, пов'язаних з обігом і використанням такої допомоги, матеріалів вироків суду і законних рішень по відношенню до винних у таких правопорушеннях.

Третій рівень у розробленні стратегічних напрямів запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги визначено з метою системного моніторингу якості такої допомоги. Цей рівень має на меті сформувати і підтримувати достатній рівень довіри населення до отримувачів і отримувачів-набувачів такої допомоги в Україні і за кордоном.

Серед інструментів змістового і організаційного забезпечення пропонуємо розглянути наступні: процедури маркування товарів гуманітарної допомоги, процедур проведення аудиту; розроблення організаційних регламентів вивчення міри задоволеності нагальних потреб осіб, які потребують гуманітарної допомоги в і перебувають у місцях, найбільш постраждалих від кризи, обумовленої збройною агресією проти України; розроблення простих процедур організації зворотного зв'язку в системі «надавач – отримувач – набувач гуманітарної допомоги»; розроблення на рівні громади, регіону програм відновлення з урахуванням результатів моніторингу рівня задоволеності нагальних потреб людей в гуманітарній допомозі, пошук донорів з метою забезпечення гуманітарною допомогою для розвитку, регулярне оприлюднення у відкритих джерелах результатів таких ініціатив і поточних результатів реалізації подібних програм. З-поміж цільових акцентів такі прогшрами мають стати інструментом попередження чи проявів латентної злочинності у сфері обігу

гуманітарної допомоги; дотримання високих стандартів етики корпоративної і зовнішньої комунікації, у тому числі під час розроблення процедур надання, оброблення і реагування на скарги; оцінки якості роботи персоналу і рівень фахової компетенції у сфері обігу гуманітарної допомоги, можливості вивчати і використовувати корисний досвід і знань на основі аналізу реалізованих гуманітарних програм у світі і національному контексті; відповідно до чинного законодавства врегулювати питання зайнятості представників надавачів, отримувачів, отримувачів-набувачів гуманітарної допомоги, популяризувати волонтерську діяльність як суспільно корисну і таку, що певною мірою є профілактикою проявів злочинності у цій сфері.

3.2 Підвищення рівня обізнаності з принциповими положеннями обігу гуманітарної допомоги і світовими стандартами якості і підзвітності: інноваційний підхід

Підвищення рівня обізнаності з принциповими положеннями обігу гуманітарної допомоги і світовими стандартами якості і підзвітності сприятиме вирішенню суперечності, яка була заявлена у вступі цього дослідження, а саме: суперечності між наявним нормуванням розподілу, видачі, обліку залишків, цільового використання гуманітарної допомоги в Україні і цариною міжнародного права в галузі міжнародного права з питань прав людини, міжнародного права з питань захисту прав біженців і міжнародного гуманітарного права. Вирішення цієї суперечності не полегшить страждання людей, які перебувають у кризі, однак сприятимуть підвищенню якості надання такої допомоги, що покращить умови реалізації прав людини в Україні. Назва короткострокової програми підвищення кваліфікації (проект) «Національне законодавство, Гуманітарна Хартія і мінімальні стандарти при наданні гуманітарної допомоги в системі заходів запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги». Ця програма призначена для працівників правоохоронних органів, посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших осіб, які долучені

до обігу гуманітарної допомоги в Україні на різних рівнях, у тому числі потенційно представників надавачів, отримувачів, отримувачів-набувачів гуманітарної допомоги (додаток Д).

Мета розробленої короткострокової програми підвищення кваліфікації (проект) визначена розлого і багатоаспектно, а саме: підвищення рівня обізнаності суб'єктів навчання щодо застосування актів національного законодавства, міжнародного права з питань прав людини, міжнародного права з питань захисту прав біженців і міжнародного гуманітарного права під час формування/реалізації гуманітарної політики, розроблення стратегій попередження злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги, визначення конструктивних шляхів систематичної роботи з підвищення кваліфікації і потенційно професійного навчання учасників обігу гуманітарної допомоги в статусах представників надавачів, отримувачів, отримувачів-набувачів гуманітарної допомоги для забезпечення якості реалізації гуманітарних програм, організації моніторингових заходів для більш точного вивчення потреб в гуманітарній допомозі осіб, які такої допомоги потребують, що сприятиме вирішенню завдань щодо запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги, що сприятиме превенції і запобігання латентної злочинності в означеній сфері.

Я видно з мети проекту програми, підвищення кваліфікації передбачає інформативно-дорадчий супровід учасників обігу гуманітарної допомоги за змістовими напрямками: вивчення національного законодавства міжнародного права з питань прав людини, міжнародного права з питань захисту прав біженців і міжнародного гуманітарного права під час формування/реалізації гуманітарної політики; попередження злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги, у тому числі – латентної злочинності; можливість навчання учасників обігу гуманітарної допомоги в статусах представників надавачів, отримувачів, отримувачів-набувачів гуманітарної допомоги для забезпечення якості реалізації гуманітарних програм; організація моніторингових заходів

для більш точного вивчення потреб в гуманітарній допомозі осіб, які такої допомоги потребують.

Відповідно у змісті програми підвищення кваліфікації визначено п'ять груп професійних компетентностей, на підвищення рівня яких спрямовано програму. Компетентнісний підхід, який є апіорним для реалізації положень Гуманітарної хартії Основного гуманітарного стандарту з якості та підзвітності, передбачає виокремлення очікуваних результатів навчання, орієнтування у виборі способів навчальних комунікацій на практичні кейси і розроблення організаційних регламентів. У змісті розробленої програми підвищення кваліфікації акцентовано увагу на технологію перевернутого класу, коли перед проведенням заняття слухачі отримують матеріали для попереднього самостійного опрацювання з переліку рекомендованих джерел, перелік питань для обговорення. Практична робота слухачів запропонованої програми передбачає розв'язання професійних кейсів, розроблення організаційних регламентів, тематичні дискусії, самостійне виконання творчих практичних завдань одноосібно чи в групі. Самостійна робота за названою програмою підвищення кваліфікації передбачає співпрацю слухачів і волонтерів, практиків, представників донорських, благодійних, громадських організацій, проведення інтегрованих досліджень і аналітичних розвідок.

Оскільки площа обігу гуманітарної допомоги передбачає системну міжособистісну взаємодію, багатоканальну комунікацію в умовах сингулярності правового поля, як на національному, так і міжнародному рівнях, в програмі приділено увагу індивідуально зорієнтованим технологіям з елементами гуманітарного коучингу, а саме: розроблення проєкту на основі сформованого регіонального запиту, розроблення грантової заявки соціально значимого проєкту чи проєкту, спрямованого на відновлення громади, архітектури малого чи середнього бізнесу тощо. Змістова частина програми підвищення кваліфікації містить п'ять обов'язкових для розгляду тем та дві окремих теми – для варіативного вибору.

Тема №1 «Національне законодавство у сфері обігу гуманітарної допомоги» передбачає ознайомлення слухачів з результатами аналізу стану злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги в Україні; тенденціями щодо вияву фактів злочинності під час розподілу, видачі, використання гуманітарної допомоги. Слухачам пропонується розробити практичні кейси на підставі аналізу вироків із Єдиного реєстру досудових розслідувань України за ключовим словом «гуманітарна допомога». Наприклад, слухачі можуть систематизувати соціально-демографічні, соціально-психологічні, моральні, кримінально-правові, фізичні та інші ознаки особи злочинця. За результатами аналізу цих ознак пропонується обґрунтувати кримінологічні ризики (схема 3.11).

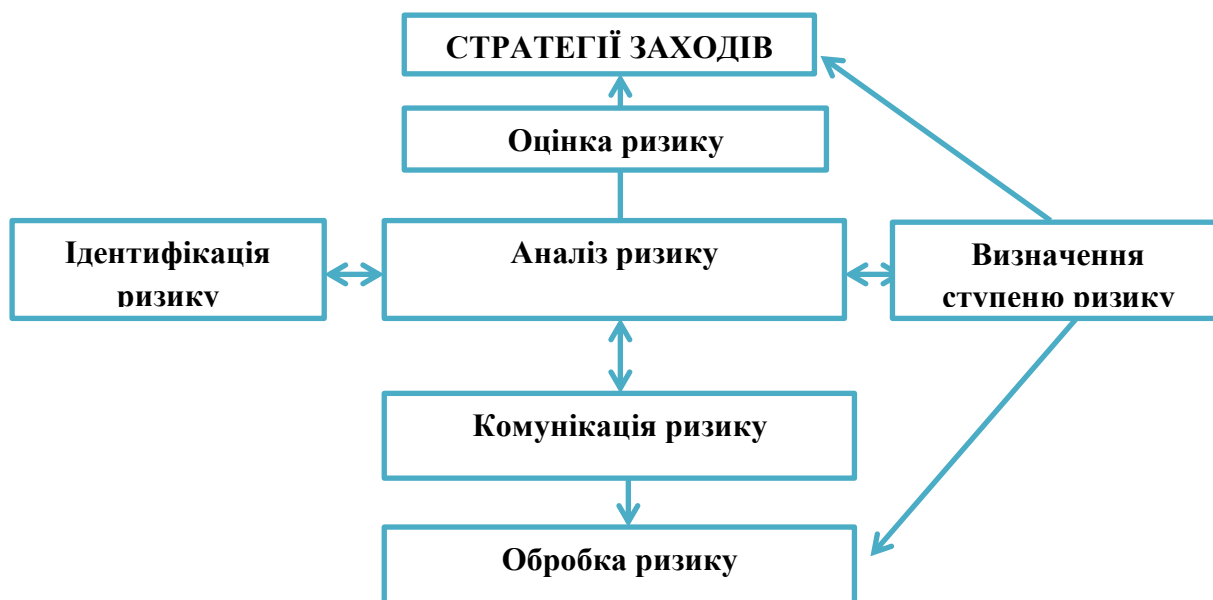

Схема 3.11.

Алгоритм аналізу кримінологічного ризику проявів злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги

Тема №2 «Основний гуманітарний стандарт з якості та підзвітності. Гуманітарна хартія» передбачає висвітлення питань: гармонізації способів, напрямів, засобів взаємодії з громадами і людьми, які є набувачами гуманітарної допомоги; організація моніторингу і перевірки діяльності організацій, які долучаються до обігу гуманітарної допомоги; Основний

гуманітарний стандарт: опис зобов'язань, критерії якості, перелік пропозицій основних дій, необхідних для виконання зобов'язань, опис обов'язків організації щодо забезпечення послідовного і системного виконання їх співробітниками основних дій.

Практичним завданням до теми № 2 запропоновано провести аналіз 2–4 кримінологічних ризиків кримінально-правових порушень, визначені Національним агентством запобігання корупції в Україні з використанням критеріїв якості і підзвітності Основного гуманітарного стандарту. Також під час опанування цієї теми доцільно здійснити групову роботу з розроблення організаційних регламентів з інформування учасників обігу гуманітарної допомоги з ключовими позиціями Гуманітарної хартії.

У змісті короткострокової програми підвищення кваліфікації тема № 3 «Відповідність обігу гуманітарної допомоги міжнародному праву з питань прав людини, міжнародному праву з питань захисту прав біженців, міжнародному гуманітарному праву» дасть змогу ознайомити слухачів із наявними суперечностями між наявним нормуванням розподілу, видачі, обліку залишків, цільового використання гуманітарної допомоги в Україні і цариною міжнародного права в галузі прав людини, міжнародного права з питань захисту прав біженців і міжнародного гуманітарного права. Також запропоновано дискусійну панель щодо вивчення латентності злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги. У цьому контексті доцільно організувати навчальну комунікацію з працівникам соціальних служб, психологами-практиками, оскільки з матеріалів дослідження, представлених у другому розділі цього дослідження зроблено висновок про те, що відносний та абсолютний ріст кількості виявлених фактів кримінальних правопорушень, фактичне зростання латентності злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги в Україні обумовлена тривалою кризою, що є наслідком збройної агресії проти України, приводить до психо-емоційного виснаження, потребує системної психологічної гуманітарної підтримки усіх учасників обігу гуманітарної допомоги. Тому для практичної роботи запропоновано

розробити кейс створення психологічного фільтру проти негативного впливу соціального та природного середовища, формування у конкретної вікової категорії мешканців конкретного регіону почуття милосердя/свідомого споживання/розумного користування в кризових ситуаціях.

Заявлена у короткостроковій програмі підвищення кваліфікації тема №4 «Визначення, види, форми гуманітарної допомоги та принципи її обігу» деталізована наступним переліком питань для дискусії: визначення гуманітарної допомоги в українському законодавстві; термінологічні «пастки», як важелі детермінації злочинності; види і форми гуманітарної допомоги; принципи гуманітарної допомоги: національний і міжнародний контекст. Особливу увагу слід, на наш погляд, приділити принципам інклюзивності і недискримінації гуманітарної допомоги, які на наш суб'єктивний погляд ще не набули достатньої міри осмислення і реалізації в Україні. Для закріплення і систематизації опрацьовані матеріали запропоновано презентувати у вигляді інфографіків соціального, превентивного спрямування, використати для розроблення організаційних регламентів з реалізації принципу інклюзивності гуманітарної допомоги в конкретному регіоні, громаді, організації.

Практичне спрямування має і пропонована тема № 5 «Стратегічні напрями запобігання злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги». Під час її опанування слухачі ознайомляться власне із самим поняттям стратегії, її відмінностей від плану, що більше притаманне національному правовому полю. Також передбачено розгляд способів запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги, використання досвіду уже здійснених гуманітарних місій і попереднє вивчення емпіричного досвіду і власних конструктивних практик. Цінним кінцевим результатом розроблення цієї теми, на наш погляд, є колегіальне розроблення алгоритмів способів отримання достовірної інформації про осіб, які потребують гуманітарної допомоги, визначення обсягів і видів допомоги, форм її надання, здійснення відповідних моніторингових розвідок, пошук і визначення критеріїв

ефективного задоволення гуманітарних потреб. Для запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги, як це неодноразово наголошено в змісті дослідження, вирішального значення набуває забезпечення прозорих умов співпраці між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, обласними військовими адміністраціями, їхніми посадовими особами з одного боку та з громадськими, благодійними організаціями, волонтерами з іншого боку, які забезпечують надання гуманітарної допомоги, доставлення такої допомоги до кінцевого адресата – набувача.

Варіативні теми запропоновано дві, а саме: тема № 6 «Комплекс жертви як суперечність контексту превенції запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги». Ця тема передбачає огляд змістових і процедурних аспектів забезпечення надання послуг з психосоціальної підтримки внутрішніх переселенців, стимулювання їх до активності у облаштуванні свого життя з метою недопущення ефекту звикання, пристосування, залежності від гуманітарної допомоги. Важливим є розгляд питання профілактики проявів комплексу жертви у різних соціально-демографічних категорій осіб – набувачів гуманітарної допомоги. Зазначимо тут, що проблеми злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги детерміновані поширенням соціально вразливої категорії населення внутрішньо переміщеної особи. Масштаби кількості таких осіб саме в країні вражають. До теперішнього часу кількісні показники перебувають в динаміці. Тому це заняття пропонується розглянути як таке, що передбачає формування своєрідного майданчика обміну досвідом в корисними методиками.

Друга тема, запропонована для вибору, № 7 «Організація моніторингу у сфері обігу гуманітарної допомоги. Принципи забезпечення захисту» передбачає вивчення питань: ментальні, демографічні, соціально-психологічні та інші причини латентної злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги; методи запобігання та правового впливу на факти

порушень в сфері обігу гуманітарної допомоги з боку учасників бойових дій, персоналу гуманітарних організацій, отримувачів і набувачів гуманітарної допомоги.

Варіативні теми передбачають практичні заняття і самостійну роботу з розроблення організаційних регламентів. Під час навчальних взаємодій перевага надається методам вільних асоціацій, аналогій, сценаріїв, дерева цілей, організованих стратегій.

У розробленій програмі визначено очікувані результати навчання:

- знання основних принципів гуманітарної допомоги, визначених у національному законодавстві, міжнародному праві з питань прав людини, міжнародному праві з питань захисту прав біженців і міжнародному гуманітарному праві, під час формування/реалізації гуманітарної політики в частині запобігання злочинності в означеній сфері; правових норм з питань запобігання злочинності (у тому числі – латентної злочинності) у сфері обігу гуманітарної допомоги; логіки і механізмів впливу знань Гуманітарної хартії і Основного гуманітарного стандарту з якості та підзвітності на причинність злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги;

- уміння приймати ефективні рішення для профілактики злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги; розробляти гуманітарні програми для підвищення стійкості громад і осіб, постраждалих від кризи, попередження віктимізації злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги; використовувати результати оцінок будь-яких існуючих загроз та ризиків для громади з метою запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги; розробляти організаційні регламенти щодо інформаційного обміну, відкритого спілкування, залучення громад та осіб, постраждалих від кризи, до обговорення пріоритетів і ризиків у контексті запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги;

- навички неконфліктного спілкування, паритетної участі, систематичного зворотного зв'язку в процесі організації заходів з превенції злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги; документального

оформлення розгляду скарг від громад і осіб, постраждалих від кризи, попередження проявів латентності злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги; саморозвитку особистісних й управлінських якостей, удосконалення технічних знань для відповідального виконання зобов'язань надавачів, отримувачів/отримувачів-набувачів гуманітарної допомоги; застосування технологій комунікативного та адміністративного менеджменту для підтримки персоналу, залученого до обігу гуманітарної допомоги у прагненні професійного зростання; визначення потенційних або наявних непередбачуваних негативних наслідків, вживання відповідних заходів для їх подолання, у тому числі у період провадженого воєнного стану.

Загалом, слід зазначити, що концептуально розроблена короткострокова програма підвищення кваліфікації «Національне законодавство, Гуманітарна Хартія і мінімальні стандарти при наданні гуманітарної допомоги в системі заходів запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги» переслідує глобальну мету ознайомлення широкого кола учасників обігу гуманітарної допомоги в Україні з принциповими положеннями і конструктивними практиками надання такої допомоги через призму Гуманітарної хартії і Основного гуманітарного стандарту якості і підзвітності. На наш погляд, узгодження правових рішень в Україні з пропозиціями, представленими в цих документах, сприятиме не лише підтримці людей, що потребують гуманітарної допомоги, але й виробленню довгострокових програм пошуку і реалізації ініціатив гуманітарної допомоги для розвитку. Це сприятиме стабілізації суспільства, утвердженню цінностей людяності на етапі відновлення і відбудови України у повоєнний час.

Інноваційний підхід, який реалізовано у запропонованій короткостроковій програмі підвищення кваліфікації осіб, дотичних до процесів обігу гуманітарної допомоги, полягає у тому, що ключовою ідеєю цієї програми є підтримка ініціативи щодо налагодження зворотного зв'язку з набувачами – кінцевим адресатом отримання і використання гуманітарної

допомоги. З урахуванням реалій українського сьогодення такий підхід сприятиме зростанню авторитету державних інституцій і утвердженню цінностей прав людини в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Неабиякого значення орієнтація на кінцевого адресата – набувача гуманітарної допомоги – має для попередження латентної злочинності у цій сфері. Крім того, власне ідея організації навчання учасників обігу гуманітарної допомоги корелюється з принциповими положеннями Гуманітарної хартії [87] і Основного гуманітарного стандарту якості і підзвітності [4]. Практично спрямований і компетентнісний підходи, що використано під час розроблення змісту цієї програми підвищення кваліфікації, дозволить системно модифікувати її зміст залежно від провайдера освітньої послуги і контингенту слухачів.

Перспективою подальшого розроблення змісту цієї програми підвищення кваліфікації бачимо розроблення стратегій співпраці з організаціями, установами, людьми, які здійснюють гуманітарну допомогу для збройних сил, правоохоронних органів тощо. Оскільки збройні сили не є елементом гуманітарного імперативу, але в реаліях гібридних воєн, спричинених цивілізаційними конфліктами, такий досвід має не аби яке значення для громадського, демократичного суспільства і потребує ретельного аналізу і правової оцінки.

Висновки до розділу 3

Опрацювання чисельних питань запобігання злочинності в галузі обігу гуманітарної допомоги, пов'язаних, зокрема, з презентацією основних стратегічних напрямів цього запобігання, дозволяє зробити такі висновки.

Розробка розроблення стратегій заходів запобігання злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги має за мету подолання суперечності між наявним практичним досвідом організації обігу гуманітарної допомоги в Україні і світі – з одного боку, і відсутністю на момент завершення цієї наукової розвідки єдиної інформаційно-аналітичної системи, яка б дозволила

здiяти данi про iснуючi потреби, аналізувати наявні ресурси та визначати оптимальні джерела їх задоволення, підвищити професійну спроможність обробляти потоки гуманітарної допомоги, які надходять із національних та міжнародних джерел. У дослідженні аргументовано низку системних проявів неправомірної поведінки, кримінальних правопорушень у сфері обігу гуманітарної допомоги не лише у сфері господарських правовідносин, у контексті яких розроблено статтю 201² Кримінального кодексу України, але й в інших сферах суспільно-політичних та соціально-економічних правовідносин. У дисертації запропоновано трирівневу модель, в якій перший рівень – правовиховні заходи з підвищення інформаційної культури і правової обізнаності учасників обігу гуманітарної допомоги. Зміст цього рівня утворюють достовірні дані про надходження, розподіл, цільове використання гуманітарної допомоги з урахуванням культурно обумовлених і стихійних компонентів правової соціалізації громадян України в умовах провадженого воєнного стану в ситуації фактичної гібридної війни із застосуванням технологій маніпулювання громадською думкою, множення неправдивої інформації чи викривлення конкретних фактів. Другий рівень запропонованої моделі передбачає систематичну роботу державних інституцій щодо проведення заходів із формування правосвідомості і підвищення правової культури учасників обігу гуманітарної допомоги. На цьому рівні передбачено практичні кейси з розроблення відповідних регламентів для запобігання чи подолання проявів латентності злочинності в означеній сфері. У запропонованій моделі відображено способи втілення праксеологічного і компетентнісного підходів на цьому рівні. Особливу увагу спрямовано на формування практик прояву соціальної доброчесності усіх категорій населення України. Третій рівень запропонованої стратегії заходів – інноваційний, що контекстно визначається на підставі вимог Основного гуманітарного стандарту і Гуманітарної хартії. На цьому рівні передбачено заходи щодо інформування з правоосвітньою і правовиховною метою, а також – з метою соціальної пропаганди, реальних практик особистої участі

громадян у свідомій підтримці охоронних правових норм щодо відповідального і цільового використання гуманітарної допомоги, долучення до відкритого моніторингу якості надання гуманітарної допомоги і реагування на скарги від учасників обігу такої допомоги, розробленні заходів оперативного реагування на зміни в запитах на різні види гуманітарної допомоги, особливо на територіях, наближених до бойових дій, деокупованих населених пунктах. На цьому рівні в правоосвітніх заходах ми виходимо з позиції доцільності використання позитивного досвіду Циклу гуманітарної програми 10 Examples of Humanitarian Aid. Emmaline Soken-Huberty, комплексних програм ACAPS Thematic Report, Considering digital assets for humanitarian cash-based transfers (CCAF), IASC (the Inter-Agency Standing Committee). Так, у дослідженні зазначено про осмислення того факту, що гуманітарна допомога поряд з місією порятунку життя і реалізації права на гідне життя в світі поєднується з допомогою для відновлення громад, населених пунктів, малого і середнього бізнесу, що вкрай значуще для України. Такі стратегічні заходи сприятимуть підвищенню соціальної і економічної стабільності, утвердженню миру і об'єктивують поступове зникнення потреби в гуманітарній допомозі.

У презентованій схемі 3.10 ураховано комплексний підхід, а саме узгодження процесів аналізу, планування, розподілу наявних ресурсів, упровадження, моніторингу обігу і поточних результатів, оцінку і звітність щодо реалізації запитів і потреб в гуманітарній допомозі широким колом учасників її обігу. В дисертації наголошено, що для запобігання прогресуванню злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги слід забезпечити прозорий зв'язок між постачанням гуманітарної допомоги колективними одержувачами і особою набувачем у статусі кінцевого набувача такої гуманітарної допомоги, канали інформування учасників обігу гуманітарної допомоги щодо заходів запобігання правопорушень, пов'язаних з обігом і використанням такої допомоги, оприлюднення вироків суду і законних рішень по відношенню до винних у таких правопорушеннях,

запровадження засобів для підтримки довіри населення до отримувачів і отримувачів-набувачів такої допомоги в Україні і за кордоном (наприклад, процедури маркування товарів гуманітарної допомоги, процедур проведення аудиту; розроблення організаційних регламентів вивчення міри задоволеності нагальних потреб осіб, які потребують гуманітарної допомоги в і перебувають у місцях, найбільш постраждалих від кризи, інше).

Для вирішення суперечності між наявним унормуванням процесів розподілу, видачі, обліку залишків, цільового використання гуманітарної допомоги в Україні і цариною міжнародного права в галузі прав людини, міжнародного права з питань захисту прав біженців і міжнародного гуманітарного права у ході дослідження було розроблено проєкт короткострокової програми підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів, посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування. Зміст цієї програми також доцільно використовувати для проведення інформаційних сесій з особами, які долучені до обігу гуманітарної допомоги в Україні, у тому числі – для надавачів, отримувачів, отримувачів-набувачів гуманітарної допомоги. Запланований обсяг змісту розробленої програми становить 1 кредит ЄКТС, назва програми: «Національне законодавство, Гуманітарна Хартія і мінімальні стандарти при наданні гуманітарної допомоги в системі заходів запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги».

У змістовій частині розробленої програми підвищення кваліфікації (проєкту) втілено компетентнісний підхід, зокрема визначено п'ять груп компетентностей і відповідно до них – очікувані результати. Практична спрямованість змісту запропонованої програми підвищення (проєкту) передбачає розв'язання слухачами такої програми професійних кейсів, розроблення організаційних регламентів, тематичні дискусії, самостійне виконання практичних завдань одноосібно чи в групі, у співпраці з волонтерами, практиками, представниками донорських, благодійних, громадських організацій. Також у проєкті передбачено багатоканальну

комунікацію в умовах сингулярності правового поля, як на національному, так і міжнародному рівнях, зокрема на прикладі використання індивідуально зорієнтованих технологій з елементами гуманітарного коучингу, наприклад: розроблення проєкту на основі сформованого регіонального запиту, розроблення грантової заявки соціально значимого проєкту чи такого, що спрямований на відновлення громади, архітектури малого і середнього бізнесу.

У розділі конкретизовано перспективи оновлення змісту цієї програми підвищення кваліфікації. Зокрема зроблено наголос на доцільності бачимо розроблення стратегій співпраці організаторів – надавачів такої освітньої послуги – з організаціями, установами, людьми, які долучені до збору, координації руху, зберігання, обліку, розподілу і моніторингу щодо цільового використання гуманітарної допомоги для Збройних Сил України, правоохоронних органів тощо. Звернено увагу на той факт, що Збройні Сили України не є елементом гуманітарного імперативу у національному законодавстві. Однак у реаліях гібридних воєн, спричинених цивілізаційними конфліктами, такий досвід має перспективне значення для утвердження цінностей громадського, демократичного суспільства, тож потребує ретельного аналізу і правової оцінки.

Матеріали розділу висвітлено у публікаціях автора [67; 70, додаток А].

ВИСНОВКИ

Отже, з опорою на аксіологічний міждисциплінарний, системний емерджентний підходи досліджено проблему запобігання злочинності в галузі обігу гуманітарної допомоги, здійснено відповідний кримінологічний аналіз стану злочинності, тому числі латентної злочинності в означеній сфері.

Дослідженням встановлено, що стан наукової розробки проблеми злочинності в галузі обігу гуманітарної допомоги в теоретичному обґрунтуванні передбачає опору на завершені дослідження і академічні висновки В. Голіни, В. Лихолоб, В. Василевич, М. Яцишин, інших, які зробили наголос на соціальний феномен злочинності, положення Основного гуманітарного стандарту з якості та підзвітності, Гуманітарної хартії, які містять визначення видів і форм, принципів гуманітарної допомоги, критеріїв оцінки якості. Вивчення історичного аспекту гуманітарної допомоги як масштабної програми добровольчої гуманітарної місії на міжнародному і національному рівнях зорієнтовано на досвід забезпечення прав людини серед цивільного населення. Для прирощення наукового знання в обраній галузі знань виділено блоки кримінологічної дискусії: приватний (потреба доцільної персоналізації учасників – надавачів, отримувачів і набувачів гуманітарної допомоги; відсутність принципів і чітких об'єктивних критеріїв виділення форм і видів гуманітарної допомоги; попередження героїзації і трагізації надання гуманітарної допомоги для попередження поширення віктимізації злочинності у цій сфері), інституційний (діагностування проблем в конкретному регіоні, систему заходів запобігання, профілактики злочинності з огляду на соціокультурний контекст конкретного регіону, громади, запобігання корупційних ризиків), організаційно-технічний (застосування інноватики в технологічних процесах обробки даних і обліку усіх операцій з гуманітарною допомогою, використання сучасних методів документообігу, цифровізацію звітності і комунікаційних процесів, гнучкість координації і управління).

У цьому дослідженні основне поняття гуманітарної допомоги визначено так: це цільова адресна безоплатна допомога тим, хто її потребує, тимчасова підтримка для поліпшення життя чи полегшення страждань людей. Визначено перспективу розмежування термінів гуманітарної допомоги і гуманітарної діяльності, що сприятиме активізації меценатства, як виду благодійної діяльності. Також потребує нормування термін гуманітарної допомоги для розвитку.

Ознаки гуманітарної допомоги: цільовий характер, адресність, безоплатність, безповоротність, безкорисливість, добровільність, усвідомленість необоротності такої допомоги.

Виділено форми і види гуманітарної допомоги у національному законодавстві, а саме: натуральну, грошову допомогу, добровільне виконання робіт, безоплатне надання послуг. Обґрунтовано пропозицію удосконалення переліку форм: технічний супровід, що забезпечував би доступність такої допомоги, безпеку тих осіб, які здійснюють доставку гуманітарної допомоги, логістику, фінансування і технічну підтримку гуманітарної діяльності; моніторинг актуальних потреб, рівня задоволеності потреб людей, розроблення стратегій і програм забезпечення ефективності обігу гуманітарної допомоги. Види гуманітарної допомоги: вода, водопостачання; їжа, харчування; медична допомога в широкому розумінні; притулок, організація розміщення, надання тимчасового чи постійного житла, допомога соціально вразливим категоріям, допомога біженцям (як окремий комплексний вид, що може включати усі зазначені) тощо.

Спільними принципами гуманітарної допомоги визначено: гуманності (фундаментальний), незалежності, єдності та універсальності, неупередженості, незалежності, недискримінації. Потребує додаткового розроблення принцип інклюзивності.

Кримінологічний аналіз здійснено за напрямками вивчення причин зловживання на етапі визначення потреби в гуманітарній допомозі і визначення конкретного кінцевого адресата; формування інформаційного

каналу для забезпечення прозорості, відкритості здійснення благодійності і надання гуманітарної допомоги; розроблення системи звітування отримувачами гуманітарної допомоги перед надавачами такої допомоги за принципом відповідності реальній дійсності; вивчення світового і національного досвіду запобігання злочинності в галузі гуманітарної допомоги.

У дослідженні конкретизовано кількісні показники злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги, зокрема зазначено про досудове розслідування 443 кримінальних проваджень за статтею 201² Кримінального кодексу України, понад 200 кримінальних проваджень щодо неправомірних дій з гуманітарною допомогою за іншою кримінально-правовою кваліфікацією, а саме такі, які передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, статтями 210, 354, 364, 364¹, 365², 368–369² Кримінального кодексу України; найчисельнішими визначено такі, що порушено за статтями 185 – крадіжка, 190 – шахрайство. У якісній характеристиці виділено ознаки непевності вимірювань, обумовленості географічних показників фактом територіального розташування гуманітарних хабів і відповідних координаційних центрів, темпоральності кримінальних правопорушень у сфері обігу гуманітарної допомоги.

Кримінологічну характеристику особи злочинця у сфері обігу гуманітарної допомоги здійснено контекстно узагальнення емпіричних даних (статистичні звіти Офісу Генерального прокурора за 2014–2022 рр., аналітичні довідки щодо проблемних питань визначення видів, розподілу, зберігання і використання гуманітарної допомоги, матеріали кримінальних проваджень, розглянутих судами (понад 120), вироки судів (понад 80), опитування (понад 100) рандомно обраних респондента. У соціально-демографічних ознаках набув виразного значення статус внутрішньо переміщеної особи, поява соціальної ролі волонтера і псевдоволонтера. Соціально-психологічні ознаки особи злочинця визначається залежною від безструктурного управління, маніпуляцій, конструювання соціальної

свідомості на основі хибних стереотипів. Розкрито моральні, кримінально-правові ознаки: наявність судимості, злочинний досвід, рівень правової обізнаності, інтенсивність злочинної діяльності, поведінка під час відбуття покарання тощо.

Дослідженням встановлено, що запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги доцільно здійснювати з урахуванням детермінанти встановлення інформаційної причинності і залежності від цього аспекту наслідкових зв'язків, елементів вірогідності і відображення механізму злочину, конкретизації способів захищеності особи – учасника в ролі отримувача чи набувача гуманітарної допомоги, узгодження її інтересів з інтересами держави, суспільства, природного довкілля.

Під час виділення напрямів запобігання злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги запропоновано трирівневу стратегію заходів: розвиток інформаційної культури, формування правосвідомості і вдосконалення правової культури, моніторингу якості. За цими рівнями запропоновано розроблення змісту і організаційних регламентів відповідних заходів. Для підвищення рівня обізнаності з принциповими положеннями обігу гуманітарної допомоги і світовими стандартами якості і підзвітності розроблено проєкт короткострокової програми підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів, посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших осіб, які долучені до обігу гуманітарної допомоги в Україні на різних рівнях, у тому числі потенційно представників надавачі, отримувачів, отримувачів-набувачі гуманітарної допомоги обсягом 30 год., 1 кредит ЄКТС, «Національне законодавство, Гуманітарна Хартія і мінімальні стандарти при наданні гуманітарної допомоги в системі заходів запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги».

Це дослідження не вичерпує усі аспекти заявленої проблеми. Подальшого розроблення, наукового обґрунтування і практичної реалізації потребують питання правового і організаційного нормування пробаційних

програм для виконання вироків за статтею 201² Кримінального кодексу України, розроблення законопроектних ініціатив, спрямованих на унормування принципів надання, розподілу, отримання, використання гуманітарної допомоги, розроблення процедурних моментів реєстрації і моніторингу якості гуманітарних програм для відновлення і розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 10 Examples of Humanitarian Aid. Emmaline Soken-Huberty. 24 Jan 2022 – 7 May 2023. URL : <https://www.humanrightscareers.com/issues/examples-humanitarian-aid/> (дата звернення: 10.06.2023)
2. ACAPS Thematic Report – Ukraine Bridging humanitarian response, 25 May 2022. *Format: Analysis; Source. ACAPS.* URL : <https://reliefweb.int/report/ukraine/acaps-thematic-report-ukraine-bridging-humanitarian-response-25-may-2022>
3. Considering digital assets for humanitarian cash-based transfers. (CCAF). URL : <https://www.jbs.cam.ac.uk/faculty-research/centres/alternative-finance/publications/considering-digital-assets-for-humanitarian-cash-based-transfers/> (дата звернення: 10.02.2023)
4. Core Humanitarian STANDARD. *CHS Guidance Notes and Indicators. Published by CHS Alliance The Sphere Project Groupe URD First edition 2015.* URL : <http://www.corehumanitarianstandard.org/>
5. Emanuela-Chiara Gillard. The law regulating cross-border relief operations. *IRRC*, Vol. 95, No. 890, Summer 2013, pp. 351–382.
6. Götz, Norbert. The Good Plumpuddings' Belief: British Voluntary Aid to Sweden During the Napoleonic Wars. *International History Review* 37 (3). (2014). P. 519–539. [doi:10.1080/07075332.2014.918559](https://doi.org/10.1080/07075332.2014.918559)
7. Humanitarian Response space. URL : <https://www.humanitarianresponse.info/en/programme-cycle/space> (дата звернення: 12.04.2023)
8. Humanitarian Response space. URL : https://response.reliefweb.int/?_gl=1*_widwo2*_ga*Njg4MjI1ODIyLjE2OTU1MjQyNTc.*_ga_E60ZNX2F68*MTY5NTUyNDI1Ni4xLjAuMTY5NTUyNDI1Ni42MC4wLjA. (дата звернення: 10.02.2023)
9. IASC (the Inter-Agency Standing Committee). URL: <https://interagencystandingcommittee.org/> (дата звернення: 12.02.2023)

10. Jakovljević B. The right to humanitarian assistance – Legal aspects. *International Review of the Red Cross*. 1987. № 27(260). P. 469–484.
11. Jelena Pejic. The right to food in situations of armed conflict: The legal framework, *IRRC*, Vol. 83, No. 844, December 2001. P. 1097–1110.
12. Meest Polska організує доставку відправлень з гуманітарною допомогою в Україну. Веб-сайт «Meest Express». URL : <https://cutt.ly/iF8LTO> (дата звернення: 03.03.2022)
13. Michael Bothe, “Relief actions: The position of the recipient State,” in Frits Kalshoven (ed.), *Assisting the Victims of Armed Conflict and Other Disasters*, Martinus Nijhoff, Dordrecht, 1989. P. 91–98.
14. Rebecca Barber, “Facilitating humanitarian assistance in international humanitarian and human rights law,” *International Review of the Red Cross*. Vol. 91, No. 874, June 2009. P. 371–399. <https://doi.org/10.1017/S1816383109990154>
15. Rysaback-Smith H. History and Principles of Humanitarian Action. *Turkish Journal of Emergency Medicine*. 2015. № 15. P. 5–7.
16. Ukraine: Humanitarian Response Dashboard – January to April 2023. URL : https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-humanitarian-response-dashboard-january-april-2023?_gl=1*vpdjom*_ga*NTQ0NjA4ODAyLjE2OTA5MTAzNzg.*_ga_E60ZNX2F68*MTY5MDkxMDM3OC4xLjEuMTY5MDkxMDQ0MS42MC4wLjA
17. United24. *Ініціатива Президента України*. 2023. URL : <https://u24.gov.ua/uk> (дата звернення: 20.08.2023)
18. Авдєєва Т. За лаштунками згоди: скільки персональних даних коштує гуманітарна допомога? *Проект Асоціації УМДПЛ*. URL : <https://zmina.info/articles/za-lashtunkamy-zgody-skilky-personalnyh-danyh-koshtuye-gumanitarna-dopomoga1/> (дата звернення: 09.06.2023).
19. Айдинян А. В. Деякі особливості юридичної конструкції кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 Кримінального

кодексу України. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 4. С. 268–273.

20. Актуальні проблеми протидії корупції : монографія / за заг. ред. В.І. Борисова. Харків, 2012. 221 с.

21. Актуальні проблеми формування сучасної доктрини кримінального права України : монографія / В. Я. Тацій, Л. М. Демидова, В. І. Борисов та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, Л. М. Демидової, В. І. Борисова. Харків : Право, 2021. 632 с.

22. Аналітичний звіт. Проблемні питання у сфері здійснення гуманітарної допомоги в Україні. Сформовано командою урядово-громадської ініціативи «Разом проти корупції» станом на 26 червня 2018 року. Київ, 2018. 43 с.

23. Андрощук Б. Гуманітарний сектор в Україні: уроки, пройдені за рік повномасштабної війни. *Українська правда*. 28 лютого 2023 року. URL : <https://life.pravda.com.ua/columns/2023/02/28/253104/>

24. Антонович М. М. Право на гуманітарну допомогу під час збройного конфлікту і відповідальність за його порушення згідно з міжнародним правом. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Юридичні науки*. 2015. Т. 168. С. 93–98.

25. Антонюк Н. О. Поняття диференціації кримінальної відповідальності. *Право України*. Київ, 2019. № 9. С. 196–214.

26. Бабенко А. М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір : монографія. Одеса : ОДУВС, 2014. 416 с.

27. Бабенко А. М. Регіональний підхід в кримінології як метод вивчення злочинності. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. Кривий Ріг, 2013. №1 (52). С.151–159.

28. Бандурка О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: монографія / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов. Харків : ХНУВС, 2011. 308 с.

29. Бандурка О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов. Харків : НікаНова, 2012. 318 с.
30. Батиргарєєва В. С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми: монографія. Харків : Право, 2009. 576 с.
31. Батиргарєєва В., Бабенко А. Аналіз сучасної криміногенної ситуації в Україні як інформаційна модель для розробки стратегії зменшення можливостей вчинення злочинів. *Архів кримінології та судових наук*. Харків, 2020. № 1. С. 39–53. URL : <http://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/2258>
32. Батиргарєєва В.С. Виклики, що породила збройна агресія проти України: кримінологічний аналіз. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення : Збірники наукових праць, матеріали конференцій (семінарів, круглих столів)*. Київ, 2022. URL : <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/22589>
33. Богатирьов І. Г. Кримінологічні засади запобігання злочинності у великому місті на регіональному рівні : монографія / І. Г. Богатирьов, М. О. Кисильов. Бровари : ПФПА, 2010. 160 с.
34. Бойко А. М. Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (теоретико-кримінологічне дослідження): монографія. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. 380 с.
35. Бугайчук А. «Провокатори» і приховані мотиви: розмова із адвокатом про справи волонтерів щодо «продажу гуманітарки». URL : <https://sylappravdy.com/provokatory-i-pryhovani-motyvy-rozmova-iz-advokatom-pro-spravy-volonteriv-shhodo-prodazhu-gumanitarky/> (дата звернення : 22.09.2022)
36. В Україні зникло 653 партії гуманітарних вантажів військового призначення — митниця. URL : <https://www.epravda.com.ua/news/2023/06/15/701226/> (дата звернення: 15.06.2023)
37. Василевич В. В. Кримінологічна політика України : *монографія*. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 434 с.

38. Василенко О. Міжнародна гуманітарна допомога для України: перемоги та виклики.
URL : https://lb.ua/blog/oleksandra_vasylenko/525144_mizhnarodna_gumanitarna_dopomoga.html (дата звернення: 03.08.2022)

39. Велика українська кримінологічна енциклопедія. У 2 т. Т. 2: М-Я / редкол.: В.В. Сокурєнко (голова), О.М. Бандурка (співголова) та ін. ; наук. ред. О.М. Литвинов. Харків : Факт, 2021. 870 с.

40. Венедіктова І. Бізнес на «гуманітарці» – злочин.
URL : <https://www.facebook.com/VenediktovaIryna/posts/383122677158740>
(дата звернення: 06.05.2022)

41. Вибіркова гуманітарна допомога: МТВ-плюс М.
URL : <https://www.youtube.com/watch?v=3FWr9onzbt> (дата звернення: 06.08.2022)

42. Використали понад 2 млн грн пожертв на Збройні Сили України для власного збагачення – підозрюють двох псевдоволонтерів на Тернопільщині. *Офіційний сайт Тернопільської обласної прокуратури.*
URL : <https://tern.gp.gov.ua/ua/news.html? m=publications& t=rec&id=313336>
(дата звернення: 11.05.2022)

43. Вирок Галицького районного суду Івано-Франківської області від 16 листопада 2022 року м. Галич у справі № 341/1155/22. .
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107335344>

44. Вирок Дарницького районного суду м. Києва від 25 липня 2022 р. у справі № 753/6172/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105394235>

45. Вирок Деснянського районного суду м. Києва від 11 серпня 2022 року у справі № 754/5900/22.
URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105695549>

46. Вирок Залізничного районного суду м. Львова від 30 червня 2022 року у справі № 462/2914/22.
URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105018428>

47. Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області, м. Івано-Франківськ, від 20 грудня 2022 року, у справі № 344/13926/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107959870>

48. Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 27 грудня 2022 р. у справі № 202/8980/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108158673>.

49. Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 13 березня 2023 року у справі № 202/3729/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109561194>

50. Вирок Калинівського районного суду Вінницької області від 13 квітня 2023 року у справі № 132/949/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110273820>

51. Вирок Калуського міськрайонного суду Івано-Франківської області, м. Калуш, від 08.06.2023 року у справі № 345/533/23. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111387092>

52. Вирок Київського районного суду м. Полтави від 08.12.2022 року, м. Полтава у справі № 552/6275/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107851678>

53. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 18 квітня 2023 р. у справі № 953/2709/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110275820>

54. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської від 22 травня 2023 року, м. Луцьк, у справі № 161/10333/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111015558>

55. Вирок Московського районного суду м. Харкова від 02.12.2022, м. Харків, у справі № 643/2818/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107759586>

56. Вирок Надвірнянського районного суду Івано-Франківської області від 29 травня 2023 року, м. Надвірна, у справі № 348/878/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111187075>

57. Вирок Новосанжарського районного суду Полтавської області від 02 листопада 2022 року, смт Нові Санжари, у справі № 542/1444/22.
URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107085461>

58. Вирок Октябрського районного суду від 08 листопада 2022 року, м. Полтави у справі № 554/7806/22.
URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107261265>

59. Вирок Октябрського районного суду м. Полтави від 17.10.2022 року у справі № 554/10647/22.
URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106777487>

60. Вирок Полтавського районного суду Полтавської області від 20.09.2022 року у справі № 545/1440/22.
URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106337882>

61. Вирок Сихівського районного суду м.Львова від 12.04.2023 року у справі № 464/1301/23. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110207631>

62. Вирок Смілянського міськрайонного суду Черкаської області 26 грудня 2022 року у справі № 703/1887/22.
URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108068366>

63. Вирок Тарутинського районного суду Одеської області, смт Тарутине, від 12 жовтня 2022 року, у справі № 753/6172/22.
URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106710114>

64. Вирок Франківського районного суду м. Львова від 20.07.2023, м. Львів, у справі № 465/5322/23.
URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112329541>

65. Відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. 5 липня 2023.
URL : <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/>

66. Відповідальність за продаж гуманітарної допомоги.
URL : <https://wiki.legalaid.gov.ua/images/4/40/%D0%92%D1%96%D0%B4%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D1>

[%80%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D0%B6 %D0%B3%D1%83%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%97 %D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%B8.png](#) (дата звернення: 12.07.2023)

67. Волков С. Відповідальне використання гуманітарної допомоги: напрями соціально-правового дискурсу. *Комплексний підхід до модернізації науки: методи, моделі та мультидисциплінарність*: матеріали III Міжнародної наукової конференції, м. Житомир, 18 серпня, 2023 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2023. С. 78–80. DOI: <https://doi.org/10.36074/mcnd-18.08.2023>. URL : <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/issue/view/18.08.2023/36>

68. Волков С. Гуманітарна допомога в Україні: сучасні виклики. *Юридичний науковий електронний журнал*. Запоріжжя, 2023. № 8. С. 332–334. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-8/77>

69. Волков С. Запобігання злочинності у царині використання цифрових активів для гуманітарних грошових переказів. *Перспективні напрями розвитку кримінальної юстиції в цифрову еру* : матеріали Всеукр. заоч. наук.-практ. конф. (м. Харків, 24 лип. 2023 р.) : електрон. наук. вид. / редкол.: В. С. Батиргарєєва (голова), Н. В. Глинська, Д. П. Євтєєва ; [уклад.: Н. В. Глинська, Д. І. Клепка]. ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України, Від. дослідж. проблем кримін. процесу та судоустрою. Харків : Право, 2023. С. 49–51. URL : <http://surl.li/npuda>

70. Волков С. Міжнародна гуманітарна допомога для України: кримінологічний дискурс. *Прикарпатський юридичний вісник*. Івано-Франківськ, 2023. № 3. С. 70–74. URL : <https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2023.14>

71. Волков С. Особливості здійснення кримінально-виконавчої діяльності в установах виконання покарань в умовах карантину. *Матеріали наукової конференції за результатами роботи фахівців Науково-дослідного*

інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України за фундаментальними темами у 2018 р. (м. Харків, 26 берез. 2019 р.) / редкол.: В. С. Батиргарєєва, В. І. Борисов, Д. П. Євтеєва та ін. Харків : Право, 2019. С. 204–206. URL : <http://surl.li/ofjth>

72. Волков С. Особливості здійснення кримінально-виконавчої діяльності в установах виконання покарань в умовах карантину. *Правові засади епідемічної безпеки: виклики та перспективи* : матеріали інтернет-конференції (м. Полтава, 29 квіт. 2020 р.). Харків : Право, 2020. С.52–55. URL : <http://surl.li/afcvb>

73. Волков С. Принципи гуманітарної допомоги. *Право і суспільство*. Дніпро, 2023. № 4. С. 249–254. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.4.37> URL : http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/4_2023/37.pdf

74. Голіна В. В. Вибрані праці. Харків: Право, 2020. 592 с.

75. Голіна В. В. Світова злочинність: сучасні тенденції та стратегії протидії / В. В. Голіна, М. Г. Колодяжний. *Вісник академії правових наук*. Харків, 2015. №2. С. 92–100.

76. Голіна В. В. Запобігання злочинності в Україні : навч. посіб / В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2007. 107 с.

77. Голіна В. В. Попередження злочинності правоохоронними органами / навч. посіб. Київ : УМК ВО, 1991. 92 с.

78. Головкін Б.М. Кримінологія : підручник. Харків : «Право», 2020. 384 с.

79. Головкін Б.М. Про детермінацію злочинності. *Часопис Київського університету права*. Київ, 2020. № 1. С. 274–280. DOI: [10.36695/2219-5521.1.2020.55](https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2020.55)

80. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV. 01.08.2022. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

81. Грищук В. К. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження : монографія / В. К. Грищук, О. Ф. Пасека. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 248 с.

82. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід : монографія / В. В. Голіна, М. Г. Колодяжний, С. С. Шрамко та ін. ; за заг. ред. В. В. Голіни, М. Г. Колодяжного. Х. : Право, 2017. 284 с.

83. Гуманітарна допомога Червоного Хреста. URL : <https://redcross.org.ua/> (дата звернення: 15.08.2023)

84. Гуманітарна допомога. *Велика українська енциклопедія*. URL : <https://vue.gov.ua/%D0%93%D1%83%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%B0> (дата звернення: 21.03.2022)

85. Гуманітарна допомога: документальне оформлення, бухгалтерський облік, звітування. *Настанови для ОГС*. Київ: УНЦПД, 2022. 34 с.

86. Гуманітарна катастрофа чи гуманітарна голка – дві сторони однієї медалі: доступ до гуманітарної допомоги в умовах збройного конфлікту на сході України / О. А. Біда, А. Б. Блага, О. А. Мартиненко, М. Г. Статкевич; за заг. ред. А.П. Буценка / *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. Київ, КИТ, 2016. 54 с. С. 4. URL : https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2016/06/Press_Humanitarian_aid_reportUKR.pdf

87. Гуманітарна Хартія і мінімальні стандарти при наданні гуманітарної допомоги. *Проект «Сфера»*. *The Sphere Project Copyright@The Sphere Project* 2011. 470 с. URL : <http://spherestandards.org/>

88. Даньшин І. М. Усталені форми злочинності (кримінологічний нарис). Харків : Акта, 2002. 147 с.

89. *Державне бюро розслідувань 2022-2023*. URL : <https://dbr.gov.ua/> [ДБР викрило керівництво відомої мережі військових магазинів на махінаціях з гуманітарною допомогою для ЗСУ. *Офіційний сайт Державного бюро*

розслідувань. URL : <https://dbr.gov.ua/news/dbrvikrilo-kerivnictvo-vidomoi-merezhi-vijskovih-magaziniv-na-mahinaciyah-z-gumanitarnoyu-dopomogoyu-dlya-zsu>] (дата звернення: 22.07.2022)

90. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні / В. В. Голіна, С. Ю. Лукашевич, М. Г. Колодяжний; за заг. ред. В. В. Голіни. Харків: Право, 2012. 304 с.

90а. Державна судова адміністрація України 2022-2023. URL : <https://dsa.court.gov.ua/dsa/>

91. Джужа О.М., Моїсєєв Е.М., Василевич В.В. Кримінологія: навч. посіб. Київ : Атіка, 2001. 368 с.

92. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_200

93. Дослідження: понад половина отримувачів гуманітарної допомоги в Україні потребують додаткової підтримки. URL : <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4602828-ukraina-otrymala-170-mlrd-dopomohy-doslidzhennia> (дата звернення: 08.08.2023)

94. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінально-правова заборона щодо незаконного використання гуманітарної допомоги: сумнівна законодавча новела. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. Івано-Франківськ, 2022. Вип. 2 (98). С. 99–115.

95. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Про рекриміналізацію товарної контрабанди в контексті євроінтеграційних прагнень України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. Сєвєродонецьк, 2021. Вип. 3. С. 75–94.

96. Дудоров О., Мовчан Р., Каменський Д. Кримінальна відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги: проблеми кваліфікації та вдосконалення законодавства. *Науковий вісник*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Дніпро, 2023. № 1. С. 21-37. DOI: 10.31733/2078-3566-2023-1-21-37

97. Єдина служба правової допомоги. [Аналітична довідка щодо проблемних питань визнання вантажів гуманітарною допомогою]. *Електронні дані. Прийняття рішення Мінсоцполітики про визнання вантажів гуманітарною допомогою*: URL : <https://3222.ua> (дата звернення: 12.02.2023)

98. Єлігулашвілі М., Козорог О., Короткий Т. та ін. Вивчаючи міжнародне гуманітарне право. Київ; Одеса: Фенікс, 2019. 144 с.

99. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ : «Ін Юре», 2007. 424 с.; Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. Київ: «Ін Юре», 2007. 712 с.; Кн. 3: Практична кримінологія. Київ : «Ін Юре», 2008. 320 с.

100. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» : від 05 липня 2012 року № 5073-VI. Дата оновлення: 16.04.2022. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>

101. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги»: від 24.03.2022 № 2155-IX. *Голос України*. 02.04.2022. № 74. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#Text>

102. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період воєнного стану»: від 03.03.2022 № 2118-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 33. Стор. 26. Ст. 1721. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>

103. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 № 3236- VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 42. Ст. 435.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>
104. Закон України «Про гуманітарну допомогу». Документ 1192-XIV, чинний, поточна редакція від 31.03.2023.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text>
105. Закон України «Про офіційну статистику». Документ 2524-IX, чинний, поточна редакція від 16.08.2022.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2524-20#n350>
106. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
107. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. / В. В. Голіна. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
108. Звичаєві норми міжнародного гуманітарного права. Передм. Т.Р. Короткий, Є.В. Лук'янченко ; вступ. стаття М.М. Гнатовський. Одеса : Фенікс, 2017. 40 с.
109. Зелінський А. Ф. Кримінологія : навч. посіб. Харків : Рубікон, 2000. 240 с.
110. Зменшення можливостей вчинення злочинів: стратегічний підхід : монографія / за заг. ред. В. В. Голіни. Харків : Право, 2020. 287 с.
111. Інструкція по наданню та отриманню гуманітарної допомоги під час введення воєнного стану в Україні. URL : <https://iacassembly.org/uk/uvagay-sim-xto-zajmayetsya-gumanitarnoyu-dopomogoyu/> (дата звернення: 29.03.2022.)
112. Калініна А. В. Інформаційна безпека особи в умовах воєнного стану. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки*: мат-ли Міжнар. наук-практ. конф. молодих науковців, аспірантів і здобувачів вищої освіти.(м. Рівне, 11–12 трав.). Рівне, 2022. С. 384–386.

113. Калініна А.В. Злочинність іноземців та осіб без громадянства в Україні: кримінологічна характеристика і стратегія запобігання: монографія [наук. Ред. В. В. Голіна]. Харків : Право, 2019. 304 с.

114. Кальман О. Г. Стан і головні напрямки попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні та прикладні проблеми: монографія. Харків : Гімназія, 2003. 352 с.

115. Карчевський М. В. Інформація та кримінально-правове регулювання: синхронізація. *Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання*: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 11 трав. 2023 р. / [редкол.: Л. М. Демидова (голов. ред.), Н. В. Шульженко та ін.]. Харків : Право, 2023. С. 67–76. DOI: <https://doi.org/10.31359/9789669985552>

116. Карчевський М. В. Протидія злочинності в Україні у форматі DATA SCIENCE. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. Івано-Франківськ, 2022. № 2(98). С. 202–227. URL : <https://doi.org/10.33766/2524-0323.98.202-227>

117. Карчевський М. Протидія злочинності в Україні : інфорграфіка : інтерактивний довідник. Версія 3.0. 2023. URL : <https://karchevskiy.com/i-dovidnyk/>

118. Ківенко Н. В. Філософсько-психологічні підвалини кримінології як науки: монографія: у 3 т. / Н. В. Ківенко, І. І. Лановенко, П. В. Мельник. Київ, 2001. 678 с.

119. Коваль Н.О. Підстави та порядок переміщення гуманітарної допомоги через митний кордон України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2014. 19 с.

120. Кодекс поведінки Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця і неурядових організацій при наданні допомоги у випадку стихійних лих і катастроф. URL : <https://redcross.org.ua/about-urcs/movement/> (дата звернення: 10.04.2023)

121. Кодекс цивільного захисту України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2013, № 34-35, ст.458. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>

122. Козіна В. Благодійна (гуманітарна) допомога для ТГ: правові аспекти. Вебінар 07.06.2023. *Презентаційний матеріал Програми Ради Європи «Посилення доброго демократичного врядування і стійкості в Україні»*. [не опубл.] 39 слайдів.

123. Колб О. Г. Про деякі кримінально-правові заходи запобігання розкраданням майна, отриманого волонтерськими організаціями України. *Юридичний науковий електронний журнал*. Запоріжжя, 2022. № 4. С. 317–319.

124. Колодяжний М. Г. Запобігання злочинності в Україні під час війни: кримінологічні аспекти. *Діяльність державних органів в умовах воєнного стану*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. онлайн-семінару (Кривий Ріг, 29 квіт. 2022 р.). Кривий Ріг, 2022. С. 75–77.

125. Колодяжний М. Г. Насильницькі вимагання майна в Україні: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання / за ред. В. В. Голіни. Харків : Кроссруд, 2010. 288 с.

126. Колодяжний М. Г. Сучасний зарубіжний досвід громадського впливу на злочинність : монографія ; за ред. В. В. Голіни. Харків : Право, 2017. 252 с.

127. Колодяжний М. Г. Стратегія зменшення можливостей учинення злочинів: зарубіжні реалії, перспективи запровадження в Україні : монографія. Харків : Право, 2018. 228 с.

128. Конвенція про захист цивільного населення під час війни Женева, 12 серпня 1949 року. Документ 995_154. Редакція від 08.02.2006. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

129. Конгреси ООН щодо попередження злочинності і кримінального правосуддя: *збірка матеріалів в 3 кн.* Кн. 1. НАПрНУ, НДІ ВПЗ імені

академіка В.В. Сташиса. Кол. укл: В. В. Голіна, М. Г. Колодяжний. Київ : Ред. журн. «Право України, Харків : Право, 2013. 188 с.

130. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

131. Коротко про ООН. Надання гуманітарної допомоги. 2021. URL : <https://web.archive.org/web/20110707192230/http://www.un.org>

132. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування. За ред. М. І. Хавронюка. Київ : Москаленко О. М., 2019. 464 с.

133. Корупційні та інші ризики у процедурах забезпечення державою гуманітарною допомогою в умовах воєнного стану. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL : <https://drive.google.com/file/d/187TRkwQhxSsjjGENc3NaYlmhzHV-zOB/view> (дата звернення: 01.06.2022.)

134. Костенко О. М. Культура і закон – у протидії злу: монографія. Київ : Атіка, 2008. 352 с.

135. Костенко О.М. Людський фактор у праві (дослідження з позиції соціального натуралізму). Вісник Академії правових наук України. Харків, 2005. № 3. С. 20–30.

136. Костін М.І., Шаповал А.О., Давиденко П.О. Проблемні аспекти надання міжнародної гуманітарної допомоги Україні в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. Запоріжжя, 2022. № 11. С. 122-125. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/25>

137. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*, 2001, № 25-26, ст.131. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3920>

138. Кримінологічна віктимологія : навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Джужи. Київ : Атіка, 2006. 352 с.

139. Кримінологія : підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін. ; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2014. 440 с.
140. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Харків : Право, 2009. 288 с.
141. Кримінологія: Підручник для студентів вищ. навч. закладів / О.М. Джужа, Я.Ю. Кондратьєв, О.Г. Кулик, П.П. Михайленко та ін.; За заг. ред. О.М.Джузи. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 416 с.
142. Кришевич О. В. Кримінальна відповідальність за нецільове використання гуманітарної допомоги чи один з видів шахрайства. *Вісник Асоціації кримінального права України*. електрон. наук. вид. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». Харків : 2022. № 1. С. 173–183. DOI : <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.17.258361>
143. Кулик О. Г. Злочинність в Україні на початку ХХІ століття : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 272 с.
144. Куцевич М. П. Проблеми кримінальної відповідальності за ст. 201-2 КК України «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги». *Соціологія права*. Київ : Видавничий дім Гельветика, 2022. Вип. 1–2. С. 48–57.
145. Литвинов О. М., Данильченко Ю. Б. Кримінологічний простір: шлях до синергії. *Вісник кримінологічної Асоціації України*. 2022.№1(26). С. 87 – 87. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1d0c4b22-ec35-48fd-a540-2ff1e4efa2a1/content>
146. Лихолоб В. Г. Органи внутрішніх справ у боротьбі зі злочинністю: (морально-правовий аспект реалізації закону). Київ: Вища школа, 1991. 219 с.

147. Ломака О. Ви чесний волонтер чи благодійник? Як займатися доброю справою та не порушувати закон.

URL : <https://juscutum.com/kriminalne-pravo-ta-bezpekabiznesu/ua/tpost/s7kyfuy191-vi-chesnii-volonter-chi-blagodinik-yak-z>

(дата звернення: 10.04.2022)

148. Луценко Ю., Денисенко М. Протидія злочинності в умовах воєнного стану: теоретико-правові проблеми. *Прикарпатський юридичний вісник*. Одеса, 2022. Випуск 3(44). DOI

: <https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2022.16>

149. Львів та Чернівці – найбільші відправники гуманітарної допомоги залізницею». *Facebook-сторінка Укрзалізниці* URL :

<https://www.facebook.com/Ukrzaliznytsia/posts/5409058795794531> (дата

звернення: 14.08.2023)

150. Мамка Г. Не фейк, а реальність. Куди повідомляти про факти розкрадання гуманітарної допомоги. URL :

<https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/ne-feyk-a-realnist-kudi-povidomlyati-pro-fakti-rozkradannya-gumanitarnoyi-dopomogi-.html> (дата звернення: 16.08.2023)

151. Марін О. Проблеми кримінально-правової оцінки незаконного використання гуманітарної допомоги за КК України. *Юридичний науковий електронний журнал*. Запоріжжя, 2022. № 6. С. 334-338. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/74>

152. Мельничок В.М. Криміналістична характеристика соціально-психологічних ознак особистості злочинця. *Юридична Україна*. Київ, 2008. № 11. С. 97–102.

153. Механізм надання державою гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану: *аналітична довідка*. Київ: Національне агентство з питань запобігання корупції, 2022. 75 с.

URL : <https://nazk.gov.ua/wpcontent/uploads/2022/07/Mehanizmy-nadannya-derzhavnoyu-gumanitarnoyidopomogy-v-umovah-voyennogo-stanu.pdf>

154. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44-45, № 46-47, № 48. Ст. 552.
155. Міжнародне право гарантує цивільним гуманітарну допомогу. *Право в умовах війни*. URL : <https://law-in-war.org/mizhnarodne-pravo-garantuye-czyvilnym-gumanitarnu-dopomogu/> (дата звернення: 10.03.2022)
156. Міжнародний білль про права людини. Виклад фактів / Харківська правозахисна група. Харків: Фоліо, 2004. 62 с.
157. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF%D0%B8#Text
158. Мовчан Р. О. Воєнні новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми : *монографія*. Київ : Норма права, 2022. 244 с.
159. Можливість провокації злочину в справах про незаконне використання гуманітарної допомоги (стаття 201-2 КК). URL : <https://www.hsa.org.ua/blog/mozlivist-provokaciyi-zlocinu-v-spravax-pro-nezakonne-vikoristannia-gumanitarnoyi-dopomogi-stattia-201-2-kk>
160. Музика А.А., Лашук Є.В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: *монографія*. Київ: Паливода А.В., 2011. 192 с.
161. Музика А.А., Родіонова Т.В. Значення місця вчинення злочину для встановлення причинного зв'язку між діянням і його наслідками. *Вісник Асоціації кримінального права України*. Харків, 2016. № 1 (6). С. 141–154.
162. Муравська Н. Як покарати тих, хто використовує гуманітарну допомогу та благодійні пожертви не за призначенням. URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/yak-pokarati-tihhto-vikoristovue-gumanitarnu-dopomogu-ta-blagodiyni-pozhertvi-ne-za-priznachennyam.html> (дата звернення: 27.06.2023)

163. На Львівській митниці ДФС розповіли про зникнення гуманітарних вантажів : *незалежне, інформаційно-аналітичне видання – громадський портал Львова ФОРПОСТ.*

URL : <http://forpost.lviv.ua/novyny/5644-na-lvivskii-mytnytsi-dfs-rozpovily-pro-znyknennia-humanitarnykh-vantazhiv> (дата звернення: 05.08.2022)

164. На Львівщині викрили схему ввезення авто під виглядом гуманітарної допомоги. URL : <https://www.032.ua/news/3451075/na-lvivsini-vikrili-shemu-vvezenna-avto-pid-vigladom-gumanitarnoidopomogi> (дата звернення: 26.08.2022)

165. Наказ Державної митної служби України «Про введення в дію Положення про порядок контролю за пропуском через митний кордон України вантажів гуманітарної допомоги» від 27 серпня 2000 р. № 466. URL : <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/3437>

166. Наказ Мінсоцполітики України «Про затвердження Переліку документів, які подаються для визнання вантажів (товарів), коштів, у тому числі в іноземній валюті, виконаних робіт, наданих послуг гуманітарною допомогою» від 06 квітня 2017 р № 573. URL : <https://zeleniy-list.od.ua/yak-pravilno-otrimati-gumanitarnoi-dopomogi/>

167. Наказ Мінфін України «Про затвердження деяких нормативно-правових актів з бухгалтерського обліку в державному секторі» від 29.12.2015 № 1219. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-16#Text>

168. Наказ Мінфін України «Про порядок бухгалтерського обліку гуманітарної допомоги» від 14.12.1999 № 298. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0915-99#Text>

169. Національне агентство з питань запобігання корупції. Антикорупційний портал. URL : https://antycorportal.nazk.gov.ua/risks/catalog/?tag_id=95 (дата звернення: 25.06.2023)

170. Національне агентство з питань запобігання корупції. Ввезення на митну територію України комерційних вантажів під виглядом

гуманітарної допомоги.
 URL : <https://antycorportal.nazk.gov.ua/risks/106/?print=1> (дата звернення: 24.06.2023)

171. Національне агентство з питань запобігання корупції. Використання посадовими особами військових адміністрацій, відповідальними за роботу з гуманітарною допомогою, свого становища для забезпечення відвантаження товарів гуманітарної допомоги на приватних складах. URL : <https://antycorportal.nazk.gov.ua/risks/114/> (дата звернення: 21.06.2023)

172. Національне агентство з питань запобігання корупції. Вимагання та отримання посадовими особами військових адміністрацій неправомірної вимоги за надання дозволу на виїзд за кордон військовозобов'язаних водіїв гуманітарних вантажів або прийняття таких рішень в умовах конфлікту інтересів. URL : <https://antycorportal.nazk.gov.ua/risks/108/> (дата звернення: 27.05.2023)

173. Національне агентство з питань запобігання корупції. Задоволення посадовими особами військових адміністрацій, інших державних органів приватних інтересів. URL : <https://antycorportal.nazk.gov.ua/risks/103/> (дата звернення: 27.07.2023)

174. Національне агентство з питань запобігання корупції. Задоволення приватних інтересів посадовими особами органів Державної митної служби України. URL : <https://antycorportal.nazk.gov.ua/risks/104/> (дата звернення: 27.05.2023)

175. Національне агентство з питань запобігання корупції. Зловживання з боку осіб, відповідальних за розподіл/ видачу/ використання гуманітарної допомоги, з метою задоволення приватних інтересів своїх або третіх осіб. URL : <https://antycorportal.nazk.gov.ua/risks/112/?print=1> (дата звернення: 27.06.2023)

176. Національне агентство з питань запобігання корупції. Зловживання посадовими особами обласних військових адміністрацій своїми

повноваженнями при видачі супровідних документів та розпізнавальних знаків для транспортних засобів, які перевозять гуманітарні вантажі. URL : <https://antycorportal.nazk.gov.ua/risks/112/?print=1> (дата звернення: 20.06.2023)

177. Національне агентство з питань запобігання корупції. Нездійснення належного обліку гуманітарної допомоги, яка надходить на склад, фіксування факту її видачі зі складу, обліку залишків гуманітарної допомоги на складі з метою задоволення приватних інтересів осіб, відповідальних за роботу складів. URL : <https://antycorportal.nazk.gov.ua/risks/115/> (дата звернення: 21.06.2023)

178. Національне агентство з питань запобігання корупції. Немає взаємодії між окремими обласними військовими адміністраціями та такими ініціативами «останньої милі», як «ЄДопомога» та «СпівДія». URL : <https://antycorportal.nazk.gov.ua/risks/118/> (дата звернення: 27.06.2023)

179. Національне агентство з питань запобігання корупції. Немає достовірних відомостей про осіб, які потребують допомоги, обсяг та види допомоги, яка необхідна, що призводить до неможливості ефективного задоволення гуманітарних потреб. URL : <https://antycorportal.nazk.gov.ua/risks/101/> (дата звернення: 27.05.2023)

180. Національне агентство з питань запобігання корупції. Немає єдиної інформаційно-аналітичної системи, яка би давала змогу агрегувати існуючі потреби, аналізувати наявні ресурси та визначати оптимальні джерела їх задоволення. URL : <https://antycorportal.nazk.gov.ua/risks/102/> (дата звернення: 27.07.2023)

181. Національне агентство з питань запобігання корупції. Непрозорі умови співпраці між обласними військовими адміністраціями, місцевими радами (їхніми головами) та громадськими, благодійними організаціями, волонтерами, які забезпечують доставку гуманітарної допомоги. URL : <https://antycorportal.nazk.gov.ua/risks/119/> (дата звернення: 24.06.2023)

182. Національне агентство з питань запобігання корупції. Отримання гуманітарної допомоги псевдоволонтерами з метою подальшого продажу. URL : <https://antycorportal.nazk.gov.ua/risks/117/> (дата звернення: 27.06.2023)

183. Національне агентство з питань запобігання корупції. У більшості гуманітарних складів, які використовуються державою для сортування, зберігання та видачі гуманітарних вантажів, немає професійної спроможності обробити потоки гуманітарної допомоги, які надходять. URL : <https://antycorportal.nazk.gov.ua/en/risks/113/> (дата звернення: 25.06.2023)

184. Невмержицький Є. В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії : монографія. Київ: КНТ, 2008. 368 с.

185. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : *наук.-практ. комент.* А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан та ін. ; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ : Норма права, 2022. 278 с.

186. Ободець Є. А., Литвиненко О. Г. Нецільове використання гуманітарної допомоги під час воєнного стану. Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні : *матеріали міжнар. наук. конф.* (м. Харків, 5 трав. 2022 р.). Харків : Право, 2022. С. 274–276.

187. Оболенцев В. Ф. Латентна злочинність: проблеми теорії та практики попередження. Харків: СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2005. 128 с.

188. Оновлено вимоги до гуманітарних вантажів від волонтерів, які Укрпошта доставляє залізницею URL : <https://www.ukrposhta.ua/ua/news/57625-onovlenovimogi-do-gumanitarnih-vantazhiv-vid-volonteriv-jaki-ukrposhta-dostavlja-zalizniceju> (дата звернення: 15.04.2022)

189. Орлов Ю. Дискурсивно-комунікативна теорія детермінації злочинності: концептуальні засади формування. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. Харків: ХНУВС, 2017. № 3 (17). С. 23–32. URL : <http://www.visnikkau.org/>

190. Орлов Ю. Криміногенний ризик. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності : *монографія*. Харків : Діса плюс, 2016. 656 с.
191. Основоволожні принципи Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. Короткі відомості МКЧХ. Женева, 2020. 8 с.
192. Отримання та розподіл благодійної (гуманітарної) допомоги, грантів. *Відповіді на поширені запитання громад*. URL : <https://decentralization.gov.ua/news/16219> (дата звернення: 11.09.2023)
193. Офіційний веб-портал Міністерства соціальної політики України : [Нормативно-правова база]. *Електронні дані з 2018-04-01 по 2018-04-30*. Гуманітарна допомога. URL : <https://www.msp.gov.ua/timeline/?t=6&from=2018-04-01&till=2018-04-30&g=177&cat=0&dn=&words=#tagpanel> (дата звернення: 27.06.2023)
194. Патрик Кугел. Історія про відважного гуманітарянина Світовий день гуманітарної допомоги. Польський інститут міжнародних справ. URL : <https://www.gov.pl/web/ukraina-uk/switowyjdenhumanitarnojdopomoyb> (дата звернення: 20.06.2023)
195. Пащенко О. О. Соціальна обумовленість закону про кримінальну відповідальність : *монографія*. Харків: Юрайт, 2018. 446 с.
196. План гуманітарного реагування Україна. Цикл гуманітарних програм. *Управління з координації гуманітарних справ (УКГС)*. URL : <https://response.reliefweb.int/ukraine> (дата звернення: 26.08.2023)
197. Пономаренко Ю. А. Положення проєкту нового Кримінального кодексу України, що стали відповідями на виклики воєнного часу. *Актуальні проблеми кримінального права*: матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П.П. Михайленка (м. Київ, 30 листоп. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 91–94.
198. Порядок здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28.01.2004 р. № 86. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86-2004-%D0%BF#Text>

199. Порядок здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.11.2003 р. № 1807. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-2003-%D0%BF#Text>

200. Постанова Верховної Ради «Про попередній звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих порушень законодавства України у сфері отримання, розподілу, транспортування, зберігання, використання за цільовим призначенням гуманітарної та іншої допомоги, а також неефективного використання державного майна, яке може бути використане для тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб та забезпечення інших потреб держави». Документ 3044-IX, прийняття від 11.04.2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3044-IX#Text>

200а. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 вересня 2023 року № 3395-IX «Про звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих порушень законодавства України у сфері отримання, розподілу, транспортування, зберігання, використання за цільовим призначенням гуманітарної та іншої допомоги, а також неефективного використання державного майна, яке може бути використане для тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб та забезпечення інших потреб держави». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3395-IX#Text>

201. Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2022 р. № 174 «Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2022-%D0%BF#Text>

202. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2022 р. № 1288 «Про внесення змін до деяких Постанов Кабінету Міністрів». URL : <https://ips.ligazakon.net/document/view/kp221288?an=8>

203. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 328 «Деякі питання забезпечення населення продовольчими товарами тривалого зберігання та санітарно-гігієнічними товарами в умовах воєнного стану».

URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/328-2022-%D0%BF#Text>

203а. Постанова Кабінету міністрів України № 185 «Деякі питання здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для задоволення нагальних потреб функціонування держави в умовах воєнного стану» URL :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-2022-%D0%BF#Text>

204. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2001 р. № 161 «Порядок надання Україною гуманітарної допомоги». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-2001-%D0%BF#Text>

205. Постанова Кабінету Міністрів України від 22 березня 2000 р. № 542 «Порядок використання гуманітарної допомоги у вигляді коштів в іноземній валюті з рахунків в іноземній валюті отримувачів гуманітарної допомоги». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/542-2000-%D0%BF#Text>

206. Постанова Кабінету Міністрів України від 22 березня 2000 р. № 544 «Порядок митного оформлення вантажів гуманітарної допомоги». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/544-2000-%D0%BF#Text>

207. Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2013 р. № 241 «Про затвердження Порядку взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади та Національного банку щодо реалізації Закону України «Про гуманітарну допомогу». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/241-2013-%D0%BF#Text>

208. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.03.2022 р. № 379 «Про особливості здійснення гуманітарної допомоги, яка перевозиться залізничним транспортом в умовах воєнного стану». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379-2022-%D0%BF#Text>

209. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 квітня 2000 р. № 728, «Порядок вивезення за межі України або знищення неякісних та

непридатних до споживання товарів (предметів) гуманітарної допомоги».

URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-2000-%D0%BF#Text>

210. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2023 року №953 Деякі питання пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/953-2023-%D0%BF#Text> .

211. Постанова Кабінету Міністрів України від 5.03.2022 р. №202 «Деякі питання отримання, використання, обліку та звітності благодійної допомоги». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/202-2022-%D0%BF#Text>

212. Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) / за заг. ред. Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова. Харків : Кроссруд, 2008. 364 с.

213. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо нецільового використання гуманітарної допомоги під час дії воєнного стану» від 13.03.2022. Верховна Рада України. *Офіційний вебпортал України. Законопроєкти*. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1245208>

214. Право на найвищий досяжний рівень здоров'я (стаття 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права), Зауваження загального порядку №14, 11 серпня 2000 року. UN Doc. E/C.12/2000/4. *Комітет з економічних, соціальних і культурних прав*. World Health Organization (WHO) (2002), 25 Questions & Answers on Health & Human Rights. Health & Human Rights Publication Issue No. 1. Geneva. URL : <https://iris.who.int/>

215. Привласнив 1,7 млн гривень благодійних внесків на підтримку ЗСУ – на Прикарпатті судитимуть псевдоволонтера. *Офіс Генерального прокурора*. URL : <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/privlasniv-17-mln-griven-blagodiinixvneskiv-na-pidtrimku-zsu-na-prikarpatti-suditimut-psevdovolontera> (дата звернення: 16.06.2023)

216. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по

державі за липень 2022 року. *Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора.*

URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-tarezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 04.08.2022)

217. Проблеми адаптації законодавства України у сфері протидії злочинності до законодавства Європейського Союзу: монографія / за заг. ред. О. Ю. Шостко. Київ : Право України, 2012. 250 с.

218. Проект «Залізна допомога».
URL : https://zaliznadopomoga.info/?fbclid=IwAR16wKnI399qYvq9oiJttenDwwWSnokahUsynKUqGYMVX-W6V3lILrcH_AI (дата звернення: 15.08.2023)

219. Проект «Сусіди»: Симоненко розповіла, як області України допомагають один одному, щоб не допустити голоду.
URL: <https://uatv.ua/uk/proekt-susidysymonenko-rozpovila-yak-oblasti-ukrayiny-dopomagayut-odyn-odnomu-shhob-ne-dopustyty-golodu/> (дата звернення: 28.03.2022)

220. Проміжний звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування фактів можливих порушень законодавства України у сфері отримання, розподілу, транспортування, зберігання, використання за цільовим призначенням гуманітарної та іншої допомоги, а також неефективного використання державного майна, яке може бути використане для тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб та забезпечення інших потреб держави.
URL : <https://ips.ligazakon.net/document/view/T233044?an=77&q=%D0%B7%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC> (дата звернення: 15.08.2023)

220а. Про звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих порушень законодавства України у сфері отримання, розподілу, транспортування, зберігання, використання за цільовим призначенням гуманітарної та іншої допомоги, а також неефективного використання державного майна, яке може бути використане для тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб та забезпечення

інших потреб держави. Постанова Верховної Ради України. Документ 3395-IX, чинний, поточна редакція від 21.09.2023.

URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3395-IX#Text>

221. Пчеліна О.В. Криміналістична характеристика злочинів у сфері службової діяльності. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. Одеса, 2016. № 9. С. 176–182.

222. Рева А. Зловживання гуманітарною допомогою на сьогодні є серйозною проблемою. URL : <http://www.msp.gov.ua/news/12628.html> (дата звернення: 16.03.2023)

223. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 46/182 по зміцненню координації гуманітарної допомоги ООН у надзвичайних ситуаціях. URL : <http://surl.li/ofmqv> (дата звернення: 05.05.2023)

224. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 58/114. URL : <https://www.ngocoordination.org/system/files/documents/resources/ga-resolution-46-182.pdf> (дата звернення: 05.05.2023)

225. Рожик Є.М. Співвідношення способу вчинення злочину та наслідків злочину. *Право і суспільство*. Дніпро, 2020. № 6-2. Ч. 2. С. 200–207. DOI : <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.6.2.2.30>

226. Розкрадання гуманітарної допомоги: повідомлено про підозру керівнику благодійної організації. URL : <https://sud.ua/uk/news/ukraine/257948-khischenie-gumanitarnoy-pomoschisoobscheno-o-podozrenii-rukovoditelyu-blagotvoritelnoy-organizatsii> (дата звернення: 29.12.2022)

227. Розкрадання та незаконне використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. Особливості процесуального керівництва досудовим розслідуванням. *Тренінговий центр прокурорів України. Презентаційні матеріали*. 2023. [неопубл.] 26 слайдів.

228. Рощина О. Депутатка з Буковини торгувала «Фольксвагеном» із гуманітарки для ЗСУ. *Українська правда*.

URL : <https://www.pravda.com.ua/news/2022/05/30/7349456/> (дата звернення: 30.05.2022)

229. СБУ ліквідувала масштабну схему розкрадання гуманітарної допомоги, яка призначалася українським захисникам. *Офіційний телеграм-канал Служби безпеки України*. URL : <https://t.me/SBUkr/4293> (дата звернення: 19.05.2022)

230. Сергієнко Л. В. Гуманітарна політика України: ідентифікація складових, об'єктів, суб'єктів та пріоритетів. *Вісник Державного університету «Житомирська політехніка». Серія: Економіка, управління та адміністрування*. Житомир, 2019. № 2 (88). С. 162–173. URL : <http://ven.ztu.edu.ua/article/view/175394>

231. Симоненко Н. О. Незаконне використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв, безоплатної допомоги: аналіз законодавства. *Актуальні проблеми кримінального права: матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П.П. Михайленка* (м. Київ, 30 листоп. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 98–101.

232. Система «Гуманітарна допомога та координація» (ГУДОК). URL : <https://www.linkedin.com/feed/update/urn:li:activity:6932943834813218816/> (дата звернення: 03.03.2023)

233. Сорока Є.Є., Горбачевська Д.В. Гуманітарна допомога: специфіка регулювання в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. Запоріжжя, 2022. № 5. С. 429–431. DOI : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/101>

234. Спільник С. Особливості кримінальної відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. Дніпро, 2022. № 3. С. 22–29.

235. Стало відомо, в яких областях шахраї найчастіше крадуть гуманітарку. *Сайт аналітичного порталу «Слово і діло»*. URL : <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/22/novyna/suspilstvo/stalo-vidomo->

yakyxoblastyax-shaxrayi-najchastishe-kradut-humanitarku (дата звернення: 22.06.2022)

236. Старчук Є. Хто несе кримінальну відповідальність за порушення умов надання гуманітарної допомоги у воєнний час. URL : <https://dzplatforma.com.ua/article/1353-hto-nese-krimnalnu-vdpovdalnst-za-porushennya-umov-nadannya-gumantarno-dopomogi-u-vonniy-chas> (дата звернення: 13.04.2022)

236а. Статистичне агентство України. 2022-2023. URL : <https://stat.gov.ua/>

237. Стельмашук Ю.І. Стан розвитку соціально-гуманітарної сфери в процесі трансформаційних змін України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. Дніпро, 2015. № 6. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1005>

238. Суддя з власною яхтою отримав «гуманітарний» Mercedes від КМДА : за інформацією проєкту «Декларації». URL : <https://bihus.info/sudda-z-vlasnou-ahtou-otrimavgumanitarnii-mercedes-vid-kmda> (дата звернення: 13.06.2023)

239. Сухобокова О. Гуманітарна допомога Євросоюзу Україні під час російської агресії (2014 – перша половина 2015 р.). *European Historical Studies*. Київ, 2018. С.102–117. URL : <http://eustudies.history.knu.ua/uk/olga-suhobokova-gumanitarna-dopomoga-yevrosoyuzu-ukrayini-pid-chas-rosijskoyi-agresiyi-2014-persha-polovyna-2015-r/>

240. Туркевич І.К. До проблеми про місце кримінології в системі наук. *Вісник Адвокатури України*. Київ, 2005. Вип. 3. С. 50–55.

241. Тягнирядно Л. Переслідування волонтерів за незаконне використання гуманітарки: що не так із законодавством і як це можна змінити. URL : <https://zmina.info/articles/yak-volonteram-shyyut-kryminalnu-vidpovidalnist-za-nachebto-nezakonne-vykorystannya-gumanitarnoyi-dopomogy/> (дата звернення: 23.01.2023)

242. Указ Президента «Про гуманітарну допомогу, що надходить в Україну» від 4 липня 1998 року. Документ 738/98. Прийняття від 04.07.1998.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738/98#Text>

243. Україна: гуманітарне реагування у 2023 році. *Оперативне зведення*. Останнє оновлення: 5 Sep 2023.
URL : <https://reports.unocha.org/uk/country/ukraine/>

244. Уряд ухвалив рішення, яке пришвидшить надання гуманітарної допомоги людям, що знаходяться в зоні бойових дій. *Веб-сайт Кабінету Міністрів України*. 27.04.2022. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-uhvaliv-rishennya-yake-prishvidshit-nadannya-gumanitarnoyi-dopomogilyudyam-shcho-znahodyatsya-v-zoni-bojovih-dij>

245. Ухвала Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 22 вересня 2022 у справі № 344/11782/22.
URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106388942>

246. Ухвала Корольовського районного суду м. Житомира від 13 грудня 2022 р. у справі № 296/9029/22.
URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108180910>

247. Ухвала Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 2 грудня 2022 р. у справі № 335/2461/22.
URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107760428>

248. Ухвала Солом'янського районного суду м. Києва від 23 грудня 2022 р. у справі № 760/19094/22.
URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108127928>

249. Ухвала Шевченківського районного суду м. Чернівці від 6 грудня 2022 р. у справі № 727/11155/22.
URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107987748>

250. Факапи міжнародної гуманітарної допомоги Україні та способи їх вирішення. URL : <https://nashigroshi.org/2022/07/02/fakapy-mizhnarodnoi-humanitarnoi-dopomohy-ukraini-ta-sposobyikh-vyrishennia> (дата звернення: 02.07.2022)

251. Фріс П. Л. Криміногенні ризики і політика у сфері боротьби зі злочинністю. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. Одеса, 2013. № 5. С. 173–176.

252. Хавронюк М. За незаконне використання гуманітарної допомоги – кримінальна відповідальність. *Сайт Центру політико-правових реформ*. URL : <https://pravo.org.ua/blogs/za-nezakonnevykorystannya-gumanitarnoyi-dopomogy-kryminalna-vidpovidalnist/> (дата звернення: 29.04.2022).

253. Хавронюк М. Чим є гуманітарна допомога відповідно до законодавства? URL : <https://pravo.org.ua/blogs/strong-chym-ye-gumanitarna-dopomoga-vidpovidno-do-zakonodavstva-strong> (дата звернення: 20.01.2023)

254. Христич І. Латентність правопорушень у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні. *Публічне право*. Ужгород, 2022. № 4 (48). С. 181–188. URL : <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/48/21.pdf>

255. Цимбалюк М.М., Шандра Б.Б. Філософсько-правова характеристика злочинності : соціокультурні реалії : *монографія*. Львів : Ліга-прес, 2016. 254 с.

256. Шевців В.М. Методика розслідування незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги : дис. ...канд. юрид. наук :12.00.09 / Заклад вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» ; Харківський національний університет внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України, Харків, 2023. 249 с. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/items/50fba2b4-c3fb-479c-9597-6de6c086adca>

257. Шевчук А. В., Бондарук О. М. Кримінальна відповідальність за розкрадання гуманітарної допомоги. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. Ужгород, 2022. Вип. 72. Ч. 2. С. 184–191. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.72.63>

258. Шепітько В.Ю. Криміналістика. *Енциклопедичний словник*. За ред. акад. НАН України В.Я. Тація. Харків: Право, 2001. 560 с.

259. Южаніна Н. Ввезення гуманітарної допомоги без розмитнення. Як це працюватиме? URL : <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/20/695218> (дата звернення: 20.12.2022)

260. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. У 3-х т. Т. 1 / Передмова В. А. Смолія; Ред. кол.: П. С. Сохань (голова), В. А. Смолій (заст. голови), В. Г. Сарбей, Г. Я. Сергієнко, М. М. Шубравська (відп. секр.). АН Української РСР. Археографічна комісія, Інститут історії. Київ : Наукова думка, 1990. 596 с.

261. Як допомогти українській армії фінансово. *Зібрали список способів оплати*. Телеграм-канал «Мінфицра». URL : <https://t.me/mintsyfra/2670> (дата звернення: 02.04.2023)

262. Як покарати тих, хто використовує гуманітарну допомогу та благодійні пожертви не за призначенням. URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/yak-pokarati-tih-hto-vikoristovue-gumanitarnu-dopomogu-ta-blagodiyni-pozhertvi-ne-zapriznachennyam.html> (дата звернення: 13.04.2022)

263. Яковлев А. Міжнародне гуманітарне право та документування злочинів під час збройного конфлікту. Вебінар 08.04.2022. URL : <https://advokatpost.com/mizhnarodne-humanitarne-pravo-ta-dokumentuvannia-zlochiniv-pid-chas-zbrojnoho-konfliktu-advokat-iakovliev/#:~:text=>

264. Янко Г. Проблема із розкраданням гуманітарки існує досі, бо нікого не покарали. URL : <https://tvoemisto.tv/blogs/pereproduyut-gumanitarku-v-magazynah-na-rynках-vystavlyaly-na-olh-132271.html> (дата звернення: 14.05.2022)

265. Яцишин М.М. Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України: монографія. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. 440 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Список публікацій здобувача

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Волков С. Гуманітарна допомога в Україні: сучасні виклики. *Юридичний науковий електронний журнал*. Запоріжжя, 2023. № 8. С. 332–334. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-8/77>
2. Волков С. Міжнародна гуманітарна допомога для України: кримінологічний дискурс. *Прикарпатський юридичний вісник*. Івано-Франківськ, 2023. № 3. С. 70–74. URL : <https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2023.14>
3. Волков С. Принципи гуманітарної допомоги. *Право і суспільство*. Дніпро, 2023. № 4. С. 249–254. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.4.37> URL : http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/4_2023/37.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Волков С. Відповідальне використання гуманітарної допомоги: напрями соціально-правового дискурсу. *Комплексний підхід до модернізації науки: методи, моделі та мультидисциплінарність*: матеріали III Міжнародної наукової конференції, м. Житомир, 18 серпня, 2023 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2023. С. 78–80. DOI: <https://doi.org/10.36074/mcnd-18.08.2023>. URL : <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/issue/view/18.08.2023/36>
5. Волков С. Запобігання злочинності у царині використання цифрових активів для гуманітарних грошових переказів. *Перспективні напрями розвитку кримінальної юстиції в цифрову еру* : матеріали Всеукр. заоч. наук.-практ. конф. (м. Харків, 24 лип. 2023 р.) : електрон. наук. вид. /

редкол.: В. С. Батиргарєєва (голова), Н. В. Глинська, Д. П. Євтєєва ; [уклад.: Н. В. Глинська, Д. І. Клепка]. ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України, Від. дослідж. проблем кримін. процесу та судоустрою. Харків : Право, 2023. С. 49–51. URL : <http://surl.li/npuda>

6. Волков С. Особливості здійснення кримінально-виконавчої діяльності в установах виконання покарань в умовах карантину. *Матеріали наукової конференції за результатами роботи фахівців Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України за фундаментальними темами у 2018 р. (м. Харків, 26 берез. 2019 р.)* / редкол.: В. С. Батиргарєєва, В. І. Борисов, Д. П. Євтєєва та ін. Харків : Право, 2019. С. 204–206. URL : <http://surl.li/ofjth>

7. Волков С. Особливості здійснення кримінально-виконавчої діяльності в установах виконання покарань в умовах карантину. Правові засади епідемічної безпеки: виклики та перспективи : матеріали інтернет-конференції (м. Полтава, 29 квіт. 2020 р.). – Харків : Право, 2020. С.52–55. URL : <http://surl.li/afcvb>

Додаток Б

Відомості про апробацію результатів дисертації

1. III Міжнародна наукова конференція, м. Житомир, 18 серпня, 2023 р., організатор: Міжнародний центр наукових досліджень, тема: «Комплексний підхід до модернізації науки: методи, моделі та мультидисциплінарність». Форма участі – дистанційно.

2. Всеукраїнська заочна науково-практична конференція, м. Харків, 24 липня 2023 р., Організатор: НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, відділ дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою. Форма участі – заочно.

3. Наукова конференція за результатами роботи фахівців Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України за фундаментальними темами у 2018 р., м. Харків, 26 берез. 2019 р. Організатор: НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України. Форма участі – заочно.

4. Інтернет-конференція, м. Полтава, 29 квітня 2020 р., тема: «Правові засади епідемічної безпеки: виклики та перспективи». Організатор: НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, лабораторія дослідження проблем національної безпеки у сфері громадського здоров'я. Форма участі – дистанційно.

Додаток В

Фото Д.А1

Довідка 1919 року: пожертви українських селян для Січових Стрільців
Вільного Козацтва

Зображення вилучено з : <http://surl.li/ofmlm> (дата звернення: 30 грудня 2022 року)

Первинна публікація: Січові Стрільці Вільного Козацтва та українські селяни (2022). URL : <https://www.facebook.com/narodniy.org.ua/photos/pb.845009022178782.-2207520000.1420793733./929913403688343/?type=1> (дата звернення: 30 грудня 2022 року).

Додаток Г.1¹

**Кількість засуджених осіб за вчинення кримінальних правопорушень
у сфері господарської діяльності
(статті 199–233 Кримінального кодексу України)
у 2021–2022 роках
(за вироками, що набрали законної сили)**

№ з/п	Види злочинів	Статті КК	РОКИ		Динаміка, %
			2021	2022	
А	Б	В	1	2	3
	Загальна кількість засуджених по Україні		64 080	49 679	-22,5
	Усього засуджено осіб за вчинення кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності	199-235	461	223	-51,6
1	Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї, марок акцизного збору чи голографічних захисних елементів	199	49	33	-32,7
2	Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення	200	7	3	-57,1
3	Контрабанда	201	57	24	-57,9
4	Переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України	201¹	6	3	-50,0
5	Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги	201²	0	2	+

¹ Верховний суд України. Стан здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення судами загальної юрисдикції у 2022 році. 12 квітня 2023 р. С. 40. URL : https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Stan_Pravosuddya_Criminal_2022.pdf

Додаток Г.2

Статистичні дані

За частиною 201² Кримінального кодексу України щодо зловживань у розподілі гуманітарної допомоги ініційовано 684 кримінальні провадження.

- Київ — 92 кримінальні провадження;
- Львівська область — 61;
- Дніпропетровська — 43;
- Хмельницька — 40;
- Харківська — 32;
- Кіровоградська — 30.

За статтею, пов'язаною із шахрайством (частина 190 КК України), ведеться 61 розслідування. Основні злочини зафіксовано:

- у Києві — 10;
- Запорізької області — 10;
- Полтавській — 8;
- Житомирській — 9;
- Тернопільській та Харківській областях — 4².

Статистика «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення», комірка звіту «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, ст. 201-2»:

Січень – грудень 2022 року – 208 обліковано кримінальних правопорушень, 182 – кримінальні правопорушення, у яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято (про закінчення або зупинення).

Січень – жовтень 2023 року – 384 обліковано кримінальних правопорушень, 349 – кримінальні правопорушення, у яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято (про закінчення або зупинення)³.

2

² Леонова О. Стало відомо, в яких областях України найчастіше крадуть гуманітарну допомогу: статистика. 21 серпня 2023.
<https://accident.novyny.live/crime/stalo-vidomo-v-iakikh-oblastiakh-ukrayini-naichastishe-kradut-gumanitarnu-dopomogu-statistika-113981.html>

Додаток Д

Форма 02-ПН⁴

Найменування суб'єкта надання освітніх послуг (провайдера)⁻¹

КОРОТКОСТРОКОВА ПРОГРАМА
підвищення кваліфікації⁻²
(проект)

Національне законодавство, Гуманітарна Хартія і мінімальні стандарти при наданні гуманітарної допомоги в системі заходів запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги
(назва програми)

Шифр програми

Рік запровадження програми 2023

Програму затверджено - *(вказується найменування організації, установи, державного органу, органу місцевого самоврядування, дата і номер документа, яким погоджено програму)*

Програму погоджено *(вказується найменування організації, установи, державного органу, органу місцевого самоврядування, дата і номер документа, яким погоджено програму)*

Профіль програми

1. Загальна інформація	
Назва програми	Національне законодавство, Гуманітарна Хартія і мінімальні стандарти при наданні гуманітарної допомоги в системі заходів запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги (проект)
Шифр програми	
Тип програми за змістом	Загальна
Форма(и) навчання	змішана
Цільова група	Працівники правоохоронних органів, посадові особи органів державної влади, місцевого

³ Офіс Генерального прокурора. (2023). <https://www.gp.gov.ua/>

⁴ Додаток 2 до Вимог до змісту і структури програм підвищення кваліфікації державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад (абзац третій пункту 2 розділу II). *Про затвердження Вимог до змісту і структури програм підвищення кваліфікації державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад.* Наказ НАУ з питань державної служби від 02.11.2022 № 107-22. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1434-22#n134>

	самоврядування (першої – сьомої категорії) та інші особи.
Передумови навчання за програмою	-
Найменування замовника освітніх послуг у сфері професійного навчання за програмою (для спеціальних професійних (сертифікатних) короткострокових програм.)	
Найменування партнера (партнерів) програми	
Обсяг програми	
Тривалість програми та організація навчання	Рекомендовано 1 кредит ЄКТС. Суб'єкт надання освітніх послуг у сфері професійного навчання (провайдер) може змінити обсяг програми з урахуванням індивідуальних освітніх запитів і професійного досвіду учасників підвищення кваліфікації, особливостей їхньої професійної діяльності, особливостей регіону і періоду навчання
Мова(и) викладання	Державна
Напрямок(и) підвищення кваліфікації, який (які) охоплює програма	Дотримання прав людини, європейська інтеграція
Перелік професійних компетентностей, на підвищення рівня яких спрямовано програму (перелік може бути доповнений відповідно до вибору варіативних тем, запропонованих суб'єктом надання освітніх послуг у сфері професійного навчання і підвищення кваліфікації державних службовців)	Професійні знання щодо застосування актів національного законодавства, міжнародного права з питань прав людини, міжнародного права з питань захисту прав біженців і міжнародного гуманітарного права під час формування/реалізації гуманітарної політики в частині запобігання злочинності в означеній сфері. Знання Гуманітарної хартії і Основного гуманітарного стандарту з якості та підзвітності, що дозволить повніше визначити принципи, які найбільше впливають на добробут постраждалих від стихійних лих чи конфліктів людей, впливають на причинність злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги, у тому числі у

	період провадження воєнного стану. Компетентності прийняття ефективних рішень, відповідального виконання зобов'язань надавачів, отримувачів/отримувачів-набувачів гуманітарної допомоги, застосування технологій комунікативного менеджменту для профілактики віктимізації злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги у тому числі у період провадження воєнного стану; Компетентності конструктивної взаємодії з учасниками обігу гуманітарної допомоги в ситуації перманентних змін з метою запобігання злочинності (у тому числі – латентної злочинності) у сфері обігу гуманітарної допомоги, у тому числі у період провадження воєнного стану.
Укладач(і) програми (для типових загальних програм - найменування розробника(ів) програми)	С.В. Волков, https://orcid.org/0009-0000-7029-9464, аспірант відділу дослідження проблем кримінально-виконавчого права, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України, науковий керівник – <i>В.С. Батургареева</i>, доктор юридичних наук, професор, директор Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка <i>В.В. Сташиса НАПрН України</i>
2. Загальна мета	
Підвищення рівня обізнаності працівників правоохоронних органів, посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших осіб щодо застосування актів національного законодавства, міжнародного права з питань прав людини, міжнародного права з питань захисту прав біженців і міжнародного гуманітарного права під час формування/реалізації гуманітарної політики, розроблення стратегій попередження злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги, визначення конструктивних шляхів систематичної роботи з підвищення кваліфікації і професійного навчання учасників обігу гуманітарної допомоги в статусах надавачів, отримувачів, отримувачів-набувачів, набувачів гуманітарної допомоги для забезпечення якості реалізації гуманітарних програм,	

організації моніторингових заходів для більш точного вивчення потреб в гуманітарній допомозі осіб, які такої допомоги потребують, що сприятиме вирішенню завдань щодо запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги, превенції і запобігання латентної злочинності, прояви віктимізації в означеній сфері.

3. Очікувані результати навчання

За результатами навчання слухачі повинні демонструвати:

знання	1.Основних принципів гуманітарної допомоги, визначених у національному законодавстві, міжнародному праві з питань прав людини, міжнародному праві з питань захисту прав біженців і міжнародному гуманітарному праві, під час формування/реалізації гуманітарної політики в частині запобігання злочинності в означеній сфері; 2.Правових норм з питань запобігання злочинності (у тому числі – латентної злочинності) у сфері обігу гуманітарної допомоги; 3. Логіку і механізми впливу знань Гуманітарної хартії і Основного гуманітарного стандарту з якості та підзвітності на причинність злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги;
уміння	1.Приймати ефективні рішення для профілактики злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги; 2.Розробляти гуманітарні програми для підвищення стійкості громад і осіб, постраждалих від кризи, попередження віктимізації злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги; 3.Використовувати результати оцінок будь-яких існуючих загроз та ризиків для громади з метою запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги; 4.Розробляти організаційні регламенти щодо інформаційного обміну, відкритого спілкування, залучення громад та осіб, постраждалих від кризи, до обговорення пріоритетів і

	ризиків у контексті запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги.
навички	1.Неконфліктного спілкування, паритетної участі, систематичного зворотного зв'язку в процесі організації заходів з превенції злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги; 2.Документального оформлення розгляду скарг від громад і осіб, постраждалих від кризи, попередження проявів латентності злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги; 3.Саморозвитку особистісних й управлінських якостей, удосконалення технічних знань для відповідального виконання зобов'язань надавачів, отримувачів/отримувачів-набувачів гуманітарної допомоги; 4.Застосування технологій комунікативного та адміністративного менеджменту для підтримки персоналу, залученого до обігу гуманітарної допомоги у прагненні професійного зростання; 5.Визначення потенційних або наявних непередбачуваних негативних наслідків, вживання відповідних заходів для їх подолання, у тому числі у період провадженого воєнного стану.
4. Викладання та навчання <i>(методи навчання, форми проведення навчальних занять можуть змінюватися, доповнюватися пропозиціями суб'єкту надання освітніх послуг у сфері професійного навчання і підвищення кваліфікації державних службовців)</i>	
Під час навчання за очною/змішаною формою, проводяться <i>короткотривалі лекції</i> (наживо або у форматі відео конференції із застосуванням програми zoom) за технологією flippedclassroom (перед проведенням заняття слухачі отримують матеріали для попереднього самостійного опрацювання, а також – перелік питань для обговорення, <i>практичні заняття</i> з розроблення і розв'язання професійних кейсів, розроблення організаційних регламентів, тематичні дискусії, <i>самостійне виконання творчих практичних завдань</i> одноосібно чи в групі, бінарно (за участю слухачів-волонтерів, практиків, представників донорських,	

благодійних, громадських організацій), інтегровані (теоретичне дослідження, прикладне дослідження, аналітична розвідка), індивідуально-орієнтовані, коучингові технології (розроблення проекту на основі сформованого регіонального запиту, розроблення грантової заявки), стратегії евристичного пошуку. Під час навчальних взаємодій перевага надається методам: вільних асоціацій, аналогій, інструкцій, організованих стратегій.

5. Ресурсне забезпечення дистанційного навчання

Назви вебплатформи, вебсайту, електронної системи навчання, через які здійснюватиметься дистанційне навчання із зазначенням посилання (вебадреси)	Для занять за дистанційною формою в синхронному режимі доступ до вебзалу конференції надається під час реєстрації. Усі синхронні навчальні комунікації зберігаються у записі, про що завчасно повідомляються слухачі під час попередньої реєстрації на курс. Відео записи за запитом надаються слухачам, які з поважних причин не змогли долучитися до синхронної участі.
Назва дистанційного етапу/модуля	Національне законодавство, Гуманітарна Хартія і мінімальні стандарти при наданні гуманітарної допомоги в системі заходів запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги ⁵

6. Оцінювання і форми поточного, підсумкового контролю

Складові оцінювання та їх питома вага у підсумковій оцінці (%)	Відвідування занять (очно та/або дистанційно в синхронному режимі) – 40%. Опрацювання обов'язкової літератури, інформаційних та інших матеріалів – 10%. Поточний контроль – 20%. Підсумковий контроль – 30%.
Форма підсумкового контролю (може бути доповнена чи змінена за пропозицією суб'єкта надання освітніх послуг у сфері професійного навчання і підвищення кваліфікації державних службовців)	Тестування.

Структура програми (форма навчання – змішана)

⁵ Використано матеріали видання: Гуманітарна Хартія і мінімальні стандарти при наданні гуманітарної допомоги: посібник проекту «Сфера». The Sphere Project Copyright@The Sphere Project 2011 Електронна адреса: info@sphereproject.org

Назва теми	Кількість годин				
	загальна кількість годин/ кредитів ЄКТС	у тому числі:			
		аудиторні заняття	дистанційні заняття	навчальні візити	самостійна робота слухачів
1	2	3	4	5	6
Тема 1. Основний гуманітарний стандарт з якості та підзвітності. Гуманітарна хартія	4	1	2	-	1
Тема 2. Національне законодавство у сфері обігу гуманітарної допомоги і стан злочинності у цій сфері	4	1	2	-	1
Тема 3. Відповідність обігу гуманітарної допомоги в Україні положенням міжнародного права з питань прав людини, міжнародного права з питань захисту прав біженців, міжнародного гуманітарного права	4	1	2	-	1
Тема 4. Визначення,	4	1	2	-	1

види, форми гуманітарної допомоги та принципи її обігу					
Тема 5. Стратегічні напрями запобігання злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги	4	1	2	-	1
Вибіркові теми програми (за наявності)					
Тема 6. Комплекс жертви у контексті запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги	4	1	2	-	1
Тема 7. Організація заходів запобігання латентної злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги.	4	1	2	-	1
Підсумковий контроль результатів навчання	2		2	-	
РАЗОМ	30/1 кредит ЄКТС	7	16	-	7

Зміст програми

Тема 1. Основний гуманітарний стандарт з якості та підзвітності.
Гуманітарна хартія

Перелік питань для вивчення теми

1. Основний гуманітарний стандарт: опис зобов'язань, критерії якості, перелік пропозицій основних дій, необхідних для виконання зобов'язань, опис обов'язків організації щодо забезпечення послідовного і системного виконання їх співробітниками основних дій.
2. Гармонізації способів, напрямів, засобів взаємодії з громадами і людьми, які є набувачами гуманітарної допомоги.
3. Організація моніторингу і перевірки діяльності організацій, які долучаються до обігу гуманітарної допомоги.

Форма проведення навчальних занять та методи навчання, які дозволяють розкрити зміст теми: міні-лекція, тренінг, практична робота, тематична дискусія, вебінар, аналіз ситуацій та розв'язання ситуаційних завдань.

Перелік питань, які виносяться на самостійну роботу учасників професійного навчання

Проаналізувати 2-4 кримінологічні ризики кримінально-правових порушень, визначені НАЗК з позицій критеріїв якості і підзвітності Основного гуманітарного стандарту, принципів положень Гуманітарної хартії.

Розроблення організаційних регламентів з інформування учасників обігу гуманітарної допомоги за ключовими позиціями Гуманітарної хартії.

Тема 2. Національне законодавство у сфері обігу гуманітарної допомоги і стан злочинності у цій сфері

Перелік питань для вивчення теми

1. Законодавство України з питань обігу гуманітарної допомоги.
2. Аналіз стану злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги в Україні. Загальні тенденції щодо вияву фактів злочинності під час розподілу, видачі, використання гуманітарної допомоги.
3. Організація кримінологічних досліджень кримінально-правових порушень у сфері обігу гуманітарної допомоги: приватний, інституційний, організаційно-технічний блоки.

Форма проведення навчальних занять та методи навчання, які дозволяють розкрити зміст теми: міні-лекція, тренінг, практична робота, тематична дискусія, вебінар, аналіз ситуацій та розв'язання ситуаційних завдань.

Перелік питань, які виносяться на самостійну роботу учасників професійного навчання

Проаналізувати 10 вироків із ЄРДР за ключовим словом «гуманітарна допомога» за соціально-демографічними, соціально-психологічними, моральними, кримінально-правовими, фізичними ознаками особи злочинця. За результатами аналізу сформулювати обґрунтування кримінологічного ризику.

Тема 3. Відповідність обігу гуманітарної допомоги в Україні положенням міжнародного права з питань прав людини, міжнародного права з питань захисту прав біженців, міжнародного гуманітарного права.

Перелік питань для вивчення теми

1. Відповідності та суперечності між наявним нормуванням розподілу, видачі, обліку залишків, цільового використання гуманітарної допомоги в Україні і цариною міжнародного права в галузі прав людини, міжнародного права з питань захисту прав біженців і міжнародного гуманітарного права.
2. Латентність злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги.

Форма проведення навчальних занять та методи навчання, які дозволяють розкрити зміст теми: міні-лекція, тренінг, практична робота, тематична дискусія, вебінар, аналіз ситуацій та розв'язання ситуаційних завдань.

Перелік питань, які виносяться на самостійну роботу учасників професійного навчання

Розробити кейс створення психологічного фільтру проти негативного впливу політичного, соціально-економічного та природного середовища, формування у конкретної вікової категорії мешканців конкретного регіону почуття милосердя, свідомого споживання, розумного користування в кризових ситуаціях зокрема в умовах провадженого воєнного стану.

Розробити організаційний регламент профілактики проявів латентної злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги.

Тема 4. Визначення, види, форми гуманітарної допомоги та принципи її обігу

1. Види і форми гуманітарної допомоги.
2. Принципи гуманітарної допомоги: національний і міжнародний контекст.
3. Принципи інклюзивності і недискримінації гуманітарної допомоги: лакуни і суперечності.

Перелік питань для вивчення теми

Форма проведення навчальних занять та методи навчання, які дозволяють розкрити зміст теми: міні-лекція, тренінг, практична робота, тематична дискусія, вебінар, аналіз ситуацій та розв'язання ситуаційних завдань.

Перелік питань, які виносяться на самостійну роботу учасників професійного навчання

Розробити і презентувати інфографіку соціального, превентивного спрямування з теми «Принципи гуманітарної допомоги».

Розроблення організаційних регламентів з реалізації принципу інклюзивності гуманітарної допомоги в громаді/регіоні.

Тема 5. Стратегічні напрями запобігання злочинності в сфері обігу гуманітарної допомоги

Перелік питань для вивчення теми

1. Тезаурус «стратегії».
2. Способи запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги.
3. Алгоритми розроблення способів отримання достовірної інформації про осіб, які потребують гуманітарної допомоги, визначення обсягів і видів допомоги, форм її надання.
4. Критерії ефективного задоволення гуманітарних потреб і проблеми віктимізації злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги.

Форма проведення навчальних занять та методи навчання, які дозволяють розкрити зміст теми: міні-лекція, тренінг, практична робота, тематична дискусія, вебінар, аналіз ситуацій та розв'язання ситуаційних завдань.

Перелік питань, які виносяться на самостійну роботу учасників професійного навчання

Розробити алгоритм реалізації кількох способів забезпечення прозорих умов співпраці між обласними військовими адміністраціями, місцевими радами (їхніми головами) та громадськими, благодійними організаціями, волонтерами, які забезпечують надання гуманітарної допомоги.

Тема 6. Комплекс жертви як суперечність контексту превенції запобігання злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги

Перелік питань для вивчення теми

1. Змістові і процедурні аспекти забезпечення надання послуг з психосоціальної підтримки внутрішніх переселенців та стимулювання їх до активності у облаштуванні свого життя з метою недопущення ефекту звикання, пристосування, залежності від гуманітарної допомоги.
2. Профілактика проявів комплексу жертви у різних вікових та соціально вразливих категоріях осіб – набувачів гуманітарної допомоги.

Форма проведення навчальних занять та методи навчання, які дозволяють розкрити зміст теми: міні-лекція, тренінг, практична робота, тематична дискусія, вебінар, аналіз ситуацій та розв'язання ситуаційних завдань.

Перелік питань, які виносяться на самостійну роботу учасників професійного навчання

Формування списку рекомендацій методичної літератури, переліку тренінгових занять, розміщених у відкритому доступі у контексті теми заняття.

Розроблення організаційних регламентів заходів щодо попередження проявів віктимізації злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги.

Тема 7. Організація заходів запобігання латентної злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги.

Перелік питань для вивчення теми

1. Ментальні, демографічні, соціально-психологічні та інші причини латентної злочинності у сфері обігу гуманітарної допомоги.
2. Методи запобігання та правового впливу на факти порушень в сфері обігу гуманітарної допомоги з боку учасників бойових дій, персоналу гуманітарних організацій, отримувачів і набувачів гуманітарної допомоги.

Форма проведення навчальних занять та методи навчання, які дозволяють розкрити зміст теми: міні-лекція, тренінг, практична робота, тематична дискусія, вебінар, аналіз ситуацій та розв'язання ситуаційних завдань.

Перелік питань, які виносяться на самостійну роботу учасників професійного навчання

Розроблення організаційних регламентів за темою заняття.

Оцінювання результатів навчання

Оцінювання результатів навчання за очною/змішаною формою навчання здійснюється за такими складовими:

1. Відвідування занять (очно та/або дистанційно в синхронному режимі) – 40%.
2. Опрацювання обов'язкової літератури, інформаційних та інших матеріалів – 10%.
3. Поточний контроль – 20%.
4. Підсумковий контроль – 30%.

Підсумки оцінювання є сумою всіх оцінок за кожною складовою оцінювання результатів навчання. Шкала оцінювання визначається суб'єктом надання освітніх послуг у сфері професійного навчання (провайдером). Під час відвідування занять оцінюються відповіді на питання, виконання завдань, участь в дискусії, інших формах роботи за відповідними темами. Періодичність та форми проведення поточного контролю, а також критерії успішності проходження поточного та підсумкового контролю визначаються суб'єктом надання освітніх послуг у сфері професійного навчання (провайдером). Учасник професійного навчання, який виконав програму в обсязі не менше 75 % та за умови успішного проходження підсумкового контролю отримує документ про підвищення кваліфікації.

Література, інформаційні ресурси, обов'язкові для опрацювання.

Перелік нормативно-правових актів

1. 10 Examples of Humanitarian Aid. Emmaline Soken-Huberty. 24 Jan 2022- 7 May 2023. URL : <https://www.humanrightscareers.com/issues/examples-humanitarian-aid/>
2. ACAPS Thematic Report – Ukraine Bridging humanitarian response, 25 May 2022. Format: Analysis; Source. ACAPS. URL : <https://reliefweb.int/report/ukraine/acaps-thematic-report-ukraine-bridging-humanitarian-response-25-may-2022>
3. Considering digital assets for humanitarian cash-based transfers. (CCAF). 2023. URL : <https://www.jbs.cam.ac.uk/faculty-research/centres/alternative-finance/publications/considering-digital-assets-for-humanitarian-cash-based-transfers/>
4. Core Humanitarian STANDARD. CHS Guidance Notes and Indicators. Published by CHS Alliance The Sphere Project Groupe URD First edition 2015. URL : <http://www.corehumanitarianstandard.org/>
5. Emanuela-Chiara Gillard. The law regulating cross-border relief operations. *IRRC*, Vol. 95, No. 890, Summer 2013, pp. 351–382.
6. Humanitarian Response space. (2023). URL : <https://www.humanitarianresponse.info/en/programme-cycle/space>
7. Humanitarian Response space. 10.02.2023. URL : https://response.reliefweb.int/?_gl=1*_widwo2*_ga*Njg4MjI1ODIyLjE2OTU1MjQyNTc.*_ga_E60ZNX2F68*MTY5NTUyNDI1Ni4xLjAuMTY5NTUyNDI1Ni42MC4wLjA
8. IASC (the Inter-Agency Standing Committee). (2023). URL : <https://interagencystandingcommittee.org/>
9. Ukraine: Humanitarian Response Dashboard - January to April 2023. URL : https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-humanitarian-response-dashboard-january-april-2023?_gl=1*_vpdjom*_ga*NTQ0NjA4ODAyLjE2OTA5MTAzNzg.*_ga_E60ZNX2F68*MTY5MDkxMDM3OC4xLjEuMTY5MDkxMDQ0MS42MC4wLjA
10. United24. Ініціатива Президента України. 2023. URL : <https://u24.gov.ua/uk>
11. Волков С. Відповідальне використання гуманітарної допомоги: напрями соціально-правового дискурсу. *Комплексний підхід до модернізації науки: методи, моделі та мультидисциплінарність*: матеріали III Міжнародної наукової конференції, м. Житомир, 18 серпня, 2023 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2023. С. 78–80. DOI: <https://doi.org/10.36074/mcnd-18.08.2023>. URL : <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/issue/view/18.08.2023/36>

12. Волков С. Гуманітарна допомога в Україні: сучасні виклики. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8, 2023. С. 332–334. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-8/77>
13. Волков С. Запобігання злочинності у царині використання цифрових активів для гуманітарних грошових переказів. *Перспективні напрями розвитку кримінальної юстиції в цифрову еру* : матеріали Всеукр. заоч. наук.-практ. конф. (м. Харків, 24 лип. 2023 р.) : електрон. наук. вид. / редкол.: В. С. Батиргареєва (голова), Н. В. Глинська, Д. П. Євтеєва ; [уклад.: Н. В. Глинська, Д. І. Клепка]. ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України, Від. дослідж. проблем кримін. процесу та судоустрою. Харків : Право, 2023. С. 49–51. URL : <http://surl.li/npuda>
14. Волков С. Міжнародна гуманітарна допомога для України: кримінологічний дискурс. *Прикарпатський юридичний вісник*. № 3, 2023. С. 70–74. URL : <https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2023.14>
15. Волков С. Принципи гуманітарної допомоги. *Право і суспільство*. № 4, 2023. С. 249–254. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.4.37> URL : http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/4_2023/37.pdf
16. Гуманітарна допомога Червоного Хреста. URL : <https://redcross.org.ua/>
17. Гуманітарна Хартія і мінімальні стандарти при наданні гуманітарної допомоги. *Проект «Сфера»*. The Sphere Project Copyright@The Sphere Project 2011. 470 с. URL : <http://spherestandards.org/>
18. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_200
19. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» : від 05 липня 2012 року № 5073-VI. Дата оновлення: 16.04.2022. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>
20. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги»: від 24.03.2022 № 2155-IX. *Голос України*. 02.04.2022. № 74. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#Text>
21. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період воєнного стану»: від 03.03.2022 № 2118-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 33. Стор. 26. Ст. 1721. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>
22. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 № 3236- VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 42. Ст. 435. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>

23. Закон України «Про гуманітарну допомогу». Документ 1192-IV, чинний, поточна редакція від 31.03.2023.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text>
24. Закон України «Про офіційну статистику». Документ 2524-IX, чинний, поточна редакція від 16.08.2022.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2524-20#n350>
25. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
26. Кодекс поведінки Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця і неурядових організацій при наданні допомоги у випадку стихійних лих і катастроф. URL : <https://redcross.org.ua/about-urcs/movement/>
27. Кодекс цивільного захисту України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2013, № 34-35, ст.458. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
28. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
29. Коротко про ООН. Надання гуманітарної допомоги. 2021.
URL : <https://web.archive.org/web/20110707192230/http://www.un.org>
30. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*, 2001, № 25-26, ст.131.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3920>
31. Механізм надання державою гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану: аналітична довідка. Київ: Національне агентство з питань запобігання корупції. Національне агентство з питань запобігання корупції, 2022. 75 с. URL : <https://nazk.gov.ua/wpcontent/uploads/2022/07/Mehanizmy-nadannya-derzhavnoyu-gumanitarnoyidopomogy-v-umovah-voyennogo-stanu.pdf>.
32. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44-45, № 46-47, № 48. Ст. 552.
33. Міжнародне право гарантує цивільним гуманітарну допомогу. *Право в умовах війни*. 10.03.2022. URL : <https://law-in-war.org/mizhnarodne-pravo-garantuye-czyvilnym-gumanitarnu-dopomogu/>
34. Право на найвищий досяжний рівень здоров'я (стаття 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права), Зауваження загального порядку №14, 11 серпня 2000 року. UN Doc. E/C.12/2000/4. Комітет з економічних, соціальних і культурних прав. World Health Organization (WHO) (2002), 25 Questions & Answers on Health & Human Rights. Health & Human Rights Publication Issue No. 1. Geneva. URL : <https://iris.who.int/>
35. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73.

URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF%D0%B8#Text

36. Міжнародний білль про права людини. Виклад фактів / Харківська правозахисна група. Харків: Фоліо, 2004. 62 с.

37. Національне агентство з питань запобігання корупції. Антикорупційний портал.

URL : https://antycorportal.nazk.gov.ua/risks/catalog/?tag_id=95 (дата звернення: 25.06.2023)

38. Офіційний веб-портал Міністерства соціальної політики України : [Нормативно-правова база]. Електронні дані з 2018-04-01 по 2018-04-30. Гуманітарна допомога.

URL : <https://www.msp.gov.ua/timeline/?t=6&from=2018-04-01&till=2018-04-2030&g=177&cat=0&dn=&words=#tagpanel>

39. План гуманітарного реагування Україна. Цикл гуманітарних програм 2023. Управління з координації гуманітарних справ (УКГС).

URL: <https://response.reliefweb.int/ukraine>

40. Постанова Верховної Ради «Про попередній звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих порушень законодавства України у сфері отримання, розподілу, транспортування, зберігання, використання за цільовим призначенням гуманітарної та іншої допомоги, а також неефективного використання державного майна, яке може бути використане для тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб та забезпечення інших потреб держави». Документ 3044-IX, прийняття від 11.04.2023.

URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3044-IX#Text>

41. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2023 року №953 Деякі питання пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/953-2023-%D0%BF#Text>.

42. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо нецільового використання гуманітарної допомоги під час дії воєнного стану» від 13.03.2022. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал України. Законопроекти. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1245208>

43. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 46/182 по зміцненню координації гуманітарної допомоги ООН у надзвичайних ситуаціях.

URL : <https://context.reverso.net/%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4/%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0/%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%97+%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97+%D0%B0%D1%81%D>

[0%B0%D0%BC%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D1%97+%D0%BE%D0%BE%D0%BD](#)

44. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 58/114.
URL : <https://www.ngocoordination.org/system/files/documents/resources/ga-resolution-46-182.pdf>

45. Система «Гуманітарна допомога та координація» (ГУДОК).
URL : <https://www.linkedin.com/feed/update/urn:li:activity:6932943834813218816/>

46. Указ Президента «Про гуманітарну допомогу, що надходить в Україну» від 4 липня 1998 року. Документ 738/98. Прийняття від 04.07.1998.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738/98#Text>

47. Україна: гуманітарне реагування у 2023 році. Оперативне зведення. Останнє оновлення: 5 Sep 2023.
URL : <https://reports.unocha.org/uk/country/ukraine/>

Додаток Е

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор Тренінгового центру
прокурорів України

Олеся ОТРАДНОВА

«12» грудня 2023 року

АКТ

про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження
Волкова Сергія Вікторовича на тему: «Запобігання злочинності в сфері
обігу гуманітарної допомоги в Україні»

місто Київ

12 грудня 2023 року

Акт складено комісією у складі:

Голова: консультант аналітичного відділу підготовки прокурорів д.ю.н.,
професор Берднік І.В.

Члени комісії: експерт аналітичного відділу підготовки прокурорів к.ю.н.
Козій В.В., консультант аналітичного відділу підготовки прокурорів
Європіна Л.Ю.

Комісією досліджено надані Волковим С.В. для впровадження у навчальний
процес матеріали наукових публікацій:

1. Волков С. Гуманітарна допомога в Україні: сучасні виклики. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8, 2023. С. 332–334.
2. Волков С. Міжнародна гуманітарна допомога для України: кримінологічний дискурс. *Прикарпатський юридичний вісник*. № 3, 2023. С. 70–74.
3. Волков С. Принципи гуманітарної допомоги. *Право і суспільство*. № 4, 2023. С. 249–254.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Волков С. Відповідальне використання гуманітарної допомоги: напрями соціально-правового дискурсу. *Комплексний підхід до модернізації науки: методи, моделі та мультидисциплінарність*: матеріали III Міжнародної наукової конференції, м. Житомир, 18 серпня, 2023 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2023. С. 78–80.
5. Волков С. Запобігання злочинності у царині використання цифрових активів для гуманітарних грошових переказів. *Перспективні напрями розвитку кримінальної юстиції в цифрову еру*: матеріали Всеукр. заоч. наук.-практ. конф. (м. Харків, 24 лип. 2023 р.) : електрон. наук. вид. / редкол.: В. С. Батиргарєєва (голова), Н. В. Глинська, Д. П. Євтєєва ; [уклад.: Н. В. Глинська, Д. І. Клепка] ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України, Від.

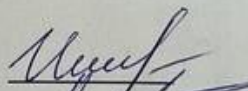
дослідж. проблем кримін. процесу та судоустрою. Харків : Право, 2023. С. 49–51.

6. Волков С. Особливості здійснення кримінально-виконавчої діяльності в установах виконання покарань в умовах карантину. *Матеріали наукової конференції за результатами роботи фахівців Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України за фундаментальними темами у 2018 р. (м. Харків, 26 берез. 2019 р.)* / редкол.: В. С. Батиргарєєва, В. І. Борисов, Д. П. Євтєєва та ін. Харків : Право, 2019. С. 204–206.

7. Волков С. Особливості здійснення кримінально-виконавчої діяльності в установах виконання покарань в умовах карантину. *Правові засади епідемічної безпеки: виклики та перспективи : матеріали інтернет-конференції (м. Полтава, 29 квіт. 2020 р.)*. Харків: Право, 2020. С.52–55.

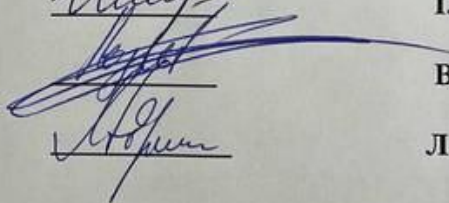
На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що подані Волковим Сергієм Вікторовичем наукові праці містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, які можуть бути впроваджені для використання в навчальному процесі Тренінгового центру прокурорів України при проведенні тренінгів з теми «Процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях за фактами незаконного використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв, безоплатної допомоги та бюджетних коштів, виділених на відновлення інфраструктури» у рамках підвищення кваліфікації прокурорів згідно з затвердженими навчальними програмами, а також у процесі підготовки навчальних і дидактичних матеріалів, які можуть бути використані до вивчення під час самостійного опрацювання.

Голова комісії:

І.В. Берднік

Члени комісії:

В.В. Козій

Л.Ю. Європіна